TĖVYNĖS SARGAS

1951 m. III tomas 1 (8) Nr.

TĖVYNĖS SARGAS

Redaguoja: O. Labanauskaitė, L. Šimutis, Pr. Vainauskas, Dr. Vl. Viliamas ir Kan. V. Zakarauskas.

Redakcijos ir Administracijos adr.: 4241 So. Maplewood Ave, Chicago 32, Ill.

Turinys

1. *Vysk. V. Brizgys* — Lietuvių tauta ir krikščioniškoji demokratija 1

2. *** — De Gasperi žemės reforma .. 87

3. *Ignas Malinauskas* — Į būsimą Lietuvos švietimo santvarką 89

4. *Prof. Dr. A. Ramūnas* — Europa Atlanto milžino šešėlyje 120

5. *Dr. V. Butvila* — Šv. Sostas ir krikščioniškoji demokratija 150

6. *** — N.E.I. pagrindiniai principai 169

7. *Prof. K. Pakštas* — Vid. Europos krikšč. demokratų sambūris 176

LEIDŽIA LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGA

TĖVYNĖS SARGAS

Kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas

1951 m. III tomas 1 (8) Nr.

Vysk. V. Brizgys

LIETUVIŲ TAUTA IR KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA

I

Žvilgsnis atgal. Kai Rusija pralošė karą prieš Japoniją 1904 metais, tada Rusijos vergijoje esančios tautos įgavo daugiau vilčių atgauti savo laisvę, o tiek pavergtieji, tiek ir patys rusai pajuto, kad caro despotizmas turės suminkštėti, kad piliečiai įgaus daugiau teisių imperijos valdyme. Šalia kovos už laisvę visiems parūpo, kokiais keliais reikšis ta piliečių galia. Nors Rusijos imperijos katalikai buvo mažumoje, tačiau ypatingai lenkai ir lietuviai katalikai sukruto gyviau už skaitlingus Rusijos ortodoksus turėti ir savo balsą būsimose imperijos piliečių atstovybėse.

To meto Vilniaus vyskupas Eduardas Roppas pats ėmėsi inicijatyvos kurti politinę katalikų partiją. Pavadino ją "KATALIKŲ KONSTITUCIONALISTŲ DEMOKRATŲ LIETUVAI IR BALTGUDIJAI PARTIJA". Jis pats paruošė jai ir programą.

Tuo pačiu laiku-dar prieš 1905 metų Vilniaus Seimą būrys jaunų lietuvių veikėjų kūrė Lietuvoje Krikščioniškos Demokratybės sąjudį. Vilniaus Seime jie jau patiekė suformuotą Lietuvos Krikščionių Demokratų programą su konkrečiais socialiniais užsimojimais.

Ne tik Vilniaus vyskupas Ed. Roppas, bet ir ano meto Žemaičių vyskupijos, su centru Kaune, šio katalikų sąju-

Lietuvos Nacionalinė Mažvydo Biblioteka

džio priešakyje formaliai atsistojo vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio pagelbininkas vyskupas Gasparas Cirtautas. Skatintoju buvo pats vyskupijos Ganytojas. Veikliausi darbo iniciatoriai buvo kunigai: Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas, Juozas Tumas-Vaišgantas, Kazimieras Šaulys ir visas būrys kitų kunigų bei pasauliečių. Vyskupas M. L. Paliulionis 1906 Naujų Metų dieną įsakė visiems Žemaičių vyskupijos kunigams susirinkti atskirais dekanatais ir apsvarstyti, kaip vykinti Lietuvoje katalikiškos politikos akciją. Pirmas atsiliepė Batakių dekanatas, vadovaujamas dekano kun. D. Motuzos. Jo sušaukti į Girdiškes Batakių dekanato kunigai sausio 24 ir 25 dienomis 1906 m. svarstė jiems vyskupo įteiktą aną vyskupo E. Roppo paruoštą minėtą programą. Dviejų dienų diskusijose kunigai nutarė: "kad apginti savo tikėjimo ir tautos reikalus, reikia sudaryti Lietuvių Krikščionių Demokratų Partiją, kuri, eidama išvien su kitų tautų katalikiškomis organizacijomis, juoba galėtų pasiekti savo tikslą".

"Bet negalima organizuotis, nesudarius pirma "Centralinio Komiteto", kurio nurodymu galėtų susidaryti vietų komitetai"....

"Dėl to tai susivažiavusieji kunigai vienbalsiai nutarė nužemintai maldauti Jūsų Mylistą, kad prisiimtumei ant savęs iniciatyvą sudaryti "Centralinį Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos Komitetą"...

(Iš sus-mo dalyvių rašto vysk. M. L. Paliulioniui. Mūsų Senovė II kn. 1921 m.).

1907 metais Kaune, vadovaujant vysk. G. Cirtautui, buvo suruošti kursai, kuriuose buvo nagrinėjamos krikščioniškos demokratybės pažiūros įvairiais socialiniais klausimais. Nuo tų metų Kauno Kunigų Seminarijoje buvo įvestas krikščioniškojo socialinio mokslo dėstymas. [1])

Po vyskupo Antano Baranausko mirties 1902 m., Seinų vyskupija, tada apėmusi ne tik visą Suduvą, bet dalį Gudijos ir Lenkijos su Lomža ir apylinke, eilę metų vyskupo neturėjo. Tačiau ir prieš vysk. A. Baranausko mirtį Seinų vyskupija nebuvo tiek laiminga, kaip Vilniaus ir Žemaičių, kur patys Ganytojai ėmėsi iniciatyvos katalikus ir politiniai organizuoti. O vis tik jau bene prieš 1890 metus ir Seinų Ku-

nigų Seminarijoje buvo būrys klierikų, kurie tautinį atgimimą stengėsi kreipti krikščionišku keliu. Savo iniciatyva jie vėliau suėjo sąlytin su Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų katalikais veikėjais. Iš jų vėliau išaugo būrys veikėjų, kurie prieš platinamą socializmą ir laisvamanybę išėjo su krikščioniškos demokratybės idėja ir krikščioniška socialine programa. Iš jų daugelis visiems žinomi: vysk. Būčys, arkiv. J. Matulevičius (šis buvo Kielcų, o rusams ją uždarius, Varšuvos Kunigų Seminarijos auklėtinis), kun. V. Dvaranauskas, J. Narijauskas, J. Laukaitis, kiek vėliau M. Krupavičius ir kt. [2]). Pradėjusiame 1895 metais eiti Tėvynes Sarge bendradarbiavo visos Lietuvos veiklesni kunigai ir pasauliečiai katalikai inteligentai, nors šių pastarųjų tada buvo maža.

Jeigu anų laikų Lietuvos ir Lietuvių tautos vergija nebuvo tokia kruvina ir nuostolinga žmonėmis, kaip šiandien, tai vistiek ir anais laikais tautos ateities perspektyvos buvo dar labai tamsios. Nors laisvės buvo tikėtasi, už ją kovota, tai nebuvo numanu nei kada nei kokiais keliais ji ateis. O vistiek ir tose nežinios sąlygose besidarbuoją galvojo ne vien apie laisvę, bet ir apie tai, kokiais keliais tas būsimas tautos laisvas gyvenimas pasuks. Ano meto jaunų entuziastų dauguma sulaukė džiaugsmo ne tik pamatyti tuos laisvės laikus, bet dar jie patys ir kartu su jais jų auklėta jauna karta laisvoje Lietuvoje lemiančiai pasidarbavo pagrįsti jos politinį, socialinį, kultūrinį gyvenimą tos jų pačių Lietuvoje kurtos krikščioniškos demokratybės dėsniais. Tiesa, vėliau ant tų pamatų savo priestatus dėjo socialistai ir tautininkai. Pastatas neišėjo vieno stiliaus. Pamatai tačiau liko tie patys, kad ne viršinėje valstybės struktūroje, tai tautos sąmonėje.

Kai kurie iš tų ano laiko darbuotojų, kaip vysk. Būčys, prel. M. Krupavičius, prel. K. Šaulys, kartu su mumis jaunesniais gyvena tautai ir tėvynei baisų laiką. Sekdami jų pavyzdžiu ir savos sielos balsu ir jaunesni už juos tikisi ir darbuojasi tautą pamatyti laisvą. Tų darbų ir vilčių priešakyje dar ir dabar stovi vienas iš krikščioniškai demokratiškos nepriklausomos Lietuvos kūrėjų-prel. M. Krupavičius. Ir dabar su tikrumu negalime atspėti, kada ir kaip

bus laisvės pasiekta, bet ir mūsų viltis pamatyti tautą laisvą ir jai pasidarbuoti laisvoje Lietuvoje yra tokia pat tvirta, kokia buvo pas anuos kovojusius iki 1918 metų. Tačiau ir mes turime giliai persiimti ta mintimi, kad nepakanka laisvės vien siekti. Reikia iš anksto turėti aiškią idėją, ta idėja paremtą konkretų planą, kokiais keliais tauta bus vedama sulaukus jai laisvės laikų. Jos suvargintos ir didele dalimi iššudytos atsikėlimo sekmingumas lemiančiai priklausys to, ar jis pataikys teisingą gyvenimo kelią, ar ne. Šis rūpestis mums turi būti ne ką mažesnis už pačios laisvės iškovojimą.

Laiko nuotaika. Kiekvieno laikotarpio žmonės yra linkę manyti, kad jų gyvenamas ne tik šimtmetis, bet pusšimčio ar net amžiaus ketvirčio tarpas žmonijos istorijoje yra labai ypatingas. Kad to garsiai ir nepasakydami, tą ypatingumą jie skiria ne pačiam laikui, kurio kaip daiktinės būties visai nėra, o tuo laiku gyvenantiems žmonėms, o dar aiškiau pasakius — patys sau. Kiekvieno laikotarpio žmonės tariasi esą kuo tai ypatingesni už visus prieš juos buvusius, o gal net ir būsimus, tariasi esą tiek pažangūs, taip gerai viską suprantą, kad jų manymu prieš juos tokių tikrai nėra buvę. Del šios iliūzijos, kylančios daugiausia iš dvasinio kuklumo stokos, daugel kartų savo laiko vieną ar kitą gyvenimo pažangą, naujieną, net klaidą žmonės buvo pavadinę paskutiniuoju mokslo žodžiu. O nepraeina nė šimtas metų ir tas "paskutinysis mokslo žodis" lieka nei šis nei tas. Jeigu dar ne vėliau, tai prieš kokius 25 metus mokyklose iš jaunuolių buvo reikalauta žinoti kaip absoliučiai tikrus kai kuriuos fizikos klausimus, kurie šiandien jau visai kitaip suprantami. Tokių ambicijos iliūzijų klaidinama ir platesnė visuomenė ir mokslininkai ne kartą paskutiniu mokslo ir tiesos žodžiu palaikė istorines klaidas, mažą pažangą ar net klaidą eksperimentinių mokslų srityse.

Galima taip pat sakyti, kad kiekvieno laiko žmonės-kiekviena generacija turi savų filosofinių klaidų, visuomeninių bei politinių iliūzijų ir tt. Ne reto manoma, kad jo laiko kokia nors naujai pasakyta, o dažniau sena pakartota filosofinė mintis yra pati teisingiausioji, jo laiko politinė, visuomeninė santvarka esanti pati geriausioji. Jeigu tokių

nuomonių nebūtų, tai nepasitaikytų net garsių filosofų, politikų bei visuomeninkų tarpe tokių, kurie taip atkakliai gintų kokiu nors atžvilgiu naują šūkį, savo laiko politinius bei visuomeninius užsimojimus.

Nekritiški ir pergreiti iliūzijonistai mažiau gali sukliudyti pažangą mokslo srityse. Ypatingai eksperimentiniuose moksluose daug vertingų naujumų atrasta visai netyčiapripuolamai, kartais mažai mokytų žmonių. Šitaip atrasti yra tokie didelės vertės dalykai, kaip telefonas, radio ir daug kitų praktiškos didelės vertės dalykų. O dar daugiau atradimų padaroma sąmoningais naujais bandymais. Po laiko ir anie, sustoję jo mokslo srityje prie jo laiko "paskutinio mokslo žodžio," didžiuojasi, kad jų atstovaujama mokslo sritis daro tokią stebėtiną pažangą.

Blogiau yra, jeigu įgauna galios gyvenime politikai, visuomenininkai, kurie klaidingai užsispiria sustoti prie klaidingo "paskutinio žodžio". Tada gali atsitikti, kad naujas, nors ir labai geras mintis, jie trukdys net valstybinėmis priemonėmis. Naujumų jieškotojai gali nerasti galimybių savas mintis kritiškai visuomenei perduoti, kad visuomenė bendromis jėgomis jas įvertintų. Jie gali būti apšaukti valstybės ir valdžios priešais ir net griovėjais. Valdžią turintieji prieš juos kartais vartoja net administratyvinę valdžios galią. Nuo šios klaidos pavojaus nėra laisva jokia tauta, jokia valdžios forma ir jokia politinė grupė: tokių, net ir sveikiausios kritikos nesuprantančių ir nepakenčiančių, pasitaiko visada ir visur. Kad žmogus pajėgtų visokią kritiką priimti ramiai ir objektyviai, jam reikalingas tam tikras dvasinės ir bendros kultūros laipsnis.

Tokių laikams būdingų nusiteikimų užtinkame visoje žmonijos istorijoje. Antai, prieš 4-3 tūkstančius metų vargiai kieno galvoje pajėgė rasti vietos mintis, kad galėtų būti kokia nors kita geresnė valdžios forma už absoliutinę monarchiją, kurią mes šiandien pavadintume net ne monarchija, o tiranija. Tos ano meto nuotaikos pagauti net žydai nusikratė Mozės jiems palikto teisėjų ir seniūnų valdymo būdo. Jie pareikalavo jiems Dievo siųstą pranašą pasitraukti, o duoti jiems karalių. Pranašas jiems nupasakojo, kaip juos karalius valdys, tačiau tas nieko nepadėjo: pranašui

teko pasitraukti (I Kar. 8...). Ano laiko tautos nebuvo pribrendusios kitam valdymuisi. Buvo nueita iki visiško monarchų sudievinimo, neįžiūrint tame jokios klaidos. Ši pastaroji klaida didelėse Rytų tautose užtruko iki šiai dienai. Tokią ano meto visuotinę iliūziją-valdovų dieviškumą ir visagalybę išdrįso pajudinti tik Kristus savo paskelbtu dėsniu: "Atiduokite Ciesoriui, kas yra Ciesoriaus, ir Dievui, kas yra Dievo" (Mat. 22, 21; Mrk. 12,17; Luk. 21,25). Tuo buvo jau pakankamai pasakyta, kad nėra taip, kaip galvojo ano meto Romėnai ir kiti, jog Ciesorius esąs vienas iš dievų, jog esąs visagalis. Apaštalas Petras taip pat ne privatiems asmenims, o tautos Vyresniesiems atsakė: "Dievo reikia labiau klausyti, kaip žmonių" (Apd. 5,29). Nors vėliau Kristaus Bažnyčiai tai nelengvai vyko, bet pamažu ji sugriovė savu laiku įsigalėjusią monarcho absoliučios galios teoriją. Tačiau ir krikščionybės eroje atsirasdavo ir atsiranda valdovų bandančių jeigu ne paneigti, tai nors nutylėti aną Kristaus pasakytą dėsnį: "Atiduokite Ciesoriui, kas Ciesoriaus, ir Dievui, kas yra Dievo". Jie nori stovėti už viską aukščiau, žmonijos tvarkyme Dievui nei vietos nei teisių nepripažindami. Nuo tokių ciesorių viename asmenyje ar kolektyve nėra laisvi nė mūsų laikai.

Tačiau senoviškieji ciesoriai šiandien yra jau retenybė ir gal net mes patys sulauksime ir tų paskutiniųjų galo. Mūsų laikais visuotiniai kalbama apie demokratybę. Tas žodis šiandien tiek madoje, kad net kraštutiniai teroristiniai režimai, gal net baisesni už anuos tironus gyvenusius prieš kelis tūkstančius metų, nori vadintis demokratiškais, nors su demokratybe jie neturi nieko bendro. Kuriam nors kraštui, tautai šiandien primesti nedemokratiškumą, yra nemažas kaltinimas. O tačiau reikia pripažinti, kad ir šiandien kalbų yra daugiau, negu nuoširdžių pastangų įgyvendinti demokratybę. Šiandien daug kas demokratijomis vadinama, bet ne daug tikrų demokratijų gyvenime sutinkame. Jos žmonės dar tik siekia, bet dar jokis kraštas negali pasigirti ją jau pilnai įgyvendinęs. Gal per maža šiandien yra ir visuomeninkų bei filosofų, kurie, patys būdami gerais demokratais, sugebėtų ir drąsos turėtų, Prancūzijos Jacque Maritain pavyzdžiu, įžvelgti ir kultūringai viešai pasakyti

mūsų laikų demokratijų vienur didesnes, kitur mažesnes klaidas ir trūkumus. Šiandien yra jau daug nuoširdžių demokratybės gerbėjų ir apaštalų, kurie ją tik tiek pažįsta, kad nesugeba joje atskirti esmės nuo jai visai svetimų priemaišų. Demokratybės apraiškas, iškraipytas visokiomis jai svetimomis priemaišomis, laikydami tikra demokratybe, vieni demokratybės vardu gina tai, ko neverta ginti, kiti, smerkdami demokratijose pasitaikančius nedemokratiškus reiškinius, kartu nori pasmerkti ir atmesti pačią demokratybę. Iš tokių nesugebančių skirti esmės nuo tai esmei prieštaraujančių priemaišų vieni nori iš demokratijos bandymų grįžti prie kurios nors senobinės valstybinio ir visuomeninio gyvenimo formos, kiti ryžtasi ieškoti naujų.

Čia neturime tikslo vienaip ar kitaip įvertinti buvusias, esamas ar būsimas įvairias valstybinio ir visuomeninio gyvenimo formas. Turime tikslo tik atskleisti demokratybės sąvoką jos krikščioniškąja prasme, parodyti, kas joje yra esminio ir kas nebūtinai plaukia iš jos esmės. Bus taip pat išvadoje pabandyta panagrinėti klausimą, kiek demokratinė santvarka tiko ir kiek gali ateityje tikti mūsų tautai jai laisvę atgavus. Kiek bus paliestas praeities laikas, tai bus padaryta vadovaujantis noru mūsų tautiečiams patiekti objektyvų šio klausimo supratimą. Šiuo darbu ir aš pats būsiu tiek patenkintas, kiek pavyks padėti skaitančiam įsigyti teisingą demokratybės supratimą ir nusimanymą, kiek jai yra priaugusi mūsų tauta.

Kas yra demokratybė? Pats žodis demokratybė yra graikiškos kilmės. Senovės Romėnų rašytojai jį priėmė lotynų kalbon nepakeisdami nei jo formos nei jo prasmės. Iš tų dviejų senobinių kalbų žodis pateko į visas kitas kalbas. Savo prasme jis reiškia visuomenės galią dalyvauti jos pačios viešųjų reikalų tvarkyme. Šiandieninėje įvairių tautų terminologijoje tuo žodžiu paprastai yra vadinamas tokis valstybės politinio valdymosi būdas, kur pati tauta turi teisę pasirinkti savo valstybės santvarkos ir valdžios formą bei valdžios asmenis.

Jacque Maritain [3]) sako, jog demokratija esanti ten, kur nėra žmogaus pasinešimo išnaudoti žmogų; kur žmonės vieni kitais pasigelbsti, kaip lygiateisiai; kur kiekvie-

nas žmogus ne tik teorijoje, bet ir praktikoje turi lygias teises ir paprastai gali dalyvauti civilizacijos paveldėjime. Čia yra tarsi paaiškinama, kaip demokratybė turi reikštis gyvenime.

Platesnę prasmę žodžiui demokratybė (lot.: democratia) suteikia P. Leonas XIII enciklikoje "Graves de communi". Pagal toje enciklikoje pasakytas mintis, aiškinančias demokratybės esmę, demokratija galima vadinti visokią veiklą (ne vien politinę) visuomenės vargingesniųjų sluoksnių labui. Tai nereiškia kokio nors kolektyvo veiklos išimtinai vargingesnių visuomenės sluoksnių labui be sąryšio su visais kitais visuomenės sluoksniais. Toje enciklikoje Popiežius liepia demokratija suprasti visos visuomenės susidomėjimą ir veiklą kelti savos tautos vargingesniųjų sluoksnių medžiaginę, moralinę, kultūrinę gerovę, tuomi siekiant visos visuomenės labo. Jau pats užsimojimas kelti vispusišką vargingesniųjų sluoksnių gerovę pasako, kad demokratinis veikimas arba tikroji demokratija negali apsiriboti vienu kuriuo luomu, viena kuria veikimo forma ar viena sritimi. Ji turi plaukti iš krikščioniškos artimo meilės, liepiančios padėti vargingesniam, nelaimingesniam broliui-artimui. Ta meilė tik tada bus krikščioniška, jeigu ji neskaldys, o jungs visus visuomenės sluoksnius, visus luomus. Ne kas gi kitas, o mokytesnieji, kultūringesnieji, turtingesnieji savo mokslu, kultūringumu, turtais turi ateiti pagalbon mažiau mokytiems, mažiau apšviestiems, mažiau turtingiems savo broliams. Šitaip suprasta demokratybė, plaukianti iš krikščioniškos artimo meilės, kiekvieną krikščionį saisto tiek, kiek saisto pats krikščioniškas artimo meilės įsakymas.

Šitaip suprastam demokratiniam veikimui, šalia krikščioniškos artimo meilės motyvo, yra dar ir kitokių motyvų. Yra visuomeninis motyvas, kurį minėtoje enciklikoje Popiežius pasako šiais žodžiais: "Del natūralaus liaudies su kitais luomais susiėjimo, krikščioniškuoju broliškumu dar sustiprinto, visa, kas daroma liaudžiai padėti, atsiliepia naudingai ir kitiems luomams, ypač kad geram minėto darbo pasisekimui, aišku, tinka ir yra būtina, kad ir tie luomai būtų kviečiami į šį darbą". Šitaip suprastu demo-

kratiniu veikimu tauta kartu vis labiau suvienijama ir keliamas jos visos vispusiškas gyvenimo lygis.

Tokiam demokratiniam veikimui yra ir religinių motyvų. Popiežius ten pat juos primena pakartodamas Povilo žodžius: "Vienas kūnas ir viena dvasia, taip kaip jūs esate pašaukti į vieną jūsų pašaukimo viltį. Vienas Viešpats, vienas tikėjimas, vienas krikštas. Vienas Dievas ir visų Tėvas, kurs stovi aukščiau už visus, visuose veikia ir yra visuose mumyse " (Efez. 4, 4-6). Pagal Apaštalų ir Bažnyčios mokslą, visa žmonija yra vienas mistinis Kristaus kūnas. To religinio motyvo turėtų pakakti kiekvienam tikinčiajam, kad visų luomų, visokių skirtumų žmonės matytų vienas kitame savęs mistinę dalelę ir suprastų, kad padėdamas kitam jis padės pats sau.

Šia plačia P. Leono XIII vartojama prasme demokratinis veikimas *yra visuotinis*. Yra visuotinis ta prasme, kad jame dalyvauti yra vietos ir galimybių visiems geros valios žmonėms. Visuotinis ir ta prasme, kad savo veikla jis siekia visos visuomenės labo. Siekiant pakelti kuriuo nors atžvilgiu mažiau laiminguosius, negalima nepaisyti, ar siekimo būdai nekenkia kitiems visuomenės sluoksniams-bendrai visai visuomenei. Kam pav. gali būti neaišku, kad kelti proletariato medžiaginį gerbūvį jų vietoje kitus padarant tokiais pat ar dar skurdesniais proletarais, kaip matome vykstant komunistų valdomuose kraštuose, yra ne visuomenės kėlimas, o jos apiplėšimas ir skurdinimas. Tokiais keliais visuomenė nepakeliama. Visai visuomenei kaip tokiai nėra jokios naudos iš to, kad Jonas šiandien padarytas skurdžiumi vietoje vakar tokiu pat buvusio Juozo. O dar mažiau naudos, jeigu ir Jonas apiplėšiamas ir Juozas nieko negauna. Visuomenei nėra jokios naudos iš to, kad vakarykščiai ūkininkai šiandien yra padaryti baudžiauninkais ir proletarai iš to nieko naujo gero neturi. Visuomenei kaip tokiai nesvarbu, kokie yra proletarų vardai ir pavardės, kas jie vakar buvo, bet svarbu kiek jų yra ir kokis jų medžiaginio, kultūrinio ir bendrai dvasinio gyvenimo lygis, ar jie gali ar ne naudotis mokslu ir įvairiomis civilizacijos gėrybėmis, ar rūpinamasi jų dvasios kultūros pakė-

limu. Visuomenė tiek laimės, kiek proletariato gyvenimo ir dvasios lygį pakels kitų sluoksnių nesusmukdydama.

Kai čia kalbama, kad negalima kelti vienų gerbūvio kitus susmukdant, tai reikia suprasti teisingai. Saikinga kurio nors vieno luomo, ar ir visos visuomenės neišvengiama laikina auka proletariato pakėlimui, o galutiname rezultate ir visos visuomenės labui, nėra tas visuomenės sluoksnių smukdymas apie kurį čia kalbama. Kiekvienam yra aišku, kad bet kokio gerbūvio pakėlimas yra būtinas medžiaginio ar dvasinio kapitalo investacijos, kuris tačiau galutinoje išvadoje ir aukojantiems tą kapitalą ir kitiems grįžta su pelnu. Todėl ir demokratijoje jeigu kuris asmuo ar kuri grupė nesaikingai susirištų tik su kuriuo vienu luomu, kuriuo nors visuomenės sluoksniu, be atodairos į visos visuomenės interesus, tiems stokotų pačios pagrindinės demokratiškos savybės — pagarbos ir meilės kiekvienam žmogui: pagarbos ir meilės Kristaus mistinio kūno nariams, meilės savo tautos broliams, pagarbos ir teisingos meilės paties savęs mistinei dalelei.

Iš to, kas aukščiau pasakyta, seka, kad iš dalyvavimo demokratiniame veikime nereikia išskirti nė vieno luomo, nė vienos grupės, nė vieno geravalio žmogaus. Veikimas bus sekmingiausias traukiant į jį visus. Nors turi būti asmenų kolektyvas, kuris tam veikimui vadovauja, tai visiems reikia įsisąmoninti, kad demokratybės idėja ir pats demokratinis veikimas nėra vieno luomo, vieno kurio sanbūrio, o visos visuomenės reikalas. Tokia plačia prasme suprasta demokratybė ir demokratinis veikimas, kaip juos paaiškina minėtoje enciklikoje P. Leonas XIII, teikia plačiausias galimybes visokių organizacijų ar asmenų-visos visuomenės įvairiems geriems sumanymams, visokiai gerai viešai ir privačiai iniciatyvai.

Tokia prasme suprantama demokratybė ir demokratinis veikimas randa dirvos ir būdų reikštis ir tose valstybėse, kurios del kokių nors priežasčių dar nepasiekė demokratinės santvarkos. Nėra absoliučiai būtina, kad tokis veikimas vadintųsi "demokratiniu veikimu". Pačios demokratybės labui aplinkybės kartais gali pareikalauti jį pavadinti kitokiu vardu. Tiesa, ir nedemokratinėje valstybėje

jos valdovai gali kartais būti geri demokratai, gali demokratinį veikimą paremti net valstybinėmis priemonėmis. Tokiu keliu kai kurių kraštų buvusieji monarchai savo tautą priauklėjo demokratinei valstybės santvarkai. Tačiau gali pasitaikyti ir nedemokratiškų valdovų. Tokiame krašte patys susipratusieji piliečiai gali, o tam tikra prasme net privalo skleisti demokratybės idėją, ugdyti savo tautos demokratinį sąmoningumą ir demokratinį veikimą. Tiesa, tokis veikimas gali sutikti iš nedemokratiškų valdovų vienokių ar kitokių kliūčių, tačiau sąmoningą žmogų tokios kliūtys priverčia būti tik atsargesniu takto atžvilgiu, bet jos neturėtų atbaidyti nuo veikimo, tuo labiau neturėtų iš demokrato padaryti nedemokratą.

Kas yra demokratas? Kaip ne visa, kas šiandien vadinama demokratijomis, yra grynos demokratijos, taip ne kiekvienas asmuo, kuris save laiko demokratu, gal net formaliai priklauso kokiai nors demokratinei organizacijai, tuo pačiu jau yra grynas demokratas. Jeigu pačią demokratybę ar demokratiją valstybėje yra neįmanoma aptarti vienu trumpu sakiniu, tai tuo labiau yra sunku vienu sakiniu apibūdinti demokratą. Bus tiesa pasakyta, kad demokratas yra tokis žmogus, kuris siekia įgyvendinti demokratybę. Tačiau pačią demokratybę galima imti ir platesne ir siauresne prasme. Gali atsitikti, kad asmuo save laikąs demokratu ir už demokratybę kovojąs nedemokratiškai kovoja ir gyvenime reiškiasi ir tt. Taigi ir demokrato sąvoka yra reikalinga platesnio paaiškinimo.

Demokratą būtų galima taip apibūdinti. Tai žmogus jaučiąs savyje savo asmenybės vertę; sąmoningai suprantąs visuomenėje savo natūralias ir pozityvias pilietines teises ir pareigas; suprantąs jog savo natūralias ir pozityvias pilietines teises turi ginti ir jomis naudotis; jog turi atlikti savo pilietines pareigas; suprantąs, kad jo laisvė valstybėje yra susijusi su kitų laisve ir todėl naudodamasis savo laisve jis turi paisyti kitų laisvės, niekam neprimesdamas savo valios ir savo nuomonės. Demokratui turi rūpėti visos visuomenės labas. Jis yra aktyvus to visuomenės labo reikalus aiškinti pačiai visuomenei ir aktyviai prisidėti

juos išspręsti. Demokratas myli kitus žmones, ypatingai vargingesnius ir tamsesnius už save.

Jeigu žmogus nesupranta nei savo nei kitų asmens vertės, ar ją suprasdamas jos nepaiso; jeigu nežino visuomenėje savo tikrųjų teisių ir pareigų, arba jas žinodamas jų nepaiso, arba paisydamas savų nepaiso kitų žmonių teisių; jeigu kuriam visuomenės labas nerūpi, arba kurio rūpestingumas reiškiasi tik kitų kritika, o ne aktyviu darbu prisidėti visuomenės labui, kuris laikosi tik pasyviai, atlikdamas tik tai, kas jam yra įsakyta; jeigu kuris nemyli kitų, ypatingai už save kuomi nors žemesnių žmonių, tokis žmogus nėra demokratas. Jis yra pasyvusis pilietis. Kaip vėliau bus paaiškinta, jeigu tautoje tokių atsiranda daug, kyla pavojus tautai virsti mase.

Būtų aiški klaida visa, kas šiandien vadinama demokratijomis, rūšiuoti tik į tobulą, gryną demokratiją ir nedemokratiją. Gryna, tikra demokratija kokiu nors automatu staigiai nepasiekiama. Jos reikia pasiekti ilgo laiko atsidėjimu visuomenę jai priauklėti. Suprantama, kad jos siekiant negalima išvengti jos įvairių laipsnių. Tuo visai nereikia stebėtis. Jokioje gyvenimo srityje žmonija iš karto nepasiekia paties aukščiausio, tobuliausio laipsnio. Ir mokslai ir žmogaus dvasios kultūra daro ir darys pažangą: jiems ribų nėra. Tas pat yra ir su atskirais žmonėmis. Norįs būti demokratu žmogus ne kiekvienas iš karto pilnai supranta, kas yra tikroji demokratybė. Suvokęs demokratybės ir demokrato esmę nė vienas žmogus iš karto nepajėgs tobulai tą esmę atatikti. Taigi ir atskirus asmenis negalima rūšiuoti tik į tobulus, tikrus demokratus ir nedemokratus. Tų tarpe, kurie save laiko ir vadina demokratais, yra ir demokratiškesnių ir mažiau demokratiškų ir visai nedemokratiškų asmenų. Iš kitos pusės, galima rasti labai gerų demokratų tų tarpe, kurie savęs tokiais nevadina ir gal net nemano esą demokratai.

Demokratinė valstybė. P. Pijus XII sako, kad "kas liečia rūšį ir apimtį iš piliečių reikalaujamų aukų, tai daugeliui atrodo, kad demokratinė valstybės santvarka yra paties proto statomas prigimties reikalavimas" [4]).

Popiežius kategoriškai nepasako, kad demokratinė val-

stybės santvarka tikrai yra proto statomas prigimties reikalavimas. Jis tik sako, kad daugeliui taip atrodo. Tačiau kaip toliau paaiškės, Popiežiaus mintimi, ir kiekvienam galvojančiam protui pasidaro aišku, demokratinė valstybės santvarka geriausiai atatinka žmogaus natūralų garbingumą, jo natūralias visuomenėje teises ir pareigas.

Demokratinę valstybę P. Pijus XII taip apibūdina: "Galėti pasakyti savo nuomonę jam uždedamų pareigų ir aukų klausimu, nebūti verčiamu paklusti pirmiau nesant išklausytu—tai valstybės piliečių teisės, kurios demokratijoje, jau kaip sako pats vardas, randa savo išraišką. Pagal tvirtumą, darnumą ir gerą sekmingumą šio ryšio tarpe valstybės piliečių ir valstybės valdžios, galima spręsti, ar demokratija yra tikrai sveika ir išlyginta ir kiek yra joje tikros gyvybės ir vystymosi jėgos" [5]).

Sutinkant, kad teisingai suprasta demokratinė santvarka yra tinkamesnė už kitokias valstybių valdymosi formas, vėliau bus atsakyta į klausimą, ar demokratinė santvarka gali tikti ir būti naudinga kiekvienai tautai, kiekvienai valstybei. Abstrakčiai kalbant apie valstybės demokratinę santvarką kyla klausimas, ar demokratinė santvarka yra būtinai surišta su kuria nors viena valstybės valdžios forma.

Dar ir dabar turime pasaulyje visokių valdžios formų. Nugriūva diktatorius vienoje valstybėje, tai atsiranda kitoje. Jeigu buvo laikai kada respublikų šiandienine žodžio prasme visai nebuvo—beveik visur valdė monarchai, kad ir ne vienu vardu vadinami, tai kas žino, ar kuris nors laikas, kaip mūsų, turėjo tiek daug ir tokių žiaurių diktatorių.

Visoje eilėje senų ir kultūringų valstybių dar ir dabar yra karaliai-monarchai ir kol kas tos tautos nerodo tendencijos jais nusikratyti. Daug yra respublikų. Jos tačiau viena nuo kitos žymiai skiriasi savo konstitucijomis, o ypatingai faktinu tvarkymosi būdu. Ir Belgija, ir Olandija, ir D. Britanija, ir Skandinavijos valstybės turėdamos monarchus save laiko ne mažiau demokratinėmis už Airiją, Šveicariją, Prancūziją, Italiją ir kitas respublikas. Ar tikrai jose visose yra galima tokia pat demokratija?

Nei protas nei gyvenimo praktika neranda pagrindo sakyti, kad demokratinis valdymosi būdas būtų būtinai surištas su kuria nors viena valdžios forma. Demokratinio valdymosi pagrindiniai reikalavimai yra, kad piliečiai galėtų patys nusispręsti, kokią valdžios formą jie pasirenka, kokie žmonės vykins valstybėje valdžios galią, kad galėtų laisvai pasisakyti klausimais liečiančiais jų pilietines teises bei pareigas, kad galėtų turėti laisvę visokiai gerai iniciatyvai. Demokratijoje pati tauta apsisprendžia, kokia valdžios forma geriau atatinka jos būdą, tradicijas, papročius. Kur tauta tas teises turi, kur tautos pastatyta valdžia rūpinasi visos tautos, o ypatingai kuriuo nors atžvilgiu žemiau stovinčių tautos sluoksnių gerove, ten tauta valdosi demokratiškai, ten yra demokratinė santvarka. Todėl ne tik teorijoje, bet ir realybėje gali būti demokratinė monarchija, jeigu ta monarchija laikosi ne prieš tautos valią, jeigu rūpinasi visais, o ypatingai vargingesniais visuomenės sluoksniais, gali būti ir demokratinė respublika. Svarstant klausimą teoretiniai atrodo, kad respublikoje galima geriau užtikrinti piliečių demokratines teises, negu monarchijoje. Tačiau praktikoje gali pasitaikyti už monarchiją mažiau demokratiška respublika, jeigu respublikinė forma piliečiams primetama prieš jų valią, jeigu neturi galios laisvai parinkti valdžion žmones, neturi galios pasisakyti savo nuomonę jų teises ir pareigas liečiančiais klausimais, neturi laisvės savo gerai iniciatyvai ir tt. Arba jeigu ir piliečių pasirinkta valdžia juos apvilia, nepaiso visos tautos labo, o favorizuoja tik kurią nors partiją, luomą, tai iš valdžios kaltės respublika gali netekti demokratinio charakterio.

Taigi demokratinė valstybės santvarka savaime nėra surišta su kuria nors tik viena valstybės ir valdžios forma, o yra suderinama su įvairiomis formomis.

Ta proga verta pastebėti, kad demokratybės ir demokratinės santvarkos esmė tuo labiau nereikalauja piliečių tarpe panaikinti luomų, titulų ir kitokius skirtumus. Leonas XIII ir Pijus XI socialinėse enciklikose-Rerum novarum ir Quadragesimo anno atkreipia dėmesio į visiems aiškų faktą, kad žmonės iš savo prigimties yra tiek įvairūs,

kad vienodais jų visų niekas nepadarys. Naikinti skirtingus pašaukimus, skirtingas profesijas būtų aiški visuomenei žala. O kas visus sulygins ir tame pačiame luome ir toje pačioje profesijoje gabumų, stropumo ir kt. atžvilgiais? Trukdyti gabiuosius ir stropiuosius, kad jie neprasimuštų pirmyn iš savo pašaukimo ar profesijos kolegų tarpo būtų visiems aiški nesąmonė. Jeigu tokios aiškios nesąmonės ir neįžiūrima, tai nors tiek yra aišku, kad demokratijos esmė nereikalauja naikinti piliečių kokiu nors padoriu keliu įsigytus įvairius titulus. Visuomenės demokratiškumui nieko nekenkia, kad į pensiją išėjęs ar iš aktyvios tarnybos kitaip pasitraukęs buvęs karys ir toliau vadinamas jo kariško laipsnio vardu, tam tikrais atvejais užsivelka karišką uniformą, net ginklą nešioja, kad buvęs ministeris, profesorius ir kt. ir toliau žmonių yra vadinami, kartais net pasirašinėja savo senu titulu. Lygiai taip demokratijai nieko nekenkia, kad kuris nors valstybės pilietis-tautos narys vadinasi ir kitų yra vadinamas iš tėvų paveldėtu ar jo paties įgytu bajoro, kunigaikščio, grafo ar kitokiu titulu. Daugelyje demokratinių valstybių yra palikę galimybių įvairių titulų įsigyti pirmiau jų neturėjusiems. Faktinai be įvairių garbės titulų neapsieina nė viena net demokratiškiausia tauta. Kur tapo seni panaikinti, tai laikui bėgant naujų atsirado. Del įvairių priežasčių piliečiai dekoruojami įvairiais ordinais, medaliais ir tt., daug kur už tai įgydami net tam tikrų privilegijų. Arba antai USA, kare narsiai žuvusio tėvo vietoje, garbės ženklu dekoruojamas jo sūnus, nors jis pats asmeniniai valstybei būtų visai nieku nepasitarnavęs.

Ypatingos laiko ir krašto aplinkybės gali kartais išmintingai patarti prieš tai buvusius garbės titulus panaikinti. Tokiais atvejais reikia tinkamo kritiškumo ir nuoseklumo. Naikinant titulus reikia pasirūpinti nesunaikinti to gero, ką jie turėjo savo tradicijose papročiuose. Rusijos liaudis 1917-1918 metų revoliucijos metu per vėlai suprato, ką ji padarė naikindama visokius titulus kartu sunaikinusi intelektualus, buržuaziją ir visokias jų sukurtas dvasines ir medžiagines vertybes. Kas tai liaudžiai tada vadovavo, jai pačiai padarė neapskaičiuojamų ir sunkiai pataisomų nuostolių. Tokis elgesys yra net priešingas demokratybei ir

bendrai žmoniškumui. Kad ir be tokių nuostolių, jeigu demokratija be būtino reikalo įvelkama į proletarišką rūbą, ji atbaido nuo savęs daug tokių asmenų, kurie galėtų būti demokratybės ir demokratijos reikalui gerais talkininkais ir net gerais demokratais. Demokratybės siekimas yra ne visuomenę suproletarinti, o proletariatą pakelti. Tačiau istorija žino ir kitokių pavyzdžių, kad kurio nors laiko aristokratija, privilegijuoti luomai buvo tiek sugedę, jog kito kelio gal ir nebuvo, kaip nusisukti tautai nuo jų, pamirštant ir jų papročius ir jų tradicijas, smulkiai nerankiojant kas ten buvo teigiamo, kas neigiamo. Ano meto žmonės gal rado būsiant išmintingiau atmesti viską, kad su teigiamomis pasiliekamomis smulkmenomis nepaliktų gyvenime ir dalis blogybių, anas teigiamas smulkmenas gal visai nustelbiančių. Žydų karalius Saulius blogai pasielgė, kad nugalėjęs Amalekitus sunaikino ne viską, o tik tai, kas buvo menkos vertės, pasilikdamas vertingesnius dalykus (Plg. I Kar. 15, 1-11). O pagal Dievo įsakymą per Pranašą turėjo būti sunaikinta viskas, kad jų klaidų nei jų vardo nebeliktų nė atminimo.

Demokratinės valstybės valdžia. Demokratinės valstybės valdžią arba režimą J. Maritain aptaria kaip tautos suverenumo režimą, kuriame tauta naudojasi savo socialiniu ir politiniu subrendimu ir jį vykdo, kad pati save tvarkytų. [6])

Gal bus aiškiau pasakius, kad demokratinė valdžia yra tautos pastatyta valdžia, kad ji visos tautos gyvenimą vestų teisingais keliais į gerbūvį. Iš to visai nereikia daryti išvados, kad tokia tautos pastatyta valdžia visur turi pildyti tik tautos valią. Valdžios ir tautos santykiuose yra pagrindinis P. Leono XIII išreikštas dėsnis, kad tauta valdžiai galios nesuteikia, o tik nuskiria asmenis, kas valdžios galią vykdys. Valdžios galia seka ne iš piliečių norų ar nuomonių, o iš valstybės ir valdžios prigimties ir iš jos esminių natūralių tikslų. Valstybės ir valdžios tikslas siekti visuomenės gero. To gero siekdama valstybės valdžia turi vaduotis aukštesniais kriteriumais, negu piliečių norai ar nuomonės. Tauta pasiskiria ją valdančius asmenis, o jų valdžios galia seka iš valstybės ir valdžios prigimties. Valdžia vyk-

dydama savo galią vaduojasi prigimties ir Dievo įstatymais, konstitucija ir valstybės įstatymais, savo išmintimi ir piliečių nuomonėmis tiek, kiek jos yra teisingos ir išmintingos. Dar ilgai taip bus, kad tautos didžiuma persilpnai nusimano, kas yra teisinga, kas ne, kas yra naudinga jos labui, kas ne. Sau gero norėdama tautos dauguma gali ir labai suklysti. Tokiais atvejais valdžia turi ne tik teisės, bet pareigos tautai jos klaidą paaiškinti, ją pataisyti, tautą nuo blogo apsaugoti, turi elgtis taip, kaip liepia aukštesni įstatymai, valdžios žmonių sažinė ir išmintis. Tautos valios ar nuomonės valdžia kartais atsiklausia referendumo ar kitokiu keliu, kur to reikalauja konstitucija, ar kada savo sekmingam darbui pati valdžia randa tai naudingu. Suprantama, kad demokratinėje santvarkoje ar tai kokios nors piliečių grupės ar ir pavieniai asmens turi teisę ir privalo turėti ir galimybės spontaniškai-neklausti laisvai pareikšti įvairiais klausimais savo nuomonę. Tačiau tokiais atvejais piliečių nuomonės valdžiai yra tik patarianti, o ne įpareigojanti direktyva. Jeigu valdžia būtų tik tautos norų ir nuomonių vykdytoja, tai jos nebūtų galima net valdžia vadinti. Kitų įsakytus konkrečius darbus vykdo valstybės tarnautojai. Valdžia yra tautai vadovauti.

Demokratinėje valstybėje paprastai yra ne viena politinė grupė. Juo kuri tauta įsigyja daugiau patyrimo ir išminties teisingai gyvenimo pagrindus ir kelius gerovėn suprasti, tuo tų grupių lieka vis mažiau. Tai yra natūralus, suprantamas reiškinys. Kiekviena tų grupių stengiasi turėti tautoje savo rėmėjų, šalininkų, kad valdžion pravedus savo žmones ir valstybinėmis priemonėmis siekus savo programos įgyvendinimo. Yra svarbu, kad tų atskirų programų demokratai pajėgtų ir mokėtų teisingai suprasti savo atsakingumą tautai ir savo santykius su tauta. Nepaisant, kurios grupės ir su kokia programa kas pateko valdžion, kiekvienam yra būtina suprasti vieną pagrindinį valdžioje dalyvaujančius asmenis saistantį dėsnį, kad kiekvienas valdžios narys valdžioje yra ne kurios nors vienos grupės, o visos tautos labui. Valdžioje esantiems žmonėms nevalia taip jaustis ir taip elgtis, tarsi jie atstovautų tiktai vieną kurią grupę ir tik jos gero siektų. Tokiems vargiai būtų

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

galima skirti demokratų vardą, nes siekti vienos grupės labo yra tas pat, ką siekti vienos grupės diktatūros. Valdžion patekęs asmuo turi galvoti ir jaustis atstovaująs visą tautą ir tarnaująs visos tautos labui. Nors valdžioje jo grupė būtų ir labai neskaitlinga, nors visuomenėje jis turėtų ir labai mažai šalininkų, tai vistiek valdžion patekęs jis ten yra visos tautos labui.

Iš to seka kitas reikalavimas valdžios žmonėms. Kadangi valdžia t. y. ją sudarantieji asmens yra tautai vadovauti ir siekti jos labo, tai to labo siekiant visokių grupių atstovai esą valdžioje turi bendradarbiauti. Kada valdžios žmonių tarpe susikuria tokie santykiai, kad viena grupė visada atmes tai, ar nors nerems to, ką pasiūlys kita grupė, nors tas pasiūlymas būtų ir išmintingiausias, tai valdžios žmonės nusikalsta savo paskirčiai, piktnaudoja savo užimamą vietą ir turimą galią, daro nuostolį tautai. Tai atsitinka paprastai tada, kai valdžion patenka pilietiniai ir valstybiniai permažai nusimaną asmens, nesuprantą ar nepaisą savo natūralių prisiimtų pareigų, kurias uždeda dalyvavimas valdžioje. Jeigu demokratinėje santvarkoje atskiros grupės ir ne visada dirba koalicijoje, tai vistiek opozicija turi būti sąžininga. Ji tokia nėra, jeigu boikotuoja ir sabotuoja visus pozicijos užsimojimus ir darbus, nors tie būtų teisingiausi ir naudingiausi. Tokia opozicija yra klaidingai suprasta: ji žalinga tautai ir valstybei.

Demokratijoje valdžioje dalyvaujančių asmenų ir bendrai valstybininkų charakteristika. Žmonijos žemiškuose reikaluose yra daug svarbių sričių: mokslas, menas, ekonominės ir finansinės sritys ir kt. Tačiau galima sakyti, kad tautos tinkamas valdymas yra svarbiau už visas anas sritis. Jeigu tauta turi gerus savo gyvenimo tvarkytojus, t. y. tinkamą valdžią, tai visos anos svarbios ir naudingos sritys randa supratimą, įvertinimą, paramą, o svarbiausia — yra kas jas suderina visuomenės labui. Daug žmonių sakosi seką tą pačią Evangeliją, bet koks jų tarpe skirtumas: vienas beveik nekrikščionis, kitas karštas jos vykintojas; vienas nusidėjėlis, kitas šventasis. Panašiai yra ir politiniame gyvenime. Ir tą pačią politinę ar socialinę programą seką asmens ne visi yra vienodos vertės. Užtat kalbant apie asme-

nų parinkimą valdžion piliečiams nepakanka vien apsispręsti už vieną ar kitą politinę-socialinę programą, už vieną ar kitą politinę grupę. Daug reikia skirti dėmesio parenkant pačius asmenis.

Demokratijoje tinkamus dalyvauti valdžioje ir bendrai vadovauti tautos gyvenimui asmenis P. Pijus XII taip apibūdina:

"Kadangi normalioje demokratijoje esminis taškas glūdi tautos atstovybėje, iš kurios išeina politiniai siekimai visose viešojo gyvenimo srityse-kaip geram, taip ir blogam-, tai atstovų moralinio aukštumo, faktiškojo švarumo ir dvasinių sugebėjimų klausimas demokratiniame režime kiekvienai tautai yra klausimas gyvenimo ar mirties, gražaus tarpimo ar sugedimo, pasveikimo ar ilgalaikio negalavimo.

"Kad vaisingai veiktų, kad nusipelnytų pagarbą ir pasitikėjimą, kaip parodo neabejotinas palyginimas, kiekviena įstatymus leidžiančioji institucija privalo susidėti iš dvasia aukščiau stovinčių už kitus ir tvirto charakterio vyrų, kurie save laikytų visos tautos atstovais, o ne įgaliotiniais vienos partijos žmonių grupės, kurių privilegijoms, deja, dažnai paaukojami tikri bendrojo gero būtinumai ir reikalai. Tai turi būti vyrų atranka, kuri negali apsiriboti vienu kuriuo nors pašaukimu, ar kuria nors sąlyga, kuriuose daugiau turi atsispindėti visos tautos vispusiškas gyvenimas. Atranka vyrų su giliu krikščionišku charakteriu ir įsitikinimu, su teisingu ir aiškiu sprendimu, su praktiška ir išlavinta asmenybe, patys sau ištikimi visokiose situacijose, žmonės sveikos ir aiškios pasaulėžiūros, tvirti ir nesiblašką siekdami tikslų, vyrai tinką būti vadais pirmoje eilėje del jų autoriteto, kylančio iš jų tyros sąžinės ir siekiančio toli aplinkui. Ypatingais laikais, kuriais gresiantis vargas per daug sukelia visuomenės įspūdingumą ir padaro ją prieinamą suvedžiojimams ir klaidoms, reikia žmonių, kurie iš viso krikdomų aistromis, nuomonių skirtumais ir tarpusavyje kovojančių programų sudrumstu laikotarpiu jaučiasi turį dvigubos pareigos tautos ir valstybės kūnui, kuris savo gyslose dega tūkstančiais karštligių, duoti dvasinių priešnuodžių aiškaus žvilgsnio, malonaus gerumo, visiems lygiai taiko gerumo ir valios, siekiančios tikro broliškumo dvasia paremtos tautos vienybės ir santaikos.

"Tos tautos, kurių dvasinis ir dorovinis pagrindas yra pakankamai sveikas, demokratijos vadus ir kūrėjus suranda savų tautiečių tarpe". [7])

Čia P. Pijus XII dar kartą primena P. Leono XIII ir P. Pijaus XI pasakytą dėsnį, kad tautai ne tiek yra svarbu, kokią valdžios formą demokratijoje ji pasirinks, bet kokiem žmonėm paves valdžios vykdymą. To dėsnio teisingumas yra aiškus. Jeigu valdantieji bus pakankamai kilnūs asmens, išmintingi ir praktiški, tai visokioje tautos valdymosi formoje mokės siekti tautos labo. O jeigu valdantieji nebus verti savo aukšto pašaukimo, nebus išmintingi, praktiški, tai jokioje valdymosi formoje jie nemokės būti tautai naudingi. Pasvarstykime plačiau šias P. Pijaus XII pasakytas mintis.

Anot P. Pijaus XII, valdantieji ir bendrai valstybininkai, ypatingai demokratijoje, kur pati tauta parenka valdžion žmones, savo doriniu gyvenimu, išmanymu ir idealizmu turi būti neeiliniai žmonės. Tais atžvilgiais jie turi stovėti aukščiau už kitus.

Jie turi būti *tvirto charakterio,* kurie ne tik žinotų, ko jie siekia, bet būtų tvirtos valios ir ištvermės žmonėmis, kurie mokėtų savęs atsižadėti jų pasiimtoms pareigoms, mokėtų nepaisyti sunkenybių, pajėgtų nugalėti kliūtis, kurie pajėgtų visada likti ištikimi savo pareigoms ir savo tautai. Nebus žmogus tokiu valstybiniame darbe, jeigu jis nepajėgia tokiu būti savo privačiame gyvenime ir luomo pareigose.

Jie turi būti ir jausti esą *visos tautos atstovai.* Kad ir grupės žmonių, pav. partijos pastatytas valdžion, asmuo turi suprasti ir jausti, kad jis yra pastatytas ne vienos grupės interesams, o visos tautos. Jeigu kuri grupė iš jos renkamo asmens reikalautų, o tas asmuo sutiktų rūpintis tik tos grupės reikalais, kaip lietuviai sako, "iš valdžios darytų partijos kromelį", tai arba grupė ir asmuo būtų dar nepribrendę valstybiniam darbui, arba jie siektų sąmoningai išsikreipti tikram valstybingumui ir patys save išskirtų iš tautos visumos.

Valdantieji turi būti asmenų atranka, kurie neapsiribotų kuria nors viena sritimi, kaip profesorius Universiteto

katedroje, ar profesionalas intelektualas savo specialybėje; kurie neapsiribotų kokiomis nors salygomis. Tai turi būti asmenų atranka, kuriuose *atsispindėtų visos tautos vispusiškas gyvenimas.* Tai yra svarbu ypatingai tiems, kurie yra renkami į įstatymus leidžiančias institucijas. Ministeriui, ar kuriam kitam siauresnės srities valstybininkui gali pakakti būti gerai nusimanančiu tik savo srities tautos reikalų visumoje. Tačiau kas yra renkamas į parlamentą, senatą ar tolygias institucijas, tie turi pakankamai nusimanyti tautos visų reikalų apimtyje. Todėl nėra girtina tendencija ir praktika į parlamentą ar senatą būtinai parinkti asmenų iš įvairių visuomenės sluoksnių be atodairos, kiek kuris iš tų atstovų nusimano valstybės reikaluose. Atstovai renkami ne rinkėjus pasyviai kur nors atstovauti, pakelti rankas pagal kurio nors lyderio duodamą ženklą, o sąmoningai tvarkyti tautos ir valstybės reikalus, leisti teisingus ir išmintingus įstatymus. Jeigu iš tokios taktikos didesnės žalos ir nebūtų, tai jau mažiausia tokie atstovai be reikalo algą gauną, už kurią valstybė galėtų nuveikti kokį nors naudingą visos tautos labui darbą. Gera yra įstatymus leidžiančiose institucijose turėti įvairių visuomenės sluoksnių žmonių, jeigu jie toms pareigoms yra tinkamai pasiruošę. O jeigu kuris visuomenės sluoksnis tokių asmenų dar neturi, tai pirma reikia jų paruošti, o tik tinkamai paruoštus siųsti į tautos atstovybę. Tai yra teorija. Reikia siekti, kad ir tikrovė jai atatiktų. Praktikoje tačiau ne visada galima išvengti valstybės ir tautos reikaluose permažai nusimanančių sluoksnių reikalavimų, kad iš jų tarpo taip pat būtų atstovų įstatymus leidžiančiose institucijose. Kiek jų ten bepatektų, gero ypatingo nieko iš jų nėra ko laukti, o blogo — daugiau ar mažiau pagal tai, kas juos paims savo įtakon.

Valdžios žmonės ir valstybininkai turi atsižymėti *giliu krikščioniškų charakteriu ir įsitikinimu.* Žmogaus įsitikinimų tvirtumas ir jo charakteris geriausiai pasireiškia jo privačiame gyvenime. Užtat krikščionys turėtų valdžion rinkti tik aiškiai krikščioniškai galvojančius ir krikščioniškai gyvenančius asmenis.

Jie turi atsižymėti *teisingu ir aiškiu sprendimu.* Valdžion renkamieji turi ir žinoti ir pripažinti valdžos kompe-

tencijos ribas, kurias jiems nustato prigimtis ir Dievo įstatymai ir tautos labo reikalai. Su anais aukščiausiais įstatymais tautos reikalus jie turi taip derinti, kad jų sprendimai neprieštarautų aukščiausiems Dievo ir prigimties įstatymams, būtų aiškūs ir praktiški. Kad žmogus pajėgtų taip spręsti, jis privalo gerai pažinti Dievo ir prigimties įstatymus, turėti patyrimo ir sugebėjimo tautos reikalus suprasti ir tinkamai juos išspręsti.

Jie turi būti *praktiški ir išsilavinę asmens.* Išsilavinę ne ta prasme, kad jie būtų gražių manierų, nusimanytų daugybėje mokslo sričių, mokėtų daug kalbų. Tie visi dalykai valstybininkui yra, tiesa, naudingesni, negu kitiems piliečiams. Jie turi būti išsilavinę ir praktiški daryti teisingus sprendimus ir juos gerai įgyvendinti. Valdžia yra ne tam, kad jos nariai užsidarę kabinetuose tik teorijas kurtų mažai galvodami, kas ir kaip jas įgyvendins. Labai gerų teorijų gali prikurti filosofai, dar geresnių visuomeninkai, kitų sričių mokslininkai valdžioje nedalyvaudami ir net nenusivokdami, kaip tas gražias teorijas įgyvendinti. Tam ir yra valdžia, kad iš visų tų teorijų atrinktų teisingas nuo mažiau teisingų, aktualias ir praktiškas nuo neaktualių ir nepraktiškų, kad padarytų praktiškus sprendimus ir juos įgyvendintų. Nėra nei būtina nei svarbu, kad visokių gražių projektų prikurtų pati valdžia. Demokratinėje santvarkoje patariamąjį balsą turi ir įvairių sričių specialistai ir valdžios opozicija ir įvairios piliečių grupės ir privatūs individai-kiekvienas pilietis. Svarbu, kad valdžia šią privačią iniciatyvą-ar tai pozityviai kūrybingą, ar geravalės ir išmintingos kritikos-ne slopintų, o skatintų. Kurioje demokratinėje valstybėje valdžioje dalyvaują asmens savo aukštam pašaukimui yra pakankamai pribrendę, tai jie tų sumanymų ir kritikos nebijo, o piliečius į tai net paragina. Antai, Portugalijoje korporacinės santvarkos bandytojai yra sukūrę specialią valdžios planų ir darbų kritikų instituciją, į kurią parenkami žmonės net nepalankūs valdžiai, bet nusimaną atatinkamose gyvenimo srityse. Pačiai valdžiai svarbu yra sugebėti teisingai spręsti, kurios piliečių mintys yra teisingos, kokias galima iš jų padaryti praktiškas išvadas, sprendimus ir kaip juos įgyvendinti.

Aiškių ir praktiškų sprendimų asmens visuomenėje nėra labai gausūs-kur kas daugiau yra gerų teoretikų negu tų gerų įgyvendintojų. Daugelis nemoka gerai įgyvendinti net jų pačių skelbiamus teisingus ir gražius šūkius. Anie gražių projektų ir gražių minčių skelbėjai, neturį tačiau sugebėjimo ir energijos visa tai įgyvendinti, valdžion netinka. Valdžion tinka praktiškų sprendimų, drąsūs, ištvermingi gražius sprendimus įgyvendinti asmens.

Jie turi būti *patys sau ištikimi visokiose situacijose.* Tai reiškia, kad valdžion tinka tokie asmens, kurių iš jų teisingų sprendimų ir pasiryžimų negali pajėgti iškreipti jokia kita jėga, tik jų pačių sąžinė ir sveikas protas. Valdžion einą žmonės negali būti paperkami. Kas yra paperkamas, tas sėdėdamas valdžioje prekiaus tautos interesais savo asmens ir savo artimųjų labui. Tokie asmens neturi valstybininkui būtinos sąžinės, valdžion jie netinka.

Valdžioje sėdį asmens ir savų žmonių, savų draugų, savo grupės prašomi ar reikalaujami negali išsikreipti teisingiems sprendimams. Ir tokie prietelių ir bendrai žmonių permaldaujami asmens valdžion netinka, nes jie visos tautos bendrą labą aukoja savo prietelių interesams ir užgaidoms.

Valdžios žmonės neturi paisyti jokių grąsinimų, pavojų ar sunkumų. Jeigu kas iš baimės nepajėgia eiti teisingu keliu, tokiam jo sąžinė turėtų pasakyti, kad valdžios pareigoms jis netinka.

Taigi tie savo teisinguose sprendimuose ir pareigose nepaperkami, draugams nepataikaujantieji, neperkalbami ir nenugąsdinami, o tik savo proto ir sąžinės klausą asmens vadinasi patys sau ištikimi visokiose situacijose.

Valdžion einą žmonės turi būti *sveikos ir aiškios pasaulėžiūros.* Aiški ir sveika pasaulėžiūra valstybininkui atsako į visus svarbiausius klausimus: kas yra valstybė, tauta, atskiras pilietis, valdžia ir jis pats valdžioje. Ta pati pasaulėžiūra jam pasako visas pagrindines valdžios ir piliečių pareigas ir teises. Ji pasako, kur yra valdžios ir jos įstatymų ribos, kurių negalima peržengti. Pasaulėžiūra padeda išspręsti, ar įstatymai ir jų vykdymo būdai yra teisingi ir padorūs. Ji daugumoj pasako, kas tautos labui pasitarnaus

ir kas jai gali pakenkti. Netvirtos, neaiškios ar klaidingos pasaulėžiūros žmogus niekad negali būti tikras pats savimi pačiuose pagrindiniuose gyvenimo klausimuose, kada valdžios ar jo asmeniški kaip valdžios nario sprendimai yra teisingi ar klaidingi. Jis svyruos netikrume ir savo sprendimuose bei jų vykinime nuolatos rizikuos suklysti ir suklupti. Sveika ir aiški pasaulėžiūra valstybininkui kaip tokiam yra daug reikalingesnė negu kiekvienam kitam piliečiui. Valstybininkas eidamas teisingu keliu turi daug būdų tą kelią daugeliui parodyti. Gi pats klysdamas suklaidins taip pat daugelį.

Valdžion einą žmonės turi būti *tvirti ir nesiblašką*— siekdami savo tikslų. Kai žmogus turi aiškias pažiūras, moka praktiškai spręsti ir turi rimtos drąsos ir ryžtingumo savo sprendimus vykinti, tai siekdamas tikslų paprastai nesiblaško. Ar žmogus turi pakankamai šio charakterio, galima pakankamai spręsti iš jo privataus gyvenimo. Kas savo privačiame gyvenime neprisirengia reikiamą darbą laiku atlikti, kas šiandien pradėjęs vieną darbą ir jo nebaigęs be rimtų priežasčių jį meta ir imasi jau kito, kurio taip pat gal nebaigs; kas šiandien siekia vieno tikslo, o rytoj jau kito, tokis valdžion netinka. Tokie patekę valdžion savo blaškymusi tautai pridaro daug medžiaginių ir kitokių nuostolių. Užsimodami pakankamai neapgalvotų darbų, ar ir tinkamai apgolvotus pradėję ir nebaigę vykinti be naudos išeikvoja sau ir kitiems daug laiko, energijos sau ir bendrai valdžios įstaigoms, padaro daug be naudos išlaidų ir tt. Taip gali atsitikti ir su teisingos bei aiškios pasaulėžiūros asmenimis, bet stokojančiais valios tvirtumo ir pastovumo.

Jie turi taip pat *atsižymėti sąžiningumu.* Suprantama, kad čia kalbama apie sąžiningumą valstybinėse pareigose. Iš anksto galima pasakyti, kad nebus sąžiningas valdžios pareigose, kas nėra sąžiningas savo privačiame gyvenime. Yra žmonių klaidingai suprantančių valdžią ir valdžios pareigas: yra tokių, kurie būdami sąžiningi privačiame gyvenime, galvoja, jog valdžios pareigose sąžinė tiek nesaistanti, kiek privačiame gyvenime. Tokius iš anksto sunku atspėti ir sunkų jų išvengti. Tačiau vistiek bus nors mažiau apsi-

rikimų, jeigu valdžion nebus renkami ar skiriami asmens, kurie savo privačiame gyvenime nėra ištikimi savam pašaukimui, savo luomui ir iš jų sekančioms pareigoms.

Galutinai, geri valstybininkai *nepila alyvos ant asmenų ir grupių nesantaikos ugnies,* kurią tautoje paprastai sukuria politinės varžybos. Gerų valstybininkų siekimas yra surasti ir visuomenei parodyti ne tai kas piliečius vienus nuo kitų skiria, o visiems piliečiams bendrus interesus, piliečius suburti bendram darbui, auklėti juose tikrą patrijotiškumą, pasireiškiantį broliška meile vieno kitam. Yra klaidingi pranašai tie patrijotai, kurie skelbdami tėvynės ir tautos meilę ir patys neturi meilės atskiriems tautiečiams ir kituose jos neugdo, kurie savais skaito tik savo siauros grupės adeptus, o kitus tautiečius laiko jeigu jau ne priešais, tai nors ne savais, ne sau lygiais. Ar gi gali būti tauta be tautiečių? Jeigu nemylėtume vienas kito, tai kiek būtų vertos visos kalbos apie patrijotizmą, tautos ir tėvynės meilę? Geras valstybininkas yra tautiečių sutarimo, meilės, vienybės, ramybės kūrėjas.

Valdžion parinkti tinkami žmonės savo veikla tautoje stiprina ir kuria demokratinę dvasią, tautą auklėja pastoviai ir tikrai demokratijai. Priešingai, parinkti netinkami, savo laikysena ir veikla kompromituoja žmonių akyse ne vien savo asmenį, bet visos valdžios autoritetą. Per ilgesnį laiką daromos klaidos parenkant valdžion žmones pakerta tautos pasitikėjimą pačios savimi, ją atšaldo pačiai demokratijai, išsemia daugelio žmonių kantrybę. Tai paragina ir padrąsina imtis nedemokratiškų priemonių kad ir geros valios bet nepakankamai demokratiškos dvasios ar perjautrių nervų asmenis. Tai duoda progos ir drąsina rizikai visokius garbėtroškas bandyti paveržti valdžią į savo rankas. Tauta apsivylusi jos pačios padarytomis klaidomis į tokias pastangas pakankamai nereaguoja ir taip ji pati nepajunta ir neapsižiūri, kaip praranda demokratinį valdymosi kelią, atsiduria sauvališkų valdytojų rankose. Dar blogiau. Netinkamų žmonių ilgesnį laiką valdoma tauta iš viso praranda pasitikėjimą pati savimi, pradeda galvoti, kad joje ir nėra tinkamų žmonių valdyti savo tautą. Ji pradeda garbinti svetimų kraštų režimus, asmenis, ne kartą daug blogesnius už

savus bloguosius. Tada tauta yra pakeliui netekti savos laisvės, o ilgainiui gal net egzistencijos.

Ar kiekviena tauta gali demokratiškai valdytis? Pirmiau, negu atsakyti į šį klausimą, kartu su P. Pijum XII [8]) padarykime skirtumą tarpe tautos pilna šio žodžio prasme ir tautos, kuriai daugiau tinka ne tautos, o masės vardas.

"Tauta ir beformė daugybė, arba, kaip paprastai sakoma, masė, yra dvi skirtingos sąvokos. Tauta gyvena ir reiškiasi savo gyvybe. Masė savyje yra pasyvi ir gali būti išjudinta tik kieno nors iš šalies. Tauta gyvena iš gyvybingumo tų žmonių, iš kurių ji susideda ir kurių kiekvienas-kiekvienas savo vietoje ir kiekvienas savu būdu-savu atsakingumu ir savais įsitikinimais yra sąmoningas asmuo. Masė visada pasiruošusi, kaip su ja ir įvyksta, šiandien sekti vienais, rytoj kitais. Iš tikros tautos gyvybingumo gausiai ir turtingai plaukia gyvybė į valstybę ir visus jos organus ir jiems perteikia nesiliaujamai naujos jėgos, savo atsakingumo ir bendrojo labo pajautimo bei supratimo.

"Valstybė gali pasinaudoti ir elementare masės jėga, jeigu toji jėga bus tinkamai apdirbta ir panaudota. Tačiau ar tai vieno, ar daugelio asmenų garbės siekiančiose rankose, kurias dirbtiniai sujungė draugėn savanaudiški siekimai, valstybė, paremta mase, kuri lieka pažeminta iki mašinos, gali savo sauvališkumą prievarta primesti geriausiajai tautos daliai. Tuo gali būti skaudžiai ir ilgiems laikams paliesta bendroji gerovė ir padarytas tokiu būdu žaizdas gali būti labai sunku pagydyti.

"Iš to seka antra išvada: masė yra svarbiausias tikrosios demokratijos ir jos lygybės bei laisvės idealo priešas.

"Tautoje, kuri yra verta tautos vardo, pilietis jaučia savyje savo asmenybės, savo pareigų ir savo teisių sąmonę. Jaučia, kad jo asmeninė laisvė yra susijusi su paisymu kitų laisvės ir vertės. Tautoje, kuri yra verta šio vardo, bet koks nelygumas, kyląs ne iš sauvalės, o iš daiktų prigimties, iš nevienodo išsilavinimo, turtingumo, visuomenėje užimamos vietos, suprantama, tuomi nekenkiant teisingumui ir tarpusavei meilei, nesudaro jokios kliūties būti ir visuomeniškai dvasiai ir broliškumui viešpatauti. Priešingai, visai nepažeidžiant kokiu nors būdu pilietinės lygybės, toks nelygu-

mas tautai suteikia jos tikrą prasmę, tą būtent, kad valstybėje kiekvienas turi teisę savąjį gyvenimą tvarkyti, garbingai užimdamas tą vietą ir eidamas tas pareigas, kur jį pastatė dieviškosios Apvaizdos valia ir vadovavimas.

"Kaip priešingai šiam demokratinės laisvės ir lygybės idealiam paveikslui garbingų ir apdairių rankų valdomoje tautoje atrodo liūdnas reginys demokratinės valstybės, kuri yra pavesta masės sauvalei! Laisvė, nors ji yra asmeninė moralė pareiga, virsta tironiškais reikalavimais nepažabotai tenkinti žmogišką godumą ir žmogiškus polinkius su skriauda kitiems. Lygybė išsigema į bedvasį vienodumo reikalavimą, į vienatonišką visų sulyginimą. Sumindžiojamas tikras garbės supratimas, asmeniniai nuopelnai, tradicijų vertinimas, garbė, vienu žodžiu viskas, kas gyvenimui teikia jo vertę. Sveiki išlieka iš vienos pusės aukos suvedžiotos tariamosios demokratijos burtų, kurią jie be blogos valios sukeitė su tikros demokratybės dvasia, su laisve ir lygybe, iš kitos pusės-mažiau ar daugiau gausingi laimėtojai, kurie susigriebė pinigo ar organizacijos pagalba užsitikrinti privilegijuotą padėtį ir net galią kitus valdyti."

Taigi pilna prasme tauta yra tada, kai jos nariai-valstybės piliečiai yra sąmoningi savo asmenybės, savo pareigų ir savo teisių. Asmenybės ne ta prasme, kad kokio tai šovinizmo pagauti niekintų kitas tautas, arba kad tos pačios tautos žmonės kiekvienas apie save būtų kokios tai neobjektyvios nuomonės būk jis esąs ne tokis, kaip kiti, o ta prasme, kad suprastų ir jaustų, jog ne kas kitas, o jie patys sudaro tautą ir valstybę, kad jie yra tikrieji tos valstybės suverenai, o valdžia yra tik jų parinkti asmens jų vardu tvarkyti valstybės reikalus. Tikros tautos nariai savo pareigas ir teises ne tik žino, bet yra jose įsisąmoninę t. y. supranta, kad jiems patiems turi rūpėti gerai atlikti savo pilietines pareigas ir ginti savo pilietines teises.

Pilietinių teisių atžvilgiu būdami visi lygūs, pajėgia suprasti ir natūraliuosius skirtumus, kylančius iš luomų, išsilavinimo, nuopelnų tautai ir kitų įvairumų. Tų skirtumų supratimas savo tarpe jų vienų nuo kitų netolina, neskaldo, nes suprasdami tų skirtumų natūralumą jie pajėgia surasti ir suprasti ir tai, kas jų tarpe yra bendro. Jie moka vieni

kitus suprasti, pagerbti ir mylėti. Sąmoningoje tautoje, kaip geroje šeimoje, brolius luominiai ar išsilavinimo skirtumai vienus nuo kitų neatšaldo, netrukdo vieniems kitus mylėti, vieniems su kitais broliškai bendrauti.

Iš tautos pilietinio sąmoningumo plaukia jos gyvybė. Suprasdama savus reikalus, pareigas, teises tauta pati rodo inicijatyvos tvarkytis ir siekti savo labo. Ji nepaniekina paskatinimų ir iš šalies-išeinančių iš valdžios ar ir iš kur kitur, bet ji sugeba pati tuos paskatinimus įvertinti, jais įsisąmoninti. Tačiau ji negyvena tik paskatinimais iš šalies. Jos gyvenimas yra paremtas sava sąmoninga inicijatyva.

Savo šeimose ir auklėjimo įstaigose ji išaugindama sąmoningus piliečius savo gyvybingumą ir sąmoningumą ji perteikia visam valstybės ir valdžios aparatui, į ten duodama paruoštus, sąmoningus, sąžiningus žmones. Sąmoningai tautai pačiai rūpi, kad ją valdytų tinkami ir to verti žmonės. Jų ji pati pasiruošia ir jais pasitiki.

Nepribrendusioje tautoje nėra pas piliečius savos asmenybės supratimo ir vertinimo. Jie nepasitiki nei savimi nei vienas kitu nei savo valdžia. Jie yra linkę niekinti visa, kas sava, girti kas svetima, nei nesuprasdami nei nepaisydami objektyvios dalykų vertės. Savo pilietinių pareigų sąmoningumo jie neturi: padaro tai, ką yra priversti padaryti. Nuo kurios pilietinės pareigos išsisuka, jaučiasi gerai ir gudriai pasielgę. Ir savo pilietinių teisių arba visai nesupranta, arba suprasdami jų nevertina. Masėje valdžiai nekartą tenka imtis ne tik raginimų, bet net prievartos, kad piliečiai paisytų savo pilietinių teisių. Pav. tokius piliečius tenka valdžiai raginti ir net priversti dalyvauti ir demokratiškiausiuose rinkimuose: patys to reikalo jie nesupranta. Pasyvumas pareigų ir teisių atžvilgiu yra viena iš būdingiausiųjų masės arba nepribrendusios tautos žymių.

Kol tauta turėdama dorų, išlavintų ir veiklių savo narių pasigenda "vadų", tol ji rodo nepasitikėjimą savimi, tol ji yra linkusi pasitikėti garbės ir karjėros siekiančiais asmenimis. Pribrendusi tauta pati pasiruošia iš savo tarpo asmenis tinkančius ją valdyti.

Tauta būdama nesąmoninga nepajėgia atskirti melo nuo tiesos, tikro ir realaus labo nuo nerealių iliuzijų. Ma-

sei todėl greičiau imponuoja melagingi demagogai, negu rimti valstybininkai nežadą fantastiškų nepasiekiamų dalykų. Neturėdama valstybingumo ir tikrųjų pati savo reikalų nuovokos, rytoj atsiradus didesniam demagogui ji duosis jo paveikiama ir lengvabūdiškai atmes ir pasmerks tai, ką vakar ji pati priėmė, kam pritarė. Jeigu masė patenka į blogas rankas, ji pritaria ne tik įvairioms blogybėms, bet, to kad ir nesuprasdama, net pati savo pražūčiai. Patekusi į blogas rankas nesąmoningoji masė pritars kiekvieno padoresnio asmens sunaikinimui, kuriuos tos masės vadai pasiūlys sunaikinti. Taip masė tampa ir demokratijos ir pati savęs griovėja. Kai tauta patenka į blogas rankas ir jose išsigema į masę, joje žūva ne tik pilietinė žmonių laisvė, bet ir laisva tautos kultūrinė kūryba, o lieka tik kūryba pagal valdžios užsakymus ir įsakymus.

Iki tikros tautos nepribrendusi, nepakilusi iš masės stadijos tauta pati savaime demokratiniai tvarkytis negali: ji to nei nesupranta nei nevertina nei nemoka. Gerai, jeigu tokioje tautos stadijoje valdžia pateks į kilnių ir demokratiškų piliečių rankas: tada jie savo tautą priauklės iki tikros tautos, ją priauklės ir paruoš sąmoningam demokratiniam valdymuisi. Tačiau iš kitos pusės deja tautai, jeigu ją valdyti paima netikę, nedemokratiškos rankos. Tokie valdytojai jos pačios rankomis jai padarys tiek žalos, kad ji ilgus laikus nepakils nei dvasios kultūroje nei pilietiniame sąmoningume.

Jeigu kuri tauta ar tai del pilietinio sąmoningumo stokos ar nepajėgdama išsilaisvinti iš nedemokratiškų rankų negali demokratiniai valdytis, tai pribrendę ir demokratiškai nusiteikę jos nariai tokiu atveju turi tuo labiau stengtis panaudoti visus padorius kelius kelti tautos pilietinį sąmoningumą ir tokiu būdu tautą ruošti demokratiniam subrendimui ir valdymuisi. Jeigu tai atrodytų naudinga demokratijai ir tautai, jie neprivalėtų vengti laikinai net dalyvauti kad ir nedemokratinėje valdžioje, kad tuo keliu tramdytų valdžios nedemokratišką elgesį su savo tauta ir turėtų daugiau galimybių darbuotis demokratybei. Aplinkybės gali patarti nedemokratinėje valdžioje demokratams ir nedalyvauti, kad esant ar tai viešoje ar neviešoje opozicijoje vi-

sais galimais būdais rodžius tautai nedemokratinės santvarkos neigiamybes, įvairiais būdais kėlus demokratinį tautos susipratimą. Tiesa, demokratybei priešinguose režimuose sąmoningi ir aktyvūs piliečiai demokratai dažnai yra persekiojami. Tačiau jie turi suprasti savo misijos didumą, sunkumų nepaisyti ir aukotis tautos labui žadindami ir keldami jos pilietinį susipratimą. Tačiau visada reikia atminti, kad kovos už demokratybę nereikia sutapdinti su kova už kurią nors vieną valdžios formą. Demokratybei pribrendusi tauta šį antraeilį klausimą pati išspręs pagal savo aspiracijas, tradicijas, papročius.

Ar visa yra vienoda demokratija, kas demokratijos vardu vadinama? Čia bus kalba ne apie įvairių kraštų demokratijų neesminius skirtumus, kurių turi savų kiekvieno krašto ir kiekvieno laiko demokratinės valdymosi formos. Bus kalba apie esminius skirtumus demokratybės pagrindų supratime. Šiuo atžvilgiu demokratijas skirstyti tik į pasaulėžiūrines ir nepasaulėžiūrines nebūtų pakankama. Todėl tik tokio skirtumo paaiškinimu čia ir nesitenkinsime.

Paisant ne tik priimtos terminologijos, bet paties dalyko esmės, gal bus pakankama paminėti šiuos demokratybės supratimo skirtumus: socialistiniai - komunistinį, bendrai socialistinį, liberalistinį, bepasaulėžiūrinį, teistinį nekrikščionišką ir krikščioniška. Kuo jie vienas nuo kito skiriasi ir kaip kuris demokratybę supranta?

Komunistų skelbiama demokratija. Nematau reikalo skaitytojui lietuviui atpasakoti komunizmo valstybinę ir socialinę doktriną, nes visi esame nors bendrais bruožais apsipažinę su jo teorija, su jo praktišku reiškimusi visuomenės ir valstybės gyvenime. Reikia čia tik viena pastebėti, kad visos tos komunistinės santvarkos negerovės, kurias ir komunistai negerovėmis laiko, ir kitos, kurių komunistai tokiomis nedrįsta pavadinti, yra jau senai atspėtos tų, kurie kritiškai vertino dar vos tik paskelbtą marksizmo teoriją.

Apie komunistų skelbiamą demokratiją tik dabar ir kalbėti galima. Dar visai nesenai patys komunistai apie demokratiją ne tik nekalbėjo, bet viešai skelbė, kad ir visus

demokratus reikia pašalinti kartu su visais kitais "reakcijonieriais". Iki šiol jie visur kalbėjo apie proletarijato diktatūrą per komunistų partiją. Nei Marksas nei visi kiti vėlesnieji marksizmo vadai ir mokytojai iki šiol nė vienas marksizmo demokratija nelaikė ir nevadino. Marksas paskelbė ne demokratišką visuomenės tvarkymąsi, o proletarijato diktatūrą. Kai kurie marksizmo vadai, nepakeisdami esminiai nieko Markso teorijose, jau senokai marksistiniam socializmui pridėjo ir demokratijos vardą. Tai padaryti motyvų buvo daug, bet juos čia nagrinėti ne tema. Tik pačiais paskutiniais laikais, kai visas laisvas pasaulis pradėjo šaukti prieš komunizmo antidemokratiškumą, ir komunistai savo režimą pavadino jau ne proletarijato diktatūra, o liaudies demokratija. Tačiau šis naujas vardas yra skirtas vartoti tik kalboje su komunizmo priešais. Savo tarpe komunistai savo režimo ir dabar demokratišku nevadina. Demokratybę ir demokratinę santvarką jie ir dabar laiko nesuderinama su komunizmu. Komunizmo nei teorijoje nei jo praktiškame reiškimesi nėra nieko demokratiško.

Komunizmas valstybę ir valdžią sutapdina su komunistų partija. Nors jis kalba apie proletarijato diktatūrą, tačiau ir tikriausią proletarą, jeigu jis nėra komunistas, žudo kartu su vad. kapitalistais ir buržujais. Ir valdžion žmones renka ne visuomenės, ar nors proletarų visuma, bet tik komunistų partija. Kur valdžia yra renkama ir kontroliuojama visos visuomenės, o ne vienos komunistų partijos, ten, anot komunistų, esanti ne tvarkinga valstybė, o tik "reakcijonierių lizdai", "reakcijonierių kompliotai prieš liaudį", prieš kuriuos reikią visokiomis priemonėmis kovoti. Paimti valdžią į savo rankas komunizmas demokratiškų kelių nei nepripažįsta nei nevartoja. Pagal komunistinę doktriną, kuriame krašte dar yra nekomunistinė valdžia, ten ją reikia griauti sabotažo ir kitokiais būdais, o jeigu kur jau pajėgiama, ten valdžią į savo rankas reikia imti jėgos keliu, nepaisant kaip tai vertins ir proletarijatas ir bendrai tauta. Kartą valdžią jau paėmus ją reikia išlaikyti savo rankose visokiomis priemonėmis, sunaikinant visokią opoziciją.

Žmones palankiai sau nuteikti vienodai tinka ir tiesa

ir melas, nes pagal materialistinę dialektiką tarpe jų nesą jokio esminio skirtumo. Nesą pastovios nei tiesos nei netiesos, nesą jokių nekintančių dėsnių, jokios nekintančios moralės. Tai esą gera ir teisinga, ką nutaria ir liepia komunistų partija.

Visuomenę valdyti tinką tik komunistai. Jeigu yra būtina, laikinai galima pasitarnauti ir nekomunistais, jeigu jie sutinka aklai vykinti komunistų partijos valią. Atskiri asmens, o ypatingai nekomunistai, santykyje su komunistų partija neturį jokių neliečiamų teisių. Komunizmas išpažįsta ne tik valstybės kaip tokios, bet komunistų partijos pozityvistinio absoliutizmo galią. Todėl ir visuomenė ir atskiras žmogus teisių ir pareigų turi tiek, kiek jų skiria komunistų partija.

Komunizmas sąmoningai nesiekia visuomenės medžiaginio gerbūvio ir kokio nors atsikvėpimo nuo darbo ir skurdo. Apie komunistų elgesį su nekomunistais kalbant galima tik pakartoti Paul Bureau žodžius, jog žmogus tapęs stabmeldžiu tampa aistringas ir žiaurus. Pagal komunizmo vadų galvoseną, jeigu žmogus sotus, pailsėjęs, turi laiko ir pajėgia ką nors galvoti, tai komunizmui jis pavojingas, nes komunizmo klaidas jis ir supras ir norės joms priešintis. Todėl visuomenės alkanumo, skurdo ir išvarginimo, tamsumo, teroro siekiama sąmoningai ir planingai. Tai visa seka ne iš valdančiųjų nesugebėjimo. Suskurdusi, alkana, įbauginta masė neturi nei laiko nei sugebėjimo nei drąsos režimą kritikuoti. Komunistų valdomuose kraštuose Solovkų stiliaus priverčiamojo darbo stovyklos nėra jokia anomalija: tai yra sąmoningas ir gerai apgalvotas kūrinys. Komunistai sako, kad visa tai tik laikinai. Kada nebeliks žmonių gyvenančių buržuazijos prisiminimais ir prietarais, tada visuomenė lengviau ir greičiau suprasianti komunizmo ir bendrai marksizmo teisingumą, greičiau juo persiimsianti ir būsią galima pradėti su jais kitaip ir elgtis.

Taigi pakeisti komunistinio režimo žiaurumą yra tik du keliu: arba visiems tapti įsitikinusiais komunistais, arba pašalinti patį komunizmą. Ar visiems komunistais tapus komunistiniame režime kas nors pasikeistų, vargiai galima tikėti. Lygiai ir dar labiau sunku laukti, kad kada nors

visi kurio nors laiko žmonės taps įsitikinusiais komunistais. Kadangi žmonės visada turės tiek proto, kad komunizmo teorijos ir praktikos klaidas suprastų, joms nepritartų, būtų nepatenkintų komunizmu, tai net teoretiniai galvojant nėra galimybės, kad komunistiniame režime visuomenė kada nors sulauktų laikų ir režimo be teroro, be vergų stovyklų, su geresnėmis gyvenimo sąlygomis. Visada bus kritikų, pavojingų ar bent įtartinų režimui, todėl visada pasiliks "valymai" su visomis to pasėkomis, visada pasiliks visuotinas piliečių teroras, sekimas ir tt. Kas mano, kad šiandien Rusijos ir kitų kraštų režimo nežmoniškumas priklauso nuo valdančių asmenų, kad mirus Stalinui ir jam panašiems galį atsirasti žmoniškesnių tvarkytojų, kad tai neseką iš pačios komunistinės sistemos, tiems verta paskaityti Kravčenko pareiškimus apie SSSR, padarytus USA Kongreso Komisijai tirti priešamerikonišką veiklą. Ką gundo Rusijos gyvenimo pažanga, padaryta po 1917 metų revoliucijos, tie turėtų aną pažangą palyginti su kitų kraštų per tą patį laiką padaryta pažanga, ypatingai su pažanga Pabaltijo valstybių karo nuniokotų daugiau negu Rusija, išsilaisvinusių iš po to paties caro, kaip ir Rusija, ir pagalvoti per kiek žmonių — vergų gyvybių ir su kokiais gamtos turtų ištekliais Rusija pasiekė taip menkų rezultatų. Bus kada nors įdomu konstatuoti Pabaltijo valstybių regresą padarytą komunistiniame režime. Tai visa seka ne iš žmonių nesugebėjimo — tie patys žmonės kitokioje santvarkoje pasiektų visai kitokių rezultatų. Tai seka iš pačios komunistinės santvarkos.

Nei teorijoje nei praktikoje komunizme nėra nieko demokratiško. Šalia kitų sistemų, siekiančių demokratinės santvarkos, komunizmą paminiu tik todėl, kad jis pats pradėjo save vadinti demokratija. Komunistai nėra demokratai ir pati jų doktrina niekad neleis jiems tokiais būti.

Socialistinė demokratija. Ne visur ir ne visais laikais vienodai kovodamas prieš teistinį žmonių nusistatymą jų privačiame gyvenime, pasaulėžiūriniu atžvilgiu socializmas seka Markso ir kitų paskelbtą ateistinį materijalizmą. Jeigu kur yra ar buvo bandymų socializmą atjungti nuo ateistinio

materijalizmo, tai tie bandymai iki šiol buvo tik tokio mąsto, kad platesnio dėmesio iki šiol jie neužsitarnavo.

Paneigdamas dievybės buvimą socializmas kartu paneigia visokią viršžmogišką teisę, visokius nekintamus dorovės įstatymus. Šiuo atžvilgiu socializmas seka teisinį pozityvizmą. Visa esą gera ir teisinga, ką įsakys *socialistinė* valdžia. Ir socialistai seka materialistinės dialektikos klaidą, anot kurios nesą jokios nekintančios tiesos, nekintančios vertės faktų. Kas vakar buvo laikoma geru ir teisingu, rytoj pagal visuomenės ar valdžios nutarimą ar įsitikinimą galį būti jau bloga. Tiesa ir netiesa, gera ir bloga priklauso nuo to, kaip kieno atžvilgiu visuomenė nusiteikia.

Galutinoje visų teorijų išvadoje socializmas paneigia visokias ribas valdžios kompetencijai, visokias nekintamas valdžios ir piliečių pareigų ir teisių normas. Aukščiausia visko norma esanti visuomenės valia išreiškiama valdžios įstatymais.

Paneigiant dievybę, o tuo pačiu ir žmogaus kam nors naturalią subordinaciją, paneigiamas visokios subordinacijos aukštesnis pagrindas. Tada ir valstybės bei valdžios autoritetas lieka paremtas tik žmogiškais įstatymais ir žmogiška galia. To atmesto aukštesnio pagrindo vietoje bandoma sukurti naują autoriteto pagrindą — vad. žmonių pilietinį išsiauklėjimą ir įsisąmoninimą. Tačiau ir tuo atveju yra reikalingi kokie nors dėsniai, pagal kuriuos nustatytum, kas yra pilietinis sąmoningumas ir kokiais dėsniais tuos žmones reikia auklėti. Mes sakome, kad pilietinis sąmoningumas yra savo asmenybės, savo natūralių pareigų ir teisių visuomenėje supratimas ir jų vertinimas. Socializmas visa tai atmeta. Asmeniui visuomenėje socializmas skiria labai menką vietą ir vertę. Natūralių teisių ir pareigų visai nepripažįsta. Tokiu būdu pagal socialistinę valstybinę doktriną ir piliečio vertė ir valdžios autoritetas lieka be natūralaus pagrindo. Nepripažįstama jokių natūralių ribų valdžios kompetencijai ir galiai. Visa turį būti priimta kaip teisinga ir gera, ką įsako valdžia. O sekant materialistinės dialektikos dėsniais socialistui yra gera ir teisinga, kas įsakoma socialistinės valdžios. Kadangi atmetamos visos nekintančios normos tvarkančios piliečių santykius su

valdžia, o socializmas yra užsimojęs visokias valdžias ir santvarkas pakeisti socialistine valdžia ir santvarka, tai nebelieka socialistams jokio logiško įpareigojimo, kodėl socialistai turėtų klausyti ir paisyti nesocialistinės valdžios, ar visuomenės daugumos valios. Kad valstybėje socialistinės grupės kartais atmeta viską, kas išeina ne iš socialistų iniciatyvos, nors tai būtų ir geriausi dalykai, kurių jie patys siektų patekę valdžios, tai nėra jokis netyčia pasitaikąs nesusipratimas. Tai yra taktika sekanti iš doktrinos. Kad patekę valdžion socialistai visomis jėgomis giria tai, ką prieš tai visomis jėgomis puolė ir peikė, pagal socialistinę doktriną nėra jokia demagogija, o tik paprastas kintančių tiesų ir faktų kintančios vertės dėsnio pritaikymas.

Pagal socialistinę doktriną, tie dėsniai negalioja, kurie krikščionims yra pagrindiniai santykiuose piliečių su valdžia: kiekviena valdžia iš Dievo; Dievo reikia labiau klausyti negu žmonių. Nors valdžia būtų ir nekrikščioniška, jeigu ji įsako teisėtus dalykus, pagal krikščionišką doktriną jos vistiek privalo klausyti ir krikščionys. O jeigu valdžia būtų ir krikščioniška, bet įsakytų dalyką priešingą aukštesnei teisei, piliečiai turėtų jos neklausyti. Socializmas tokio dėsnio nepripažįsta. Pagal marksistinę teoriją galima padaryti išvadą, kad galima visko neklausyti, ką įsako nesocialistinė valdžia ir reikia visko klausyti, ką įsako socialistinė valdžia.

Nekintančių natūralių pareigų ir teisių socializmas nepripažįsta ne vien asmeniui. Ir šeima nesanti natūrali institucija tokia prasme, kaip mes ją suprantame. Pagal socialistinę doktriną šeima natūrali tik ta prasme, kad ji turinti būti. Tačiau jai nepripažįstama jokių nekintančių natūralių pagrindų, nekintančių natūralių pareigų ir teisių. Ir šeimą turinti tvarkyti valdžia savo įstatymais, kaip visas civilines institucijas.

Valstybinio ir socialinio gyvenimo pagrinduosna socializmas deda ne privačią piliečių inicijatyvą, o valdžios inicijatyvą. Valdžios inicijatyvą socializmas iškelia net iki to, kad paneigiama naturali nuosavybės teisė. Valdžiai priskiriama absoliuti galia spręsti, kokią faktišką nuosavybę kada piliečiams palikti ir kada ją iš piliečių atimti.

Socialistų terminologijoje dažnai kartojama, kad viską sprendžia visuomenė, kad valdžia yra visuomenės renkama ir tt. Tačiau kartu socializmas skelbia visokių ir visų gyvenimo sričių suvalstybinimą. Tokiu būdu visos gyvenimo sritys išimamos iš privačių asmenų įtakos, o viskas atiduodama tiesioginiai į valdžios rankas. Tokios doktrinos išvadoje galutinai suvalstybinamas ir pats žmogus, nes visos sritys, be kurių yra negalima jo net egzistencija, paglemžiamos į valdžios rankas. Tokiu būdu beskelbiant visuomenės teises, jos galią, individai ir tokiu būdu visuomenė tampa tik bevaliais automatais valdžios rankose: piliečiams lieka tik paklusti.

Esminiai svarstant gaunasi išvada, kad socializmo doktrinoje trūksta tikrajai demokratijai pačių pagrindų: trūksta pagrindų tikrosios asmens vertės, trūksta nekintamų dėsnių, kuriais remtųsi teisingas valstybės ir jos tikslo supratimas, valstybės ir individo santykių, valdžios autoriteto, jos kompetencijos, jos santykių su piliečiais, piliečių nekintamų pareigų ir teisių supratimas. Matyti ar matomi socialistų valdyti ar valdomi kraštai apie pačią sistemą pagal socializmo doktriną dar nieko nepasako. Tuose kraštuose socialistai dar nepajėgė ir nespėjo sukurti tvarkos pilnai atatinkančios socializmo doktriną. Kai kur tuo keliu jie dar labai netoli yra nuėję. O negalima praeiti neatkreipus dėmesio ir į tai, kad visuose kraštuose dalis socialistų faktiškai galvoja krikščioniškomis kategorijomis, kurios juose iš kūdikio dienų dar prigiję augant daugiau ar mažiau krikščioniškoje atmosferoje.

Dalinai jau aišku iš to, kas buvo pasakyta apie pačios demokratybės sąvoką, o toliau tai dar daugiau paaiškės, kokį artimą ryšį turi demokratybė su krikščionybe. Kalbant apie socializmą ir demokratybę reikia pabrėžti, kad socializmas, taigi ir pagal jį tvarkoma valstybė negalėtų ne tik kurti, bet net palaikyti krikščionybės ir krikščioniškos kultūros. Socializmas pozityviai atmeta Kristų ir krikščionybę.

Kas siekia demokratybės socializmo keliu, galėtų naudingai atkreipti dėmesio į vieną faktą. Krikščionybė atmetė pagonių ir žydų religijas: vienas, kaip tikrosios religijos iškreipimus, kitą kaip jau atlikusią savo misiją. Tačiau ką

padarė krikščionybė su jų kūryba? Iš žydų religijos atmetė tai, kas pačių žmonių buvo pridėto prie autentiškojo apreiškimo turinio — įvairius žydų papročius. Kas joje buvo dieviško, priėmė ir pasisavino kaip savo integralinę dalį. Pagonių religijas atmetė, nes jose jeigu kurioje kiek tiesos buvo, tai buvo tik tiek, kiek buvo užsilikę padavimų keliu iš pirmykščio apreiškimo, kuris buvo ir žydų religijoje. Visa kita jose buvo klaidingi žmonių prasimanymai. Tačiau ką padarė krikščionybė su stabmeldžių kūryba? Ne kieno kito, o pirmoje vietoje Katalikų Bažnyčios institucijose rado sau apsaugą ne tik kitokie stabmeldiški kūriniai, bet net jų dievų statulos. Kiek laiko sąlygos leido, buvo apsaugotos ir ligi šiai dienai saugojamos stabmeldžių šventyklos, nors savo praeičia jos buvo krikščionybės dvasiai tokios svetimos, kaip pav. Mitros, Veneros, Bacho ir kt. Ne kas kitas, o daugiausia krikščioniškos tobulybės siekėjai — vienuoliai išsaugojo mums senovės stabmeldžių ne tik gražiosios literatūros, bet filosofinius ir net religinius veikalus. Išsaugojo visa tai dar tada, kai tuos veikalus įsigyti ir turėti buvo tik vienas būdas — nurašyti ranka į sunkiai pagaminamą ir brangų pergaminą ar kitokią sunkiai įgyjamą medžiagą. Visa tai buvo įmanoma todėl, kad krikščionybė kovodama prieš klaidas nekovojo ir dabar nekovoja prieš jokią kultūrą. Ji nepaiso, kieno sukurta, kieno pasakyta, bet žiūri kas sukurta, kas pasakyta. Kaip visais, taip ir mūsų laikais krikščionys mokslininkai ir jiems priešingas visas filosofines, religines ir kitokias doktrinas pažįsta daug geriau už neretą tų doktrinų sekėją, nes jas visas ji vertina kritiškai — išskirdama, kas jose yra teisingo ir kas klaidingo. Net patys protestantai pav. nėra davę skaitytojams tokių pilnų M. Liuterio kūrybos leidinių, kokių davė katalikai.

Socializmas gimė apie 1800 metų vėliau už krikščionybę — tada, kai Europa labai gyrėsi savo šviesumu. Tačiau, deja, reikia konstatuoti, kad tokio plačiažiūriškumo, kokiu atsižymėjo visų amžių krikščionybė, o ypatingai Katalikų Bažnyčia, socializmui negalime pripažinti. Kas žin ar kada pavyks kam nors socialistus prikalbinti išleisti pav. Seno Įstatymo Išminties, Patarlių ar kurią kitą knygą, ar išspausdinti ir išdalinti bibliotekoms Evangeliją, socialines

Popiežių enciklikas. Socialistams vargiai suprantama, kaip gali pav. Jungtinių Am. Valstybių Karo Departamentas valstybės lėšomis spausdinti Šventą Raštą, maldaknyges ir jas veltui dalinti kareiviams, arba kaip ant pinigo (metaliniai doleriai) galima spausdinti tokį įrašą: IN GOD WE TRUST.

Krikščionys vienodai kritiškai studijuoja ir Platoną, Aristotelį ir kitus senovės filosofus bei rašytojus, ir Augustiną, Tomą Akvinietį ir kitus krikščionių filosofus bei rašytojus. Studijuoja ir Nietschę, Spinozą, Kantą, Marksą ir bendrai visus sau priešingus naujų laikų filosofus bei rašytojus. Kritiškiausius traktatus ne tik apie savus rašytojus, bet ir antikrikščionius rašytojus yra parašę patys krikščionys. Socializmas dar nėra išėjęs į šį platų kelią. Iki šiol norįs būti socialistu mokosi tik kelių marksistų filosofų pasakytų minčių. Nepageidaujama, kad patys socialistai tas mintis kritiškai vertintų. Nepatariama susipažinti su kitų pažiūrų turiniu. Nekritiškame ir siaurame nusiteikime socialistai nueina taip toli, kad pakęsdami mokyklose jau išnykusių ir žmonijos senai užmirštų religijų mokymą, jie visur kovoja prieš krikščionių religijos mokymą tose pačiose mokyklose, tos religijos, kuria jau nuo tiek amžių ir dabar gyvena tokia didelė žmonijos dalis, kurios kūryba gyvena beveik visa šiandieninė žmonija. Jeigu kada socialistai taps platesnio akiračio ir objektyviau tolerantingi, tada gal ir jų santykiai su tikraja demokratybe pasidarys kitokie, negu šiandien.

Kalbant apie socializmą ir demokratybę negalima pamiršti vieno gal paties svarbiausio dalyko. Socializmo kūrėjų mintimi, socializmas neturi likti kokia nors pastovia sistema. Jis yra tik pereinamoji stadija į komunizmą. Taip socializmą suprato jo kūrėjai, taip jį supranta visi sąmoningieji šiandieniniai socializmo vadai, taip turi jį suprasti kiekvienas, kas nori socializmą suprasti ne kokia nors nauja, o jo originaliaja prasme. Stalinas pakartojo tik seną pačių socialistų mintį, kad pastoviai pasilikti socialistinėje visuomenės santvarkoje būtų nesąmonė, būtų daug blogiau už socialistų smerkiamą kapitalizmą. Daugeliui šiandinių socialistų ši išvada atrodys keista, tačiau tik todėl, kad jie nė-

ra pakankamai įsisąmoninę nei socializmo kilmėje nei jo paskirtyje. Tarpe komunizmo ir socializmo šiandienine prasme pagrindinis skirtumas yra tas, kad komunistai to paties siekia prievartos keliu, o socializmas mano to paties pasiekti visuomenės pažiūrų ir gyvenimo evoliucijos keliu. Tikslas tas pat, tik priemonės skirtingos. Kas socializmą kitaip supranta, nori suteikti jam naują prasmę, ne tą, kurią jam skyrė jo kūrėjai. Sustoti tokiame kelyje, kaip pav. šiandieninė Švedija — kur yra buržuazinės demokratijos mišinys su visa eile nedemokratiškų dalykų, sąmoningam socialistui turėtų atrodyti nesąmone: tai neatatinka socializmo tikrosios minties.

Liberalistinė demokratija. Pradžioje reikia atkreipti dėmesį, kad čia bus kalbama ne apie ekonominį — socialinį liberalizmą, o apie liberalizmą pasaulėžiūrine prasme. Ekonominio — socialinio liberalizmo šalininkai ne visi yra liberalai pasaulėžiūrine prasme. Ir viena ir kita prasme imamas liberalizmas valstybinio ir socialinio gyvenimo pagrindan deda privačią piliečių iniciatyvą. Tačiau jau ne daug liko pasaulyje liberalų šia politine ir socialine prasme, kurie valstybės valdžiai pripažintų tik piliečių teisių sargo vaidmenį. Gyvenimo pamokyti ir jie jau kalba vienur apie teisę, o kitur jau ir apie pareigą valstybei kaip tokiai ir jos valdžiai pozityviai ir planingai rūpintis visuomenės gerove, nelaukiant visko tik iš privačios piliečių iniciatyvos. Plačiau to klausimo neliesdami pažvelgkime į liberalizmo pasaulėžiūrines klaidas, kiek jos turi santykių su demokratybe.

Nepaisydami, kaip orientuojasi piliečiai savo privačiame gyvenime, viešajame valstybės ir tautos gyvenime liberalai nepripažįsta jokių nekintančių prigimties ir Dievo įstatymų, aukštesnių už valdžios įstatymus. Liberalai jų nepripažįsta niekur: nei valstybės tikslą nustatant, nepripažįsta jų kalbant apie valdžios galios, valdžios teisių ir pareigų ribas, nei kalbant apie piliečių pareigas ir teises, apie piliečių santykius su valstybe ir valdžia.

Anot liberalų, valstybės tikslas yra piliečių žemiška gerovė. Savyje gerų ar blogų dalykų nesą. Pagal aplinkybes tas pat dalykas gali būti tai geras tai blogas. Kas gera, kas bloga, pasako valdančiųjų protas. Valdžios kompetencija,

jos pareigos ir teisės yra remti visas piliečių pastangas, prie to ir pačiai prisidedant, siekti žemiško gero. Piliečių pareigos ir teisės yra siekti kiekvienam savo žemiško gero, tuo būdu siekiant ir visos tautos gero. Siekiant žemiško gero nepripažįstama reikalo paisyti kokio nors kito, aukštesnio gero.

Šiame trumpame apibūdinime telpa pagrindės liberalistinės demokratijos klaidos. Jos yra didelės reikšmės.

Nepripažindama nekintančių prigimties ir Dievo įstatymų, ta sistema, kaip ir socializmas, nepripažįsta jokių nekintančių nei privataus nei viešojo gyvenimo gerovės pagrindų. Jeigu kas laikoma šiandien blogu, tai tik todėl, kad tai arba kenksminga piliečiams žemiško gero atžvilgiu, ar kad piliečiai daugumoje taip mano. Jeigu laikui bėgant piliečių pažiūra pasikeis, jeigu bus surasta priemonių apsisaugoti nuo žemiško blogo, tai tas pat dalykas jau nebus blogas.

Ir liberalizmas neturi kuo apibrėžti, kas yra žmogus, kas yra tikrasis jo gėris ir blogis.

Kaip ir socializmas, ir liberalizmas neturi tvirtų ir garbingų pagrindų valdžios autoritetui, neturi pagrindų nustatančių valdžios kompetencijos, jos pareigų ir teisių ribas; neturi pagrindų nustatančių piliečių teises ir pareigas. Pas liberalus visko pagrindu ir kriteriumu yra piliečių nauda. Tačiau jie neturi jokių tvirtų pagrindų, kuriais jie galėtų apspręsti, kas yra tikrai ir kas tik tariamai gera ir naudinga. Tokiu kriteriumu ir pas juos yra tik žmogaus protas. Gera, kas atrodo gera. Bloga, kas atrodo bloga. O daug aiškinti nereikia, kad to paties žmogaus kaip privačiame gyvenime, taip jam ir valdžion patekus protas nėra neklaidingas.

Santykiuose tarpe valdžios ir įstatymų iš vienos pusės ir piliečių iš kitos pusės nebelieka jokių sąžinės įpareigojimų, nes, atmetus už žmogaus valią aukštesnes visokias kitas normas, apie sąžinę nėra nė kaip kalbėti. Daug kur pradėtas vartoti tautinės, pilietinės sąžinės žodis, švelniai pavadinus, yra netikslumas vargiai vertas čia plačiau nagrinėti. Tokiu žodžiu norima sukurti visai nebūtą dalyką. Norima iš tautos ir valdžios padaryti ne piliečių visumą ir jų pačių pasi-

rinktus asmenis tvarkyti jų bendruosius reikalus, o kokią tai abstrakčią dievybę, prieš kurią individai būtų tarsi kokios tai menkesnės būtys tautos ir valdžios priklausą, kaip kokių dievybių. O visiems yra ir turi būti aišku, kad ne piliečiai yra iš tautos ir valdžios, o tauta ir valdžia iš piliečių.

Ir valdžia ir piliečiai palikti vaduotis tik savo protu kiekviename žingsnyje rizikuoja bloga palaikyti geru, gera klaidingai suprasti, visur rizikuoja suklysti ir suklupti, neretai labai svarbiuose dalykuose. Šiuo keliu einant, kokiais keliais nuėjo kai kurių tautų ir kraštų šeimyninis gyvenimas, jaunimo auklėjimas, tarpusaviai žmonių santykiai ir kitos pagrindinės tautos gyvenimo sritys? Į tai nuvedė ne kas kita, o tų kraštų valdžios besiekdamos savo žmonėms, savo tautai gero.

Tokioje sistemoje, kur viskas yra paremta tik laikina nauda, ar tai atskiro piliečio ar visuomenės, tauta yra sistemingai auklėjama medžiaginiam savanaudiškumui (materialistinis utilitarizmas). Tokio auklėjimo ir tokios sistemos pasėkoje lieka neaišku ir piliečiams ir jų valdžiai, kodėl pav. būtų negalima suardyti teisėtai sukurtos šeimos, žudyti negimusios gyvybės, žudyti nesveikai gimusių kūdikių, nepagydomų ligonių, senelių, jeigu tai naudinga visuomenei, šeimai ar nors užinteresuotam asmeniui. Yra jau visa eilė kraštų, kur vienur liberališkos, kitur socialistinės valdžios šias logiškas išvadas pasidarė ir įstatymai gyvenimam įvedė. Jeigu liberalistinės demokratijos dar ne visos nuėjo iki tų blogybių legalizavimo valstybės įstatymais, tai tik todėl, kad vieni tame įžiūri pavojų pačiai tautai, kiti kad savo viduje dar jaučia to viso nesuderinimą su jų pačių ir visos tautos dvasia. Savo širdyje jie dar nėra visiškai užslopinę to, ką per daug šimtmečių jų tautoje paliko krikščionybė. Kai kurios iš jų nuo krikščionybės jau oficijaliai atsiskyrė, tačiau del krikščioniškos dvasios liekanų jos kai kurios dar nedrįsta padaryti tų klaidų, kurios logiškai sektų iš jų sekamos doktrinos. Kaip sako P. Pijus XII, tos tautos dar gyvena kad ir ne vienodo saiko dar vis tomis krikščioniškos minties lobyno jėgomis ir pagrindais, kuriuos jos paveldėjo su dvasine giminyste krikščionybei. Kai kurios iš jų tą brangų paveldėjimą jau pamiršo, jo nebrangina ir at-

meta. Tačiau šis paveldėjimo faktas vistiek pasilieka. Sūnus gali išsiginti savo motinos, tačiau del to jis nesiliauja jos priklausęs savo kūno ir dvasios kilmės atžvilgiu. Taip atsitinka ir čia su sūnumis, kurie iš savo tėvo namų pabėgo ir nuo jų atšalo: jie visada girdi krikščioniškos kultūros atgarsį, kartais nesąmoningai, tarsi kraujo balsą, ir tai dažnai juos apsaugoja ir apgina, kad jų mąstyme ir elgesyje jų visiškai nenugalėtų ir nepavergtų klaidingos idejos, kurioms jie pritaria ar faktiškai yra net atsidavę. [9])

Paviršutiniškai žiūrint atrodytų, kad liberalistinė pasaulėžiūra, skelbdama neribotą žmogaus laisvę, turėtų būti palankiausia demokratijai, tai tikrumoje tos doktrinos ir tos santvarkos keliu nesunku yra nueiti iki pačios demokratijos netekimo. Tokioje pasaulėžiūroje labai lengvai gali atsitikti, kad valdžios ir piliečių bus visiškai priešingai suprasta, kas yra gera ir kas bloga.. Sekdami pačios valdžios atstovaujamą doktriną piliečiai valdžioje nemato jokio ypatingo autoriteto aukštesnio už save pačius ir už savo sprendimus. Piliečiai neturi jokio aukštesnio subordinacijos motyvo valdžiai, išskyrus utilitaristinį motyvą. Kadangi pagal liberalistinę pasaulėžiūrą nesą jokių aukštesnių motyvų reguliuojančių piliečių santykius su valdžia ir valstybės įstatymais, tai piliečius palenkti paklusti lieka tik vienas kelias — valdžios įsakymas su valstybinių priemonių sankcijomis.

Liberalizmas už socializmą atrodo pranašesnis tuo, kad jis daugiau vietos valstybėje skiria individų teisėms, jų vertei, jų iniciatyvai. Tačiau paneigdamas visokios moralės nekintamus pagrindus ir palikdamas piliečiams daugiau laisvės liberalizmas neturi kelių, kuo palaikyti visuomenės tvarką ir drausmę ir tos pačios moralės būtiną minimumą, jeigu kada nors piliečiai iš tikro persiimtų liberalizmo skelbiama ir atstovaujama pasaulėžiūra. Nepripažindamas pastovios ir nekintamos net naturalios moralės, liberalizmas neturi priemonių kuo tą moralę palaikyti. Tokiu būdu jo logiškas kelias yra tautos moralės, o su tuo ne tik demokratijos bet iš viso tautos susmukimas.

Bepasaulėžiūrinė demokratija. Kai bepasaulėžiūrinės demokratijos ar politikos žodį vartoja liberalai, ar socialistai, tai jie tuo žodžiu supranta jų sekamą pasaulėžiūrą. To-

kia prasme vartojamo bepasaulėžiūrinės politikos žodžio čia ir vertinti iš naujo nėra ką: pakanka to, kas jau buvo pasakyta apie socialistinę ir liberalistinę demokratiją.

Čia panagrinėsime šį bepasaulėžiūrinės demokratijos žodį ta prasme, kokia jį vartoja katalikai ir kiti krikščionys.

Ir seniau pasitaikė katalikų ir dabar pasitaiko, kurie mano ir sako, jog religija ir pasaulėžiūra galiojančios ir yra būtinos žmogaus privačiame gyvenime, privačios iniciatyvos kultūrinėje srityje. Visas gi viešasis gyvenimas, kuris kaip nors įeina į politikos sąvokos orbitą, į valstybės valdžios kompetencijos orbitą, turįs būti sprendžiamas ir tvarkomas bepasaulėžiūriniai, t. y. vadovaujantis tik protu nevadovaujamu jokiais pasaulėžiūriniais principais. Politikoje ir iš viso valstybiniame, ne privačiame žmonių gyvenime tai bus gera, kas bus rasta naudinga, o tą naudingumą spręs žmogaus natūralusis protas nesiremdamas aukštesniais nekintančiais principais, o tik pats savo pajėgumu suprasti ir atspėti.

Yra nelengva suprasti, kaip krikščionių galvosenoje tokia bepasaulėžiūrinės demokratijos ir politikos idėja išsivystė. Sunku suvokti, iš kokių premisų galėjo būti padaryta išvada, kad tokia svarbi žmonijos gyvenimo sritis, kuri taip daugeliu atžvilgių kasdien liečia ne kokią nors abstraktybę, o realius gyvus individus, būtų nereikalinga pasaulėžiūros principų vadovavimo. Šios idejos nei pirmieji kūrėjai — praėjusio šimtmečio pabaigoje, nei dabar ją kai kur pakartoją iki šiol nė vienas nėra patiekęs išsamios savo teorijos, iš kurios būtų galima suprasti, kokiais keliais tos išvados prieita. Jeigu demokratybėje ir politikoje atmesti pasaulėžiūrą, tai iki šiol neteko visuomenei sulaukti paaiškinimo, kuo krikščionis politikas ir eilinis pilietis turėtų vaduotis ieškodamas atsako į tokius klausimus, kaip pav. kokia yra valstybės paskirtis ir kokie jos santykiai su individu, kokie yra valstybėje valdžios autoriteto ir jos kompetencijos pagrindai ir ribos, valdžios ir piliečių santykių, individo — piliečių pareigų ir teisių valstybėje pagrindai, kokie yra teisingų ir klaidingų įstatymų kriteriumai ir tt. Arba kuo remtis sprendžiant tokius klausimus, ar valstybė

yra piliečių ir piliečiams, ar piliečiai yra valstybės ir valstybei; ar valstybėje valdžia turi tik tiek galios, autoriteto, kiek piliečiai jai suteikia ir pripažįsta, ar jos galia ir autoritetas turi kitokius pagrindus, ar turi kokias ribas ar jokių neturi; ar piliečiai turi kokių nors teisių ir pareigų, kurių valdžia neturi teisės jiems nepripažinti ir jeigu turi, tai kas yra jų pagrindas; ar visa yra teisinga ir gera, ką valdžia įsako, ar yra kokie nors kriteriumai, pagal kuriuos būtų galima patikrinti valdžios įstatymų ir įsakymų teisingumą. Panašių klausimų būtų galima prirašyti labai daug. Socialistai, liberalai ir bendrai visi pozityvistai, atmetą visokią aukštesnę būtį — Dievą ir visokius aukštesnius įstatymus už žmogaus proto ir valios kūrinius, turi aiškų atsaką: jeigu nėra nieko už žmogų aukštesnio, tai viską ir sprendžia tik vienas žmogus savo protu. Tačiau krikščionis negali taip atsakyti. Priešingai, ar jis bus privatus asmuo, ar jis dalyvaus valdžioje ar kuriuo kitu būdu politiniame gyvenime, jis turi aiškios pareigos reaguoti į tų klaidą, kurie jo tautoje kesintųsi paneigti aukštesnės teisės galiojimą. Jeigu jis to nedarytų, jis neatliktų savo kaip krikščionies pilietinės pareigos. Į tokius valstybių valdžių pasikesinimus prieš aukštesnę teisę valstybės gyvenime Bažnyčia reaguodavo ne tik viduramžiuose. Ir mūsų laikais pasmerkimas nacionalsocializmo, komunizmo, fašizmo, P. Pijaus XI dekretas atleidžiąs ispanų tautą nuo klusnumo konstitucijai tai yra vieša reakcija prieš paneigimą vietos aukštesnei teisei valstybės gyvenime. O Bažnyčios vyriausias autoritetas tai daro ne vien istorijai dokumentą palikti, bet parodyti elgesio kelią visiems krikščionims — ar jie būtų paprasti piliečiai ar valdžios dalyviai.

Jeigu demokratybė, demokratija ir bendrai politika turėtų būti bepasaulėžiūrinė, tada kam būtų pasakyti tie P. Leono XIII žodžiai: "tarpe socialistinės demokratijos ir krikščioniškosios demokratijos nėra nieko bendra; jos skiriasi viena nuo kitos tiek, kiek socializmo mokslas skiriasi nuo Kristaus mokslo". [10]). Ir nuo liberalistinės demokratijos krikščioniškoji demokratija skiriasi tiek, kiek liberalizmo mokslas skiriasi nuo Kristaus mokslo. Jeigu visokia demokratija ir visokia politika turėtų būti bepasaulėžiūri-

nė, tai nebūtų galima sakyti, kad jos viena nuo kitos tiek skiriasi.

P. Pijus XII sako, kad valstybininkai ir valdžios žmonės, taigi tie, kurie politikai vadovauja, turi būti sveikos ir aiškios pasaulėžiūros. Jeigu politika turėtų būti bepasaulėžiūrinė, tai tokia sveika ir aiški pasaulėžiūra politikui nebūtų reikalinga. Kad ši Popiežiaus mintis yra teisingesnė, negu bepasaulėžiūrinės politikos atstovų mintis, yra aišku ne vien iš autoriteto, o iš logikos. Jeigu žmogus savo kasdieniniame gyvenime yra reikalingas pasaulėžiūros, tai valstybės tvarkytojams ji yra nepalyginamai reikalingesnė. Jiems pasaulėžiūra yra būtina, kad valstybės ir visuomenės klausimus svarstytų ir spręstų ne užrištomis akimis, o blaiviu protu apšviestu ir paremtu sveika ir aiškia pasaulėžiūra. Tai sakydami taip pat nė minties neturime tvirtinti, kad politikoje bendrai ar valstybės valdžioje dalyvaująs krikščionis nebūtų reikalingas proto. Ir proto jam reikia daugiau, negu kitiems piliečiams, nes savo žinomą tiesą kitų pažiūrų bendradarbiams jis turės įrodinėti ne visada pasaulėžiūriniais, o dažniausiai protiniais argumentais. Tačiau tiesą žinant yra lengviau surasti ją įrodančių ir ginančių argumentų, negu ką nors ginti ar įrodinėti pačiam nesant absoliučiai tikru ar tai yra tiesa, ar klaida.

Valstybės gyvenime ne vien kultūrinėje srityje, bet ir kiekvienoje kitoje, taip sprendžiant klausimų teorijas, taip praktikoje sprendimus vykdant dažniausiai nėra kaip apsieiti be pasaulėžiūros. Antai žemės reformos klausimas Lietuvoje nebuvo nei jaunimo auklėjimo nei tiesioginiai šeimos tvarkymo klausimas, o tačiau ir jo teoriją kuriant ir praktikoje jį vykdant pasaulėžiūros dėsnių pagalba ten rado sau nemaža vietos. Jeigu tas klausimas nebuvo grynai tik politinis, tai būdamas ūkiniu jis buvo ir politinis klausimas. Be reikalo operuojama kartais tokiu galvojimu, kad pripažįstant vietos pasaulėžiūrai politikoje teks jai tos vietos užleisti ir bendrai ekonomijoje ir net prekyboje. Tada, esą, gaunasi katalikiškos silkės, tautininkiški bekonai ir pn. Tokiu humoristiniu paaiškinimu galima įtikinti tik nepajėgantį klausimo esmės suprasti kaimietį, ne kitus. Nesvarbu, kas kuo prekiauja ar prekiaus, o turi būti kiekvienam

aišku, kad ir pramonė ir prekyba ir kiekviena kita sritis gali pasaulėžiūroms pasitarnauti ir pasitarnauja. Lietuvoje bekonus buvo galima vadinti tautininkiškais, kiek iš to naudos turėjo tautininkų partija savo pasaulėžiūrą skleisti. Kitų Lietuvos pramonininkų ir pirklių verslas per MOPRą buvo bolševikiškas. Belgijos elektra (nežinau, ar dar ir dabar) buvo katalikiška, nes ta bendrovė remė Louvaino Universitetą. Visame pasaulyje daugybės stambių finansinių ir prekybos įmonių vienos yra krikščioniškos ta prasme, kad remia krikščionių misijas ir kitus darbus, kitos yra socialistinės, komunistinės, rusiškai bolševikiškos, nes savo kapitalais anuos remia. Tačiau ir finansai ir pramonė ir prekyba yra ir turi būti pasaulėžiūriniai ne vien šia čia paminėta prasme. Jie turi būti pasaulėžiūriniai daug aiškesne ir tikresne prasme: turi būti krikščioniškai sąžiningi, jeigu nenori būti beverčiai, tai turi būti nukreipti kaip priemonė į žmogaus aukščiausią tikslą, pagal aną Povilo pasakytą tiesą: "Ar valgote, ar geriate, ar ką kitą darote, visa darykite Dievo garbei" (1 Kor. 10, 31). Nereikia manyti, kad tai pasakyta tik vienuoliams. Ir paprastas eilinis žmogus ir pirklys ir pramoninkas ir finansininkas ir pedagogas ir politikas — visi be išimties, jeigu savo kasdieninių pareigų nemoka nukreipti anuo Povilo pasakytu keliu, tai jis nėra reikiamai susipratęs krikščionis.

Jeigu sutikti, kad demokratybė ir politika turinčios būti bepasaulėžiūrinės, tai reiktų sutikti, kad valstybininkui, politikui jo darbe nepasitaiko sutikti savyje blogų ir savyje gerų dalykų, o visa, ką jis sutiks, savyje bus indiferentu. Gerumas ar blogumas priklausytų vien nuo jo sprendimo. Tačiau tai pozityvistinio galvojimo klaida. Tikrovėje taip nėra. Yra daug dalykų, kurie yra savyje blogi ir privačiam piliečiui ir valstybininkui kaip tokiam. Negalima manyti, kad pav. svetimoterystė, negimusios gyvybės žudymas yra blogi privačiam piliečiui, bet jie jau bus geri, jeigu valdžia pasakys, kad tai yra leidžiama. Už negimusios gyvybės žudymą, bigamiją ir kitokias nedorybes Bažnyčia baudžia tomis pačiomis sankcijomis ir tų kraštų piliečius, kur ir valdžia tai draudžia, ir tų, kur valdžia tai leidžia. O jeigu katalikai būdami valdžioje leidžia nedorus įstatymus, tai Baž-

nyčia ir juos baudžia už jų nedorą, klaidingą politinę — valstybinę veiklą. Prigimties įstatymai ir Dekalogas valdžios žmones kaip tokius saisto gal net daugiau, negu paprastus piliečius, nes nuo pirmųjų elgesio ir jų leidžiamų įstatymų labai daug priklausys, ar piliečiai į tuos aukščiausius įstatymus žiūrės su derama pagarba, ar norės ir ar galės juos saugoti. Pagal bepasaulėžiūrinės demokratybės ir politikos šalininkus išeitų, kad politinė veikla yra pasmerkta antgamtiniu atžvilgiu būti beverte. Tačiau taip galvoti yra klaida. Ir politinė veikla turi būti suantgamtinta gera antgamtine intencija. Misijonoriui kelias į išganymą yra jo misijos, artojui jo laukų darbas, fabriko darbininkui jo fabrikas, o politikui ir valstybininkui jo pasirinkta veikla. Kas kitaip mano, nepataiko į krikščionišką pažiūrą gyveniman. Per savo šventai atliekamą valstybinį darbą valdžioje dalyvaująs gali tapti šventas, o per klaidingai suprastą ir klaidingai atliekamą gali sulaukti anatemos ir iš Bažnyčios žemėje, o gal net ir iš Aukščiausiojo, jeigu laiku nepataisys, ką bus klaidingais įstatymais blogo padaręs.

Kaip buvo pradžioje minėta, bepasaulėžiūrinės demokratybės ir politikos šalininkai iki šiol nėra patiekę pakankamai aiškios teorijos, iš kokių pagrindų jie tokią išvadą yra padarę. O tai, kas iki šiol jų yra pasakyta, neturi pakankamo pagrindo. Tvirtinama kaip aksioma, būk mokslas ir politika turį būti nuo pasaulėžiūros nepriklausomi. Čia yra du tvirtinimu, kurie laukia įrodymo ir iki šiol jo nėra sulaukę: 1. mokslas ir politika turi būti pasaulėžiūrų nepriklausomi, 2. mokslą ir politiką reikią statyti toje pačioje platformoje.

Nors tas mokslo ir politikos sugretinimas yra visai klaidingas, tačiau kad ir patiems gretintojams būtų aišku, kad ir tokiu atveju neturi pagrindo tvirtinimas, jog politika turinti būti bepasaulėžiūrinė, bus pravartu prisiminti, kad mokslai nėra tiek nepriklausomi, kaip kai kuriems atrodo. Mokslas yra labai griežtai priklausąs daugelio dalykų. Kiekviena mokslų sritis tik tiek yra mokslas, kiek ji suranda ją saistančius nekintančius dėsnius ir jų paiso. Imkime kelis pavyzdžius.

Net tokios sritys, kaip menas, literatūra nėra absoliu-

čiai nieko nepriklausomos. Tiesa, rašytojo, tapytojo, skulptoriaus nevaržo tokie griežti dėsnių reikalavimai, kokie varžo mokslininkus, o tačiau ir jų darbe juos saisto ne tik kiekvieno srities tam tikri reikalavimai, o visiems žmonėms bendri dorovės reikalavimai.

Teologija yra mokslas. Tačiau jeigu ji kesintųsi tapti pasaulėžiūros nepriklausoma, tai ją gal dar būtų galima pavadinti mitologija, tačiau ne teologija.

Istorikas tiek yra mokslininkas, kiek jis sugeba atskleisti tikrus faktus, dokumentus, juos tinkamai suprasti ir iš jų padaryti teisingas išvadas. Jeigu istorikas užsimanytų šių reikalavimų nepaisyti tai jis nusikalstų ne tik tiesai, o iš viso jo kūriniai būtų gal net mažesnės vertės už "tūkstantį ir vieną naktį". Jį ne tik kaip paprastą žmogų, bet ir kaip istoriką saisto įsakymas: "Nekalbėki netiesos".

Medikas tiek yra mokslininkas, kiek jis pajėgia ir sugeba susekti ir suprasti žmogaus organizmo normaliuosius reikalavimus ir kiek moka prie jų prisiderinti, pašalinti kliūtis organizmo normaliam veikimui. Jeigu medikas užsimanytų to viso nepaisyti, o pradėtų elgtis pagal savo fantaziją, reikalaudamas, kad žmogaus organizmas prie jo fantazijos derintųsi, tai niekas jo mokslininku neskaitys. Tokių "medikų" atsiranda be jokio medicinos mokslo, tačiau juos patys medikai paprastai atiduoda į žmonių teisingumo rankas. O gi dar šalia ar virš to viso ir medicinos darbuotojus bei mokslininkus saisto įsakymas: "Nežudyki". Ir jiems galioja Dievo grąsinimas, kad nekaltas kraujas šaukiasi dangaus keršto.

Inžinierius — chemikas ar technikas tiek yra mokslininkas, kiek jis tiria ir kiek jam pavyksta susekti medžiagų nekintančias savybes, kintančiųjų kitimo būdus, kiek jis sugeba visa tai suprasti ir prie jų prisiderinti. Jeigu jis panorėtų medžiagų savybių nepaisyti, o pabandytų su jomis elgtis beatodairiškai, tai daugelio jo darbų finalas būtų labai liūdnas. O be to ir jį darbe saisto dar ir sąžiningumo įstatymas.

Teisininkas tiek yra mokslininkas, kiek jis sugeba susekti ir suprasti aukštesnius už jo valią nekintančius dėsnius ir kiek sugeba juos pritaikyti žmonių gyvenimui. "Tik-

tai čia randa atsakymą klausimas teisingos ir klaidingos teisės. Tik paprastas faktas, kad įstatymus leidžianti galia ką nors paskelbė kaip privalomą normą valstybėje, tik jis vienas ir iš savęs nėra pakankamas teisę padaryti teisinga. Paprasto fakto kriteriumas galioja tik Tam, kuris yra Autorius ir suvereninė taisyklė visokiai teisei-Dievui. Tai taikyti žmogui įstatymų leidėjui, tarsi jo įstatymas būtų teisės aukščiausioji norma, yra teisinio pozityvizmo klaida tikra ir techniška to žodžio prasme; klaida, kuri yra pagrinduose valstybės absoliutizmo ir kuri yra tolygi pačios valstybės sudievinimui".

"Mes visi buvome liūdininkai, kokiu būdu kai kurie, kurie elgėsi pagal tokias (Valstybės absoliutizmu paremtas) teises, paskui buvo pašaukti atsakyti prieš žmogiškąjį teismą. Taip vykę teismų procesai ne tik privedė nusikaltėlius iki jų užtarnauto likimo; jie taip pat parodė tą nepakenčiamą būklę, į kurią teisinio pozityvizmo valdomi Valstybės įstatymai gali atvesti Valstybės valdžios dalyvį, kuris sekdamas savo prigimtį ir paliktas laisvas būtų palikęs padorus žmogus" (P. Pijus XII) [11]).

Tačiau iš viso yra nesuprantama, kodėl kesinamasi politiką gretinti su mokslu, o ne su morale bendrai, ne su kultūra, socialine sritimi, su teisine ir administratyvine sritimi. Jeigu teorijoje ir praktikoje būtų įmanoma valstybėje atskirti kultūrinę sritį nuo politiniai administratyvinės srities, tai vargiai bus surastas kelias ją visai atskirti nuo politinės srities. Tuo labiau nuo politinės srities negalima atskirti socialinės, administratyvinės, o ypatingai teisinės srities. Kas čia Popiežiaus pasakyta apie teisę, viskas tinka politikai. Jeigu politikoje atmesti pasaulėžiūrą, tai tuo pačiu politikoje reiktų atmesti Dievą ir jo teisę. O tai padarius gaunasi tik Valstybės absoliutizmas su pozityvistine teise Valstybėje. Tai būtų ne tik tokia pat, bet ta pati klaida apie kurią kalba Popiežius cituotuose žodžiuose.

Audijencijoje suteiktoje Italijos Senato ir Parlamento nariams P. Pijus XII kalbėjo: "Kaip retai kas kitas, Jūs patiriate, kiek žmogus yra menkas santykyje su pareigomis ypatingai viešajame gyvenime ir kad taip komplikuotoje Jūsų pareigų visumoje būtiną gerą pasisekimą gero

Valstybės valdymo tikslų siekiant Jums garantuoja ne išminties pranašumas, ne mokslo gilumas, ne kultūros platumas, ne gabumų ypatingumas. Jūs jaučiate, kad yra neįmanoma valstybę valdyti tik žmogiškomis jėgomis, bet yra reikalinga išminties šviesa iš aukštybių" [12]).

Taip. Tos protui šviesos iš aukštybių esame visi reikalingi: ir tėvai šeimoje ir pedagogai mokykloje ir kultūrininkai bei visuomenininkai visuomenėje ir dvasininkai ganytojavime, bet daugiausia jos yra reikalingi politikai ir valstybininkai valstybės tvarkymo darbe, nes jų darbas ir sričių ir pareigų gausumu bei komplikuotumu yra labai platus, sunkus ir atsakingas. Kai tokiame darbe krikščionis bando apsieiti be anos antgamtinės šviesos, be pasaulėžiūrinių principų šviesos, tai jis tos šviesos sąmoningai atsisako. O be jos, santikyje su savo pareigų platumu ir atsakingumu, jis yra labai menkas. Tokiu atveju jis padaro klaidą vertą kaltės vardo. Jis lieka daug kaltenis už tą, kuris krikščioniška pasaulėžiūra nesivaduoja nė savo privačiame gyvenime, kad jos arba nepažino, arba nebuvo persiėmęs jos teisingumu.

Jeigu demokratybė ir politika galėtų ar privalėtų apsieiti be pasaulėžiūros, tai būtų visai beprasmiai P. Leono XIII žodžiai, jog demokratija turi remtis dieviškojo tikėjimo apreikštais dėsniais kaip savo pamatu, ir siekti vargstančiųjų gerovės tuo būdu, kad iš to turėtų naudos ir amžinybei sukurtos žmonių sielos".

Kai kalbame apie demokratybę ir politiką, kaip veiklos sritį, tai turime mintyje žmones, be kurių ta veikla yra neįmanoma. Jeigu taip, tai kokis yra pagrindas tvirtinti, kad tą patį asmenį kaip privatų žmogų, kaip kultūrininką, kaip visuomenininką, kaip mokslininką prigimties ir Dievo įsakymai saisto, o kaip politiko nesaisto. Tie visi aukštesnieji įstatymai ir įsakymai saisto kiekvieną, nedaro išimties nei politikams. Ar krikščionis patekęs į politinį darbą galėtų sakyti, kad jo nesaisto pav. tokios taisyklės:

I. Nelaikyki savęs aukštesniu už Dievą.

II. Nepaniekinki Dievo vardo ir jo įsakymų.

III. Pats gerbki savo tėvus ir pasirūpinki, kad tavo valdžioje esą netvarkingi piliečiai savo tėvų neskriaustų, su-

laukusių senatvės nežudytų, kaip siūlo mokslu prisidengusi vad. eugenika.

IV. Neleiski įstatymais žudyti negimusius ar gimusius nekaltus kūdikius, ligonius, senelius ir to netoleruoki, jeigu valstybėje tai kas daro.

V. Nepamirški, jog valdžia yra atsakinga už tai, kad valstybėje nedoras elementas spaudos ir kitokiais keliais netvirkintų jaunimo.

VI. Nors ir valdžioje būdamas iš visuomenės gėrybių nesisavinki nieko, kas tau teisėtai nepriklauso.

VII. Savo piliečiams niekad nemeluoki, bet ypatingai jų neklaidingi skelbdamas, jog valdžia esanti aukštesnė už Dievą ir jo įstatymus.

VIII. Nesakyki ir nemanyki, jog valdžia turinti galios Dievo devintąjį įsakymą panaikinti ir atšaukti Kristaus žodžius: "Ką Dievas sujungė, žmogus teneperskiria...Kiekvienas, kurs paleidžia savo moterį, ir kitą veda, svetimoteriauja, ir kas vyro paleistąją veda, svetimoteriauja" (Mat. 19, 6; Lk. 16,18).

IX. Ir valdžioje būdamas nieko negeiski, kas tau teisėtai nepriklauso.

X. Ir kaip valstybininkas, mylėki Dievą už visa labiau, o valstybės piliečius labiau už save.

Kas su reikiamu dėmesiu skaitys P. Pijaus IX Syllabus'ą [13]), tas pastebės, kad ten surašytų daugelis dalykų yra taikomi tiesioginiai politikams ir visuomenininkams.

O kaip Bažnyčia žiūri į pasaulėžiūrinę demokratybę ir politiką? Tas klausimas jau pakankamai aiškus ir iš to, kas buvo pasakyta apie bepasaulėžiūrinę demokratybę. Tačiau klausimo pilnumui tiesioginiai į tai atsakytina.

Jau ne nuo šiandien daugelyje, o dabartiniais laikais beveik kiekvienoje demokratinėje valstybėje yra vieši ir aiškūs katalikiški politiniai sanbūriai ar jau organizacijos pilna to žodžio prasme, daugumoje pasivadinę partijomis. Vienur jos yra katalikų atskiros nuo kitų krikščionių, kitur vienų ir kitų bendros. Ir po šio paskutinio karo tokios partijos viešai pasireiškė Vengrijoje, Austrijoje, Čekijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Olandijoje, Belgijoje, Italijoje. To-

kių kol kas nėra pav. D. Britanijoje ar Šiaurinėje Amerikoje, kad ten katalikų yra arba permaža, arba dar permažai organizuoti. Mūsų liečiamam klausimui svarbu pastebėti, kad Bažnyčios vadovybė niekad nėra pareiškusi minties, jog katalikams kaip tokiems nederėtų eiti į politiką katalikų vardu ir su savo aiškia pasaulėžiūra. Išeidama iš tos tiesos, kad žmogaus gyvenime neturi likti nieko, kas neturėtų ryšio su Dievu, Bažnyčia nė nemano sakyti, kad politinės srities veiklos ir gyvenimo nedera derinti su Dievo įstatymais ir kitokiais būdais kreipti į Dievą. P. Leonas XIII įsakmiai įspėja, kad socialinių klausimų nereikia laikyti tik ekonominiais klausimais, nes pirmoje eilėje jie yra moraliniai ir religiniai. "Tik del šios priežasties mes kada tik raginome katalikus burtis didesnei žmonių gerovei, visada įspėjome, kad tuos sanbūrius religija visada gimdytų, lydėtų ir remtų" (Graves de com.). Jau kaip buvo sakyta, yra neįmanoma socialinę sritį atskirti nuo politikos. Tokiu būdu šie Popiežiaus žodžiai tinka ir politikai. Politika yra ne vien ekonominių ir teritorinių klausimų kompleksas: jos sirtis yra platesnė. Tiesa, šiandien yra gausūs pavyzdžiai, kad politikai savo veikloje nepaiso jokių religijos ir moralės dėsnių. Tačiau tai nėra argumentas už politikos bepasaulėžiūriškumą. Tokiu politikavimu reikia biaurėtis ir jį pasmerkti, kaip politikos darbo ir visuomenės gyvenimo iškreipimą.

Kad Bažnyčia nėra vienodai indiferentiškai nusiteikusi visokiam politikų nusiteikimui religijos ir dorovės atžvilgiu, pakankamai atsako P. Pijaus XI enciklikos apie nacizmą, komunizmą, fašizmą ir jo gestas raudonosios Ispanijos Konstitucijos atžvilgiu. Prie tų faktų dar kelis pavyzdžius.

Ispanijos rinkimų akcijoje 1906 metais, atsiradus kaikurių ginčų katalikų tarpe, P. Pijus X specijaliu raštu paragino Ispanijos katalikus mesti tarpusavius ginčus ir skilimą, o visiems vieningai ir uoliai atiduoti savo balsus už tuos, kurie gintų ne tik tėvynės, bet ir Bažnyčios reikalus (AAS vl. XXXIX p. 75).

Tas pat P. Pijus X savo raštu iš 20.1. 1907 metų Italijos socialinio ir ekonominio sąjudžio vadovus ne tik nepapeikė, kad jie į ekonominį ir socijalinį gyvenimą išėjo katalikų vardu ir principais, bet už tai reiškia savo džiaugsmą ir pa-

brėžia, kad ir visas kitas gyvenimo sritis reikia imtis tvarkyti pagal krikščioniškus principus. "Perdaug yra svarbu, kad Kristaus mokslo šviesoje būtų vertinami visi žmogiškieji dalykai" (AAS v. XL p. 131).

Kas domėjosi 1948 metų Italijos rinkimų eiga ir P. Pijaus XII laikysena bei jo viešais pareiškimais, tas negalvoja, kad yra vis tiek kokiais keliais bus vedama politika: krikščioniškais ar pozityvistiniais. Tas laikas ir tie visi pareiškimai yra dar tiek gyvi mūsų atmintyje, kad nerandu reikalo juos kartoti.

Atrodo, jog šių visų minčių, paminėtų pavyzdžių pakaks, kad supratus, jog aiškiai krikščioniška politika, taigi tuo pačiu pasaulėžiūrinė politika, nėra jokis nesusipratimas nesiderinąs su Bažnyčios mintimi. Priešingai, nesusipratimas yra sakyti, jog bepasaulėžiūrinė demokratybė ir politika esanti pati geriausioji. Ir šiandien, kai Bažnyčia leidžia dvasininkams dalyvauti politikoje, kai pasauliečius katalikus skatina eiti į politinį gyvenimą, tai daro visai ne ta mintimi, kad politikos darbe jie taptų bepasaulėžiūriniai, bet kad politikoje ir visame valstybės gyvenime atstovautų, aiškintų ir gintų krikščioniškus principus. Bažnyčia turi savą politinę doktriną, kurią pavadinti bepasaulėžiūrine būtų tikrai nesusipratimas. Kas skaitė P. Leono XIII enciklką Graves de communi, tam yra aišku, kad jokia bepasaulėžiūrinė ar pasaulėžiūrinė nekrikščioniška grupė netinka valstybėje atstovauti katalikams. Ir P. Pijus XII savo kalėdinėje kalboje 24.12. 1944, kurią visą paskyrė paaiškinti demokratybės klausimus, aiškiai sako, kad Dievo ir dieviškųjų įstatymų ir Dieviškojo autoriteto paisymas yra tikrosios demokratijos pagrindas. Jis įspėjo, kad tie, kurie nori kurti demokratijas nepastatę visko autoritetu Dievo ir jo įstatymų, rizikuoja savo norą valdyti ir savo užgaidas pastatyti aukščiau už tikruosius ir teisinguosius visuomenės interesus. Taigi krikščioniškos pasaulėžiūrinės demokratybės ir demokratijos negalima vadinti sužalota demokratija. Demokratija bus tiek sužalota, kiek ji bus nutolusi nuo krikščioniškųjų principų.

Kaip buvo šio klausimo pradžioje minėta, bepasaulėžiūrinės demokratybės ir politikos mintis nėra šiandien gi-

musi. Jieškodami naujų kelių surinkti kuodaugiausiai šalininkų ir katalikai ir visos kitos grupės jau ne šiandien yra viliojami pagundos sukurti tokią politinę grupę, kuri savo principų bespalviškumu ar nors neryškumu nebaidytų nuo savęs tų, kurie aiškių krikščioniškų principų baidosi. Tie bandymai ligi šiol apčiuopiamesnių rezultatų nedavė. Ap leisdami kitus, čia paminėsime Italijos katalikus. Šio šimtmečio pradžioje Italijoje grupė katalikų buvo sukūrusi Autonomiškų Krikščionių Demokratų partiją. Jų autonomiškumas turėjo reikštis nesivaržymu tais principais, kuriuos P. Leonas XIII buvo pareiškęs apie krikščionišką demokratybę. Šiam naujam užsimojimui pritarė tam tikras skaičius katalikų kunigų. Vyskupai naujai partijai nepritarė, kai kurie ją viešai smerkė. Partijos lyderiai ir draugai sakydavo, kad tai vyskupų o ne Popiežiaus nuomonė. Kai 1905 metais ta partija paskelbė kongresą, kuris turėjo įvykti Romoje, tai ta proga — 1 d. kovo 1905 m. — P. Pijus X aną partiją viešai pasmerkė ir pareiškė, jog jis iškilmingai protestuoja prieš vylingus leidžiamus gandus, kad popiežius šiai partijai nesąs priešingas. Dvasininkams bausmės gresme įsakė ne tik iš partijos pasitraukti, bet uždraudė dalyvauti ir jos kongrese. Pareiškė apgailestavimą, kad savo vylingumu ta partija subūrė aplink save tam tikrą skaičių katalikiško jaunimo (AAS v. XXXVII p. 488).

Šio klausimo užbaigai reikia pastebėti, kad kaip privačiame ar kultūriniame gyvenime, tai ir politiniame gyvenime bei veikloje juo kas daugiau pasitiki kuo kitų negu Evangelijos dėsniais, tuo daugiau ir stambesnių klaidų padaro visuomenei. Yra tikra, kad, nepaisant daugelio bandymų, niekam nepavyko surasti pranašesnio pagrindo valstybinį gyvenimą kurti ir vesti, kaip tas, kuris savaime plaukia iš Evangelijos mokslo.

Teistinės nekrikščioniškos demokratijos. Kaip visiems yra žinoma, krikščionybė — paėmus kartu visas jos atskalas ir sektas — dar nėra laimėjusi nė pusės visos žmonijos. Didesnė žmonijos dalis yra arba islamiška arba stabmeldiška, jeigu neskaitysime kelių milijonų žydų kurių tačiau žymi dalis savo senos religijos jau nesilaiko. Tų nekrikščioniškų tautų tarpe yra tokios didelės ir senos tautos, kaip

Indijų, Kinijos, Japonijos, arabiškos tautos. Ar tokiose tautose yra galima demokratija? Atsakant reikia atsiminti, kad iš jų dar tik reta kuri iki šiol yra bandžiusi demokratinio gyvenimo. Tose tautose ne tik liaudyje, bet net viduriniuose ir aukštesniuose sluoksniuose dar nėra demokratybės pilno supratimo. Išimtys tokios neskaitlingos, kad jos dar bereikšmės. Kas tuos kraštus ligi šiol valdė, ar kurie turėjo savo suverenumą, visi buvo valdomi maždaug tokiais režimais, kuriuos mes lietuviai galėtume palyginti su mums gerai pažįstamais carų ar okupacijų režimais. Europiečių valdomose kolonijose tenyksčiai režimai nebuvo panašūs į valdovų metropolijų režimus. Anuose kraštuose demokratybės supratimą turi tik tie asmens, kurie yra studijavę Europoje ar Amerikoje. Tačiau ir tie neskaitlingieji ne visi yra pasigėrėję jų matytais demokratijų pavyzdžiais. Kaip ten bebūtų ir anuose kraštuose demokratijos žodis girdimas vis dažniau ir gyvenimas pamažu įgauna naujas formas, naujas tendencijas. Japonų tautai liepiama demokratiškai tvarkytis. Indijų tautos pasiekdamos laisvės pačios renkasi demokratinės santvarkos kelią. Ir arabų tautose tas žodis pradedamas vartoti vis dažniau. Turkija jau prieš eilę metų pradėjo bandymus demokratiškai tvarkytis. Demokratijos keliu bando eiti ir nauja Izraelio valstybė. Kaip tose tautose demokratija tarps? Savaimi suprantama, kad tose tautose demokratijos formuosis iš dviejų elementų. Vienas jų bus kiekvienos tautos savos religijos ir filosofijos pažiūros į valstybę, į valdžia į individą, į šeimą, į santykius tarpe visuomenės ir individo, į žemiško gyvenimo ir materijalinių gėrybių vertę ir tt. Pagal savo religines ir filosofines pažiūras kiekviena jų savaip išsiaiškins demokratybės turinį ir jos pagrindinius dėsnius. Sistemingos ir pilnos socijalinės doktrinos tos religijos neturi nė viena. Neturi todėl aiškaus ir pilno atsakymo į daugelį politinių ir socijalinių klausimų. Kai kurie šios srities atsakymai, kaip pav. imperatorių, lamų dieviška kilmė, patys nustoja savo vertės, ar tai todėl, kad patys dievinamieji paneigia savo dievišką kilmę, kaip padarė karui pasibaigus Japonijos imperatorius, ar tai todėl, kad tauta nustoja tam tikėjusi. Antras jų demokratijų elementas, t. y. visa tai, ko trūksta jų pačių re-

ligijose ir filosofijose, bus skolinys iš Europos, Amerikos ir kitų demokratijų. O yra pavojaus, kad kai kurie tų kraštų, kad ne pačios tvarkos, tai nors galvosenos gali perdaug pasiskolinti iš šiandieninės Rusijos. Galima manyti, kad tie kraštai, kurie demokratijų pavyzdžius skolinasi iš Europos ar anglosaksų kraštu, skolinį įgyvendins gražesnėje formoje, negu yra pas skolintojus. Anglosaksų ir Europos kraštų materijalistinio utilitarizmo idejas kai kurios tautos pakeis pagal savos religijos ir filosofijos turinį, kuris ne vienoje anų tautų yra kilnesnis, negu Europos materijalistų pažiūros. Savo enciklikoje Immortale Dei P. Leonas XIII, kalbėdamas bendrai apie valstybės santvarką, kartoja seną tiesą: "Valstybės gerovė pareina nuo religijos, kuria Dievas garbinamas". Tą posakį galima pilnai taikyti kalbant apie nekrikščioniškų tautų demokratijos ateitį. Kiekvienoje iš tų tautų demokratijos bandymai ir tų bandymų vaisiai daug priklausys nuo to, kuri tauta kokią išpažįsta religiją. Galimas dalykas, kad kai kurių iš jų demokratijos bandymai visai nepavyks. O bendrai tikrosios demokratybės kiekvienoje bus daugiau ar mažiau pagal tai, kiek kurios religijoje, filosofijoje ir skolinyje iš dabartinių demokratijų bus krikščioniškojo elemento.

Krikščioniškoji demokratija. P. Leonas XIII enciklikoje Graves de communi sako: "tarpe social-demokratijos ir krikščioniškos demokratijos nėra nieko bendro, jos skiriasi viena nuo kitos tiek, kiek socijalizmo mokslas skiriasi nuo Kristaus mokslo". Krikščioniškoji demokratija ir nuo liberalistinės demokratijos skiriasi tiek, kiek liberalizmas skiriasi nuo Kristaus mokslo.

Tas pat Popiežius toliau sako: "Krikščioniškoji demokratija, jau vien tik del to, kad pasivadino krikščioniška, turi remtis dieviškojo tikėjimo apreikštais dėsniais, kaip savo pamatu, ir siekti vargstančiųjų gerovės tuo būdu, kad iš to turėtų naudos ir amžinybei sukurtos žmonių sielos". Atsiminę, kas jau buvo pasakyta bendrai apie demokratybę, galėsime krikščioniškąją demokratiją taip paaiškinti: Ji yra sąmoningų žmonių sąmoningas veikimas krikščioniškų dėsnių keliu siekiąs visos visuomenės, o pirmoje eilėje vargingųjų gerovės. To siekiant ir jai nėra jokio reikalo ap-

siriboti tik kuria nors viena gyvenimo sritimi: ir kultūrinė ir socijalinė ir politinė sritys yra jos keliai siekti savo tikslo.

Krikščioniškos demokratijos visi socijaliniai bei politiniai pagrindai ir veiklos būdai tūri remtis "dieviškojo tikėjimo apreikštais dėsniais kaip savo pamatu", turi visur su jais derintis. Tuo pamatu krikščioniška demokratija remia savo pažiūras į valstybę ir jos tikslą, į valstybės valdžią ir jos galią, pareigas ir teises, į pilietį-individą ir jo santykius su valstybe ir valdžia, į jo naturalias pareigas ir teises, į šeimą, mokyklą ir kitas gyvenimo sritis.

Savo galvojimui ir veikimui pagrindus ima iš dieviškojo apreiškimo. Tokiu būdu krikščioniškoji demokratija išpažįsta antgamtinį autoritetą, aukštesnį už visus žmogiškus autoritetus — Dievą. Ji pripažįsta nekintančią naturalią ir pozityvę dievišką teisę, kuri yra aukštesnė už visokią žmonių teisę. Šis neklaidingasis kriterijumas neatsako tiesioginiai į visus smulkius konkrečius klausimus, tačiau pagrindiniuose žmonijos labo siekimuose, proto sprendimuose jis yra visada neklaidingas negatyvus kriteriumas. Kas yra aiškiai priešinga prigimties ir Dievo įstatymams, tai yra aiškiai klaidinga, tai negali išeiti visuomenei į gerą. Nors trumpoje dabartes perspektyvoje kas nors atrodytų ir gera, naudinga, tai anie kriterijumai įspėja nepasiduoti trumpos perspektyvos iliuzijai, nes kas prieštarauja tiems aukštesniems įstatymams, galutinoje išvadoje visuomenei visada išeis į blogą. Kas tiems įstatymams neprieštarauja, praktikoje gali būti ir naudinga ir žalinga, pagal tai, kaip ir kada tai bus vykdoma. Taigi krikščioniškoji demokratija patikrinti savo planus, sprendimus ir veiklą turi esminiai vertingą kriterijumą, kurio neturi kitos pasaulėžiūrinės ar bepasaulėžiūrinės demokratijos, nepripažįstančios nekintančių prigimties ir Dievo įstatymų.

Sekdama krikščionišką doktriną apie valstybės ir valdžios kilmę iš žmogaus prigimties, krikščioniškoji demokratija seka dėsnį, kad valstybės valdžia yra iš Dievo. Demokratinėje santvarkoje visuomenė parinkdama valdžios formą ir asmenis valdžios galią vykdyti valdžiai galios nesuteikia, o tik parenka asmenis, kurie valdžios galią vykdys. Valdžios pagrindinės galios plaukia iš prigimties teisių.

Pagal krikščionišką demokratiją valdžia nėra absoliučiai visagalė. Savo sprendimuose, įstatymuose ir veikime ji turi paisyti natūralių ir pozityvių Dievo įstatymų. Jeigu valdžia kur nors jų nepaisytų, ten piliečiams tenka Dievo labiau klausyti, negu žmonių.

Piliečiai turi savo valdžią gerbti ir jos klausyti ne vien iš bausmių baimės, o iš sąžinės. Tačiau piliečiai turi ir savo natūralas pareigas ir teises, kurių jiems nepripažinti, kurias laužyti valdžia neturi teisės.

Nustatant santykius tarp privačios inicijatyvos ir valdžios kompetencijos, krikščioniškoji demokratija nesutinka nei su socijalizmu nei su kraštutiniuoju liberalizmu. Pagal krikščioniškos demokratijos pažiūras, socijalizmas siekdamas viską imti valdžios inicijatyvon ir valdžios rankosna gali paliesti ir pažeisti daugelį nepažeistinų žmogaus teisių ir laisvių, kaip ir atsitinka pav. su nuosavybe, šeima, mokykla ir kt. sritimis. Valdžia siekdama pati viską vykdyti užslopina ar sukliudo daug geros privačios inicijatyvos, o pati būdama žmogiškai riboto pajėgumo savo pajėgas perkrauna nereikalingais rūpesčiais ir darbais, kuriuos ir be jos galėjo neblogiau atlikti privati piliečių inicijatyva. Del to persikrovimo valdžia kartais nepajėgia atlikti svarbių savo tiesioginių uždavinių, kurių negali be valstybinių priemonių atlikti privati incijatyva. Ir kraštutinis liberalizmas, skelbdamas jog valdžia neturinti teisės kištis į privačią inicijatyvą, gali padaryti didelių klaidų su žala visuomenei. Juk ne kiekviena privati inicijatyva yra vienodai gera. Gali būti ir tokios, kuri visuomenei neš ne naudos, o žalos. Nuo tokios žalos visuomenės neapsaugodama valdžia nusikalstų savo natūraliai paskirčiai. Pagal krikščioniškos demokratijos doktriną, visokią gerą privačią inicijatyvą tautoje reikia skatinti ir remti. Valdžiai nereikia siekti į savo rankas paimti tokius darbus ir tokias sritis, ką gali pakankamai gerai atlikti privati visuomenės inicijatyva. Privačiai inicijatyvai laisvė skatina visuomenę į kūrybą, į sveiką konkurenciją, be kurių yra neįmanoma gyvenimo pažanga. Valdžia imasi tų darbų, kurių privati inicijatyva nuveikti negali. Tačiau, kad privačią inicijatyvą apsaugojus nuo klaidų, kad jai davus naudingų direktyvų,

kurios ją padarytų vaisingesne, pagal savo išgales valdžia privačią inicijatyvą tėmija ir vertina. Jeigu valdžia įsitikintų, kad iš kurios nors privačios inicijatyvos visuomenei būtų žalos, tai ji laikys savo pareiga tą inicijatyvą arba geru keliu pakreipti, arba sukliudyti, kad apsaugojus visuomenę nuo žalos. Tokiu būdu ir visos tautos pajėgos yra įtraukiamos į kūrybinį darbą ir piliečiai apsaugojami nuo klaidingų užsimojimų. Geros valios piliečiai nori būti savoje tautoje ir valstybėje kūrybingi, nori savo kūryboje išvengti klaidų. Jie todėl nori ir yra reikalingi savo inicijatyvai laisvės, bet kartu yra dėkingi, jeigu valdžia juos laiku įspėja, leidžia tačiau ir savo mintį pasakyti, kad padeda išvengti klaidos, kurios jis vienas paliktas gal nebūtų išvengęs.

Šeimos tvarkymo, jaunimo auklėjimo, nuosavybės ir kitais visuomeninių ar individulinių natūralių teisių bei pareigų klausimais krikščioniškoji demokratija visur laikosi krikščioniškos doktrinos dėsnių.

Siekdama pirmoje eilėje vargingesniųjų visuomenės sluoksnių gerovės krikščioniškoji demokratija visus visuomenės sluoksnius laiko integraline visuomenės dalimi. Todėl ir atskirų luomų gero siekdama ji paiso visų sluoksnių bendros gerovės.

Individo ir visuomenės gerovę krikščioniškoji demokratija supranta ne materijalistiškai, o krikščioniškai. Siekdama žemiškos gerovės ji todėl paiso, kad tos gerovės ir supratimas ir siekimas neprieštarautų sielos gerovei. Žemišką gerovę reikia taip suprasti ir tokios siekti, kad pagal P. Leono XIII žodį iš to būtų ne vien laikinos materijalinės naudos, bet kad iš to turėtų naudos ir amžinybei sutvertos žmonių sielos.

Suprasdama natūraliuosius žmonių skirtumus ir tų skirtumų pasėkas, per individus siekiančias net pačios visuomenės, pirmoje eilėje siekdama kuomi nors žemiau stovinčių visuomenės sluoksnių gerovės, krikščioniškoji demokratija pasmerkia ir atmeta marksizmo skelbiamą klasių kovą, kaip vieną iš pagrindinių klaidų suprantant žmonijos naturalią struktūrą ir socijalinį gyvenimą.

Krikščioniškosios demokratijos žodžio įvairi prasmė. Kaip bendrai demokratija, taip ir krikščioniškoji demokra-

tija gali būti suprasta nevienoda prasme. Plačia prasme krikščioniškoji demokratija yra krikščioniškais pagrindais vadovaujamas ir vykdomas veikimas vargingesniųjų sluoksnių labui. Šia plačia prasme krikščioniška demokratija yra būtina visokiose — ir demokratiškose ir nedemokratiškose visuomenės tvarkymosi formose. Nedemokratinėje santvarkoje tokis veikimas kartais gali būti labai sunkus, tačiau sąmoningi asmens del to negali jo atsiždėti. Jis yra būtinas ir demokratiškose valstybėse, nes ir demokratiškiausiose valstybėse valdžia negali visų gyvenimo sričių taip tobulai patenkinti, kad nebeliktų ko veikti gerai privačiai inicijatyvai. Šia plačia prasme suprantama krikščioniškoji demokratija ir veikimas daugiausiai reiškiasi visuomeninėmis, kultūrinėmis, religinėmis, o mažiau politinėmis priemonėmis.

Krikščioniškoji demokratija ir veikla siauresne prasme yra politinėmis priemonėmis siekimas visuomenės ir valstybės santvarkos paremtos krikščioniškos demokratybės pagrindais. Šis siauresne prasme krikščioniškai demokratinis veikimas gali reikštis įvairiais būdais. Jeigu valstybė tvarkosi nedemokratiškai, ten teisėtomis politinėmis priemonėmis siekiama demokratiškos santvarkos. Kur valstybė valdosi demokratiškai, ten stengiasi visuomenę kuogeriau įsąmoninti krikščioniškos demokratybės dvasioje. Mūsų laikais beveik visose demokratinėse valstybėse visuomenė politiniai yra susiskirsčiusi pasaulėžiūriniais pagrindais. Teorijoje yra galima ir kitokia — profesiniais pagrindais (vad. korporacinė) demokratinė santvarka. Tokioje santvarkoje ir krikščioniškoji demokratija įgautų kitokias politinio reiškimosi formas. Tačiau šiandien, kada kitos grupės į politinį ir visuomeninį gyvenimą eina su savomis pasaulėžiūromis, ir krikščioniškai demokratijai tenka kovoti ne vien už atskirų gyvenimo problemų teisingą išsprendimą, bet gal net pirmoje eilėje už politinio ir visuomeninio gyvenimo pasaulėžiūrinius pagrindus.

Nesiimdami čia esminiai nagrinėti kuri demokratinė santvarka visuomenei būtų naudingesnė — profesiniais ar pasaulėžiūriniais pagrindais, tiek tepastebėsime, jog būtų labai didelis nenuoseklumas, gal net didelė klaida krikščio-

nims demokratams atsižadėti savos pasaulėžiūrinės politinės organizacijos, kai kitos politinės grupės tuo pagrindu kovoja ir siekia grįsti ir politinį ir visuomeninį gyvenimą. Tai būtų tas pat, ką krikščionims pasitraukti iš kovos už savo tautos gyvenimo pagrindus. Tiesa, kad yra ir kitos sritys, per kurias krikščionys gali ir privalo tautą veikti ir auklėti, kaip antai šeima, mokykla, organizacijos ir kt. Tačiau dažnai praradus politinį savos tautos vadovavimą beveik savaime prarandami ir anie keliai veikti į visuomenę. Tai yra tiek aišku, kad nėra reikalo pavyzdžiais tai įrodinėti. Kas kita einant vienu politinės veiklos keliu, jo nepametus, jieškoti naujų gal tobulesnių, o kas kita naujo nieko nesuorganizavus, visuomenės tam neparuošus atmesti turimus kelius ir priemones ir pasilikti be nieko. Taip pasielgus savaime atsitiktų, kad krikščionys negalėtų nei naujo siekti nei seno atgauti. Išmintingas darbininkas ar kovotojas nemeta senos darbo priemonės ar ginklo kol neturi naujų, o ano naujo siekia senojo pagelba.

Nėra būtina, kad visų kraštų krikščionių demokratų veikimo organizacijų ar partijų struktūra, veikimo ir siekimų programos būtų raidiniai vienodos. Jos turi būti gyvenimiškos. Savo konkrečiais siekimais turi atatikti savo kultūrą, tradicijas, politinius, visuomeninius, kultūrinius ir kitokius aktualius savo karšto reikalus. Nėra jokio prieštaravimo, kad vieno krašto krikščionys demokratai organizuojasi iki šiol priimtų politinių partijų pagrindu, kitur siekia kokios nors kitos formos, kad vienur palaiko monarchiją, kitur siekia ar gina respubliką, kad viename krašte siekiama vienokių socijalinių reformų, kitame kitokių. Tuos klausimus nusprendžia kiekvieno krašto savi interesai, o ne aprioristiniai partijos šūkiai bendri visam pasauliui, be atodairos ar jie kur tinka ar ne. Krikščioniškoji demokratija šiuo atžvilgiu nuo socijalizmo skiriasi tuo, kad praktiškus reikalus, kaip pav. nuosavybių reforma ir kitus sprendžia pagal krašto reikalus, iš tokių dalykų nedarydama programos principų. Kiekvienam yra aišku, kad iš praktiškųjų reikalų, kas viename krašte yra būtina, kitame gali būti žalinga. Svarbu, kad veikimas ir konkretūs užsimojimai neprieštarautų aukštesnei teisei, kad pirmoje eilėje rūpėtų

vargingesniųjų reikalai, kad nestokotų sumanumo praktiškus reikalus suprasti ir energijos juos vykdyti. Kur politinėje ir visuomeninėje veikloje nebūtų paisoma aukštesnių už valdžios valią dėsnių, ten politinio ir visuomeninio veikimo nebūtų galima laikyti nei krikščioniškai demokratišku nei iš viso krikščionišku.

Palyginus su demokratija paremta kokia nors kitokia pasaulėžiūra krikščioniškoji demokratija yra pranašesnė daugeliu pačių pagrindinių dalykų.

Savo pagrindiniu uždaviniu laikydama visuomenės, o ypatingai jos vargingesniųjų sluoksnių gerovės siekimą, konkrečius uždavinius, ko ir kada tai visuomenei reikia, krikščioniškoji demokratija išveda iš gyvenimo konkrečių reikalavimų, o ne iš aprioristinių teigimų, kaip komunizmas ar socijalizmas, kurie pav. įvairių gyvenimo sričių valstybinimo siekia ne todėl, kad šiandien to visuomenės labas reikalautų, bet kad taip yra pasakyta marksistinėje doktrinoje.

Gyvenimo reikalavimų turinio teisingumą ir tų reikalavimų teisingo vykdymo būdus krikščioniškoji demokratija patikrina pagal krikščioniškos doktrinos dėsnius ir tokiu būdu užsitikrina išvengti esminių klaidų. Įvairias problemas praktiškai spręsdama ir ji gali padaryti taktikos klaidų, tačiau teisingai suprantant dalyko esmę yra lengviau ir tokių klaidų išvengti, o ko nebūtų išvengta, tai vistiek visuomenei tai nebus tiek žalinga, kiek būtų padarius esminę klaidą.

Krikščioniškoji demokratija visuomenės gerovę supranta pilna žmogiškos gerovės prasme, t. y. ne vien materijalistiškai, o siekdama žemiško gero rūpinasi atsižvelgti ir į tai, kad tas žemiškos gerovės siekimas nekenktų žmonių dvasinei gerovei. Kas kita yra valstybėje žemiškos gerovės siekti paisant visos žmogaus kaip tokio prigimties, o kas kita siekti tik šiandieninės medžiaginės gerovės be atodairos į visą žmogaus prigimtį.

Valstybės struktūroje krikščioniškoji demokratija remiasi teisingu valstybės, valdžios ir piliečio — individo supratimu. Tokiu būdu ji suranda teisingas ribas valdžios galiai į piliečius ir piliečių kompetencijai į valdžią.

Auklėdama piliečiuose demokratinę, valstybinę, visuomeninę sąmonę ji ne pripuolamai pataiko teisingus auklėjimo principus, o turi juos užtikrintus krikščioniškoje doktrinoje.

Valdžios ir piliečių santykius ji remia ne beprincipiniu ir nieko nepasakančiu bepasaulėžiūriniu valdžios ir piliečių sąmoningumu, tuo labiau ne vergišku aklu paklusnumu valdžios įsakymams, o sąmoningo krikščionies sąžine.

Krikščioniškos demokratijos santykis su Kristaus palikta religija ir su Bažnyčios autoritetu. Be pilietinio žmonių subrendimo tikra demokratija yra neįmanoma. Gi galima sakyti, kad be Evangelijos šviesos yra neįmanomas teisingas ir pilnas pilietinis subrendimas. Evangelijoje randame tikrą valdžios autoriteto supratimą, tinkamą žmogaus asmens ir tarpusavių žmonių santykių supratimą, Evangelijoje randame tas tiesas, kad žmonės yra Dievo vaikai, skirti ne vien žemei, kad dvasinis žmogaus gėris yra aukštesnis už žemiškąjį. Evangelija liepia nebijoti tų, kurie gali užmušti kūną, bet negali užmušti sielos. Ji liepia labiau bijoti tų, kurie neužmušdami kūno gali ir sielą ir kūną nuvesti į pragarą. Ji liepia žmonėms vienas kitą mylėti taip, kaip geri broliai myli vienas kitą. Ji liepia del Dievo klausyti ir žemiškos valdžios, tačiau ir valdžią pastato tinkamoje vietoje, liepdama žmonėms Dievo labiau klausyti, negu žmonių.

Savaime suprantama, kokios reikšmės Evangelija turi demokratybės tinkamam supratimui, tad ir jos įgyvendinimui. Tačiau Evangelija neskelbiama ir neaiškinama pasiliktų tik neveiklus žodis užrašytas knygoje, kurios vardas Evangelija. Evangeliją gyvenimu paverčia jos skelbėjai, aiškintojai ir mokytojai. Iš to aišku, kokia vieta priklauso demokratybės teisingame supratime ir jos įgyvendinime Katalikų Bažnyčiai - Evangelijos skelbėjai, aiškintojai ir mokytojai ją teisingai įgyvendinti. Šiuo klausimu kalbant kaip tik bus pravartu priminti P. Pijaus XII žodžius: "Jeigu ateitis priklausys demokratijai, tai jos uždavinių žymi dalis turės tekti Kristaus religijai ir Bažnyčiai, kuri yra Išganytojo pamokslo skelbėja bei išganymo misijos tęsėja. Iš tikro, Bažnyčia yra ta, kuri tiesos moko ir ją

gina, yra ta kuri dalina antgamtinės malonės jėgas, kad įgyvendintų Dievo nustatytą buvimo ir tikslo tvarką, tą tvarką, kuri yra svarbiausias demokratijos pagrindas ir vadovaujanti rodyklė".

"Jau pačiu savo buvimu Bažnyčia iškyla prieš pasaulį kaip spindintis bokštas, kuri nesiliaudama šaukia į šią dievišką tvarką. Jos istorijoje aiškiai atsispindi Apvaizdos jai skirta misija. Kovos, kurias jai teko patirti priverstai jėgos piktnaudojimo, kad apgintų Dievo paliktąją laisvą, kartu buvo kovos del tikrosios žmogaus laisvės."

"Bažnyčia turi uždavinį geresnių ir tobulesnių laisvės formų trokštančiam pasauliui skelbti tobuliausią ir būtiniausią naujieną, kokia tik gali būti: žmogaus garbingumą, jo pašaukimą būti Dievo vaiku. Tai galingas šauksmas, kuris nuo Betliejaus prakartės iki žemės pakraščių skamba visų ausyse tokiais laikais, kuriais žmogaus garbė yra pažeminta apgailėtinu būdu". [14]).

Aišku, kad ir Evangelijos plitimui ir Bažnyčios tarpimui didelės reikšmės turi ta aplinkybė, kaip ir kokiais dėsniais valdosi kuri tauta. Sveikai suprasta ir teisingai vykdoma demokratybė yra gera talkininkė Evangeliai plisti ir Bažnyčiai tarpti. Tačiau Evangelijos ir Bažnyčios išsilaikymui demokratinė santvarka nėra tiek būtina, kiek yra būtina Evangelija ir Bažnyčia tikros demokratijos sukūrimui ir išsilaikymui. Ir žiauriausiuose režimuose Evangelija ir Bažnyčia per du tūkstančiu metu ne tik išsilaikė, bet visą laiką kartojasi anas pasakymas, kad kankinių kraujas yra krikščionybės sėkla. Nėra jokios abejonės, kad jos abi išsilaikys ir toliau iki žmonijos galo. Joms jau daug kartų teko, ir mūsų dienose tai vyksta, įvairių Evangelijai priešingų klaidų nusilpnintas, nualintas tautas atgaivinti ir prikelti.

Pats teisingai suprastos demokratybės šaltinis yra Evangelija. Be Evangelijos demokratybė negali būti nei pilnai teisingai suprasta nei gyveniman įvesta. Evangelijos gaivinama sukurta demokratija, jeigu vėliau nuo jos atitrūksta, ji negali išsilaikyti. Demokratybei Evangelija yra vienintelis sveikas šaltinis. Jeigu ir kitos pasaulėžiūros siekiančios demokratijos palygins jų suprantamos demo-

kratijos teisingus dėsnius su Evangelija, tai ras jų visišką sutapimą. Jeigu kuriame krašte demokratija nuo to šaltinio atitrūksta, ji pradeda nykti. Visi bandymai kurti demokratiją pagrįstą ne Evangelija, o kuo nors kitu, rodė ir dabar rodo, kad tuose bandymuose tiek yra demokratiškumo, kiek juose yra Evangelijos elementų. Taigi, jeigu Evangelija gali, absoliučiai kalbant, apsieiti be demokratijos, tai tikra demokratija be Evangelijos yra negalima nei teorijoje nei praktikoje. Evangelija yra šaltinis, o demokratija iš jo tekanti srovė.

Nors ir tokis gilus yra santykis tarpe demokratybės, demokratijos ir Evangelijos bei Evangelijos saugotojos ir skelbėjos — Bažnyčios, kiekvienam demokratui yra butina gerai nusimanyti, kokis yra ir gali būti demokratijos santykis su Bažnyčia.

Ar apie demokratiją kalbėsime jos plačiausia prasme — kaip veikimą vargingųjų labui, ar vidurine prasme — kaip apie demokratinę santvarką valstybėje ar tos santvarkos siekimą politinėmis priemonėmis, ar siauriausia prasme — piliečių sanbūrį siekti demokratijos, tai visokia prasme imama demokratija savo gyvybę turi semti iš Evangelijos. Tačiau ne visokia prasme imama demokratija gali reikalauti vienodos paramos iš Bažnyčios autoriteto.

Kai Bažnyčios autoritetai aukština krikščionišką demokratiją kaip visuomenei būtiną dalyką, kai ją gina ir remia Bažnyčios aukščiausias autoritetas (P. Leonas XIII enc. Libertas, Rerum novarum ir Graves de communi; P. Pijus XII kalboje 24.12. 1944), tai jie kalba apie demokratiją plačiaja prasme nesutapdindami jos su valstybių valdymosi formomis. Bažnyčios autoritetas sako, kad taip suprasta demokratija yra būtina ir galima kiekvienoje valstybėje, visokioje valdžios formoje. Šia prasme imama demokratija gali pilnai remtis Bažnyčios autoritetu.

Aukščiau už kitas tautų valdymosi formas Bažnyčios autoritetai stato demokratinę valdymosi formą, jeigu tauta yra tam pribrendusi, jeigu ji nėra tik nesąmoninga masė vadinama vienokios ar kitokios tautos vardu. Bažnyčios autoritetai nėra tam, kad jie išspręstų, kuriai konkrečiai tautai ir kuriuo laiku kokis valdymosi būdas būtų naudin-

gesnis. Kaip jau pakartotinai sakyta, tai priklauso nuo kiekvienos tautos kultūrinio, pilietinio subrendimo. Gi tokių klausimų Bažnyčios autoritetai nesprendžia. Todėl negalima remtis Bažnyčios autoritetu tvirtinant, ta ar kita tauta, tuo ar kitu laiku turi valdytis demokratiškai. Tai išsprendžia objektyviai suprasta tautos dabarties tikrovė.

Tautos pribrendusios demokratijai gali ir teorijoje ir praktikoje surasti įvairias demokratinio valdymosi formas. Tą klausimą išsprendžia pati kiekviena tauta pagal savo charakterį, tradicijas, visuomeninę struktūrą, praktišką išmintį ir panašius kriterijus. Visose demokratinio valdymosi formose pagrindinis dėsnis lieka tas pat: ne tiek svarbu viena ar kita forma, o svarbiau yra atrinkti tinkamus asmenis, kuriems tauta patikės valdžios galią. Todėl kai visuomenei peršama vienokia ar kitokia demokratinio valdymosi forma, Bažnyčios autoritetu taip pat negalima remtis, reikia remtis tik visuomenės įtikinimu protiniais argumentais.

Kaip jau yra aišku, įvairių kraštų ir krikščioniškas demokratinis veikimas gali turėti skirtingas formas. Visos jos remdamosios tais pačiais krikščioniškos demokratybės dėsniais gali turėti ir turi savyje įvairių antraeilių elementų. Tai nėra nei smerktina nei nepageidautina. Kiekvieno krašto krikščioniškoji demokratija savo viršinę struktūrą ir konkrečią darbo programą turi derinti prie vietos reikalų. Yra tačiau smerktina ir atmestina tame pačiame krašte krikščionių demokratų visokia nesantaika ir visokis skaldymais.

Iš visų čia pasakytų minčių kiekvienam bus pakankamai aišku, kad vieno ar kito krašto krikščionys demokratai negali visuose savo veiklos klausimuose visuomenės akyse remtis Bažnyčios autoritetu. Esminiai demokratybės principai yra Bažnyčios atstovaujami ir ginami. Juos ir galima remti Evangelijos ir Bažnyčios autoritetu. Kas yra neesminio, kad ir gero, tai turi būti paremta ne Bažnyčios autoritetu, o protiniais argumentais piliečius įtikinant siūlomų dalykų teisingumu. Taip pav. būtų klaidinga remtis Bažnyčios autoritetu demokratijoje ginant monarchiją ar respubliką, vienoje ar kitoje tų formų piliečių dalyvavimo bū-

dus krašto valdyme, kalbant už ar prieš kokias nors reformas, kiek jos nepaliečia prigimties ir Dievo įstatymų. Krikščioniškai demokratijai teisingai priklauso Bažnyčios autoriteto parama, tačiau tam pačiam autoritetui priklauso spręsti, kuriuose atvejuose ir kokiu būdu jai dera su savo autoritetu pasireikšti. Iš 1947-48 metų politinės kovos Italijoje turime pavyzdį, kad pats Popiežius savo autoritetu išėjo kovon prieš gresiantį tautai politinį vidaus pavojų. Tuo pačiu jis tada išėjo už katalikiškas politines grupes. Ne kartą panašiai yra pasielgę ir kitų kraštų vyskupai (pav. 1950 rudenį Bavarijos Landtago rinkimuose Regensburgo arkiv. Buchberger). Tie faktai Bažnyčios nekompromituoja, bet aplinkybės tokius faktus iššaukiančios nedaro garbės tautai. Tie faktai yra liudytojai, kad tautoje yra atsiradę daug nesąžiningų demagogų ir kad tauta nėra pakankamai subrendusi nei pilietiniai nei krikščioniškai, jeigut pati nesugeba orientuotis, kuris yra teisingas jos gyvenmo kelias, kad nesugeba skirti tiesos nuo klaidos, teisybės nuo melo. Tokiais atvejais Bažnyčios autoritetas atlieka savo natūralią pareigą stengdamasis savo tautą apsaugoti nuo klaidos ir apgaulės. Apie Bažnyčios vardo ir jos autoriteto traukimą kad ir demokratinės srities, bet į neesminių ginčų areną, ar tai pačių katalikų tarpe ar katalikų su nekatalikais, P. Leonas XIII sako, kad "Yra nesaikingas religijos piktnaudojimas traukti į kurią nors partiją Bažnyčią arba norėti turėti ją talkininke nugalėti savo konkurentus." [15]). Šis pasakymas netaikomas ten, kur einakalba apie krikščioniškus principus. Juos visus ir visur savo vardu Bažnyčios hierarchija pati gina, juos gindamas gali jos autoritetu remtis ir kiekvienas krikščionis.

Sąmoningas krikščionis ir demokratybė. Paaiškinus, kas yra demokratybė, kas demokratas, keleriopai galima demokratiją suprasti, koks yra santykis demokratybės ir demokratijos su Evangelija ir Bažnyčios autoritetu, bus tikslu trumpai paliesti klausimą santykių sąmoningo krikščionies su demokratybe, o to išvadoje ir su demokratija.

"Būkite geri krikščionys ir būsite geri demokratai". Šis posakis yra teisingas dvejopa prasme. Viena — kas nori būti geru demokratu, į tai neras geresnio kelio, kaip būda-

mas geru krikščioniu. Antra, kas bus sąmoningas geras krikščionis, tas savaime bus ir geras demokratas, jeigu ne kitais motyvais, tai nors iš to vieno — iš dieviškojo artimo meilės įsakymo, užjausdamas kiekvieną kuomi nors vargingesnį nelaimingesnį žmogų, norėdamas jam padėti.

Kad nustačius sąmoningo krikščionies teisingą santykį su demokratybe, reikia atsiminti, kad demokratijos žodis gali būti ir yra vartojamas trejopa prasme.

Kokis turi buti sąmoningo krikščionies santykis su demokratija pirmaja jos prasme? Kas nori save laikyti sąmoningu krikščioniu ir sąmoningu tautos nariu, tas negali būti indiferentus visuomenės, o ypatingai vargingesniųjų jos sluoksnių labui. Jam negali nerūpėti, ar bus ir kokiais keliais jų labo siekiama. Jis pats stengsis pagal išgales tame darbe dalyvauti. Tai yra kiekvieno piliečio tuo labiau sąmoningo krikščionies natūrali, moralė, pilietinė ir patrijotinė pareiga. Sąmoningas krikščionis negali būti indiferentus, kuriais pagrindais to labo bus siekiama. Jis stengsis, kad to būtų siekiama krikščioniškų principų keliais. Iš to seka, kad kiekvienas sąmoningas krikščionis savaime yra sąmoningas ir aktyvus demokratas šia pirmąja plačia demokratijos prasme. Nėra demokratas tas žmogus, kuris visuomenės gerovės rūpesčius ir siekimus palieka tik kitiems, o pats pasitenkina tik savos gryčios rūpesčiais, kurio nejaudina vargingų visuomenės sluoksnių reikalai, kuris kitiems gera daro tik pagal savo skonį: prieteliams, jam kuo nors patinkantiems, jam gera darantiems kuo nors pranašesniems žmonėms. Tačiau anas žmogus, kurio del šių priežasčių negalima vadinti demokratu, ar gali teisėtai vadintis geru krikščioniu? Kristaus mintį ir žodį sekant, taip mylėti vienas kitą moka ir stabmeldžiai. Krikščioniškumo saikas yra ne tai, kaip kas dažnai bažnyčią lanko ir Sakramentus priiminėja, o tai, kiek gero padaroma pagalbos reikalingam artimui. Taigi gero krikščionies ir gero demokrato žodis tikrai reiškia tą patį.

Iš šio aiškaus dėsnio, koks turi būti sąmoningo krikščionies santykis su demokratybe ir demokratija šia plačia prasme, savaime tampa aiškus nenuoseklumas kai kurių katalikų elgesio — išsiginti nesant krikščionimis demokratais,

kai juos kaltina tokiais esant socijaldemokratai, liberalai, nacijonalistai ir kiti panašūs. Tokis išsigynimas yra lygus prisipažinimui, kad jam nerūpi savos tautos vargingesniųjų sluoksnių geras, kad jam nerūpi kas ir kokiais keliais kas to labo sieks: teisingais ar klaidingais. Tai yra tas pat, ką prisipažinti nesant sąmoningu krikščioniu, sąmoningu visuomenininku, sąmoningu patrijotu. Kas yra nesąmonė: ar tokius priekaištus daryti, ar jų paisyti? Kas juos daro, tie sąmoningai siekia tų priekaištų pagalba krikščionis apkvailinti ir dezorientuoti. O kas jų paiso, tie parodo nesusivokimą priešo taktikoje ir paties klausimo esmėje. Į tokius bloga valia ar nesąmoningai kartojamus užsipuolimus atsakas yra tik vienas — paaiškinti priekaištautojams užsipuolimų absurdiškumą. Kas yra kaltinamas, kad jis esąs krikščionis demokratas, tai yra kaltinamas esąs visuomenės, o ypatingai vargingesniųjų jos sluoksnių labo siekėjas, ar nors siekiančiųjų šalininkas. Aišku, kad sąmoningam krikščioniui nėra jokios garbės išsiginti, kad jis tokiu nesąs. Šia prasme suprastą krikščionišką demokratiją gina ir aukština P. Leonas XIII net trijose savo enciklikose, P. Pijus XII specijalioje kalboje (24.12.1944) pašvęstoje nušviesti krikščioniškąją demokratiją, kaip vieninteliai teisingą kelią į žmonijos geresnę ateitį. Būti krikščioniu patrijotu ir visuomenininku ir kartu gintis, kad nesąs šia prasme krikščionis demokratas, yra dalyko nesupratimas.

Būti krikščioniu demokratu ir bendrai demokratu antrąja prasme t. y. siekti savai tautai demokratinės santvarkos yra taip pat kiekvieno samoningo krikščionies ir kiekvieno sąmoningo tautiečio pareiga, nors ir ne tokia griežta prasme, kaip būti krikščioniu demokratu ana pirmąja prasme.

Sakome-ne tokia griežta prasme. Šis pasakymas reikalingas paaiškinimo. Tai nėra vien teoretinė galimybė, kad kuri nors tauta gali būti pilietiniu, visuomeniniu ir bendrai dvasios kultūros atžvilgiu nepribrendusi demokratinei santvarkai. Gali net atsitikti ir atsitinka, kad del įvairių priežasčių tauta praranda dvasinę kultūrą ir ilgiau ar trumpiau demokratiniai besitvarkiusi tampa nesugebanti toliau taip tvarkytis. Tokiu atveju besąlyginiai stengtis tautą de-

mokratiniai tvarkyti būtų bergdžios pastangos, nes jeigu tauta yra tam nepribrendusi, tai ji nesugebės demokratiniai tvarkytis. Tokioje tautoje nei sąmoningam krikščioniui nei bendrai sąmoningam piliečiui nėra jokios pareigos būti demokratu ta prasme, kad reikalauti šiandien savo tautai demokratinės santvarkos. Tačiau ir tokiu atveju reikia būti demokratu. Reikia stengtis veikti, kad pakėlus savo tautos sąmoningumą ir susipratimą, kad ją paruošus demokratinei santvarkai. Kur tauta yra pribrendusi demokratiniai tvarkytis, ten kiekvieno sąmoningo piliečio, o ypatingai sąmoningo krikščionies yra pareiga stengtis savo tautai padėti, kad ji galėtų demokratiniai tvarkytis, kad jokie avantiūristai tautos teisių nepaglemžtų savo sauvalei. Tokia tai prasme turi būti demokratas kiekvienas sąmoningas pilietis, o ypatingai sąmoningas krikščionis ir šia antrąja demokratijos žodžio prasme. Reikia taip pat suprasti, kad ir pirmąja-plačiąja prasme demokratija geriausiai yra įgyvendinama demokratinėje santvarkoje t. y. demokratijoje šia antrąja žodžio prasme. Užtat tautiniai, pilietiniai ir krikščioniškai pilnai sąmoningas žmogus yra demokratas ir šia antrąja prasme, t. y. savo tautos demokratinio valdymosi šalininkas ir siekėjas.

Sąmoningam krikščioniui turi rūpėti, kad jo tauta ir visa žmonija į demokratiją būtų auklėjama ir vedama krikščioniškais pagrindais, kad tauta pačią demokratiją krikščioniškai suprastų, kad valdžios būtų siekiama garbingais ir krikščioniškai moralei nepriešingais keliais, kad pati valstybė būtų tvarkoma krikščioniškais pagrindais. Ir tokia prasme krikščioniškai sąmoningas pilietis turi būti krikščionis demokratas.

Demokratinėje santvarkoje tauta vykdydama savo suverenumą paprastai kristalizuojasi ar susiskirsto į tam tikras grupes, kurias dabar paprastai vadina politinėmis partijomis, jeigu jos viena nuo kitos skiriasi pasaulėžiūriniais, politinės santvarkos ar visuomeniniais pagrindais. Vadinama korporacijomis, jeigu skirstosi profesiniais pagrindais. Mūsų tauta ir daugelis kitų demokratijų iki šiol skirstosi politinių ar pasaulėžiūrinių partijų pagrindais. Korporacijų bandymas yra daromas Portugalijoje, o kadaise buvo

žinomas visoje Europoje, nors pilno demokratinio tvarkymosi tautos tada nebuvo pasiekusios. Tautoje visi piliečiai vienos profesijos niekad nebuvo ir nebus. Vargiai kada bus pasiekta tokio žmonių susipratimo laipsnio, kad visi būtų vienos nuomonės nors svarbesniais ir aiškesniais klausimais. Sunku todėl tikėtis, kad kada nors išnyktų ideologiniai, politiniai, visuomeniniai skirtingos grupės. Kokiais pagrindais yra geriau tautą organizuoti, derinti vienumon įvairių protų, įvairių pažiūrų žmones, kiekvienas turi laisvę turėti savo nuomonę. Ir to klausimo vienokis ar kitokis išsprendimas pagrindinės reikšmės neturi, nes, kaip buvo sakyta, gyvenime svarbiau yra parinkti valdžion tinkamus asmenis, negu pasirinkti tvarkymosi formą. P. Leonas XII ir P. Pijus XI rekomenduoja profesinį organizavimąsi. Suprantama, kad ir jo siekiant pirmoje eilėje jam reikia priauklėti ir paruošti visuomenę. Tačiau ir tokis profesinis susiorganizavimas pasaulėžiūros iš viešo politinio ir visuomeninio gyvenimo ne tik negali išstumti, o be jos negali apsieiti. Ar visuomenė būtų organizuojama vienokiu ar kitokiu keliu, tai sąmoningam krikščioniui vistiek turi rūpėti, ir tai ne paskutinėje eilėje, kad viešojo gyvenimo planai ir jų vykdymas derintųsi su krikščionybės principais. Visokioje demokratijos formoje kuriant planus ir sprendžiant gyvenimo klausimus nebus galima vaduotis vien tik racijonalistiniu utilitarizmu ar ateistiniu materijalizmu, o visada ir visur reikės vaduotis krikščioniškoms tiesomis.

Pirmu pažvelgimu atrodytų, kad šale pasaulėžiūrinio ir profesinio visuomenės kristalizavimosi yra dar kas tai trečio—anglosaksų kraštų visuomenės politinio susiskirstymo būdas. Tačiau jeigu panagrinėsime tų kraštų gyvenimą, kuo ten vaduojamasi tvarkant valstybės reikalus, leidžiant įstatymus, tai turėsime sutikti, kad ir ten nulemia pasaulėžiūrinių įsitikinimų įtaka.

Nepaisant to, kam kuris iš demokratinės santvarkos kelių teorijoje atrodytų savai tautai naudingesnis, tai jų siekiant reikia išvengti sąmoningam krikščioniui ir padoriam žmogui netinkančios taktikos. Reikia išvengti dviejų pagrindinių klaidų: savo pažiūrų nepiršti perdėtais, apgaulingais būdais; neteisingai neniekinti kitų. Savo įsitiki-

nimus skelbti yra ne tik galima, bet reikia, jeigu pilnai tikima jų pranašumu prieš kitus, tačiau ne kitų šmeižimo, niekinimo keliu, o nušviečiant savų įsitikinimų teigiamas puses, teisingai juos palyginant su kitokiais įsitikinimais. Siekiant naujų kelių nereikia suniekinti ir per anksti atmesti senų. Tai tinka visiems, bet čia tai norime taikyti ypatingai krikščionims. Suniekinti, atmesti senus kelius, nesukūrus konkrečių naujų, geresnių už senus, aniems naujiems pakankamai neparuošus visuomenės, būtų tas pat, kaip jau sakyta, ką iš valstybinio ir visuomeninio gyvenimo pasitraukti, jį palikti tvarkyti nekrikščioniškų pažiūrų žmonėms, arba eiti į gyvenimą nei patiems nežinant nei visuomenei nepasakius ko ir kaip bus siekiama.

Kalbant teoretiniai, ir sąmoningam krikščioniui nėra pareigos būti krikščioniškai demokratiškos organizacijos formaliu nariu. O tačiau ne kam kitam, o pirmoje eilėje save laikantiems sąmoningais krikščionimis turi rūpėti, kad tokios krikščioniškai demokratinės politinės ir visuomeninės organizacijos būtų, kad jos gerai tarptų ir būtų stiprios, kad ne kas kitas, o krikščioniškų demokratiškų pažiūrų ir principų žmonės tvarkytų tautos ir valstybės gyvenimą. Kas turi pakankamai pateisinančių motyvų formaliai nepriklausyti kuriai nors krikščioniškai demokratiškai organizacijai, tas vistiek negali rasti motyvų nesidomėti jų likimu, jų neremti. Būdamas neapsileidęs pilietis ir sąmoningas krikščionis jis nors tam tikrais konkrečiais momentais turės apsispręsti už kurią nors politinę grupę. To negali išvengti nei mokslininkas, nei dvasininkas, nei menininkas, net gi nei vienuolė kliauzūroje, jeigu jie nenori tapti tik daiktais kitų rankose. Jeigu taip, tai tokiais momentais sąmoningas krikščionis neturi už ką kitą apsispręsti, kaip tik už krikščionišką grupę, o jeigu mano, kad jo tauta nėra masė bet sąmoninga tauta, tai tik už krikščionišką demokratišką grupę.

Italijos parlamento ir senato rinkimuose 1948 metais P. Pijus XII įsakmiai liepė dalyvauti visiems katalikams, neišskirdamas nei kliauzūrose gyvenančių vienuolių, kurioms paprastai neleidžiama jokiu atveju apleisti kliauzūros, išskyrus pavojus gyvybei pav. gaisro atveju. (P. Pijus

XI prašomas neleido Vaikelio Jėzaus Teresės tada dar gyvoms seserims išeiti iš kliauzūros dalyvauti savo sesers beatifikacijos iškilmėse, tačiau balsavimuose ne tik galėjo, o ir privalėjo dalyvauti ir tokios vienuolės). O kiekvienam turinčiam teisę balsuoti buvo priminta, kad jis papildys sunkią nuodemę balsuodamas už tokią politinę grupę, ar asmenis, kurie aiškiai nepaiso krikščioniškos doktrinos dėsnių. Šitas faktas be paaiškinimų pakankamai atsako kiekvienam sąmoningam krikščioniui, kad tautos gyvenime yra momentų kada jam kito kelio nėra, nenusikalstant savo principams ir sąžinei, kaip tik aktyviai atsistoti tų politinių grupių pusėje, kurios siekia tautą ir valstybę tvarkyti krikščioniškais ir demokratiškais pagrindais. Sakau: grupių. Ar peiktinais ar pateisinamais motyvais, į tai čia neįmanoma atsakyti, kartais kur nors atsiranda dvi ar kelios krikščioniškos politinės grupės. Pagrindinis joms reikalavimas pabrėžiant pakartotas Popiežių enciklikose yra jų sutarimas ir bendradarbiavimas. Už sutarimą jas puola priešai įvairiais demagoginiais argumentais, tačiau jų paisyti nereikia. Jeigu smerkti atskirų krikščioniškų grupių vieningumą, tai tuo labiau reiktų pasmerkti skirtingų pasaulėžiūrų grupių bendradarbiavimą koalicinėje vyriausybėje ar bent atskirais atvejais. Tačiau išmintingi piliečiai tokio bendradarbiavimo nesmerkia, o siekia. Krikščioniškas grupes reikia barti ne tada, kai jos savo tarpe sutaria, bet tada, kai nesutaria. Už sutarimą joms priekaištauja priešai, kad jas apgautų, suskaldytų ir susilpnintų. Už nesutarimą bara Popiežiai, kad jas sujungtų ir sustiprintų. "Kai vyksta kova del pačių svarbiausių dalykų, neturi būti vietos vidaus nesutarimams bei partijų aistroms. Visi turi siekti, sujungę mintis ir pastangas, visiems bendro tikslo, būtent — kad būtų apsaugota ir išlaikyta religija ir valstybė". (P. Leonas XII Immortale. E. R. p. 108). Nuomonių ir veiklos vieningumo krikščioniškuose principuose dar aiškiau reikalauja P. Leonas XIII enciklikoje Sapientiae Christianae. [16]). Kitoje vietoje sako: "Jeigu atrodo, kad del priešų veiklos tam vardui (krikščionies) gresia pavojus, reikia mesti visokį nesutarimą, sutartinais protais bei viena nuomone reikia imtis ginti ir kovoti už religiją, kuri yra didžiausias bendrasis gė-

ris. kuriam reikia palenkti visokį kitą gėrį". "Neturėtų buti keliami...kai kurie mažos vertės ir beveik jokios praktiškos naudos neturį klausimai, kurie nelengvai išrišami, reikalauja tam tikrų proto sugebėjimų ir jiems suprasti tam tikro išsilavinimo...Tinka, kad tie, kurie nuoširdžiai ieško tiesos, išlaikytų tokiuose ginčuose pusiausvyrą ir kuklumą bei abipusę pagarbą, kad nuomonių skirtumas neišardytų veikimo vieningumo". [17]). Nevieningumą apgailestauja ir ragina būti vieningais ir P. Pijus XI enciklikoje Quadragesimo anno: "Visus Savo ir Bažnyčios vaikus...Mes čia vėl primygtinai raginame stengtis, kiek galima, tarp savęs susitarti. Juk ne kartą yra padarę Mums didelio skausmo vaidai tarpe katalikų, kurie nors dažnai kyla del menkų priežasčių, bet visuomet turi žalingų pasėkų, nes sukiršina tarp savęs tos pačios Motinos Bažnyčios vaikus. Pasinaudodami ta proga įvairūs, nors ir negausūs, neramumų skleidėjai stengiasi paaštrinti tuos kivirčus, kad pasiektų to, ko taip labai nori, būtent: kad katalikai imtų kovoti vieni prieš kitus". [18]). "Kas stengiasi didinti tarpe katalikų nesutarimus, turės sunkiai atsakyti Dievui ir Bažnyčiai". [19]).

Bendrai, yra peiktina, jeigu be pakankamų motyvų katalikai suskyla į kelias politines grupes. O kur tokių pakankamų motyvų atsirastų, tai niekad ir niekur negali būti pateisinami jų kad ir mažiausi nesutarimai.

Galutinoje išvadoje visas tas mintis galima pakartoti šiais žodžiais: Sąmoningas krikščionis turi laisvę formaliai priklausyti ar nepriklausyti krikščioniškai demokratiškai organizacijai. Sąmoningas krikščionis siekia, kad jo tauta valdytųsi krikščioniškais demokratiškais pagrindais. Krikščioniškai demokratiškame veikime plačia prasme turi dalyvauti kiekvienas krikščionis. Kai ateina momentai, kada piliečiai turi teisę ir pareigą pasisakyti ar tai atskirais valstybiniais ar kultūriniais klausimais, ar dalyvauti rinkimuose valdžion, tada sąmoningas krikščionis dviejų kelių neturi, tik vieną: jis turi rikiuotis su tais, kurie garantuoja atskirus klausimus spręsti ir visus valstybės reikalus tvarkyti pagal krikščioniškuosius principus. Kaip sakyta, krikščioniui yra laisvė priklausyti ar ne krikščioniškai partijai ar organizacijai, bet jam nevalia priklausyti politinei ne-

krikščioniškai organizacijai, ar kokiu nors būdu remti tokias politines organizacijas, kurios neduoda garantijų vesti tautos politinį ir bendrai visą gyvenimą krikščioniškų dėsnių keliu.

Krizės pavojai demokratijai. Ir moksle ir atskirose gyvenimo srityse, atskirų tautų ir visos žmonijos gyvenime ne vienas teisingas ir gražus užsimojimas nepavyksta, kartais būna net klaida paskaitytas. Tai įvyksta arba todėl, kad užsimojimą įgyvendinti pasirenkamas klaidingas kelias, arba kad padaroma klaida taktikoje, arba kad visuomenė nėra pribrendusi tai suprasti, priimti ir paremti.

Dar niekad nebuvo taip plačiai kalbama apie demokratiją ir niekad tiek daug valstybių savo valdymosi formų nevadino demokratinėmis, kaip yra daroma mūsų laikais. Tačiau atrodo, kad kaip tik tame plačiame demokratijos žodžio vartojime mūsų laikais slepiasi didelis pavojus pačiai demokratybės tesingai sąvokai ir tokiu būdu pačiai demokratijos ateičiai. Kiekvienam suprantama, kad tas pavojus kyla ne iš pačios demokratybės turinio, bet viename ar kitame krašte demokratinei santvarkai prisegama tokių dalykų, kurie nei su demokratybės sąvoka nei su demokratine santvarka neturi nieko bendro. Ne viename krašte kesinamasi pačiai demokratybės sąvokai priskirti aiškių politinių, visuomeninių, moralinių klaidų, priešingų demokratybei.

Jungtinėse Amerikos Valstijose jau pats politinių grupių pasivadinimas respublikonais ir demokratais yra labai klaidinantis. Eiliniam piliečiui imki tu čia ir susigaudyki, kas su kuo nesiderina: ar respublika su demokratija ar demokratija su respublika. Toliau, ir vienoje ir antroje iš tų grupių, kuriodvi abi sakosi giną demokratybę, ir skaičiumi ir įtaka yra pakankamai ryškių asmenų, kurie pačiai demokratybės idejai yra aiškiai svetimi. Vienoje po demokratijos vardu slepiasi žymus skaičius kraštutinių kairiųjų, kurių šūkiai ir siekimai neturi nieko bendro su demokratybės idejos turiniu. Visoje eilėje valstijų daugelio sričių aukštesnės vietos yra monopolizuotos tik masonų sąjungos nariams. Negalima taip pat sakyti, kad Amerikoje būtų demokratiška santvarka kas liečia įvairių mokyklų teises. Ir

tos čia pavardintos ir dar daug kitokių negerovių prikergtų demokratinės santvarkos vardui piliečių akyse ir nuomonėje nemažai kenkia pačios demokratybės ir demokratinės santvarkos vardui.

Prancūzijoje po demokratijos vardu slepiasi daug anarchijos, partinio absoliutizmo tendencijų, įvairios nelygybės pilietinių teisių atžvilgiu, korupcijos nekartą viešai pasiekusios pačias valdžios viršūnes.

Nieko bendro su demokratybe ir demokratija neturi ir Olandijos moterų pilietinių teisių susiaurinimas.

Arba ką turi bendro su demokratybe ir demokratija Anglijos, Švedijos įstatymai nukreipti prieš katalikus?

Vokietijoje šio laiko demokratinio tvarkymosi bandymas laiko atžvilgiu sutampa su svetima okupacija. Okupacija niekad nebuvo ir nebus mėgiama jokios sąmoningos tautos. Gal ta okupacija šiandieninei Vokietijai yra ir naudinga, tačiau svetimo valdomam tai sunku objektyviai išspręsti. Svetimos okupacinės valdžios reikalauja bent vad. Vakarų Vokietiją tvarkytis demokratiškai. Vokiečių tauta nėra pribrendusi demokratinei santvarkai, o kadangi ta santvarka dabar jai bandoma įvesti svetimų pagalba, tai bendrai visuma vokiečių nei nebando nei nemano suprasti, kas yra demokratybė ir demokratinė santvarka.

Komunistų valdomuose kraštuose šiandien demokratijos vardu yra vadinamas Maskvos atneštas komunistų partijos teroras. Tuose kraštuose yra rimto pavojaus, kad per ilgesnį laiką klaida gali įsiskverbti į žmonių protus ir jausmus ilgesniam laikui. Yra pavojaus, kad ir laisvę atgavus demokratijos žodis asocijacijos keliu juose iššauks NKVD, kolchozus, arteles, teroro, skurdo, deportacijų, koncentracijos stovyklų ir kitokių jų pačių išgyventų baisenybių prisiminimus. Tas pavojus labai rimtas yra tuose, kurie nebeatmena savo tautos demokratinės santvarkos. O tokia jau dabar yra mūsų jauna užaugusi ir auganti karta.

Čia tik eilė pavyzdžių iš daugybės negerovių, kurios prikergtos demokratijos vardui žmonių protuose kompromituoja demokratybę ir demokratinį valdymąsi. Yra todėl pagrindo bijoti, kad tautos nukamuotos visokios netvarkos ir visokių klaidų pridengtų demokratijos vardu gali nusi-

grįžti nuo pačios demokratijos, o savo nelaimei pasukti vėl paskui "vadus" totalitarinių režimų keliu. Po mūsų laiko sąmišio, vienur teroro, kitur korupcijos ir anarchijos, ne vienoje tautoje kiek padoresni diktatūrų avantiuristai gali rasti plataus masių pritarimo.

Atrodo, kad iš gyvenimo paimti šie samprotavimai turėtų pažadinti sąmoninguosius. Gryna demokratybės ideja šiandien reikalauja plačios populiarizacijos. Tiesa, mes nepakeisime šiandieninių nedemokratinių režimų nei demokratinių neapvalysime vienu mostu nuo juos ir bendrai demokratybę kompromituojančių priemaišų. Tačiau vistiek yra galima ir būtina stengtis visuomenei parodyti, kas yra tikroji demokratybė, kas ja klaidingai vadinama, kas demokratinėse santvarkose yra nedemokratiško. Šiandieninės demokratijos yra reikalingos viešos kritikos, nes jos klaidina žmoniją. Sąmonindami visuomenę neiškreiptoje krikščionybėje, auklėdami ją visuomeniškumui, pilietiniam sąmoningumui, individualiai inicijatyviai tuo pačiu darbuosimės ir demokratybės stiprinimui.

Demokratybė ir Lietuvių tauta. Kai 1917 metais Vilniaus ir Petrapilio Seimuose Lietuvių tautos atstovai pasisakė už nepriklausomą Lietuvą, tai nekilo net rimto klausimo, kaip ji valdysis. Visi buvo už demokratinę santvarką. Pašalinėms politinėms įtakoms laikinai veikiant buvo kilęs klausimas, ar ta demokratija bus monarchinė ar respublikinė. Tarptautinės politikos sąlygoms pasikeitus monarchijos klausimas atpuolė be ginčų. Visi buvo už demokratinę respubliką. Tai gana įdomus faktas. Svetimam absoliutinės monarchijos režime ilgai gyvenusi tauta nesvyruodama apsisprendė už demokratinę respubliką. Tai buvo ženklas, kad to meto nors ir neskaitlinga mūsų šviesuomenė buvo labai gerai susipažinusi ir su įvairių valstybių santvarkomis ir su teoriniais politiniais bei visuomeniniais klausimais.

Ligi Steigiamojo Seimo laikinos valdžios priešakyje buvo tai vienos, tai kitos partijos vadovaują asmens. Steigiamojo Seimo rinkimai valdžios vairą atidavė į krikščionių demokratų rankas. Jiems vadovaujant buvo kurti pirmieji valstybės gyvenimo pagrindai. Ar krikščionys demokratai

ir jiems vienmintės kitos politinės krikščioniškos partijos valstybinius pagrindus gerai sukūrė, čia smulkiai nenagrinėsime. Į tai atsako pats tolesnis krašto gyvenimas: kultūrinių, ūkinių ir kitų sričių vystymasis. Ano meto nuveiktų darbų vertę dar geriau išryškina abu po 1926 metų Seimo rinkimų sekusieji tarpai. Nėra ko daug pasakyti apie 1926 metų socijalistinių partijų ir mažumų koalicinę valdžią, nes ji valdė tik kelis mėnesius. Po jos sekęs totalitarinis režimas tautos vidaus gyvenime per 14 metų nenuveikė nieko esminiai naujo šalia to, kas buvo sukurta per anuos keturis krikščioniškų demokratinių partijų valdymo metus. Smulkiau to 14 metų laikotarpio neliečiame, nes čia kalbame apie demokratiją. Sugrįžkime tad prie anų demokratinio valdymosi metų.

Krikščioniškosios demokratijos padarytos klaidos. Įsistiprinę valdžioje tautininkai siekė sukompromituoti ir pačias krikščioniškai demokratiškas partijas ir jų darbus. Buvo iškelta visa eilė bylų. Negalima sakyti, kad jos visos buvo pramanytos, tik del jų tikrosios vertės ano meto dalyko žinovai nebuvo vienos nuomonės. Netrūko autoritetingų žmonių, kurie ir tada turėjo drąsos primesti valdžiai šališkumą siekiantį net paties teismo. Tais ano meto kaltinimų atgarsiais dar ir šiandien bauginasi dalis katalikiško jaunimo, laikydami krikščioniškąją demokratiją susikompromitavusia. Taigi katalikų nedraugai nors dalinai savo tikslo yra pasiekę.

Sakoma, kad kas nedirba, tas neklysta. Tai galioja visose gyvenimo srityse. Jeigu kada išeina į gyvenimo areną, tai nuo šio dėsnio nelieka laisvi net ir didžiausi idealistai, didžiausi kitų kritikai ir kaltintojai. Tačiau būtų labai neteisinga nepripažinti, kad Lietuvos nepriklausomos valstybės kūrimo perijode tam kūrimo darbui vadovavusieji asmens nepadarė tokių didelių klaidų, kurių daug daro ir arba nepajėgia jų suprasti ar nors neturi drąsos prie jų prisipažinti ir jas pataisyti senų ir didelių valstybių demokratijos.

Jeigu prisiminti per labai trumpą — tik keturių metų laiką krikščionių demokratų nuveiktus teigiamus darbus, tai reikia būti objektyviais ir pripažinti, kad nedaug yra tautų, kurios būtų ryžęsi taip drąsiai, bet kartu ir teisingai

spręsti savo tautos socijalinius klausimus. Kai kurie dideli socijaliniai užsimojimai buvo visai originalūs — jų nei teorinio sprendimo nei praktiško vykdymo būdų nebuvo galima pasimokyti nė iš vienos senos valstybės. Lietuvos žemės reforma iki šiol yra vienintelis tokio mąsto užsimojimas, kuris tačiau teigiamai minimas viso pasaulio žymiųjų sociojologų. Tarnautojų ir darbininkų atlyginimas pagal jų šeimos sąstatą, nors ir nebuvo visai pilnai įgyvendintas, tada dar buvo taip pat visai naujas dalykas, kurio dar ir dabar neturi daugelis senų valstybių. Teisingai buvo suprasti ir teisingai įvertinti tautos egzistencijos pagrindai — šeimos gyvenimas. Čia neužsiimsime polemizuoti su priekaištaujančiais, kam nebuvo leisti divorsai ir tt. Ne tuo klausimu čia kalbame ir be to tokie užsimojimai, kaip visur taip ir mūsų tautiečių tarpe, plaukia ne iš įsigilinimo į tautos gyvybės paslaptis, o iš siauro galvojimo, apsiribojančio vien asmeninių malonumų interesais. Sunkiai surasime pasaulyje kitą valstybę, kurioje, kaip Lietuvoje, jaunimui siekti mokslo taip maža būtų reiškęs jo gimtos šeimos kilmingumas ar turtingumas. Tai buvo ypatingas tautos laimėjimas, kurį mūsų žmonės nors dalinai pajėgia suprasti ir įvertinti atsidūrę tuose kraštuose, kuriuos jų nematę vaizdavosi aukso varsomis. Tiesa, buvo nepatenkintų (mažiau negu 1%), kam valstybinėse pradžios ir vidurinėse mokyklose buvo privalomas tikybos mokymasis. Tačiau jeigu ir tie nepatenkintieji nesipriešino privalomam senovės Babilonijos, Asirijos, Egipto, Graikijos, Romos jau senai nebeesančių ir gyvenimui įtakos nebeturinčių tikybų ir mitų mokymui, kur turėdavome išmokti ne vieno Dievo Dekalogą, o daugybės niekad nebuvusių "dievų" genealogijas, nuotykius, jų nuodėmes, peštynes ir tt., tai tikrai sunku suprasti, kuo yra pagrįstas nepasitenkinimas, kad jaunuolis mokykloje turi pažintį turinį tos religijos, kurios dėsniais yra paremta visa mūsų laikų pasaulio kultūra, kurią išpažįsta ir kuria gyvena viso pasaulio didžiulė žmonijos dalis, kurią nuo 700 metų išpažįsta ir kuria gyvena beveik visa mūsų tauta. Objektyviai galvojant, tai vistiek yra daug aktualesnis objektas ne tik už senovės tautų jau pamirštas religijas, bet už svetimų tautų istoriją, už svetimų kraštų

geografiją ir nemažą eilę kitų objektų, kurių nei krikščionys nei kiti niekas nemano braukti iš mokyklų programų. Iš viso atmestina daugelio mūsų laiko aukštųjų mokyklų programa, kur žmogus išmokomas tik vienos siauros specijalybės, galima sakyti, amato, o būdamas net akademikas neturi inteligentui žmogui deramo bendro išsilavinimo. Reikia linkėti ir tikėtis, kad kada nors bus suprastos Italų Prof. de Ruggero, mūsų Vytauto D. U. Prof. J. Graurogko, Prof. Dirmanto ir kt., šiandien gyvai Anglijoje keliamos mintys, jog yra anomalija, kad žmogus išeina iš Universiteto neturėdamas supratimo apie tą kelią, kuriuo eina jo paties tauta, šimtai milijonų kitų žmonių, kad jis neišsineša jokio atsako į klausimus liečiančius pasaulio, žmonijos bendrai ir jo paties egzistencijos prasmę, paskirtį ir kelius į tą paskirtį. Taip pat dideliu nuopelnu krikščioniškai demokratijai reikia pripažinti Lietuvos finansų ir bendrai ūkio tvirtus pagrindus. Lietuva liko stebėjimosi objektu su savo pastovia valiuta, su ūkio pažanga, kuriai mūsų dideli ir turtingi kaimynai rusai, lenkai negalėjo nei iš tolo lygintis. O negalima nutylėti ir to fakto, kad pilietinių teisių lygybės atžvilgiu kas žin ar nebūtų buvę pasekta prancūzais ir kitais, jeigu kuriant Konstituciją krikščionys demokratai nebūtų turėję lemiančio balso. Pilietinių teisių lygybės atžvilgiu mes iš karto atsistojome daug aukščiau už Prancūzijos, Anglijos, Olandijos, Švedijos ir visos eilės kitų kraštų demokratijas. Kas yra to fakto autoriai, jiems visiems teisingai priklauso aukštas pagyrimas ir tautos dėkingumas.

Būtų galima vardinti dar ir daugiau nuveiktų darbų, kurie mūsų jaunos valstybės gyvenimui davė gerus pagrindus. Atmenant, kad tie pirmieji darbininkai buvo augę ne laisvoje Lietuvoje, kad į valstybės kūrimo darbą stojo be valstybinio darbo patyrimo, kad didelė jų dalis buvo palyginamai labai jauni, reikia pripažinti, kad jų sugebėjimai, jiems Dievo palaima ir todėl laimėjimai buvo tikrai neeiliniai. Kas ateityje, jų pavyzdį jau turėdamas, pajėgs juos prilygti, galės didžiuotis.

Kad 1926 metų Seimo rinkimuose krikščioniškai demokratiškos partijos negavo absoliučios daugumos vietų

Seime, tuo nereikia perdaug stebėtis ir nieko kaltinti. Tokia sena ir patyrusi valstybė, kaip D. Britanija dar ir ligi šiol neapsisprendė pastoviai už kurią nors vieną partiją. Valdė ten liberalai, konservatoriai, darbiečiai, vėl konservatoriai ir vėl darbiečiai, o kas laimės sekančius rinkimus, nedrįsta su tikrumu sakyti net patyrę politikos gyvenimo sekėjai. Tą patį matome Belgijoje, USA ir kituose demokratiniuose kraštuose. Lengviau būtų tautai apsispręsti, jeigu joje nebūtų nors sąmoningos klaidinančios demagogijos. Liaudžiai sunku joje išskirti pelus iš grūdų. Ji susigundo pabandyti naujų gražių pažadų, o paskui po laiko iš savo klaidingo žingsnio mokosi, per žmogišką silpnumą klaidą vėl per greit užmiršta ir ją pakartoja ir tt. Taip buvo ir su Lietuvių tauta. Anais metais ji padarė dvi klaidas, kurias pataisyti jai taip ir nepakako laiko. Už tai kalta ne liaudis, bet tie, kurie ją suvedžiojo pažadais, kurių nei negalvojo nei negalėjo ištesėti. Anų metų pavasarį tauta tiek apsivylė, kad į gruodžio perversmo pasėkas ji per ilgai nereagavo. Reikia konstatuoti nemalonią tikrovę, kad politinėje propagandoje mūsų laikais visuose kraštuose per mažai paisoma jau ne tik tiesos, bet apsišvietusiam žmogui derančio net elementaraus padorumo. Tai yra ženklas mūsų laiko žmonijai stokos moralės. Prieš tą negerovę visiems reikia kovoti.

Visos eilės gerų katalikų yra daromas krikščioniškoms demokratiškoms grupėms priekaištas, kad jose buvę per mažai katalikiškų, net netikusių žmonių. Priekaištaujama tuo tikslu, kad ateityje katalikus apsaugojus nuo panašių reiškinių. Reikia sutikti, kad tokis priekaištas pagrindo turi. Kokios iš to padarytinos išvados ateičiai? Turbūt patikrinę rastume visuose kraštuose žmonių nuoširdžiai pritariančių krikščioniškos demokratijos principams, tačiau savo privačiame gyvenime nepakankamai gerų katalikų. Aišku, kad krikščioniškai demokratiška grupė neturėtų tokių asmenų įleisti bent į vadovaujančias vietas ar atsakingas pareigas surištas su grupės vardu. Tačiau būtų perdaug reikalauti, kad tokia organizacija nustatytų savo nariams privataus katalikiško gyvenimo laipsnį ir patikrintų, kaip jis atatinkamas. Daugiau to galima reikalauti iš katalikiškų

kultūrinių, religinių organizacijų, tačiau ir tose visko pasitaiko. Reikia pripažinti, kad Lietuvos krikščioniškai demokratiškose grupėse buvo asmenų, kuriems rūpėjo ne krikščioniškoji demokratija, o asmens karjėra. Anais 1926 jų tam tikras skaičius spėjo perbėgti pas vienus ar kitus socijalistus, o visas likutis ir gera dalis anų pergreitai nubėgusių pas socijalistus vėliau teko tautininkams. Už neatsargumą ir neapsivalymą nuo karjeristų yra peiktina kiekviena partija, tačiau reikia skaitytis su nemalonia ir neišvengiama tikrove, kad valdančioje grupėje ar grupėse tokių buvo ir bus visada ir visur: nuo jų visiškai apsisaugoti yra neįmanoma. Valdančias grupes visuose kraštuose lydi minia oportunistų, kaip jūrų ir ežerų žuvėdros laivą. Jų tarpe yra nemaža politiniai išprususių, sugebančių iš anksto atspėti politinių vėjų kryptį ir sugebančių "garbingu laiku politiniai persiorientuoti" t. y. dar prieš pralaimint valdančiai partijai perbėgti į kitą, kuri turi daugiausiai šansų laimėti sekančius rinkimus. Politinės ateities nustatytojai iš tokių perbėgiojančių laikysenos spėja, kas laimės sekančius rinkimus. Jie neteikia garbės jokiai partijai, bet nuo jų visiškai apsivalyti yra sunkiai įmanoma. Apie tokius kalbėdami neturime mintyje tų įvairių sričių profesijonalų — valstybės tarnautojų, taip pat mokytojų ir kitų sričių darbuotojų bei darbininkų, kurie savo politinį nusistatymą turi ir jo laikosi, tačiau stengiasi savo darbą visada vienodai gerai atlikti, nepaisydami, kokia partija yra valdžioje. Už tai jie nėra peiktini. Priešingai. Reikia valstybėje to pasiekti, kad savo srities pareigas gerai atlieką asmens nebūtų mėtomi iš darbo už savo pasaulėžiūrą, politinius įsitikinimus, jeigu valdžios pasiekia partija, kuriai jie nei nepriklauso nei nepritaria.

Reikia pripažinti, kad Lietuvių tauta parodė bendrai pakankamo subrendimo tvarkytis demokratiniai. Krikščionys demokratai, kuriems tauta visada rodė daugiau pritarimo, negu bet kuriai kitai partijai savo veiklos laiką atžymėjo visa eile žymių darbų, kuriais padėjo pagrindus tolesniam sveikam tautos ir valstybės klestėjimui.

Kaip sakyta, kas nedirba tas neklysta. Todėl kritikai sau darbo ras visada ir visur. Išmintinga tauta ir patyrę

žmonės kritikos nebijo. D. Britanijos valdžios opozicija turi net garbingą karališkos opozicijos vardą — ir kai kurių garbingų privilegijų. Portugalija savo naujuose bandymuose kritiką aukštai įvertino tam reikalui įkurdama specijalią instituciją, kuri kritiškai vertintų valdžios planus ir darbus.

Ir praeitį ir dabartį kritikuoti galima. Kritika, kad ji būtų garbinga ir verta dėmesio, visada turi siekti aukšto tikslo — tiesos ir tautos tikrojo gero. Todėl reikia nusimanyti kam ir kaip tai dera daryti. Reikia skirti kritiką nuo pamėgimo daug ir apie viską neigiamai kalbėti. Tuo labiau nereikia sumaišyti sveikos kritikos su misantropija. Senesnieji, daugiau patyrusieji ir daugiau nuveikusieji turėtų teisės po jų dirbančius aštriau pakritikuoti. Tačiau jų kritika dažniausiai būna labai santūri ir džentelmeniška. Mat jie yra gyvenimu patyrę, kad kas nedirba, tas neklysta. Skaudžiausia kritika paprastai kyla iš tų tarpo, kurie visuomenei dar nespėjo nieko ypatingo nuveikti, tačiau pasitiki savimi galį labai daug nuveikti. Išmintingam valstybininkui jie nėra kenksmingi, nes ir jie kai kur pasako tiesos ir taip pažadina dirbančiųjų dėmesį. Tačiau plačiai visuomenei jie yra žalingi. Savo neobjektyvia kritika visuomenę jie klaidina, jos akyse jie suniekina kartais labai vertingus asmenis, klaidingai nušviečia darbų ir reikalų vertę. Jų paklausiusi visuomenė ima kartais ir pabando vietoje kritikuojamų patyrusiųjų pastatyti anuos mėgstančius kitus aštriai kritikuoti. Tačiau tokiais bandymais tauta paprastai padaro jai daug kainuojančių klaidų. Savimi perdaug pasitikėdami, o savo sugebėjimo dar neišbandę tokie išdidūs kritikai ne kartą užsimoja visai klaidingų dalykų, arba ir teisingų užsimojimų nemoka tinkamai įgyvendinti, nes dar neturi patyrimo. Jeigu šių klaidų jie ir išvengtų tai savo nekukliu išdidumu ir nepagarba nusipelniusiems asmenims jie daro tą žalą, kad visuomenės akyse griauna pagarbą jos vertingiems asmenims ir institucijoms. Nors yra išimčių, bet paprastai dideli nauji valstybininkai auga senų valstybininkų globoje ir vadovybėje, įgaudami patyrimo ir kukliai vertindami senųjų darbus ir jų taktiką pagal savąjį supratimą. Savo kritiškų nuomonių nuo senųjų jie neslepia, o

jų padedami kritiškai jas įvertina. Valstybinio ar kokio kito atsakingo visuomeninio darbo dar nedirbusiam, dirbusiam, bet didelių nuopelnų dar nespėjusiam susirinkti nedera niekinti dirbančiuosius ir šį tą jau nuveikusius. Ir jaunas žmogus privalo turėti savo protą, savo nuomonę, tačiau reikia išmokti savo nuomonę deramu būdu pareikšti. To reikalauja ne tik dvasios kultūringumas, bet visuomenės labas.

Ar mūsų tauta parodė sugebėjimo demokratiniai tvarkytis? Kas sako, kad savo nepriklausomo gyvenimo perijode tarpe 1918-1940 metų Lietuvių tauta neparodė pribrendimo demokratiniai tvarkytis, galvoja klaidingai. Tiesa, kad demokratijos idealo aukštybių ji nebuvo pasiekusi. Per keturis pirmųjų žingsnių metus tai yra neįmanoma. Tačiau kur gi tos senos ir didelės tautos, kurios galėtų pasigirti įgyvendinę demokratiją be priekaištų? Mūsų tauta demokratiniai tvarkytis pajėgė ir mokėjo. Jos demokratinės santvarkos kelią nutraukė tie, kurie patys nebuvo demokratybei ir demokratijai pribrendę. Jie nei demokratybės nei demokratijos nesiekė. O tačiau pati tauta taip sunkioje ir jau dvyliką metų trunkančioje okupacijoje rodo tiek tautinio ir valstybinio subrendimo, kad būtų jos įžeidimas sakyti, jog ji esanti nesąmoninga masė, o ne giliai sąmoninga tauta siekianti pati tvarkyti savo gyvenimą.

Ar kada nors atgavusi laisvę Lietuvių tauta iš karto sugebės vėl demokratiniai tvarkytis, absoliučiu tikrumu atsakyti yra sunku. Šiandien dar yra sunku atspėti, kiek laiko jai teks būti vergijoje ir kokius pėdsakus vergija paliks jos kraujuje ir psichikoje. Sunku taip pat atspėti, kokios politinės, visuomeninės ir bendrai dvasinės kultūros grįš į tėvynę iš tremties dabar svetur esanti tautos dalis. Yra pavojaus, kad ne vienas iš jų gyvendamas neva demokratiniuose kraštuose neįsigis net nuovokos tikrosios demokratybės ir demokratijos. Tie iš mūsų tautos vaikų, kurie esame laisvame pasaulyje, turėtume giliai persiimti atsakomybe savo tautai ir šiuo atžvilgiu. Mūsų pareiga yra patiems tapti ir kitus už save jaunesnius išauklėti giliai sąmoningais demokratybės principuose, kad sekdami anų mūsų vyresniųjų pavyzdžiu, kurie Lietuvą kūrė po pirmo pasau-

linio karo, turėtume pakankamai entuzijazmo ir sugebėjimo mūsų tautą pastatyti į demokratinio valdymosi kelią. Bent sąmoningieji katalikai niekad nesutiksime su tais, kurie sakytų, kad esą kiti keliai savyje geresni už krikščioniškąją demokratybę, ar kad mūsų tauta nebuvo ir nesanti pribrendusi demokratiniam valdymuisi.

Užbaigai. Mūsų tautos netolima praeitis ir kitų tautų gyvenimas rodo, jog sekmingam demokratiniam valdymuisi nėra būtina, kad visa auta būtų demokratybėje giliai įsisąmoninusi. Tai siektinas tautos kultūringumo idealas. Tai būtų tautos valstybinio ir visuomeninio subrendimo viršūnė. Tačiau nereikia manyti, kad tik tos viršūnės pasiekusi tauta gali ryžtis demokratinei santvarkai. Jeigu tautoje atsiranda pakankamas kiekis demokratiniai susipratusių ir pakankamai vieningos šviesuomenės, jie gerai daro, kad tautą demokratybės dvasioje auklėdami kartu imasi ją demokratiniai tvarkyti ir jau pačiu gyvenimu ją pratinti demokratiškam galvojimui ir gyvenimui.

Vargiai kada nors kuri tauta pasieks to idealo, kad joje būtų tik viena demokratinė politinė grupė. Tačiau vistiek reikia pripažinti, kad ypatingai mažoje tautoje perdaug įvairus nuomonių skirtumas, skirtingų politinių demokratinių grupių gausumas tautai yra didelis nuostolis. Nedidelėje tautoje jos tiek išskaido pajėgas, kad tauta gali likti perdaug dezorientuota ir nepajėgi didesniems užsimojimams.

Kas liečia krikščioniškas demokratines grupes skirtingas profesiniais ar kitokiais pagrindais, tai joms visada reikia prieš akis turėti P. Pijaus XII kvietimą:

"Mes kreipiamės su gyvu paraginimu į visus mūsų sūnus ir dukteris plačiame pasaulyje. Kreipiamės kartu ir į tuos, kurie Bažnyčiai nors nepriklauso, tačiau šią valandą gal nepakeičiamu sprendimu yra surišti su mumis, teisingai įvertinti šio momento nepaprastą svarbą ir suprasti, kad krikščioniškosios kultūros lobiams ištikimumas ir vyriškas jos gynimas nuo visų bedieviškų prieškrikščioniškų srovių turi stovėti daug aukščiau už bet kokį atsitiktinais motyvais atsiradusį bendradarbiavimą su skirtingos ideologijos srovėmis ir socijalinėmis jėgomis. Ši krikščioniškai

kultūrai ištikimybė yra tas svarbiausias dalykas, kuris niekad ir jokia kaina neturi būti paaukotas už jokią laikiną naudą ir už jokias kintančias kombinacijas". [20])

Apgailėtinas yra visokis krikščionių suskilimas. Tačiau kur to liūdno fakto nemokama išvengti, tai atskiros krikščioniškos grupės, kuo jos viena nuo kitos besiskirtų, visos siekdamos ginti tą pačią krikščionybę ir krikščionišką kultūrą, visos turi bendromis jėgomis siekti tautą ir jos gyvenimą vesti krikščioniškos demokratybės dėsniais.

Teorijoje atrodo, kad ir skirtingos pasaulėžiūros demokratinės grupės turėtų pajėgti bendradarbiauti tautos gyvenimo reikalų tvarkyme. Nėra būtino reikalo, kad jos visos taptų vienos pasaulėžiūros — tai neįmanomas dalykas. Tačiau jos visos bendromis jėgomis turėtų siekti tautos labo, keldamos moralinį, kultūrinį, socijalinį žemiau stovinčių visuomenės sluoksnių, o tokiu būdu ir visos tautos lygį. Jeigu joms niekad nepritrūktų geros valios, tai daugelyje klausimų jos neturėtų už ką ginčytis, kas tautai būtų naudinga, kas ne — praktiškų klausimų daugumas yra visiems aiškūs. Jeigu netrūktų geros valios visada pasekti teisingesniu keliu, nepaisant kas jį atstovauja, tada būtų galima daugelį klausimų ramiai išsiaiškinti, o ne karštos polemikos keliu. Tuo keliu eidami visi pajėgtų įsitikinti, kad visa tai, kas bent aiškiai prieštarauja krikščionybės atstovaujamiems žmonių gyvenimo pagrindams, prieštarauja ir žmogaus prigimčiai ir tuo pačiu prieštarauja ir kenkia tikram visuomenės labui. Kaip sako P. Pijus XI, kiekvienam galvojančiam galėtų būti aišku, kad ir to gero siekiant, kurį visi geru pripažįsta, krikščioniškų principų kelias yra sekmingiausias. Yra pats nekultūringiausias opozicijos ir politinės kovos būdas prieš valdančią grupę kovoti obstrukcijų ir demagogijos keliu, neparemiant, suniekinant ir kliudant kad ir geriausius valdančios grupės užsimojimus. Kultūringoje tautoje ir skirtingų pasaulėžiūrų demokratinės grupės moka visuomenės labui surasti daug bendrų darbo kelių atlikti tautai naudingus darbus. Yra natūralu, kad kiekviena iš tų grupių siekia valdžios. Tačiau savo pasaulėžiūrai, savo politinei ir socijalinei programai šalininkus ir talkininkus verbuoja ir tokiu būdu siekia savo programos

laimėjimo kultūringais keliais, piliečius įtikindami savo programos ir užsimojimų gerumu. Kas tų laimėjimų siekia negarbingais keliais, tie prisidengę tautos meilės vardu sąmoningai daro jai žalą. Demokratybės jėga ir jos palaima tautai yra pačių demokratinių grupių tikrame demokratiškume, kultūringume ir sutarime.

Regensburg, 6.5.1951

1) Plg. Prel. K. Šaulio str. TĖVYNĖS SARGO p. 258
2) Plg. Vysk. P. Būčio str. t. p. p. 2
3) Krikščionybė ir demokratija, t. p. p. 14—156
4) Kalėdinė kalba 24.12.1944, Liet. Enciklikų Rinkinys p. 566
5) Ten pat, p. 266
6) Krikščionybė ir demokratija, t. p.
7) Liet. Enc. Rink., p. 570-71
8) Liet. Enc. Rink., p. 567-68
9) Plg. Liet. Enc. Rink., p. 551
10) Graves de Comm. Enc. Rin., p. 219
11) Kalba atidarant S. Romana Rota tribunolą 13.11.1949. iš Osserv. Romano nr. 265, 15.11.1949
12) Osserv. Romano nr. 293, 15.12.1950 (13.12.1950)
13) Liet. Enc. Rink., p. 11
14) Liet. Enc. Rink., p. 577-78
15) Liet. Enc. Rink., p. 154 (Sapientiae christianae)
16) Liet. Enc. Rink., p. 151
17) Liet. Enc. Rink., p. 226 (Graves de comm.)
18) Liet. Enc. Rink., p. 308
19) Liet. Enc. Rink., p. 461 (Divini Redemptoris)
20) Liet. Enc. Rink., p. 552 (Kalba 1.8.1944)

De Gasperi žemės reforma

Pijus XI, kalbėdamas apie Leono XIII primintą krikščionišką socialinę doktriną, stipriai užakcentuoja tą didelį „nepasitikėjimą ir skandalingas nuotaikas, kurias ji sukėlė net pas kaikuriuos katalikus". Leonas XIII, bėgdamas ateičiai už akių ir nekreipdamas dėmesio į įsisenėjusius prietarus, drąsiai išvertė liberalizmo stabus. Tie, kurie buvo prie praeities perdaug prisirišę, šią naują socialinę filosofiją niekino; kiti gi, kad ir gėrėjosi šiuo taip šviesiu idealu, laikė jį neįvykdoma svajone, kurios įgyvendinimo tegalima buvo tik linkėti, bet ne tikėtis.

Perimdamas ir toliau vystydamas savo pirmtakūno so-

cialinę doktriną, Pijus XI daug kartų priminė socialinių reformų skubotumą ir svarbą. Jis pabrėžtinai prieš mirtį ragino siekti teisingesnio turtų padalinimo, nes kitaip nepavyks išsaugoti viešąją tvarką, visuomenės ramybę ir taiką nuo revoliucinių jėgų puolimo.

Pijus XII nepasako nė vienos svarbesnės kalbos, neprimindamas socialinės nelygybės pašalinimo būtinumo.

Bet kai Italijos krikščionių demokratų partija pradėjo planuoti žemės reformą, vėl atsirado tą reformą smerkiančių balsų. Vėl iškilo seni klausimai ir priekaištai. Argi Bažnyčia negina privatinės nuosavybės? Ar de Gasperi, būdamas katalikas, neprieštarauja katalikų socialinei doktrinai? Argi taip nedaro ir bolševikai?

Į tuos priekaištus atsakyti Pijus XII pasiuntė į Italijos katalikų socialinę savaitę Neapoly savo artimiausią bendradarbį Mgr. Montini ir savo platų laišką. Ir Montini kalboje ir Pijaus XII laiške buvo primintos privatinės nuosavybės pareigos ir pasmerkti kaikurie didžiųjų dvarų savininkai, kurie dėl sustingusio konservatizmo ir aklo egoizmo neatskiria tradicijos nuo teisingumo ir nenori prisiimti iš viešosios gerovės išplaukiančių reformų.

Neapolio socialinei savaitei besibaigiant, Mgr. Montini priminė, kad dvasiškija ir pasaulininkai turi šias abstrakčias idėjas paversti konkrečiais darbais. Kalbos gale pridūrė: „Bažnyčios socialinė doktrina yra Dievo suteiktas visiems katalikams pasitikėjimas, kurio niekas neturi teisės užkasti neužsitarnavęs evangelijos blogajam ir neištikimajam tarnui pritaikintos bausmės".

Italijos žemės reformos projektas numato palikti seniesiems savininkams iki 100, 200 ir 300 hektarų, žiūrint esamų kultūrų ir tikslingumo. Kur yra užvestos brangios kultūros, kaip antai vynuogynai, vaisių sodai, intensyvus daržovių auginimas ir pan., tie plotai nebus draskomi, nes taip padarius būtų padaryta ūkinė žala.

Reformą numatoma padaryti palaipsniui, parūpinant naujiesiems savininkams įsikūrimo galimybes ir apginkluojant juos techniškomis kvalifikacijomis, nes kad ir geras žemės ūkio darbininkas negali staiga virsti geru daržininku ar gyvulių augintoju.

Ignas Malinauskas

Į BŪSIMĄJĄ LIETUVOS ŠVIETIMO SANTVARKĄ

Įvedamosios pastabos

Kraštai, kurių normali gyvenimo tekmė tų ar kitų įvykių esti sugriaunama, ar bent sujaukiama, asvo atsistatymo darbe labai daug dėmesio turi atkreipti į švietimo klausimą, kuriam tokiais atvejais jau tenka ne tik ugdomoji, bet ir perugdomoji funkcija. Mūsų kraštui, vos tik apie 21 metus savarankiškai tesitvarkiusiam ir dabar pergyvenančiam negirdėto žiaurumo trečią okupaciją, vėl atgavus nepriklausomybę, teks švietimo srityje spręsti itin sunkią problemą. Juoba, kad ir per anuosius 21 visiškai savarankiško tvarkymosi metus, mes dar ne tik nebuvome suskubę savosios švietimo sistemos įgyvendinti, bet net ir baigti jos formuoti. Taigi, atsikuriančios Lietuvos švietimo srities tvarkytojams čia teks tikrai sudėtingas, sunkus, bet ir neabejotinai didžiulės reikšmės, uždavinys — duoti lietuvių tautai bei kraštui gerai pritaikytą bei atbaigtą švietimo sistemą ir ją įgyvendinti. Ir juo šitai pasiseks tobuliau ir sparčiau atlikti, juo Lietuvos kultūrinei pažangai bei nepriklausomybei bus padėti tvirtesni bei tikresni pamatai. Ogi šitaip į dalyką žiūrint ir taip jį sąvokojant, tenka pasidaryti išvadą, jog atsikuriančios Lietuvos švietimo sistemos klausimas bent mūsų — atsidūrusių tremtyje — jau turi būti keliamas, nagrinėjamas ir derinamas į lietuvių tautai visais atžvilgiais tinkančią ir galimai atbaigtą sistemą.

Kaikurie mūsų buvusios švietimo sistemos trūkumai

1. Funkcionavusi per 20 metų Nepriklausomosios Lietuvos švietimo sistema keliais atvejais buvo papildoma, ly-

ginama, koreguojama, tačiau toli gražu neišbaigiama. Tiesa, žiūrint į šį dalyką iš šalies, tenka pripažinti, kad pvz., tiek pradžios, tiek aukštesniosios, tiek specialiosios, tiek aukštosios mokyklos buvo susikūrusios net savąsias tradicijas, ir visa jų kasdieninė veikla tekėjo, berods, tikrai aiškia, suprantama ir neabejotinai pozityvia linkme. Tačiau švietimo darbą bedirbusiems gerai žinoma, kad mūsų švietimo sistemoje dar buvo gausu ir spragų, kurias tekdavo tverti mokyklų vadovams savo nuožiūra, kartais net sava atsakomybe. Ir jeigu švietimo srityje vis dėlto buvo susitavaliojama, tai, būkime atviri, tik dėka lietuvio švietėjo įgimtam savarankiškumui, praktiškam sumanumui bei gyvai orientacijai. O tų spragų juk būta — tiek įstatymų, tiek taisyklių, tiek programų, tiek ir kitose srityse.

Geriau išbaigti švietimo *įstatymai* tebuvo pradžios ir aukštesniųjų mokyklų. Priešmokyklinio ir specialiųjų mokyklų įstatymai tebuvo tik įstatymų apybraižos, kurių vertė buvusi beveik nulinė. Antai, išvijus iš Lietuvos rusus, dar Laikinosios Vyriausybės metu, jau iš pat pradžių buvo kietai nusistatyta visur vaduotis bei remtis Nepriklausomos Lietuvos įstatymais. Tačiau iš pačios darbo praktikos paaiškėjo, kad visiškai nėra kur dėti vaikų darželių, nes šis (berods, 10 eilučių) įstatymas bylojo tik apie tai, kad atskiroms draugijoms gali būti švietimo ministerio leidžiama laikyti vaikų darželius. Vadinasi, pati valstybė vaikų darželio laikyti negalėjo, o ir jokių draugijų šiam reikalui seniai jau nebuvo. Taigi, visas priešmokyklinis švietimas pakibo ore. Ilgai nedvejojant buvo nusistatyta "priešmokyklinėje srityje įstatymo nežinoti". Na ir dirbti kaip niekur nieko. Pradžioje visa vyko gerai. Bet, po kiek laiko, vokiečiai vaikų darželio įstatymą aptiko ir Švietimo Vadybai lėšas šiam reikalui skirti atsisakė, pasiūlydami perduoti vaikų darželius bei visą priešmokyklinį švietimą Vidaus Reikalų Vadybai arba savivaldybėms. Taigi, jie dar tik „vykdė mūsų įstatymus" ir tuo pačiu visą priešmokyklinį švietimą jau apgriovė — prasidėjo priešmokyklinio švietimo „pastumdėlinės dienos". Tai buvo pirmoji įsakmi pamoka, jog už apsileidimą ir švietimo srityje kietai baudžiama.

2. Pagaliau mūsų švietimo įstatymuose nebuvo reikia-

mai išryškinti net ir ugdomieji tikslai bei uždaviniai (išskyrus šiuo atveju vidurines bei aukštesniąsias mokyklas), ne tik *vedamosios švietimo idėjos*. Tiesa, tiek mūsų švietimo darbą vykdžiusiųjų, tiek juo susidomėjusiųjų ir jį rėmusiųjų daugumas laikė savaime suprantamu dalyku, kad ugdymas turi remtis tokiomis universaliausiomis idėjomis, kaip krikščioniškumas, tautiškumas, valstybiškumas, ir jas įgyvendinti. Tačiau, antra vertus, net pačių mokytojų tarpe, savaime suprantama, visada pasitaikydavo bei pasitaikys ir tokių, kuriems net ir ta ar kita minėta idėja nepatinka. Šitokiais atvejais ir kalbamoji idėja jų ne tik negyvendinama priaugančios kartos tarpe, bet, mažesnės kultūros asmenų, ji visada bandoma subanalinti, supiginti, suniekinti. Ir su dideliu apgailestavimu tenka konstatuoti, kad tokių liūdnų pavyzdžiu (kad ir nelabai gausiai) pasitaikydavo Nepriklausomosios Lietuvos laikais tiek pradžios, tiek specialiųjų, tiek vidurinių bei aukštesniųjų, net ir pačių aukštųjų mokyklų sienose (iš netaikliai pakviestų svetimųjų, o taip pat ir pasitaikiusių nebrandžių mūsiškių dėstytojų). Ir kadangi tokių idėjų ugdymas bei jų paisymas Lietuvos mokyklose nebuvo garantuotas nė švietimo įstatymais, nė atskirų mokyklų laipsnių statutais, nė taisyklėmis, tai mes susilaukdavome net ir tikrų anormalijų, pvz. vienas kitas dėstytojas (tegu dažniausiai tik menkavertingumo komplekso reprezentantas) nardinęs į vandenį mokinių akyse nuliedintą iš metalo Dievo kančią ir tuo bandydamas jos galią išplauti, kitas ėmęsis įrodinėti mokiniams, kad lietuvių tauta niekad neturėjusi savitos kultūros, trečias tvirtinęs per paskaitas, kad „vaša respublika — eto dom na pesci“, ir pan. Ir tik visuomenės protestų bei jos opinijos pagalba (o ne įstatymų bei taisyklų dėka) galima būdavo nuo tokių „ugdytojų“ apsisaugoti. Taigi, jau pats įstatymų nepilnumo faktas leisdavo susidaryti nepageidautiniems įvykiams žymiai dažniau, jų likvidacijai tekdavo eikvoti apsčiai laiko bei energijos, palikti visuomenėje kuriam laikui prastą prieskonį ir svarbiausia apzulinti bei suniekinti pačias gyvastingiausias idėjas. Ir visai kas kita, jei vedamosios — pačios universaliosios idėjos — būtų pačiame švietimo įstatyme užakcentuotos. Tada daugeliui kalbamų nesusipratimų jau

vienu šitu faktu būtų padarytas galas. Taigi, reikia pripažinti, kad ir tremtyje (Vokietijoje) turėtasis LTB Statutas[1]) šiuo atžvilgiu jau buvo toliau pažengęs. Tačiau Nepriklausomos Lietuvos švietimo administracija savajam darbui visiškai aiškių gairių niekada nebuvo nutiesusi.

3. Ir keista, kad veik visi kalbami, o taip pat ir kiti čia neminėtieji nepriklausomos Lietuvos švietimo trūkumai, buvę ne mūsų faktino nesugebėjimo, o daugiausia nerangumo trūkumai. Ir tik švietimo administratorių nerangumu galima išaiškinti, nors ir tokie faktai, jog per 20 su viršum nepriklausomo gyvenimo metų mes nesuskubome pasigaminti *programų* mokytojų seminarijoms[2]), taip pat neturėjome atbaigtų programų kitoms specialinėms mokykloms, ir tik laikinus — pačius bendriausius programų apmatus — turėjome amatų mokykloms.

Pagaliau per visą nepriklausomybės laiką visiškai nepasirūpinta organizuotu būdu gamintis *vadovėlių,* kurių prad. mokykla teturėjo apie 75%, vidur. ir aukštesnioji — apie 50%, o specialiosios mokyklos — tik vos apie 15%.

Veik tą patį galima pasakyti ir apie įvairią lektūrą, kurią turėjo sudaryti atskirų šakų klasikų (pasaulinių rašytojų) vertimai. Tiesa, beveik specialiai šiam dalykui prie Švpiet. M-jos buvo laikoma Knygų Leidimo ir Tikrinimo Komisija. Tačiau nuostabu, kad šiai komisijai vadovauti buvo patelkiami toki žmonės, kurie savo pareigų ne tik neatlikę, bet, mano giliausiu įsitikinimu, jų niekad ir nesupratę (pvz., liūdnos atminties Liudas Gira). Dėlto ir šio darbo rezultatai buvo apgailėtinai blankūs. Viso šio priežastis — tik buvusių švietimo administratorių netaiklus parinkimas, miglotas savųjų pareigų supratimas bei iniciatyvos stoka, iš švietimo administratorių pusės, tenkinantis vien turimų institucijų administruojamąja priežiūra, ne jų organizaciniu atbaigimu, sėkmingo darbo sąlygų joms sudarymu. Dėlto tai administracinėje srityje vietomis gal nebuvo padaryta net

---

[1]) Žiūr. „Liet. Tremtinių Švietimo Nuostatai" § 5: Auklėjimo kryptis — tautinė krikščioniška: ugdoma pagarba gerosioms tautos tradicijoms: ugdoma žmoniškumas, valstybingumas, dorovingumas, pareigingumas, blaivumas, pozityvioji iniciatyva.

[2]) Atbaigtos programos joms buvo paruoštos tik 1942 m.

ir paties minimumo, kas padaryti reikėjo. Tačiau šiandien mes turime pasakyti — tebūnie tai gera pamoka ateičiai.

4. Pagaliau patį švietimo darbą plačiosiose masėse gerokai kliudė žymios dalies tikrai pajėgių *švietėjų apstūs pasitraukimai* iš švietėjų eilių ir atsidėjimas kitoms profesijoms (dažniausiai žymiai pelningesnėms). Jei šitai atsitikdavo tik baigus mokytojų seminariją (bet pradžios mokykloje dar nedirbus), arba vos tik baigus universitetą su pedagogine šaka (bet dar nedirbus aukštesnėje mokykloje), tai dar ne toks baisus nuostolis. Tačiau kai toki žmonės traukiasi kelis arba keliolika metų mokyklose padirbėję, — tai jau susidaro mokyklai sunkiai išlyginama skriauda. Mat, jis mokykloje praktikavo — mokėsi, vadinasi, paties švietimo darbo išmoko, jame įgudo, ėmė sėkmingai dirbti ir pagaliau — mokyklą paliko. Šitoki pavyzdžiai mokyklai yra savotiški smūgiai, ją aiškiai silpniną. Dėl jų aiškiai kentė ir Nepriklausomos Lietuvos mokykla, iš kurios mokytojai apsčiai ėjo į karininkus, valdininkus, o kartais į laisvas profesijas. Viso šito svarbiausia priežastimi buvo nepakankamas mokytojo (ypač pradžios) *atlyginimas*. Juk niekam nepaslaptis, kad tasai atlyginimas tik pradėjusiems dirbti prad. mokyklos mokytojams per 3—5 metus, po išskaitymų valstybės iždui, tesiekdavo tik 140 su keliais litais mėnesiui. Tai suma, kuri mūsų mokyklą aiškiai silpnino, net moraliu atžvilgiu, įglausdama mokytoją į menkesnės svarbos bei atsakomybės*) dirbančiųjų eiles. Tačiau, žvelgiant į dalyką iš antros pusės, vėl matome, kad prieš mus stovi neužginčyjamas faktas: tiek lietuviškoji visuomenė, tiek aukštieji valstybės pareigūnai mokytojo darbą bei jo vaidmenį mūsuose visada aukštai vertino. Bet faktinąją realią padėtį paprastai lėmė „linksmoji finansininkų logika" — mokytojų krašte yra daug, todėl, pakėlus jiems atlyginimą iki normalaus, biudžeto išlaidų pozicija žymiai padidėtų ir būtų sunku jį subalansuoti. Taigi, padėtis buvusi analogiška „Buridano asilo" teisėjo pareiškimui nuteistajam miriop, nors

*) Juk negalima nuneigti fakto, kad atsakomingesnes pareigas einantiems Nepr. Lietuvoje buvo skiriama aukštesnė kategorija — didesnis atlyginimas.

šis kietai tvirtino, jog esąs nekaltas: „Po velnių! Mes žinome, kad esi nekaltas, bet gi mes turime ką nors pakarti!“

Tačiau, kaip ten bebūtų, bet farsinėmis tezėmis gyvenimo forumo grįsti negalima ir šiandie norėtųsi atviriausia širdimi sau palinkėti, kad ateities Nepriklausomoje Lietuvoje tokių klaidų tikrai galėtume išvengti, jų nebekartoti.

Suglaudę mūsų buvusios švietimo sistemos svarbiausius trūkumus galėtume juos taip nusakyti: 1. švietimo įstatymų, nuostatų, net programų, neatbaigtinumas — pabirumas bei nepilnumas, 2. vedamųjų švietimo idėjų užakcentavimo stoka — švietimo darbo rikiavimas be vaizdžių gairių, 3. miglotas savųjų pareigų supratimas iš šviet. administracijos pusės ir 4. permenkas švietėjų darbo materialis atlyginimas.

Mūsų buvusios švietimo sistemos gyvasis šaltinis

1. Jeigu pačioje švietimo administracijoje buvo net visa eilė tikrai ryškių, gana lengvai įžiūrimų ir per visą nepriklausomybės laiką nepataisytų trūkumų, tai pačių švietėjų tarpe vaizdas buvo visiškai priešingas. Tiesa, nepriklausomybės pradžioje į darbą buvo patelkta daugelis mokytojų necenzuotų (o iš I-jo Pasaulinio karo meto daugelis tik su pradžios mokyklos išsilavinimu), vadinasi, be reikiamo specialio ir dažnai taip pat be tinkamo bendrojo išsilavinimo, tačiau ir šitokiam mokytojui jau iš pat pradžių pastatyti aukšti moraliniai reikalavimai, kokius paprastai stato patsai pedagogikos mokslas, neatsižvelgdamas į turimąsias sąlygas. Ir reikia pripažinti, kad į pasitaikiusius mokytojų tarpe kad ir gana retus ir dažniausiai smulkaus kalibro nemoralius reiškinius tiek pati lietuviškoji visuomenė, tiek ir švietimo vadovybė labai sparčiai bei griežtai reaguodavo. Tokiu būdu pati situacija buvo greitai taisoma, taip pat greitai užverčiama pozityviu darbu ir tokiu būdu nustumiama iš dėmesio centro į praeitį, į užmarštį. Tačiau gal daugiausiai čia turėjo reikšmės tas faktas, kad mūsų visuomenė į patį mokymo — auklėjimo bei švietimo darbą žiūrėjo su tam tikru pijetizmu, su neabejotina pagarba. Mat, ugdytojo (kunigo, mokytojo, tėvų), kaip žmogaus tobulintojo

darbas, buvo laikomas kilniu darbu ir naudojosi mūsų tautos žmonių natūraliąja pagarba. Šita pati visuomenės pažiūra į mokytoją bei jo darbą buvo nesvetima ir pačiam mokytojui. Todėl jau vien ji vertė mokytoją pasitempti ir nuolat budėti ties savo asmeniniu orumu, savojo autoriteto nepažeidžiamumu. Ir dėlto lietuvio mokytojo moralinis lygis nuolat kilo, augo kartu su mokytojo bendrojo išsilavinimo aukštumu — nuo senosios rusiškosios mokytojų seminarijos bei panašaus lygio lietuviškosios mokytojų seminarijos 2-jų kursų ligi pilnosios liet. mokytojų seminarijos bei pedagoginio instituto ar universitetinių platumų. Mes lietuvio mokytojo moraliniu susiformavusiu lygiu galėjome tik didžiuotis.

2. Mūsų nepriklausomybės pradžioje mokyklų skaičius augo ne metais, o dienomis. Mat, naujai patelkta nepriklausomam gyvenimui lietuvių tauta intuityviai suprato, kad laisvė ir šviesumas — tai du dvyniai, kurie vienas be kito neištveria. Dėlto nuolat augo mokinių skaičius, nuolat gausėjo mokyklų. Ištikrųjų, anuomet tiek buvo steigiama naujų mokyklų, kiek tik buvo joms surandama mokytojų (tiksliau tariant, sutinkančių mokyti). Šito pasėkoje skaičius necenzuotų mokytojų greit viršijo cenzuotuosius ir kai kam net jau atrodė, kad mūsų amžiui jau dingusi viltis turėti Neprikl. Lietuvoje cenzuotus mokytojus. Tačiau taikli šios srities politika (užimta a. a. Pradž. M. D-to Direkt. J. Vokietaičio) reikalą sparčiai taisė, ypač, kad pati Šviet. M-ja aiškiai orientavosi į cenzuotus mokytojus ir skatino bei rengė sąlygas cenzui įsigyti. Šiuo tikslu cenzuotiems mokytojams buvo mokamas aukštesnės kategorijos atlyginimas, necenzuotiems mokytojams buvo gausiai rengiami vasariniai kursai ir buvo skatinami laikyti egzaminus prie Valstybinės Egzaminų Komisijos, itin gerai dirbantieji necenzuoti buvo keliami į aukštesnę atlyginimo kategoriją (kad ir ribotam laikui), baigusiems metinius pedagog. kursus ar 4 kl. ir sėkmingai išdirbusiems mokykloje nustatytą laiką buvo suteikiamas cenzas, pagaliau prie visos eilės vidurinių mokyklų įrengtieji 2-jų metų pedagoginiai kursai (su stipendijomis dirbusiems pedagoginį darbą) davė galimumo sutvarkyti savo cenzą ir visiems tiems, kurie buvo stoję dirbti mokyto-

jo darbą su mažiausiu išsilavinimu. Pagaliau visą šitą vainikavo mokytojo cenzo pakėlimas: pradžios mokytojo 2-jų mokyt. seminarijos kursų cenzas pakeistas pilna mokytojų seminarija (4 kursų). Po šio, pradž. mokyklos mokytojams rengti įsteigtas Klaipėdoje Pedagoginis Institutas (1935 m.), į kurį stojo jau baigusieji gimnazijas. Taigi, Lietuvos pradž. mokyklos mokytojas, vos per keliolika nepriklausomo gyvenimo metų, nuo kuklaus becenzio mokytojėlio išaugo į akademiką.

3. Reikia pripažinti, kad mokytojo susidomėjimą savo darbu bei jo iškilimą stipriai parėmė ir praktikuotas mokytojų skirstymas *laipsniais* bei kategorijomis (atlyginimo atžvilgiu). Sėkmingai dirbąs ir savo darbe nuolat progresuojąs mokytojas turėjo progos greičiau įsigyti vyresnį laipsnį, o kartu ir aukštesnę atlyginimo kategoriją. Tiesa, čia būta nemaža ir nusiskundimų. Tačiau visi jie lietė ne patį laipsnių bei kategorijų principą, o tik pačią kėlimo praktiką, jos netobulumą.

Toliausiai šioje srityje, berods, buvo nužengę japonai. Jų mokytojų kategorinis atitikmuo specialių komisijų buvo tikrinamas kas ½ — 1 metai (ir pagal išdavas pakeliama arba nuleidžiama), o pradedančiojo dirbti bei aukščiausios kategorijos tos pačios mokyklos mokytojo atlyginimas santykiavo kaip 1:5. Taigi, gabūs ir atsidėję mokytojai gaudavo ir aukštus atlyginimus ,o menkai išsilavinę ir nepajėgūs mokytojai vos galėdavo vegetuoti. Daugelis nepajėgių, mokyklai netinkamų mokytojų turėdavo iš mokyklos trauktis bei ieškotis kitų pragyvenimo šaltinių.

Tarp mūsų mokytojų žemiausių ir aukščiausių kategorijų atlyginimo tokio didelio skirtumo nebuvo. Todėl aukštesnis laipsnis čia turėjo didesnę moralinę reikšmę bei sudarydavo progos kartais išeiti į mokyklų vedėjus — direktorius. Šitą moralinę reikšmę labai palaikė mūsuose ir tas faktas, kad į aukščiausius laipsnius (ypač aukštesnėse mokyklose) mokytojai buvo keliami labai atsargiai — tik švietimo ministerio iniciatyva ir tik labai nedidelis skaičius (tokių tebuvo viso tik apie 10%). Kiekvienas kuo nors neigiamai pasireiškęs mokytojas jau to paties fakto buvo ap-

sprendžiamas bent ilgesnį laiką pasėdėti savo turimame laipsnyje — kategorijoje.

4. Visa šitai remte rėmė tą rimtąją lietuviškosios visuomenės pažiūrą į mokytoją kaip tėvų darbo pratęsėją ir švietėją — priaugančiųjų kartų formuotoją.

Mokytojas, jausdamas visuomenės jam turimas simpatijas bei šilumą, ir gerai pažinodamas jos rūpesčius, vargus bei trūkumus, visomis išgalėmis jai talkinėjo (dažniausiai be jokio piniginio atlyginimo) paskaitomis, vakariniais bendr. lavinimosi kursais, žemės ūkio kursais, jaun. ūkininkų ratelių organizavimu bei vadovavimu, įvairia visuomenine bei teisine pagalba ir etc. Kontaktas tarp mokytojo ir liet. visuomenės buvo visada glaudus, pavyzdingas. Mokytojas su kunigu buvo tikrieji Neprikl. Lietuvos visuomenės vadovai bei švietėjai. Jų pavyzdžiu pasekdami, kur-ne-kur jau ėmė jiems talkinėti agronomai, veterinoriai, o dar kai kur net gydytojai. Dėlto ir tekusi mokytojui pravardė „liaudies liktarna" dažniausiai buvo kitų profesijų inteligentų ištariama ne su pašaipa, bet su mažu pavydu (tūnančiu pačiame giliausiame širdies kampely) ir lengva užuojauta dėl tų visiškai glaudaus su visuomene santykiavimo bei darbo formų, kurios materialiniu atžvilgiu nors ir visiškai nepelningos, bet spindinčiai šviesios, kilnios, aušrininkiškai romantinės.

Ši skaidri ir rūpestinga lietuvio mokytojo kultūrinė veikla buvo palaiminga ne tik Neprikl. Lietuvos visuomenei, bet pozityviai veikė ir patį mokytoją. Siekdamas duoti šviesos kitiems, jis turėjo jos ieškotis bei imtis ir pats sau. Taigi, Lietuvos mokytojas nuolat augo ne tik mokslo pažymėjimų bei diplomų atžvilgiu, bet augo, vešėjo ir visa savo mokytojiška kultūra, visu savo dvasiniu mentalitetu, ir žinoma, savo moraliniu charakteriu. Mūsų visuomenė norėjo matyti mokytoją šviesiu, idealistiniai nusiteikusiu, Dievą bei Tėvynę mylinčiu žmogumi. Ir jis toks buvo.

Šį savo idealistiškai lietuviškąjį nusiteikimą ir drąsų moralinį subrendimą, Lietuvos mokytojas geriau negu bet kas kitas parodė ir per komunistinės vyriausybės sušauktą I-sios okupacijos metu mokytojų suvažiavimą. Čia mūsų mo-

kytojas įrodė, kad jis krištoliniai lietuviškas, granitiniai kietas ir nieku nepaperkamas.

Taigi, jei atidžiau pasižvalgę Nepriklausomos Lietuvos švietimo vadovybės veikloje įžiūrime nemaža spragų, tai Lietuvos mokytojo veikloje matome nevaidintą idealistinį nusiteikimą ir kietą, intensyvų darbą, užverčiantį visokius nelygumus ir kitų paliktas spragas. Ir visą šį idealistinį nusiteikimą, energiją bei ryžtingumą lietuvis mokytojas sėmėsi iš naujam, laisvam gyvenimui pašauktos savo tautos gelmių, iš joje glūdinčios energijos bei pasiryžimo gyventi laisvai ir nepriklausomai.

Link būsimosios švietimo sistemos

1. Švietimo sritis — plati. Ji apima ne tik įvairaus tipo jaunimo mokyklas (vaikų darželius, pradines, vidurines, aukštesniąsias, įvairias specialiąsias bei aukštąsias), bet ir įvairius suaugusiųjų švietimo kursus, teatrus, kinus bei spaudą. Trumpai tariant, švietimas apima visa, kas tik siejasi su žmogaus lavinimu, jo kultūrinimu, ugdymu.

Norint, kad visa krašto švietimo sistema galėtų gerai funkcijonuoti, reikia visų pirma pasirūpinti tinkama švietimo teisine santvarka — gerai sutvarkytais švietimo įstatymais. Šito nepadarius, įvairius trūkumus pradėsime justi jau darbo organizavimo, o jo labiau, jo vykdymo stadijoj.

Anksčiau kalbėdami apie švietimo įstatymus jau esame pastebėję, kad būta nemaža sunkumų ir dėl Neprikl. Lietuvos įstatymų nepilnumo, dėl jų pabirumo bei dėl stokos jų tarpusavio darnumo. Iš tikrųjų, *turėti gerai susistematintus, pilnus, aiškius ir gerai pritaikintus gyvenamajam metui švietimo įstatymus, tai jau didžiulė vertybė, puikus laimėjimas švietimo srity.* Taigi ir kyla klausimas, kaip šio atsiekti?

Siekiant švietimo įstatymų geros sistemos, pilnumo bei aiškumo, reikėtų būtinai parūpinti *bendrinį švietimo įstatymą* — sakytum, *švietimo konstituciją.* Šiuo bendriniu įstatymu turėtų būti nurodoma bendroji visam švietimo darbui linkmė, nužymėtos jam gairės — nurodytos vedamosios idėjos. Šios idėjos, savaime suprantama, turėtų būti tik pačios bendriausios, kiekvienam pozityviai nusiteikusiam tau-

tos nariui bei krašto gyventojui priimtinos, būtent: *valstybiškumas, lietuviškumas, krikščioniškumas.* Valstybiškumą gali drįsti neigti tik Lietuvos valstybės priešai, lietuviškumą — tik lietuvių tautos priešai ir krikščioniškumą — tik lietuvių tautos ir viso krikščioniškojo pasaulio kultūros priešai. Tačiau faktas, kad ir šitokių žmonių pasitaikydavo, pasitaiko ir pasitaikys, tik jie visada yra didesni ar mažesni slapukai. Taigi, vedamųjų idėjų išryškinimu švietimo darbe ir įvairi slapukiška veikla šioje srityje taip pat būtų neabejojamai pažabota.

Šiame bendriniame švietimo įstatyme toliau turėtų būti nustatyta visų laipsnių bei rūšių mokyklų koordinacijos principai, visų mokyklų bei švietimo institucijų steigimo ir laikymo sąlygos bei teisės, pagaliau, švietėjų cenzų, jų teisių bei pareigų nustatymo principai. Trumpai tariant, šiuo bendr. švpiet. įstatymu būtų nustatyta švpiet. institucijų organizavimo, bei administravimo pagrindai, kaip valstybės konstitucija nustatoma krašto įstatymams leisti bei kraštui administruoti bendriausieji principai. Taigi, kalbamasis bendr. švpiet. įstatymas pagaliau net gerokai palengvintų pačioje švietimo srityje orientuotis (sukondensuoti pagrindiniai švietimo dėsniai būtų lengva ir įsiminti) ir tuo pačiu net būtų prisidėta prie švietimo pagrindų populiarizacijos.

2. Greta bendr. švietimo įstatymo būtini ir atskirų laipsnių mokyklų, o taip pat ir atskirų institucijų, *įstatymai.* Suprantama, šie įstatymai savąja funkcija atitiktų turėtus šių sričių įstatymus, tik jie dabar būtų žymiai glaustesni, trumpesni. Mat, daug kas jau būtų išreikšta bendruojuo švpiet. įstatymu, o kita (kas neturi tokios didelės svarbos) turėtų būti nukelta į nuostatus — taisykles. Šie įstatymai, suprantama, turėtų būti leidžiami krašto įstatymdavystės institucijos.

3. Kiekvienam švietimo įstatymui vykdyti turėtų būti parūpinti ir atitinkami *nuostatai* arba *taisyklės* (kaip buvo numatyta ir pastaruoju Neprikl. Lietuvos metu). Kadangi kalbamosios taisyklės liečia pačius konkrečiausius klausimus, susijusius su įstatymo realizavimu, o šis savo ruožtu pareina nuo gyvenimo sąlygų, tai, savaime suprantama, taisyklės dažniau tenka papildyti, taisyti, keisti. Turint visa

šita galvoje, taisyklės paprastai ir leidžiamos ne įstatymdavystės institucijos, o švietimo ministerio.

Labai glaudžiai su gyvenamuoju momentu susijusiems klausimams vykdyti šviet. ministeriui dar tenka naudotis ir *bendraraščiais*. Kai šviet. įstatymai bei taisyklės gerai sutvarkyti, tai bendraraščiai dažniausiai ir lieka veik išimtinai laikinės reikšmės raštais. Ir stačiai nelaimė, kai, dėl įstatymų bei taisyklių nepilnumo, bendraraščiai kartais ima įgauti ilgos bei pastovios reikšmės ir kai dažniau jais vaduojantis nuolat tenka raustis gaunamųjų raštų knygose ir nuolat eikvoti laiką jau vien jiems surasti. Vadinasi, sudarant taisykles šitas faktas neturėtų būti išleistas iš akių.

4. Pagaliau, tikrai sudėtingoje švietimo darbo tekmėje reikėtų vengti paralelizmo ir (iš jo kylančio) vienodų dalykų skirtingo patraktavimo. Sakysim, dviejų analoginių administracinių institucijų tuo pačiu klausimu daromų visiškai skirtingų sprendimų. Jei visa tai kyla ir ne iš blogos valios, bet vistiek neabejotinai žemina švietimo institucijų autoritetą ir ardo pačius švietimo sistemos pamatus. Šios rūšies nesklandumų ne retai pasitaikydavo ir tarp švietimo reikalus atskirai tvarkančių dviejų ministerijų, pvz., Švietimo ir Žemės Ūkio ministerijų. Tie skirtumai ypatingai būdavo pajaučiami, kai tam ar kitam mokytojui tekdavo tuo pačiu atveju dirbti dviejose atskirų ministerijų laikomose mokyklose. Juoba, kad tų skirtumų buvo ir mokytojus atlyginant, ir keliant laipsniais, ir kontroliuojant mokytojo darbą bei statant jo darbui reikalavimus. Kartais pasitaikydavo stačiai kurjoziškų dalykų. Sakysim, Švietimo M-ja nutarusi mokytojui patarti visiškai mesti mokytojo darbą, nes tas jo darbas esąs tikrai nesėkmingas, jo rezultatai visiškai menki. O Žemės Ūkio M-ja tuo pat metu pakelia šį mokytoją į vyresniuosius, nors tai galėdavo atlikti tik pats ministeris (savo iniciatyva), pakeldamas tik ypatingai gerai dirbančiuosius. Viso šio rezultate mokytojas dirba tą patį darbą dviejose aukštesniosiose mokyklose, tačiau yra skirtingų kategorijų ir skirtingų atlyginimo laipsnių. Jau vien šitoki pavyzdžiai rodyte rodo, kad buvusioji mūsų švietimo sistema ir šioje srityje buvo neatbaigta, neišlyginta.

Šį klausimą sprendžiant galimi du keliai: 1. švietimo

institucijų administracinė decentralizacija ir 2. švietimo institucijų administracinė centralizacija.

Nepriklausomybės pradžioje buvome pasinešę į decentralizaciją. Tačiau greitai ėmė aiškėti, kad šiai linkmei stokojame kultūr. tradicijų bei kultūrinio patyrimo. Taigi, palengva pradėta orientuotis centralizacijos linkme. Tokiu būdu nuo mokyklų laikymo atsisakė ir Susisiekimo M-ja, ir Prek. bei Pramonės M-ja (perleisdamos jas Švpiet. M-jos žiniai). Tačiau Žemės Ūkio M-ja nuo savo užimtosios linkmės neatsisakė. Taigi, ji tvarkė žemės ūkio mokyklas (ir Žemės Ūkio Akademiją bei Veterinarijos Akademiją), o Švpiet. M-ja — visą kitą švietimą su eile specialiųjų mokyklų, universitetais bei kitomis aukštosiomis mokyklomis. Vadinasi, sustota pusiaukelyje. O būtų tikrai nuosaku ir logiška, kad Švpiet. M-jos žinion būtų pervestos ir visos žemės ūkio mokyklos. Šitai būtų ir pigiau, nes įglaudžiant jas į Švpiet. M-ją, etatai tuojau pat sumažėtų veik visu Žemės Ūkio M-jos centriniu švietimo aparatu. O mažai valstybei ir šitai turi ne mažos reikšmės. Tačiau pačiu svarbiausiu laimėjimu čia būtų išvengimas švietimo srityje administruojamojo paralelizmo, kuris, kaip praktika parodė, buvo priežastimi ne mažos painiavos. Vadinasi, švietimo administruojamojoje srityje reikėtų pasukti pilnos centralizacijos, t. y. vieno švietimo centro, linkme.

5. Daug ginčų mūsuose (taip pat ir kituose kraštuose) kėlė ir kels švietimo srityje *valdinės ir privatinės iniciatyvos klausimas*. Turėjome valdinių ir privatinių mokyklų. Jeigu visos valdinės mokyklos buvo išlaikomos valstybės lėšomis, tai privatinių mokyklų išlaikymo atžvilgiu būta labai įvairių: vienos gaudavo iš valstybės iždo atlyginimą mokytojams, antros — dalį to atlyginimo, o trečios — iš valstybės iždo negaudavo nieko. Panašiai būdavo ir su jas baigusių mokinių teisėmis. Vienų mokinių teisės prilygdavo valdinių mokyklų mokinių teisėms, kitų — pusiau, o trečių — veik jokių teisių neturėta. Tačiau keisčiausia tai, kad privatinių mokyklų mokinių teisės beveik nebuvo siejamos su teikiama iš valstybės iždo pinigine parama. Sakysime, mokykla gavo mokytojams atlyginimo dalį, bet mokiniams buvo suteiktos valdinių mokyklų mokinių teisės. Mat, čia

daug lėmė paties švieto. ministerio asmeninis nusistatymas, o ne švieto. įstatymai (kuriuose teisių suteikimo privatinių mokyklų mokiniams pagrindai nebuvo kietai apibrėžti). Ir keista, kad kalbamąją kovą dėl mokinių teisių daugiausiai teko pakelti neabejotinai krikščioniškosios Lietuvos katalikiškųjų organizacijų („Saulės", „Žiburio" ir kt.) laikytosioms mokykloms. Trumpai tariant, jos buvo atsidūrusios gana panašioje būklėje kaip ir anos carinės okupacijos laikais. Šitokia padėtis blaiviai į dalyką žiūrinčio lietuvio negali būti pateisinama. Juk nuoširdus ir nuosakiai galvojąs lietuvis niekada neneigs, jog *mokykla, kuri laikosi visų valstybės nustatytų normų ir savo pareigas gerai atlieka, yra pozityvi valstybės institucija ir turi būti valstybės paremta.* Ogi atvertus kitą pusę, *jeigu mokykla apeina valstybės nustatytas normas, ar neatlieka tinkamai savo pareigų, tai ji turi būti uždaryta.* Ir tai bus visiškai teisinga, nes antivalstybinis priaugančiųjų piliečių ugdymas nieku būdu negali būti pateisinamas. Taigi, tenka laikyti visiškai racionaliu dalyku, kad visos krašte pozityviai veikiančios mokyklos būtų valstybės remiamos — išlaikomos. Išimtį turėtų sudaryti tik tos mokyklos, kurios tėra pramoginės arba tarnauja grynai asmeniniams lankytojų interesams — šokių, etiketo mokyklos ir pan.

Šiuo keliu einant privatinė iniciatyva švietimo srity taip pat nebūtų nuneigta. Ji galėtų reikštis mokyklų organizavimo — steigimo srity, o taip pat jų parėmimo — tobulinimo srity. Juk, jeigu mokykla pavesta kurio nors vienuolyno ar kurios nors švietimo organizacijos žiniai ir globai, tai šios institucijos paprastai ir stengiasi duoti mokyklai, jų išmanymu, tinkamą dvasios stilių. Tačiau šios institucijos, būdamos užinteresuotos galimai didesniu mokyklos sėkmingumu, gali ir, savaime suprantama, dės pastangų sudaryti palankesnes ir materialines mokyklos darbo sąlygas. Kitaip sakant, mokyklos galėtų būti pavedamos vadovauti bei remti ir atskiroms švietimu besirūpinančioms institucijoms, tačiau jos būtų valstybės išlaikomos ir naudotųsi vienodomis teisėmis su visomis kitomis mokyklomis.

Šitai palaikytų mokyklinį įvairumą, skatintų tarpmokyklinę sveikai suprastą konkurenciją, duotų akstinų ieš-

koti naujų ugdymo darbo formų bei metodų, trumpai tariant, būtų akstinas prieš rutiną, kuri turi tendencijos greit įsigalėti kiekvienos uniformuotos organizacijos veikloje. Be to, kalbamąja santvarka būtų laimėtas dar vienas svarbus dalykas, tai pasibaigtų ta nelemtoji mokinių bei mokytojų teisinė nelygybė.

6. Tačiau, net ir geriausiai sutvarkius šviet. įstatymus, taisykles, visą švietimo sistemą, bei turint gerai išugdytą ir idealistiniai nusiteikusį švietėjų kadrą, patsai švietimo darbas tikrai intensyvaus laipsnio nepasieks, *jei pati švietimo administracija stokos kūrybinės dvasios.* Juk stačiai graudu darosi, kai veik 20 metų švietimo centro institucijoje ištarnavusiam aukštam pareigūnui negali išaiškinti, kad *tenkinant švietimo interesantų pozityvius prašymus nereikia žiūrėti, ar įstatymas — taisyklės įsako tai daryti, o pakanka vien to, jog jos tai daryti nedraudžia..* Tokiam principiniam biurokratiškumui bent jau būsimojoj Lietuvos švietimo administracijoje vietos tikrai neturėtų būti.

Pagaliau labai pravartu išsiaiškinti ir tai *kas turi būti švietimo administracijos veiklos centre.* Neprikl. Lietuvoje buvusio mokytojų skirstymo bei priežiūros neabejotinai permaža. Švietimo administracija turi nuolat gerinti švietimo darbo sąlygas ir žadinti bei palaikyti švietėjų interesą savajam darbui bei visuomenės susidomėjimą švietimu. Juk kai visuomenė bei mokytojai kalbamąjį interesą bei susidomėjimą bus praradę, tai nėra jokio abejojimo, kad ir švietimo darbo lygis smuks. Taigi, švietimo vadovybei turi rūpėti ir pedagoginė spauda, ir mokytojų organizacijos, taip pat jaunimo kultūrinės organizacijos (o ne jų uždarinėjimas), bibliotekos bei lektūra ir, pagaliau, įvairūs, su švietimu susiję (pedagoginiai bei psichologiniai), tyrinėjimai. Dėlto būtų visiškai racionalu, jeigu švietimo administracijos centre net būtų specialus *pedagoginis skyrius,* kurio pareigos būtų tiriamosios, projektuojamosios, skatinamosios ir kontroliuojamosios[3]). Tai turėtų būti grynai kuriamasis skyrius, kuriam ir tektų reguliuoti krašto švietimo upę ir sėk-

[3]) Baigus I-ją bolševikinę okupaciją, Laikinosios Vyriausybės buvo sudarytas Švietimo M-joje šiam reikalui specialus Pedagoginis Departamentas.

mingiausiu būdu nuplukdyti priaugančiųjų kartų laivus į numatytus uostus.

Priešmokyklinis auklėjimas

Pradžios mokyklą mūsų vaikai pradėdavo lankyti sulaukę 7 metų. Vadinasi, vieneriais metais vėliau negu daugumos Europos kraštų. Tačiau tam turėta ir rimto pagrindo — gyvenant rečiau negu kituose kraštuose ir žymiam skaičiui kaimuose, be to, žiemomis turint gausiai sniego ir neturint šiam reikalui pakankamo skaičiaus vežiojamųjų priemonių — šešiamečiams nedrįsta leisti pūškuoti į ne visada artimas mokyklas. Taigi, dalykas suprantamas ir pateisinamas.

1. Tačiau sunku pateisinti faktą, kad švietimo vadovybė šiose sąlygose, galima sakyti, visiškai nepasirūpino *vaikų darželiais* (nes, kaip jau esame minėję, pagal priešmokyklinį įstatymą, valstybė net nepasiliko sau teisės vaikų darželius steigti bei laikyti). Juk nukėlus, kad ir vieneriais metais, pradžios mokyklą, vaikų darželio lankymas tampa dar būtinesnis. Susisiekimo sunkumu čia taip pat vargiai galima pasiteisinti, nes vaikų darželiai paprastai tenkinasi žymiai mažesniu vaikų skaičiumi negu pradž. mokyklos. Dėlto je gali būti arčiau vienas kito ir tuo būdu kelias į vaikų darželį tampa gerokai trumpesnis negu į mokyklą.

Jeigu bus nusistatyta ir ateityje pradėti lankyti prad. mokyklą tik 7 metų vaikams, tai į vaikų darželių plėtimą bei jų suvisuotinimą reikėtų atkreipti ypatingas dėmesys. Be to, vaikų darželiams tuo atveju turėtų būti pavesta realizuoti ir tam tikrą mokomąją *programą,* būtent: 1. išmokyti vaikus skaitymo bei rašymo technikos (bent kapitalinėmis — didž. spausdintomis raidėmis), 2. sudaryti vaikams pirmųjų 10 skaičių sąvokas ir išmokyti šiuos skaičius užrašyti, 3. sudaryti artimiausių aplinkos daiktų bei reiškinių sąvokas bei mokėti teisingai tuos daiktus vardinti. Maždaug šitai atlikdavo Latvijos „Motinos mokykla“, maždaug šitai padaro ir kitos darželius pratęsusios tautos. Šito neatlikę mes nusikalstume savo tautai, nes neatliktume su vaikais to vaikiškojo darbo, kurį atlikti tikrai įmanoma. O nukėlę tam tikrą vaikiško darbo dalį į paauglystę, kai jau

daugelio imama pratintis pasigauti pragyvenamojo darbo, užkirstumėm šį kelią darbui ir pasunkintume jo gyvenimą.

2. Priešmokyklinio ugdymo srity (greta vaikų darželio) turi didelės reikšmės ir *motinos patarimo punktai*. Juose paprastai veltui duodami patarimai motinoms ir būsimoms. Tokius punktus praktikuoja veik visi kultūringesnieji kraštai, tokius punktus jau buvo pradėjusi ir Neprikl. Lietuvoje organizuoti Motinos ir Vaiko Draugija.

Tiesa, ne visur toki patarimo punktai turi vienodus uždavinius. Vienur juose patariama tik sveikatos atžvilgiu, o kitur tik ugdymo atžvilgiu. Tačiau pastaruoju metu daugiur pradėta jungti abi sritis — gydytojo ir pedagogo. Žinoma, šitai patį patarimo darbą gerokai pasunkina, tačiau, tautos bei valstybės sumetimais, šitai labai apsimoka, nes ryškiai sumažina naujagimių bei kūdikių ligotumą (ir mirtingumą), stipriai sutaupo motinos, vaiko bei visos šeimos nervus, įneša į šeimas daugiau aiškumo — sutarimo, taikos ir šilumos. Tačiau atminus faktą, kad ugdymo rezultatai aiškiai pamatomi tik po kelių dešimčių metų, ir tai tik akylam specialistui, šitokių patarimo punktų reikšmė darosi žymiai didesnė. Be to, ji dar žymiai padidėja mūsų kraštui, kurio ugdymo tradicijos gerokai susvyravusios, o ugdomoji literatūra skaudžiai negausi. Be to, gyventojai, būdami susitelkę daugiau kaimuose, per maža turi kontakto su gydytoju ir sveikatos patarimų yra tikrai reikalingi. Trumpai tariant, motinos patarimo punktais būtų padėta pagrindas ir kūdikių sveikatingumui ir būsimojo charakterio sveikumui.

Racionaliai sutvarkytas pradžios mokslas

1. Kelerių metų pradžios mokykla geriausiai atitiks mūsų tautos bei krašto reikalavimus?

Tai labai paprastas, bet kartu ir neabejotinai sunkus klausimas. Tačiau nežiūrint į tai, šis klauismas turi būti atbaigtinai sprendžiamas, nes mokyklos (ypač pradžios) metų skaičius apsprendžia ir mokyklos pastato tipą, kurio ankstyvi priestatai yra tiesioginė buvusių švietimo vadovų trumparegiškumo išdava, apkraunant kraštą vėl naujomis išlaidomis.

Norint į šį klausimą atsakyti, reikia visų pirma pa-

brėžti, kad 4-rių metų pradžios mokykla mūsų jau išaugta, kaip ją jau išaugusios ir visos kitos Europos kultūringosios tautos. Veik tą patį tektų pasakyti ir apie 5-metę ir 6-metę pradžios mokyklą. Pastarąją mes jau esame turėję Nepriklausomosios Lietuvos paskutiniaisiais metais ir palikome įsitikinę, kad šešiametės mokyklos vis dėlto per maža. Tiesa, 6-rių metų pradžios mokyklą turėję ir mūsų kaimynai latviai, tačiau ji buvo pastatyta ant 2-jų metų motinos mokyklos, kuri vaikų darželį jau gerokai prašokdavo, nes išmokydavo vaikus skaitymo — rašymo technikos bei skaičiuoti pirmosios dešimties ribose. Vadinasi, dar prieš pradžios mokyklą jie beveik išeidavo mūsų pirmojo skyriaus programą. Taigi, pradžios mokykloje faktinai jau būdavo pradedama eiti II-jo skyriaus programa. Tokiu būdu, jų turėtoji pradž. mokykla faktinai galima buvo laikyti *septynmete*. Kiek teko išsikalbėti su latvių švietėjais, jie buvo nuomonės, kad šitokios pradinės mokyklos jiems pakanka. Pagaliau, prasidėjus vokiečių — rusų karui ir išvijus iš Lietuvos rusiškuosius bolševikus, Lietuvos Laikinosios Vyriausybės švietimo vadovybė tuojau pat sukūrė švietimo sistemą, kurios pradžios mokykla buvo *septynmetė*. Ši mokykla buvo sudaryta iš dviejų koncentrų: I-sis — 1—5 sk. ir II-sis — 6—7 skyrius. I-sis koncentras buvo grynai bendrinis ir visuotinai *privalomas*. II-sis koncentras buvo kiek specializuotas: kaimo mokyklose — pasuktas žemės ūkio linkme, miestelių bei miestų mokyklose — prekybos bei pramonės linkme. Į gimnaziją (1-ją kl.) stodavo baigusieji I-jį pradž. mokyklos koncentrą (5 sk.). Pati gimnazija buvo taip pat 7-metė, sudaryta irgi iš dviejų koncentrų (I-sis — 1—3 kl. ir II-sis — 4—7 kl.). Tai tipinga 7-tuko sistema. Tik vokiečių įsikišimu ši gimnazija paversta 8-klase, į 1-ją kl. buvo priimami mokiniai baigę 4 pradž. mokyklos skyrius.

Taip pat verta prisiminti ir Lietuvos Nepriklausomybės pačioje pradžioje Prano Mašioto atstovauta mokyklinė *4-tuko sistema:* pradž. mokykla — 4 metų, vidurinė m. — 4 m. ir gimnazija — 4 m. Tai imponuojanti savo paprastumu sistema. Tačiau jos silpnoji pusė tuojau išryškėja iškėlus mokyklos privalomumo klausimą. 4-rių metų privalomos

pradžios mokyklos ateinančiuoju metu bus mums jau aiškiai permaža. Su šitokiu bendruoju išsilavinimu lietuvių tauta, ypač gyvendama ant rytų — vakarų slenksčio, jokios gyvenimo konkurencijos neišlaikys. O versti privaloma ir vidurinę mokyklą jau aiškiai perbrangu — neekonomiška. Šiuo atveju ją bent jau tektų versti II-ju pradž. mokyklos koncentru. Tačiau tada jau sugriūva ir tas imponuojantis paprastumas. Vadinasi, jei ši mokyklinė 4-tuko sistema ir buvo kai kieno laikoma labai parankia pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje, tai ji jokiu būdu negali būti priimtina šiais laikais.

Lieka aptarti dar vienas galimumas — tik kalbėtosios sistemos tolimesnis vystymosi etapas: pradž. mokykla — 8-rių m. ir gimnazija taip pat 8-rių. Šiuo atveju įeitume į plačiausią pradžios mokslą ir į klasinio supratimo (metų skaičiaus atžvilgiu) gimnaziją. Tačiau taip pat aišku, kad patsai tokios pradžios mokyklos išlaikymas būtų ir žymiai brangesnis (bent aštundaliu) ir dar sulaikytų priaugantį jaunimą vienerius metus ilgiau nuo darbo (kaip septynmetė mokykla). Tačiau tada mes turėtume pradžios mokyklą, savo metų skaičiumi prilygstančią mokykloms tų Europos bei pasaulio kraštų, kurie šiuo metu turi ilgiausią pradžios mokslą. Tačiau, ar šitai mums rūpi? Aišku — ne. Mums rūpi, kad mūsų pradžios mokyklas baigusios masės, taigi mūsų tauta, įsigytų ir turėtų ne mažesnį išsilavinimą negu anų kraštų tautos. O turint galvoj mūsų tautos veržlumą švietimo srityje, jos potencialinį pajėgumą, mūsų mokytojų mokomąjį išradingumą bei faktą, kad (dėl gyventojų nedidelio tankumo) mūsų vaikams teks pradėti mokslą vienais metais vėliau (taigi, suaugesniems) ir kad mažesnis kraštas gali savo mokyklas geriau kontroliuoti, galime pasidaryti kietą išvadą, kad *per 7-neris pradžios mokslo metus mes pilnai pajėgsime duoti mūsų vaikams nė kiek nemenkesnį išsilavinimą, negu anie kraštai duodą per 8-ris metus.* Šitą faktą mes jau gerai pasitvirtinome Vokietijoje, Austrijoje bei JAV-se, stojant iš lietuviškųjų mokyklų vaikams į šių kraštų mokyklas, ir atvirkščiai.

Turint galvoje visa, kas anksčiau pasakyta, peršasi išvada, jog mūsų kraštui pati tinkamiausia pradžios mokykla

— *septynmetė*. Ji mums pilnai priimtina tiek ekonominiu, tiek kultūriniu atžvilgiu. Ir jeigu, kylant krašto kultūrai, mums pasisektų netolimoje ateityje gerai išplėsti ir sutvarkyti priešmokyklinį švietimą (vaikų darželius), tai šio pasėkoje mūsų 7-metė pradž. mokykla įsigytų tokį atramos tašką, kad ji galėtų aštuonmetes kitų kraštų mokyklas gerokai ir nesunkiai prašokti.

2. Tokią 7-metę pradžios mokyklą, savaime suprantama, tektų suskirstyti į 2 koncentru. Šitai darant reikėtų turėti galvoje tik vieną atvejį[4]) — stojimą į gimnaziją, dar tiksliau tariant, gimnazijos metų skaičius. Jeigu gimnazija būtų 8-metė — pirmasis mokyklos koncentras turėtų būti 4-metis, o jei gimnazija septynmetė — jis turėtų būti 5-metis. Mat, ir mūsų turėtas šioje srityje patyrimas, ir kitų kraštų pavyzdžiai gerai įtikino, kad iki universiteto 12 metų mokslo pakanka. O turint galvoje tai, kad visada atsiras šiek tiek vaikų, kurie norės stoti į gimnaziją tik baigę visą pradžios mokyklą, tai šiems būtų geriau pasitarnauta, jei I-sis pradžios mokyklos koncentras, ant kurio bus statoma gimnazija, būtų pratęstas ir į 5-tuosius metus. Tada ir tie vaikai tegaus rengti skirtingos gimnazijos programos tik 2-jų metų kursą (o ne 3-jų). Gabiems vaikams šitai visada bus įmanoma, o negabiųjų nutrupėjimas tik padės gyvendinti inteligentinėms pareigoms besirengiančiųjų atranką.

Pagaliau I-jį koncentrą padarant 5-rių metų, o II-jį — 2-jų, dar labai patogu ir tuo atveju, kad karų ir ypač teroristinės okupacijos iškankinta Lietuva nepriklausomo gyvenimo pradžioje visos septynmetės pradžios mokyklos privaloma paversti dar nepajėgs — teks tenkintis tik I-ju koncentru. Taigi, 5-ri metai privalomo mokslo sudarys jau žymiai patogesnes sąlygas perteikti bendrojo išsilavinimo pačius reikalingiausius pagrindus negu 4-veri metai. Pagaliau likę tik 2 pradžios mokslo neprivalomi metai (kad ir visuotini) psichologiniu atžvilgiu bus žymiai lengviau paversti privalomais negu 3-ji metai (jeigu koncentrus būtų sudarę 4 ir 3 metai).

---

[4]) Stojimą į amatų bei specialiąsias mokyklas reikėtų šiuo atveju palikti visiškai nuošaly, nes į jas vaikai turėtų stoti bent baigę visą pradž. mokslą.

3. Pagaliau, siekiant tenkinti nė keno neginčijamą principą, jog pradžios mokykla turi ypač galimai geriau tenkinti gyvenimo reikalavimus, būtina *pradžios mokyklą tinkamai diferencijuoti.* Šiuo atžvilgiu pirmiausia susiduriame: 1. su moraliai palaidais vaikais, 2. su dvasiniai atsilikusiais vaikais ir 3. su rinktinių gabumų vaikais. Tokiu būdu galima kalbėti ir apie atitinkamus pradžios mokyklos tipus. Tokioms mokykloms įsteigti bei laikyti nėra reikalingi nė koki ypatingi įrengimai, nė didžiulės išlaidos. Joms teks išleisti tik keliais procentais daugiau negu tokioms pat normaliosioms mokykloms ir, būtent, pirmon galvon mokytojų specialaus parengimo srity. Tačiau jeigu bent po vieną tokią mokyklą turėsime kiekvienoje apskrityje (jos mieste) ir bent po 2—3 didžiuosiuose miestuose, tai tiek mokomasis, tiek auklėjamasis darbas visose normaliosiose mokyklose žymiai palengvės, o ir rezultatai bus neabejotinai geresni. Neturėjimas tokių mokyklų Nepriklausomoje Lietuvoje (išskyrus porą pagelbinių mokyklų — dvasiniai atsilikusiems) galima aiškinti tik negirdėtu švietimo vadovybės abuojumu, visiška iniciatyvos stoka, arba stačiai lepšiškumu. Juk 1—2 dvasiniai nepajėgių stabdo visos klasės pažangumą, o 1—2 moraliai palaidų (perdykusių) ardo visą tos klasės auklėjamąjį darbą. Šitokiose sąlygose net ir geriausias mokytojas turi eikvoti tikrai daug energijos, o susilaukti tik vos šiaip taip patenkinamų rezultatų. Tikėkime, jog ateities Nepriklausomoji Lietuva šitos klaidos tikrai nepakartos.

Tektų pagalvoti ir apie atskiras mokyklas rinktinių gabumų vaikams.

Aukštesnysis mokslas

1. Aukštesniosios mūsų mokyklos buvo gimnazija ir vidurinė mokykla. Gimnazija buvo 8-rių bei 7-rių metų, o vidurinė mokykla atitinkamu metu — 4-rių bei 3-jų. Šių mokyklų trukmę gerokai apspręsdavo ir apsprendžia pradžios mokykla, iš kurios vaikai į šias stoja. Taigi, ir ateities aukštesniosios bei vidurinės mokyklos tipą, pirmon galvon turės apspręsti pradžios mokykla. Mat, šiaip ar taip samprotaujant, aukštesniąją ar vidurinę mokyklą vis dėlto tenka statyti ant pilnos pradžios mokyklos, arba ant jos I-jo koncen-

tro. Antai latviai statę savo gimnaziją ant visos pradžios mokyklos (7-metės), todėl gimnaziją turėję tik 5-metę. Tačiau jie gerai numatė, kad, pradėję vėliau mokyti kalbų ir tik 5 metus jų mokę, tinkamai jų neišmokys. Taigi, svetimąsias kalbas jie įvedė jau į pradžios mokyklą (II-jį koncentrą). Tačiau apmokyti kiekvieną paprasčiausią krašto darbininką bei ūkininką svetimos kalbos ir nereikalinga ir netikslu. Jam nereikalingos kalbos sąskaiton geriau pramokyti kurio nors praktiško darbo — amato. Pagaliau, kalbant apie visą tautą, reikia pabrėžti, kad ji tik tada mokytina svetimos kalbos, jei norima, kad pamirštų, ar bent nustotų vertinti, savąją. Ištikrųjų, svetimos kalbos mokymas pradžios mokykloje gali būti pateisinamas tik tuose kraštuose, kurių gyventojai iš prigimties kalba skirtingomis kalbomis (Šveicarija, Belgija). Šiuo atveju svetimos kalbos mokymas pradžios mokykloje reikalingas krašto gyventojams suartinti. Tačiau vienkalbės tautos — kitas reikalas. Tokioms tautoms jų viena masių kalba ir yra geriausias junginys. Ir visiškai teisingai elgėsi kai kurie latviai darydami vokiečių okupacijos metu priekaištą savo pradžios mokykloms, mokiusioms latvių ir vokiečių kalbas. Tai yra ne tik nereikalinga, bet neabejotinai žalinga prabanga. Į pasitaikančių mūsų trumparegių burnojimus, kad mūsų pradžios mokykla nemokė svetimos kalbos, šiuo atveju reikėtų žiūrėti kaip į neišmanėlių tauškalus.

Jeigu būsimąją lietuviškąją gimnaziją bandytume statyti ant 7-metės pradž. mokyklos, tai ji turėtų būti tik 5-metė. Tačiau šitokioje gimnazijoje gerai išmokyti svetimų kalbų negalėtume. Taigi, nors tokia švietimo sistema ir būtų žymiai pigesnė (kaip visada pigesnė pradž. mokykla už aukštesniąją), bet ji mums nelabai palanki kalbų atžvilgiu, kurių geras mokėjimas mūsų mažos valstybės inteligentijai turi neabejotinai didžiulės reikšmės. Tokiu būdu, jau šis vienas motyvas vers mus statyti būsimąją gimnaziją ant I-jo pradž. mokyklos koncentro (mūsų manymu, ant 5-rių metų pradž. mokslo). Vadinasi, *mums būtų pilnai priimtina 7-metė gimnazija,* kuri būtų mums palanki ir ekonominiu atžvilgiu.

2. Šitokią gimanziją savo ruožtu tektų (kaip ir pra-

džios mokyklą) padalyti į 2 koncentru. I-sis koncentras yra reikalingas išsiaiškinti mokinio palinkimams ir būsimajai specialybei pasirinkti. Juk visiems gerai žinomas faktas, jog žymi dalis I-jį koncentrą baigusių mokinių stoja į specialiąsias mokyklas. Taigi, I-jam koncentrui pakanka 3-jų metų. Tada II-sis aukštesniosios mokyklos koncentras tegali būti 4-rių metų. Tokiu būdu, visa aukštesnioji 7-metė mokykla (gimnazija) veik tiksliausia būtų sudaryti iš 3-metinio ir 4-metinio koncentrų.

Ši forma jau buvo praktikuota ir Nepriklausomos Lietuvos metu, tačiau tuo skirtumu, kad visa 7-metė gimnazija anuo metu buvo statoma ant 6-metės pradžios mokyklos. Tačiau tada buvo įsitikinta, kad 13-kos metų mokyklos iki universiteto yra perdaug. Taigi, aiškėjo, kad visa šių dviejų mokyklų santvarka reikia keisti. Antru kartu 7-metės gimnazijos forma buvo praktikuota (jau statant ją ant 5-tinės pradž. mokyklos) Lietuvos Laikinosios Vyriausybės, išvijus iš Lietuvos bolševikus. Tik gaila, kad vėliau vokiečiams ėmus kištis, gimnaziją vėl teko paversti 8-mete ir visą naujai suformuotą švietimo santvarką kaitalioti ne pagal racionalumo principus.

Savaime suprantama, esant šitokio tipo gimnazijai, būtų visiškai racionalu vietomis turėti tik jos I-jį koncentrą, — vadinasi, netektų atsisakyti ir pas mus buvusios gana populiarios *vidurinės mokyklos*. Ši mokykla, tiek savo programa, tiek mokiniams teikiamomis teisėmis, visiškai turėtų prilygti gimnazijos I-jam koncentrui.

3. Kalbant apie aukštesnįjį mokslą, norisi pastebėti, kad aukštesnysis bendrojo lavinimosi mokslas mūsuose buvęs tikrai populiarus. Šio pasekoje vidurinių bei aukštesniųjų mokyklų turėjome tikrai daug, o ir mokiniais jos buvo vietomis tikrai perpildytos. Juk išvykdami iš Lietuvos palikome 63 gimn. ir 33 vidurines mokyklas, kuriose mokėsi apie 60.000 mokinių (tikslaus skaičiaus ir negalime pasakyti, nes visa eilė žemesniųjų bei paskutiniųjų klasių, slepiant nuo vokiečių, veikė be registracijos Švpiet. Vadyboj, ir buvo tėvų išlaikomos). Pačias gimnazijas tuo tarpu kasmet baigdavo apie 1200—1500 abiturientų, į universitetus

įstodavo apie 1000, o universitetą kasmet baigdavo vidutiniškai apie 150 asmenų.

Visa šitai prikišamai rodo, kad aukštesnysis bendrojo lavinimo mokslas mūsų krašte buvęs perdaug išplėtotas ir, būtent, specialiojo mokslo sąskaiton. Mat, visuomenė, išeidama iš to fakto, kad nepriklausomybės pradžioje labai trūko inteligentinių pajėgų ir kiekvienam, turinčiam bent vidurinį bendrąjį išsilavinimą, darbas valdinėje įstaigoje buvo garantuotas, ilgainiui į bendrojo lavinimosi mokyklas ėmė žiūrėti, kaip į kandidatų inteligentinėms tarnyboms peryklas. Dėlto net ir gana dažni, tačiau tik bendro pobūdžio, paraginimai per spaudą susidomėti amatais ir kitu special. mokslu čia nieko ir negalėjo padėti. O apgalvotos ir sistemingos propagandos atsverti bendrąjį lavinimą specialiuoju nepriklausomybės laikais dar nebuvo griebtasi. Todėl aukštesniųjų mokyklų tinklas nors jau buvo ir gana tankus, tačiau visuomenės turėta tendencijų jį dar tankinti. Ateityje šitos klaidos neturėtume daryti ir gimnazijų (o gal net ir vidurinių mokyklų) turėtume pamažinti iki pusės, steigdami jų vietoje specialiąsias. Juk 30-ties gimnazijų, išleidžiančių kasmet po 30—35 abiturientus, taigi, kasmet parengiančių po 1000 kandidatų aukštosioms mokykloms, mūsų kraštui pakanka. Mes gi turėsime prieiti prie to, kad gimnaziją lankytų ir baigtų tik toki, kurie pasiryžę baigti ir universitetą, o visi kiti, nesitenkinantieji vien pradžios mokslu, turėtų būti nukreipti į specialiąsias mokyklas. Taigi, *kiekvienas aukščiau siekiąs krašto pilietis turėtų gauti ir specialųjį pasirengimą, nežiūrint kurio tipo mokykloje — aukštojoje ar aukštesniojoje.* Nekvalifikuotų darbininkų visada susiras pakankamai jau vien tik baigusių pradžios mokyklą ir niekur toliau lavintis nepanorėjusių.

Specialusis mokslas

1. Specialiųjų mokyklų uždavinys — paruošti įvairioms gyvenimo sritims reikiamų specialistų. Įvairių sričių amatininkus paprastai rengia *amatų* mokyklos, o kitų rūšių specialistus — atskirų rūšių — *specialiosios mokyklos* (siaurąja prasme) — prekybos, technikos, žemės ūkio, mokytojų seminarijos, muzikos, meno mokyklos ir kt. Į spe-

cialiąsias mokyklas priimami mokiniai turi būti baigę vidurinę mokyklą, o į amatų ir į pirmines žemės ūkio mokyklas — baigę pradžios mokyklą.

Amatų mokyklų ir pirminių žemės ūkio mokyklų (ūkininkams) mokslo metų skaičių paprastai turėtų apspręsti amato išmokymo trukmė. Vadinasi, mokslas jose turėtų trukti apie 3—4 metus (įskaitant ir praktikavimasi dirbtuvėse bei ūkiuose). Sakysim, dažymo, mūrijimo, ūkio mokykloms pakanka 3-to metų, o stalių, centrinio apšildymo— vandentiekio mokykloms gal reikės 4-rių metų, nes šie amatai yra sudėtingesni ir per 3-jetą metų, ypač paaugliams, jų gerai išmokti nepasiseks.

Mokymo linkmė šiose mokyklose turėtų būti grynai praktinė. Teoriniams dalykams mokykloje gali būti skiriama tik iki ¼ mokomojo laiko. Mokykla turi paruošti gerus — atbaigtus amato technikus — meistrus. Baigusieji šias mokyklas mokiniai gauna atitinkamo amatininko vardą ir teisę savarankiškai verstis tuo amatu.

Specialiosios mokyklos (siaurąja prasme) turi duoti ir bendrąjį aukštesniosios mokyklos išsilavinimą ir specialybę. Į jas stoja baigusieji vidurinę mokyklą (4 kl.). Specialiąsias mokyklas baigusieji turi teisę stoti į aukštųjų mokyklų atitinkamus fakultetus, bet gali imtis ir savo specialybės darbo. Turint galvoje dvejopus šių mokyklų tikslus bei uždavinius, kurie ir patį darbą gerokai pasunkina, mokslo metų skaičius jose (lyginant su aukštesniosiomis bendrojo lavinimo mokyklomis) reikėtų vieneriais metais prailginti. Vadinasi, specialiosios mokyklos būtų 5-rių metų.

2. Šių mokyklų tinklas turėtų būti stipriai išplėstas ir sutankintas. Ypatingai gausu turėtų būti *amatų* ir *pirminių žemės ūkio* mokyklų.

Jų neturėtų būti mažiau negu gimnazijų: taigi, po amatų mokyklą ir bent po 2 pirmines žemės ūkio mokyklas[5]) būtina turėti kiekvienai apskričiai ir po kelias amatų mo-

---

[5]) Jos turėtų būti taip sutvarkytos, kad jas lankąs kaimo jaunimas pavasarį, vasarą ir ankstyvąjį rudenį galėtų dirbti tėvų ūkiuose ir ten atlikti jiems pavestą praktiką. Taigi, visas šių mokyklų mokomasis darbas turėtų būti sukoncentruotas į vėlyvojo rudens, žiemos ir ankstyvojo pavasario mėnesius.

kyklas — didmiesčiams. Be to, kiekvienoje amatų mokykloje turėtų veikti keletas skyrių (specialybių). Šitai duos progos ekonomiškiau išnaudoti patalpas ir apskritai ekonomiškiau tvarkytis.

Specialiųjų mokyklų, be abejojimo, turi būti mažiau negu amatų mokyklų, tačiau jokiu būdu negalima tenkintis ir tuo skaičiumi, kurį turėjome Nepriklausomoje Lietuvoje. Jų turėtų būti bent po 1-ną kiekvienoje apskrityje. Jos būtų — žemės ūkio mokyklos, technikos mokyklos, mokytojų seminarijos, prekybos mokyklos, muzikos mokyklos, vaidybos mokyklos. Be to, visos šios mokyklos tektų kreipti taip pat kiek daugiau praktikine linkme negu jos buvo pakreiptos Nepriklausomos Lietuvos laikais. Ryšium su šiuo, tektų siekti ir didesnio išdiferenciavimo skyriais.

3. Tačiau, prisiminę nepriklausomybės laikus, turime konstatuoti ,kad ir anuo metu kai kurios amatų bei specialiosios mokyklos teturėdavo tik vos *po keletą mokinių*. Antai vienoje Kauno amatų mokykloje (Vilijampolėje) buvo atidarytas ir vienintelis visoje Lietuvoje laikrodininkų skyrius. Tačiau nesmagu ir prisiminti, kad tą skyrių telankė tik 4 mokiniai. Taigi, išvada labai aiški: susidomėjimas specialiosiomis (ypač amatų) mokyklomis Lietuvoje buvęs dar aiškiai permažas. Ir tragiška, kad to susidomėjimo specialiosiomis mokyklomis nerodė ne tik pati visuomenė, bet ir pati švietimo vadovybė — ji net nejieškojo būdų bei priemonių šias mokyklas išpopuliarinti, visuomenę jomis sudominti. Juk visa šių dienų vyresnioji ir vidurinė karta, pvz., dar gerai atsimena, kad anais laikais kaimo scenoje rodyti visoki perėjūnai—valkatos, nenaudėliai, sukčiai—prigavikai tai ir buvę siuvėjai, laikrodininkai, pirkliai, vaistininkai ir pan. Taigi, mūsų ūkininko akyse šitos profesijos dar buvo nuvertintos ir jas reikėjo gerai apgalvotu keliu reabilituoti. O šito nepadarius, jokiu būdu negalima buvo tikėtis ir didesnio susidomėjimo kalbamųjų specialybių profesijomis. Tiesa, tenka pabrėžti, kad 1942 m. Pedagoginio Parengimo Departamentas į tai buvo atkreipęs dėmesį. Buvo sukrusta ir amatų bei specialiosioms mokykloms populiarinti paruošta vaizdinga ir populiari brošiūra konkrečiai na-

grinėjanti specialistų trūkumą atskirose šakose, jų uždarbį (lyginant jį su nekvalifikuoto darbininko bei valdininko uždarbiu), specialistų ateities perspektyvos, atskiroms specialybėms įsigyti mokyklos (net su jų adresais) ir mokymosi sąlygas jose. Buvo manyta atspausti tos brošiūros bent 100.000—150.000 egzempliorių (valdinėmis lėšomis) ir apdalinti ja kiekvieną pradžios mokyklą baigiantį vaiką, kad šeima turėtų tikrą patarėją vaiko tolimesnio mokymo reikalu. Taip pat buvo parengta keletas paskaitų, kurių vienos buvo pritaikytos pradžios mokyklą baigusių ar baigiančių vaikų tėvams, o kitos pradžios mokyklą bebaigiantiems vaikams. Buvo tikėtasi per 2—3 metus visuomenės nuomonę amatų bei specialiųjų mokyklų atžvilgiu atitaisyti. Tačiau dėl kietų karo salygų, visa varžiusios vokiečių okupacijos ir dėl artėjančios bolševikinės bangos nei kalbamos brošiūros, nei paskaitų atspausti nepasisekė.

Taigi, organizuojant amatų bei specialiųjų mokyklų tinklą būsimoje Nepriklausomoje Lietuvoje, visų pirma teks pasirūpinti ir šių mokyklų išpopuliarinimu mūsų žmonių tarpe.

4. Pagaliau dar viena blogybė, trukdžiusi amatų bei specialiųjų profesijų plėtotę mūsų krašte, tai *Amatų Rūmų* nebuvimas, o be jų — nebūta pagalbos amatininkui įsikurti, ir pagaliau amatininkas neglobotas. Dėl šių priežasčių ne retai amatininkas, tik baigęs amatų mokyklą (kartais net labai gerai atestuotas), pasigriebdavo pirmą pasitaikiusią kvalifikacijų nereikalingą tarnybą. Dažniausia priežastis — neturėjęs iš ko įsikurti. O štai vėl dirbęs prie statybų mūrininkas lapkričio pradžioje darbą baigęs ir laukęs jo iki balandžio mėn. antrosios pusės, tačiau iš niekur jokios paramos negavęs, dabar sulaukęs rudens ir netekęs prie statybos darbo, veržiasi, kad ir į paprasčiausią pastovią tarnybėlę, ar kitą pastovų darbą, ir iš jo jau nesitraukia. Mat, jis pasidaro išvadą, jog ir menko atlyginimo, bet pastovi tarnybėlė vis dėlto geresnė, kad ir už žymiai geriau atlyginamą, bet trunkantį tik pusę metų darbą. Tačiau tokios kai kurių amatininkų bedarbės būtų galima išvengti jau net tuo atveju, kai vieno sezono darbininkams (pvz., statybinin-

kams) būtų suteikta pirmenybė į kito sezono darbus (pvz., cukraus fabrikuose). Trumpai tariant, visa tai bylote byloja, kad amatininkų bei kvalifikuotų darbininkų reikalams prižiūrėti bei tvarkyti turi būti speciali, rimta ir aktyvi institucija, kurios svarbiausias uždavinys — sudaryti šioms profesijoms tinkamas darbo sąlygas, sukurti racionalius darbo pagrindus. Ir tai galėtų atlikti Amatų Rūmai arba Darbo Rūmų autonomiškas Amatų Skyrius. Be amatų išpopuliarinimo, be mokyklų pagausinimo, bei jų supraktinimo, be pagalbos amatininkams įsikurti ir amatų globos — iš amatininkų nepritekliaus ir tik pakenčiamo amatų lygio neišbrisime.

Suaugusiųjų švietimas

Tačiau, kad ir geriausiai būtų sutvarkytas krašto švietimas, vis dėlto atsiras nemaža asmenų suaugusiųjų tarpe, kurie taip pat norės atspėjamu nuo darbo metu šviestis, norės vakarinių tiek bendrojo lavinimosi, tiek specialiųjų mokyklų. Ir to jiems negalima drausti (kaip draudė vokiečiai pas mus ir savajame krašte suaugėlių bendrojo lavinimosi mokyklas, suaugėlių gimnazijas).

1. Tiesa, jau pati mūsų mokyklų praktika parodė, kad suaugėlių, kurie pradėtų nuo pat gimnazijos pirmųjų klasių ir baigtų visą gimnaziją bei universitetą (kaip anais laikais Sim. Daukantas), beveik nebuvo. Tačiau suaugėlių, įstojusių į aukštesnes klases ir baigusių aukštesniuosius bei aukštuosius mokslus, turėjome gana apsčiai ir net žymių asmenybių. Taigi, nuo II-jo gimnazijos koncentro suaugėliams neturėtų būti atsisakyta ir didesniuose miestuose (Kaune, Vilniuje) *„Suaugėlių gimnazijos“* turėtų būti.

Šitokių, suaugėliams taikomų, vakarinių mokyklų programos savo apimtimi turėtų prilygti atitinkamų normaliųjų mokyklų programoms, tik jose juo labiau reikėtų tenkintis vien mazginiais dalyko klausimais, vadinasi, panaudoti mažesnį nagrinėjamosios programos klausimų kiekį, bet išsamiau, priežastingiau juos išnagrinėti. Tokiu būdu visas jų mokomasis darbas būtų žymia dalimi iš atminties srities nukeltas į protaujamąją sritį ir tuo pačiu būtų geriausiai prisitaikyta prie suaugėlio mokslinimosi psichologijos.

2. *Specialusis suaugėlių švietimas* tenka laikyti dar aktualesniu dalyku negu jų bendrasis švietimas. Mat, tiesioginis pasirengimas kuriai nors duoną užsidirbti palengvinančiai profesijai dabar įgauna tikrai realią vertę. Taigi, vakarinės profesinio lavinimosi mokyklos kandidatų visada turės per akis, jei tik jos bus rimtai sutvarkytos ir klausytojų neperkraus darbu. Dėl šio jos neturėtų paimti iš dirbančiojo per savaitę ne daugiau kaip 1-ną darbo dieną 1—2 vakaru. Kadangi šių mokyklų lankytojai galėtų darbovietėse dirbti ir savo specialybės darbą (gaudami už jį mokinišką atlyginimą), be to būtų gerai suaugę, tai jų atbaigiamasis apmokymas tos ar kitos siauros specialybės turėtų trukti ne ilgiau 2-jų metų.

Greta jų tektų paminėti ir *trumpalaikes* pasitobulinimo savoje specialybėje mokyklas (susipažinimas su naujai apyvartoje pasirodžiusiais įrankiais ir pan.). Jų ilgis, savaime suprantama, paprastai matuojamas pažįstamojo klausimo komplikuotumu. Tačiau šių mokyklų (kursų) trukmė paprastai ir matuojama dienomis.

Visos šios mokyklos galėtų būti ne Šviet. M-jos, bet jau minėtų Amatų Rūmų žinioje ir priežiūroje, nes čia yra vien lavinamosios institucijos (auklėjimą užleidusios lavinimui).

3. Daugiau suaugusių švietimo sričiai tektų priskirti ir *bibliotekas*. Jų tinklas turėtų būti tiek išplėstas, kaip ir pradžios mokyklų. Ir jeigu mes norėsime savo tautą turėti tikrai kultūringą, tai šitai padaryti bus būtina, nes be jų (gausių bibliotekų) negalėsime reikiamai leisti ir lietuviškosios knygos. Būtų tikrai racionalu pačias bibliotekas prie pradžios mokyklų steigti, bei pasitelkti pradžios mokyklos mokytojus jų vedėjais. Šitai būtų ir ekonomiškiau, ir sėkmingiau (autoritetingiau).

4. Tačiau vienu gal pačiu žymiausiu suaugusiųjų švietimo veiksniu tenka laikyti *teatrą* bei *kiną*. Ir keista, net nesuprantama, kad ir mūsuose teatras buvo Šviet. M-jos žinioje, o kinas — jau Vid. R. M-jos. Dėl šio mes ir savo krašte dažnai matydavome ne tik neauklėjamai veikiančių filmų, bet stačiai žalojančių žmogaus charakterį (apkrečiant ardomaisiais pradais žmogaus pasąmonį). Mat, vietoj

patikrinti, ar filmoje nėra destruktyviai žmogaus charakterį veikiančių pradų, cenzorius žiūri ,ar nėra režimui nepalankių scenų, itin ryškiai prieš režimą bylojančių idėjų. Betgi filmų kontrolė ir nėra politiko reikalas (kaip tai norėjo kai kas sąvokoti mūsuose), o psichologo, pedagogo ir dvasininko. Juk reikia suprasti, kad kinas tautą demoralizuoja arba auklėja. Ir dar nuolat. Taigi, mažai mūsų tautai, pasinešusiai tapti didžia per savo vertikalinę plėtotę, šitai suprasti ir sistematingai ugdytis (o ne demoralizuotis) yra ne tik svarbu, bet ir gyvybiška. Taigi, į šitą sritį ateity reikėtų atkreipti tikrai rimtą dėmesį. Kai kieno samprotavimai, kad demokratinėje ateities Lietuvoje visokioms cenzūroms vietos vistiek nebus, yra daugiau negu nesusipratimas. Juk nėra krašto, kurs įsileistų iš kitų kraštų filmas be cenzūros. Tik vienur ją atlieka tikrai griežtas įstatymas, o kitur specialiai tam reikalui skirtas žmogus. Taigi, išimties šiuo atveju nesieksime ir mes, nes biznieriai visada bus labiau susirūpinę savo bizniu negu tautos morale.

Baigiamosios pastabos

Pačius bendriausius anksčiau pasakytus švietimo santvarkos bruožus grafiškai bandžiau vaizduoti šalia talpinamu brėžiniu.

Tačiau savaime suprantama, kad ir čia pavaizduotoji švietimo santvarka, ir jos realizavimo galimumai tuo tarpu tėra tik skatinimas šiuo klausimu susidomėti ir kartu duodama jo studijoms medžiaga. O susidomėti šiuo klausimu, atrodo, pats laikas: mat, pilnesniam dalyko pažinimui daugelis stačiai pašonėje gali susirasti apsčiai lyginamųjų pavyzdžių, o, antra vertus, krašto švietimo sistema tai toks platus klausimas, kuris greitosiomis nei pergalvojamas, nei išsprendžiamas. Taigi, bus tikrai malonu, jeigu šiuo klausimu susilaukčiau ir bendrininkų.

Projektuojamos švietimo santvarkos grafiškas pavaizdavimas

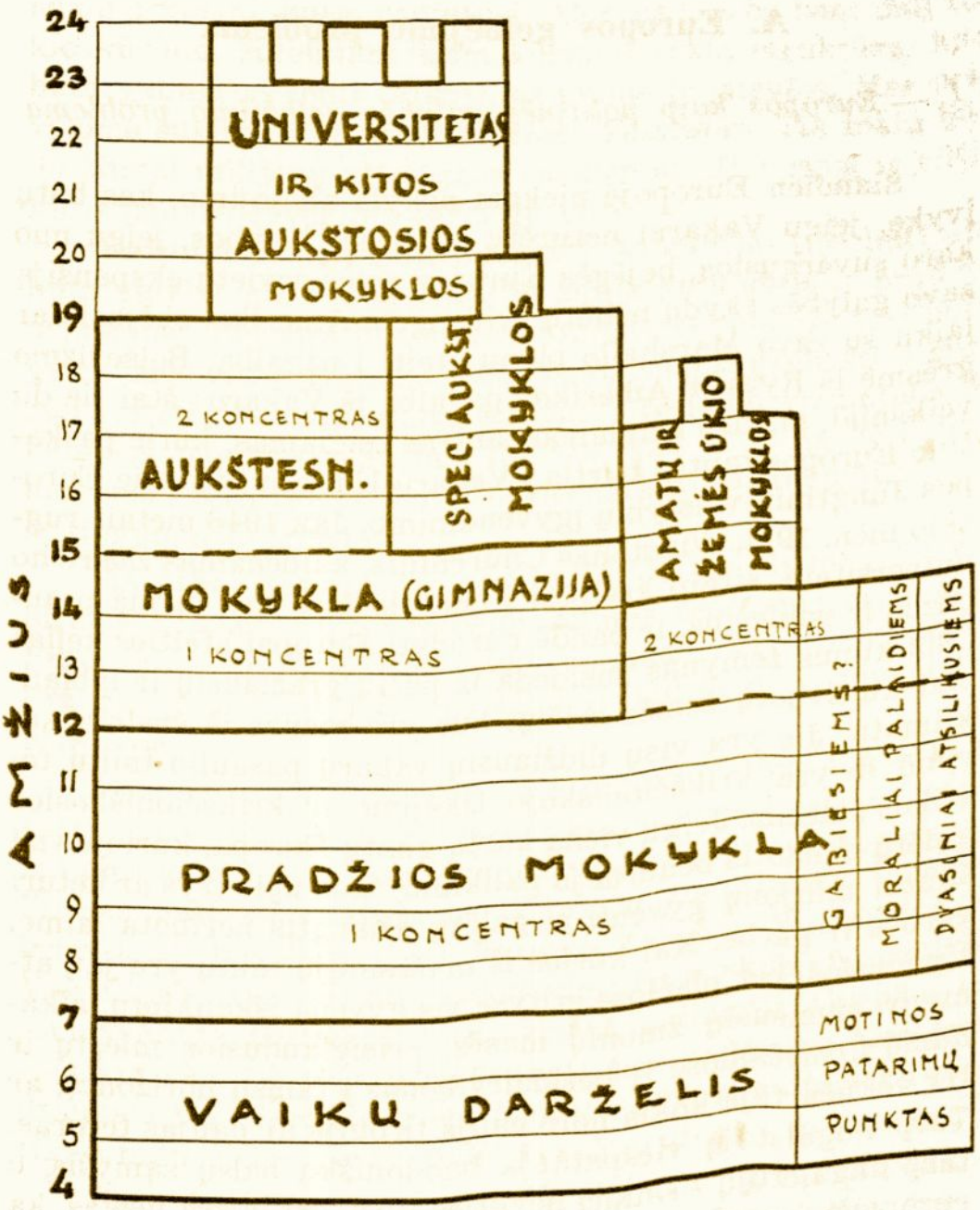

Prof. Dr. Antanas Ramūnas

EUROPA ATLANTO MILŽINO ŠEŠĖLYJE

A. Europos gelbėjimo problema

1. — Europos kaip politinės galybės gelbėjimo problema

Šiandien Europoje niekam nekyla abejojimo, kas būtų įvykę, jeigu Vakarai neturėtų atominės bombos, jeigu nuo karo suvargusios, bejėgės Europos prieš sovietų ekspansiją savo galybės skydu nebūtų pridengusi Amerika, spėjusi dar laiku su savo Marshallo planu ateiti į pagalbą. Bolševizmo grėsmė iš Rytų ir Amerikos pagalba iš Vakarų: štai tie du veiksniai, pirmas neigiamas ,antras teigiamas, kurie paskatino Europos tautas burtis į Vakarų Uniją ir eiti prie Europos Jungtinių valstybių įgyvendinimo. Jau 1946 metais rugsėjo mėn. 19 d. Winstonas Churchillis, kalbėdamas Zuericho universitete, šitaip kreipėsi į europiečius, visų pirma prancūzus ir vokiečius, ir bandė nurodyti Europai ateities kelią: „Šis kilnus žemynas susideda iš pačių gražiausių ir labiausiai kultivuotų žemės sričių, kur yra vienas iš švelniausių klimatų. Jis yra visų didžiausių vakarų pasaulio tautų tėvynė ir yra krikščioniškojo tikėjimo ir krikščioniškosios etikos šaltinis. Jeigu vieną kartą gimtų Europa, kurioje visi galėtų naudotis bendruoju palikimu, tada apie trys ar keturi šimtai milijonų gyventojų galėtų džiaugtis neribota laime, gerove ir garbe. Kai kurios iš mažesniųjų tautų yra jau atsigavusios, bet plačiose srityse vis gyvena iškankintų, alkanų ir sumišusių žmonių masės, prisiglaudusios miestų ir namų griuvėsiuose ir besidairydamos į tamsų horizontą, ar tik vėl neartėja kokia nors nauja tironija ar naujas teroras. Tarp nugalėtojų viešpatauja babiloniškų balsų sąmyšis, o tarp nugalėtųjų — niūri nevilties tyla. Tai ir yra viskas, ką europiečiai pasiekė taip daugelyje senų valstybių ir tautų, ką pasiekė germanų tautos tuomi, kad viena kitą ėmė draskyti ir sėti plačiai baisumus...

Tačiau yra vienas vaistas, kuris, jeigu tik bendrai ir tučtuojau didžiųjų tautos daugumų daugelyje kraštų būtų priimtas, viską, kaip kokiu stebuklu, pakeistų ir per keletą metų visą Europą ar didžiausią Europos dalį padarytų tokią laisvą ir laimingą, kaip kada dabar yra Šveicarija.

Kokios tad rūšies yra šis netikėtas vaistas? — Reikia sukurti kūrinį, kuris vadintųsi „Europa“, arba bent dalį tokio kūrinio, suteikiant šiam kūriniui tokią struktūrą, kad būtų galima gyventi taikoje, saugume ir laisvėje. Mes privalome sukurti *Europos Jungtines Valstybes*. Tik tokiu būdu šimtai milijonų vėl atgaus kasdieninį džiaugsmą ir viltį, kuris padaro gyvenimą vertą gyventi...

Kaltininkai turi būti nubausti. Vokietijai turi būti atimta galybė, kuri ją įgalintų iš naujo ginkluotis ir pradėti užpuolimą. Bet visa tai atlikus, tolimesnei bausmei turi būti galas. Mes visi privalome praeities baisumus užmiršti ir žiūrėti į ateitį. Ar nepakanka kančių? Nejaugi vienintelis iš istorijos pasimokymas bus tik tas, kad žmonija nėra pamokoma? Mes turime leisti užviešpatauti teisingumui, gailestingumui ir laisvei.

Aš dabar kažką jums pasakysiu, dėl ko jūs nustebsite: pirmas žingsnis europėiškosios šeimos reorganizacijai yra *Prancūzijos* ir *Vokietijos* sugyvenimas. Tik tokiu būdu Prancūzija gali atgauti moralinį ir kultūrinį vadovavimą Europoje.

Europos Jungtinių Valstybių struktūra bus tokia, jog jinai neleis įsigalėti tiktai vienai kuriai nors valstybei. Mažosioms valstybėms teks toks pat svoris kaip ir didžiosioms. Pirmas praktiškas žingsnis Europos Jungtinėms Valstybėms kurti bus sudarymas *Europos Tarybos*. Prancūzija ir Vokietija privalo perimti vadovavimą šiam skubiam uždaviniui vykdyti. Britiškoji tautų šeima, galingoji Amerika ir — tikiu aš — Rusija privalo tapti šios naujosios Europos draugais bei rėmėjais ir stoti už jos gyvavimo teisę. Tada tikrai būtų viskas gerai. Todėl aš sakau: *tegimsta Europa!*“

Kaip daug kur taip ir čia Winstonas Churchillis paliko pranašas. Jo iškeltoji jungtinės Europos koncepcija šiandien yra vedamoji idėjinė gairė, organizuojant Vakarų Uniją. Jo skelbtoji Europos Tarybos idėja jau yra virtusi rea-

lybe. Francūzijos ir Vokietijos suartėjime bei bendradarbiavime daugelis valstybininkų yra linkę įžiūrėti vienintelį realų pagrindą ir laidą jungtinės Europos idėjai virsti kūnu. Dėl tos tai priežasties ir jungtinės Europos sostinė yra numatytas toks miestas, kur betarpiškai susiduria romanų ir germanų kultūros: *Strasburgas*. Romanų tautų bloką sustiprina Italijos palaipsniškas įsijungimas į Vakarų valstybių sąstatą, o germanų tautų — Austrijos ir Skandinavijos kraštų įtraukimas į Vakarų politikos orbitą, kas iki šiolei, deja, dar nėra pavykę pasiekti. Taigi, jungtinės Europos organizavimas kol kas vyksta labai sunkiai, vis pasigirsta pesimistiškų balsų, pabrėžiančių Amerikos ir Azijos kontinentų iškilimą iš vienos pusės ir Europos nuosmūkį iš antros. „Europa, sako Louis Emrich, savo vadovaujamą poziciją kaip vadovaujantis žemynas yra galutinai praradusi“ (Louis Emrich, „Europa 1975“, Freiburg i. Br. 1946, 210 p.). Iškyla labai rimtas klausimas, ar organizuojamoji Vakarų Unija galėtų tapti „trečiąja pasaulio jėga“, t. y. atasvaros ir lygsvaros veiksniu tarp kapitalistinės Amerikos iš vienos pusės ir bolševistinės Rusijos iš antros. 150 milionų amerikiečių iš vienos pusės ir 250—300 milionų Sovietų Sąjungos valdomų gyventojų plius kiniečių masė iš antros pusės: — štai prieš šiuos du pagrindinius globalinius veiksnius stovi šiandien Europa su 275 milionais gyventojų — prancūzų, anglų, vokiečių, austrų, graikų, italų, ispanų, portugalų, belgų, olandų, danų, skandinavų, nekalbant apie Britų imperijos platų užnugarį Azijoje ir pirmoj vietoj Afriką su jos gausiais ir dar neišnaudotais ištekliais. Iš to darosi aišku, kad prancūzų ir vokiečių suartėjimas bei bendradarbiavimas gali reikšti tiktai Vakarų Unijos pradinę užuomazgą, bet jokiu būdu ne jos pilnutinį išsivystimą. Be Anglijos, kuri savo rankose turi raktus į Vidužemio jūrą ir Afrikos žemyną, paramos ir aktyvaus prisidėjimo Vakarų Unija yra ir paliks utopija. Amerika, vykdydama savo Marshallo planą ir organizuodama Atlanto paktą, stengiasi visom jėgom tiesti ūkinius bei militarinius pagrindus Europos tautų susivienijimui, bet, praktiškai imant, daugiausia priklauso nuo Anglijos ar Vakarų Unijos idėja virs kūnu. Anglijos laikysena pastaruoju metu kaip tik ir kelia didžiausio susirūpi-

nimo. Europos federalistų suvažiavime, įvykusiame 1948 m. gegužės mėn. Hagoje, prancūzų valstybininkų — Ramadier, Bidault ir Schuman — pastangomis buvo priimtas nutarimas sušaukti kiek tik galima greičiau *Europos parlamentą* ir taip pačiu artimiausiu laiku pereiti prie jungtinės Europos praktiško organizavimo. Nuo vieno miliono gyventojų turėtų būti renkamas vienas atstovas. Bet šių sumanymų karštą atmosferą tuoj atšaldė tų pačių metų rugpiūčio mėn. gale padaryti Attlee pareiškimai ir rugsėjo mėn. viduryje parlamente pasakytoji Bevino kalba, paskelbiant, kad Europos organizavimo planai yra laikytini neįgyvendinamais ir net nediskutuojamais. Bevinas sakėsi perduosiąs klausimą svarstyti imperijos konferencijai, bet iš jo kalbos buvo jaučiama, kad tai yra išsisukinėjimas. Kyla klausimas: kas įvyko su Bevinu ir darbiečių partija, kuri prieš tai yra buvusi karšta tiek pasaulinės valstybės tiek ir europėjinės federacijos šalininkė ir nūn taip staiga pakeitė savo planą Europos organizavimo atžvilgiu? Gali būti ne viena, bet keletas priežasčių ir dar sunku būtų pasakyti, kuri iš jų yra pati svarbiausia. Galimas dalykas, kad darbiečių partijos ir jos vadų neigiamą nusistatymą jungtinės Europos požvilgiu apsprendžia konkurencijos motyvai, būtent ta aplinkybė, kad ne darbiečiai, o opozicija Winstono Churchillio asmenyje pati pirmoji griebėsi konkrečių žygių organizuoti jungtinę Europą. Pagrindą šiam spėjimui duoda darbiečių partijos vadovybės savo nariams duotas įsakymas, draudžiantis oficialiai dalyvauti Haagoje įvykusiame Europos federalistų suvažiavime, kurio pagrindinis iniciatorius ir vairuotojas buvo Churchillis. Amerikos stebėtojai nurodo ir kitas priežastis, ir, būtent, visų pirma ūkines, o paskui militarines ir politines.

Amerikiečių manymu, darbiečių partijos neigiamą nusistatymą Europos organizavimo atžvilgiu apsprendžia *planingo ūkio* Anglijoje įvedimas. Kiekvienas planingas arba socialistinis ūkis, įvestas krašto viduje, neišvengiamai vedąs į tautinio suvereniteto stiprinimą ir nacionalizmo išbujojimą užsienio politikoje, — galvoja amerikiečių kritikai. Jų manymu, kiekvienas *socializmas* yra kelias į *nacionalsocializmą*. Darbiečių partijos posūkis planingo, socialistinio

ūkio keliu, esą, visiškai pakeitęs ir patį partijos veidą, tarptautinį kursą paversdamas grynai ekskliuzyvistiniu - tautiniu. Kaip vienas iš ūkinių veiksnių, verčiančių Angliją atokiau laikytis nuo Vakarų Unijos ir prie jos veiksmingai neprisidėti, yra iškeliamas „geležinės uždangos" atsiradimas, suardęs mūsų žemyne ūkinę lygsvarą. Geležinė uždanga perskyrė Europą į dvi dali: vieną iš jų, būtent centrinę, sudaro ištisai *industrinė* sritis, antrą, periferinę, *agrarinė* sritis. Centrinė sritis apima Angliją, Vokietiją, Austriją, Benelukso valstybes, Šveicariją, pietų Prancūziją, šiaurės Italiją, Švedijos pietus ir Čekoslovakiją. Apie šį industrinį Europos centrą grupuojasi agrariniai Europos pakraščiai. 1930 metais 80 procentų viso pakraščių Europos eksporto ėjo į centro Europą ir, iš antros pusės, 83 procentai centro Europos gamybos rado sau rinką pakraščių Europoje. Kaip geležinė uždanga šią visą ūkinę padėtį pakeitė ir išvedė iš lygsvaros galima pav. spėti iš to, kad 1947 m. vokiečių eksportas į rytus pasiekė vos tik 4 procentus to, kas buvo 1938 metais... Taigi, žiūrint iš ekonominio taško, anglams, atrodo, yra kuo mažiausiai išskaičiavimų gravituoti į ūkiškai sužalotą, išsekusį Europos žemyną ir su juo artimai susirišti.

Jeigu Anglija nėra linkusi susirišti su Europos žemynu ūkiniais saitais, tai to negalima būtų pasakyti apie militarinį bei strateginį klausimą. Kiekvienam aišku, kad priešo priartėjimas prie Lamanšo reikštų ne ką kitą, kaip iš anksto apgalvotą ir numatytą taikinį į Anglijos širdį. Europos gynyba yra drauge ir Anglijos gynyba. Deja, ir šiuo požvilgiu anglai nėra linkę perdaug glaudžiai susirišti su Europos žemynu. Šito viso priežastį paaiškina amerikiečių publicistas Lippman laikraščio „New York Herald Tribune" skiltyse sekančtiu būdu: „Amerikiečių ir anglų strateginė doktrina remiasi jūrų ir oro jėga. Jinai yra sunku suderinti su pažiūra Europos žemyno kraštų, kuriems gresia invazijos iš sausumos ypatingas pavojus. Amerika neprileis prie Vakarų Europos užpuolimo, bet jos karinės jėgos yra taip išskirstytos, jog jinai negali veiksmingai ginti nei Vakarų Vokietijos, nei Vakarų Europos. Šis prieštaravimas padarys negalimą tiek militarinį susitarimą, tiek abipusį ūkinį susitarimą ir prekybos varžtų panaikinimą. Anglai nenori tapti

priklausomi nuo prancūzų ir italų fabrikų, kurie karo atveju negali būti ginami. *Dėl šitų labai suprantamų priežasčių Anglija nesiėmė vadovauti Europos suvienijimui*".

2. — Europos kaip kultūrinės galybės gelbėjimo problema

Iš to, kas pasakyta, matome, kad Europos suvienijimo idėjai iki šiolei trūksta tam tikro visa apimančio ir jungiančio pagrindo. Pavojus iš eurazinių Rytų, tiesa, verčia Europos tautas telktis krūvon, organizuotis, vienytis, bet juk tai yra negatyvus, o ne pozityvus Europos suvienijimo veiksnys. Amerikos pastangos suvienyti Europą išplaukia iš tų pačių siekimų bei motyvų: organizuoti užtvarą prieš komunizmą. Šiandien ir patys valstybininkai pamažu ima įžiūrėti, kad kova prieš komunizmą vien išorinėmis priemonėmis, ar tai būtų ūkinės, militarinės, strateginės bei politinės, nėra pakankamai veiksminga, nes bolševizmas eina į tautas kaip nauja *religija,* kaip naujas mesijanizmas bei išganymo mokslas, žadąs žmonijai visų jos idealų, vilčių ir svajonių išsipildymą. Štai kodėl kovai su bolševizmu neužtenka vien *išorinių,* bet, visų pirma, reikia *moralinių, vidinių* priemonių.

Kol vidinių kovos priemonių prieš bolševizmą nebus surasta ir veiksmingai pavartota, tol komunizmas, būdamas savo esmėje ne kas kita kaip patologinis apsireiškimas, užkrečiama epidemija, plis visame pasaulyje. Kova prieš komunizmą vien išorinėmis priemonėmis šios ligos bacilos pasirodo ne tik neįveikia, bet, atvirkščiai, dar suteikia jam moralinę dirvą labiau bujoti. Kiekvienas iš viršaus varžomas ir slopinamas revoliucinis sąjūdis paprastai pradeda leistis pamažu į pogrindžius ir augti į gilumą, įleisdamas šaknis į masių psichologiją bei žmonių pasąmonę. Labiausiai šiandien sėkmingai kovai prieš komunizmą yra, turbūt, reikalingi ne tiek fiziniai ginklai, kiek, visų pirma, *moraliniai, dvasiniai priešginkliai.* Prieš klaidingą, apgaulės ir neapykantos dvasia persunktą Markso, Engelso, Lenino ir Stalino „religiją", žadančią kruvinom revoliucinėm skerdynėm, melo, smurto, klastos ir visuotinės vergijos priemonėm sukurti žemėje rojų, pastatytina tiesos, meilės ir teisingumo dvasia ir ta dvasia besiremiantis ūkinės, kultūrinės, socialinės, valstybinės santvarkos idealas. Bolševizmas, kaip jau

esame minėję, yra liga, yra vėžys žmonijos kūne ir todėl šiai moralinei jėgai pašalinti reikia psichoterapijos priemonių. Šiandien dar mažai kam aišku, kaip ši liga atsirado, kame slypi šios lygos pirmpradiniai gemalai, kas, kada, dėl ko ir kokiu būdu šią ligą iššaukė, kokias istorines raidos stadijas ši liga perėjo, kol pagaliau jinai įgavo pilnutinę savo išraišką sovietinėje valstybėje.

Šiandien, kada visomis pastangomis yra griebiamasi organizuoti jungtinė Europa kaip „trečioji pasaulio" jėga, turinti tikslą tapti ūkinės, kultūrinės, socialinės, politinės lygsvaros bei išlyginimo veiksniu priešingų globalinių jėgų susikirtime, iškyla klausimas: ar Europa tikrai yra pašaukta šiam moraliniam bei pedagoginiam uždaviniui atlikti, jeigu pašaukta, tai kodėl ir kaip šis uždavinys gali būti įvykdytas? Kaip matėme, Europos suvienijimo bei organizavimo klausimas toli gražu nėra toks paprastas, kaip ne vienam šiandien atrodo[1]). Dar prieš 30 metų, t. y. po pirmojo pasaulinio karo, kada buvo suorganizuota Tautų Sąjunga su būstine Ženevoje, Europa vis dar buvo laikoma viso žemės rutulio tarsi kokiu vidurtaškiu, į kurį gravitavo ir krypo visų tautų ne tik kultūrinis, bet ir politinis dėmesys. Buvo vis dar įprasta kalbėti apie Azijos, Afrikos bei kitų žemynų europeizaciją maždaug Rusijos europėjinimo nuo Petro Didžiojo laikų pavyzdžiu. Bet aiškesnės galvos jau anksčiau numatė ir perspėjo, kad europacentrinio galvojimo likimas prasidedančios naujos epochos pradžioj bus toks pat, koks buvo gescentrinio galvojimo likimas renesanso pradžioj. Max Scheler, dar pirmam pasauliniam karui nepasibaigus, žurnalo „Hochland" skiltyse rašė, jog tik Rytų pasaulio galybėms — Kinijai, Japonijai, Rusijai, Indijai ir Islamui bundant iš ilgo amžių miego ir įžengiant į istorinę areną, prasideda tikrąja to žodžio prasme „pasaulinė istorija", kuri politinių bei ūkinių jėgų svorį perkels iš Europos į kitus kontinentus (žiūr. Max Scheler, Soziologische Neuorientierung und die Aufgabe der deutschen Katholiken nach dem Kriege, Hochland, 1916. XII. 2, 288 sq.). Ši pra-

[1]) Žiūr., pav., A. Toynbee, The International Outlook, Civilisation on Trial. New York, 1948. 126—149 p.

našystė šiandien yra įvykęs faktas: *„Europa jau nėra pasaulio centras!* Ją pralenkė kiti kontinentai. Joks Vienos kongresas, jokios Ženevos derybos, joks kultūrinis žygdarbis ir jokie techniški vadovavimo momentai jau neapsprendžia jos likimo kelio. Jėgos, kurios nulemia pasaulio įvykius, yra už Europos ribų. Europa kaip pirmaujanti ir kadaise vadovaujanti pasaulio jėga yra nuversta nuo sosto. Amerika, Azija ir Afrika atsistojo jos vietoje kaip vadovaują ūkiniai kontinentai. Ir kol kas nesimato jokio pagrindo manyti, kad tam tikru laiku čia įvyks pasikeitimas Vakarų naudai. Kaip dalykai besiplėtotų, viena yra neabejojamai tikra: Europa prarado galimybę pati apspręsti savo likimą. Jinai pateko į Amerikos ir Azijos priklausomybę“ (Žiūr. Louis Emrich, Die Zukunft des Abendlandes, Europa in der Welt von morgen. Freiburg i. Br., 1946, 16 p.).

Europacentrinio galvojimo sudužimas yra vienas iš pačių ryškiausių nūn prasidedančios istorinės eros bruožų, priverčiąs Europos tautas iš pagrindų persiorientuoti ir reorganizuotis, išeinant iš naujai susidariusios tarptautinės padėties ir jos reikalavimų. Daugelis mąstytojų, turėdami galvoje tą aplinkybę, kad ūkinių bei politinių jėgų svoris persikėlė iš Europos į kitus žemynus ir būtent vyraujamai į Ameriką ir Rytus, yra priėję labai pesimistišką ir vienašališką išvadą: Europos istorinis vaidmuo, esą, jau suvaidintas, nieko kito jai nelieka, kaip tik rinktis vieną iš alternatyvos pusių: eiti arba išvien su komunistine Rusija arba išvien su kapitalistine Amerika. Apie kokią nors ūkinę, kultūrinę, socialinę, politinę, religinę Europos tautų misiją arba pašaukimą pasaulio tautų šeimoje nesą ir kalbos, nes, esą, Vakarų žlugimas esąs galutinai įvykęs ir istorijos užantspauduotas dalykas. Oswaldo Spenglerio teorijos šalininkų Vakaruose nūn tikrai netrūksta. Griuvėsiais, šipuliais ir pelenais paversti Europos miestai, milionienės benamių, alkanųjų, bedarbių, karo invalidų, tremtinių masės atrodo pats geriausias ir realus įrodymas, kad Spenglerio pranašystė apie Vakarų pasaulio nuosmūkį bei žlugimą yra teisinga. Vienok tikrenybėje taip nėra. Tie, kurie skelbia Europos galą, daro tą klaidą, kad jie Europą ir jos likimą tapatina su Europos buvusia ūkine bei politine hegemonija pasaulyje.

Galima pilnai sutikti su tokiais ekonomistais kaip prof. dr. Gustav Cassel, John Mayard Keynes ir jau minėtuoju Louis Emrich, kad Europa jau niekad neatgaus savo buvusios ūkinės bei politinės pasaulio hegemonijos, bet juk ūkis ir politika dar nėra viskas: yra dar *kultūrinė* sritis, kurios yra nemažiau lemią istoriniai veiksniai kaip kad ūkinis ir politinis. Istorija mums liudija, kad kada susiduria kultūra iš vienos pusės ir civilizacija iš antros, tai tik laikinai ir iš paviršiaus žiūrint pergalė priklauso civilizacijai, gi galutinėje pasėkoje iš šios dvikovos išeina laimėtoja *kultūra*. Romėnai, klasiškos civilizacijos tauta, viso antikinio pasaulio nugalėtoja, patys turėjo galop prisipažinti, kad Graikijos ir Atėnų kultūriniai ginklai pasirodė stipresni už romėnų militarinius ginklus, taip kad tikruoju nugalėtoju tikrenybėje paliko fiziškai nugalėtasis: Graikija bei Atėnai. Sokrato, Platono, Aristotelio, Aischilo vardai istorijoj yra labiau įamžinti negu Scipijono, Sulos ar Marijaus. Istorija mums paliudija ir kitą tiesą, būtent: kada susiduria kultūra arba civilizacija iš vienos pusės ir religija iš antros, tai religijos tariamas nuslopinimas, užgniaužimas, išnaikinimas yra grynai iliuzorinis dalykas, gi galutinėje pasėkoje *religija* palieka laimėtoja prieš kultūrą ir juo labiau prieš civilizaciją. Senovės Atėnų dvasia pasirodė stipresnė ir amžinesnė už Romos dvasią, bet senovės Jeruzalės dvasia, atžymėta Betlėjaus žvaigždės šviesa, kruvinąja Golgotos Auka ir nusileidžiančiais iš dangaus liepsnos liežuviais istorinį Sekminių rytą, pasirodė galingesnė ir už Atėnų ir už Romos dvasią.

Šitą būtent tiesą, kad kultūra galutinėje pasėkoje išeina nugalėtoja prieš civilizaciją, o religija — ir prieš civilizaciją ir prieš kultūrą, turėtų šiandien giliai įsidėmėti kiekvienas europietis, kuriam iš visų pusių yra kalama mintis į galvą, kad Europos saulė yra galutinai nusileidusi, kad jos vaidmuo jau suvaidintas, kad jos visi galimi keliai išvaikščioti, galimybės išsemtos. Šitoks likimas galėtų tik tada Europą ištikti, jeigu europiečiai visiškai nesusivoktų arba laiku nesusivoktų didžiose problemose ir uždaviniuose, kuriuos iškelia nūn prasidedanti nauja, universalistinė epocha. Vienas iš šio rašinio užsimojimų ir yra parodyti, kad Europa ir jos pagalba pasauliui tiek šiuo metu, tiek ir atei-

tyje yra labiau reikalinga negu bet kada anksčiau. Europa nūn stovi ant amžių slenksčio, kuris jai gali atverti platų ir ilgą kelią į ateitį ir įgalinti ją vykdyti savo kultūrinį pašaukimą prasidedančioje universalistinės, visapasaulinės kultūros epochoje. Dieve duok, kad Europa šį savo kelią kuo greičiausiai surastų ir susivoktų savo pašaukime. Blogiausia, kad Europa iki šiolei pati savęs nepažįsta. Europos ateities galimybes turėdamas galvoje, maršalas Smuts štai ką kalbėjo Olandijos parlamente: *„Jeigu Europa susiras savo kelią, tai prasidės Europos dvasios plėtotė, kuri pastatys šešėlyje garbingiausius Europos praeities periodus... Prieš šį Europos dvasios atgaivinimą nublanks Graikijos garbė ir Romos didybė. Medžiaginė ir dvasinė pažanga ves į tokį gyvenimo ir kultūros standartą, kokio pasaulis dar niekad nėra matęs. Europos didybė yra priešais ją, o ne už jos“* (Žiūr. prof. Wilhelm Schmidt straipsnį: Gegenwart und Zukunft des Abendlandes, in: Neues Abendlandes, Mai 1948. 135 p.). Šitaip kalbėdamas maršalas Smuts turėjo galvoje Europos jungtines valstybes, suorganizuotas federalistiniais pagrindais. Kad federalizmas[1]) yra kelias tiek jungtinei Europai kurti, tiek ir aplamai teisingai tarptautinei santvarkai įgyvendinti, prieina išvadą kiekvienas, kas tik daugiau gilinasi į žmoniją ištikusios katastrofos priežastis ir jieško išeities iš dabarties chaoso. Bet viena yra aišku: federalizmas, būdamas savo esmėje ne kas kitas kaip pilnutinė bei visapusiška demokratija, t. y. demokratija įgyvendinta ne tik politinėje, bet ir kitose srityse — ūkinėje, kultūrinėje, religinėje, — vien politinėmis, išorinėmis priemonėmis negali būti įgyvendintas.

Federalistiniais pagrindais Europa tik tada gali būti suorganizuota ,kada greta arba, tikriau sakant, pirm politinės Europos vienybės bus siekiama ir organizuojama dvasinė Europos vienybė. Europai ir visam pasauliui šiandien labiausiai reikia ne medžiaginių išteklių, darbo gamybos įrankių ar žmonių, bet visa apimančios, vienijančios ir sutaikančios dvasinės bei moralinės jėgos, galinčios suderinti

---

[1]) Žiūr. Leo Van Vassenhove, L'Europe helvetique, etude sur les possibilites d'adapter a l'Europe les institutions de la Confederation helvetique. Neuchatel, 1943. Johannes Steel, The Future of Europe. New York, 1945.

visas tas priešingybes ūkinėje, kultūrinėje, socialinėje, politinėje, teisinėje, religinėje srityje ir taip nutiesti pagrindus taikai bei bendradarbiavimui tarp įvairių luomų, profesijų, partijų, tautų, valstybių, socialinių, kultūrinių, rasinių, pasaulėžiūrinių, religinių grupių bei vienetų. Kol tokios visa apimančios, visa apjungiančios, vienijančios, išlyginančios ir sutaikančios dvasinės jėgos pasaulyje nepasirodys arba jinai nebus atrasta, tol visos, kad ir gražiausios, kalbos apie suvienytąją Europą ir suvienitąjį pasaulį bus veltui, nes atsivėrusios gyvenimo prarajos tarp įvairių skirtingų partijų, luomų, tautų, rasių, kontinentų, pasaulėžiūrų ir t.t. yra perdaug gilios ,kad jas būtų galima vien gražiais norais ar žodžiais užpildyti. Šiandien visiems yra aišku, kad žmonija įžengė į naują epochą. Ta epocha, kuri prasidėjo renesansu ir tęsėsi apie pusę tūkstančio metų, šiandien yra galutinai pasibaigusi ir yra jau užverstas istorijos lapas. Kuo tad esmingai skiriasi nūn prasidedanti epocha nuo 500 metų trukusios renesansinės epochos? — Epocha, trukusi nuo viduramžių pabaigos iki XX amžiaus pradžios buvo ne kas kita kaip įvairių gyvenimo bei kultūros sričių, veiksnių *diferencijacijos* laikotarpis. Būdingiausia nūn prasidedančio amžiaus žymė, atrodo, bus ta, kad visose srityse galima pastebėti *integracijos* tendencija bei ilgesys.

Įvairių gyvenimo veiksnių savarankiškas — daugelyje vietų iki kraštutinio egoizmo — išsišakojimas, prasidėjęs renesanso metu, yra pagaliau pasiekęs savo viršūnę. Prasideda pasiilgimas ir grįžimas vėl prie to pirmykščio gyvenimo kamieno, visas atžalas bei šakas laikiusio ir maitinusio, nes atsijimas nuo pirmykščio kamieno gresia Europos civilizacijos pačių gyvybinių šaltinių išsekimu ir gali baigtis visiška mirtimi.

Kas yra tas pirmapradinis kamienas, iš kurio išaugo, išsidiferencijavo, išsiskleidė per pastaruosius 500 metų Europos kultūros atžalos? Kas yra ta visa vienijančioji jėga, kuri šalia visų gyvenimo veiksnių diferencijacijos bei priešingybių būtų pagrindas visų gyvenimo sričių integracijai, išlyginimui, sutaikymui?

3. — Katalikybė kaip Europos kultūros vienijantis ir sutaikantis veiksnys

Tokia išlyginamoji, vienijančioji ir sutaikančioji dvasinė jėga ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje gali būti tik *katalikybė*. Vienytojos bei sutaikintojos uždavinį katalikiškoji krikščionybė yra vykdžiusi porą tūkstančių metų, t. y. visą laiką, nes tokia katalikybės esmė buvo Grigaliaus Didžiojo, tokia pati paliko ir Leono XIII bei Pijaus XII metu: jos turinys ne tik nesumažėjo, nesusiaurėjo, bet atvirkščiai, laikui bėgant, dar labiau praturtėjo, ir šis turtėjimas nėra jos esmės pasikeitimas. Juk koks skirtumas, sakysime, tarp ąžuolo gilės, į kurią tarsi sudėta yra visa ąžuolo esmė, iš vienos pusės ir ąžuolo medžio arba augmens iš antros! Ąžuolo gilei sprogstant, pirmiesiems daigams pasirodant, paskui ąžuolui augant, lapojant, šakojant ir virstant storaliemeniu ir plačiašakiu augmeniu, niekas nesako, kad ąžuolas keičia savo prigimtį bei esmę. Taip ir katalikybė: ta aplinkybė, kad kiekviena epocha, kiekvienas amžius, kiekviena kultūra, pasaulėžiūra, kiekvienas žemynas, kiekviena rasė, net kiekviena tauta ir pavienis individas gali rasti ir randa katalikybėje brangaus, randa savo prigimčiai atsakančių ir ją patenkinančių elementų, nereiškia, kad katalikybė sąmoningai prisitaiko prie amžiaus, darydama kompromisus. Tai reiškia, *kad katalikybė yra visų gyvenimo formų bei pavidalų pilnatis. Katalikybė yra sintezė visų galimų tezių, antitezių ir sintezių. Katalikybė, būdama savo esme priešingybių suderinimas bei supuolimas, yra absoliutinė sintezė.*

Hegelis, Marksas, o vėliau Leninas yra padėję didžiausias pastangas pagrįsti ir išplėtoti vadinamą *dialektinį* mąstymo metodą, t. y. metodą, paremtą *priešingybės* dėsniu. Ypač Leninas, nežinodamas katalikiškosios minties istorinės raidos ir neturėdamas nė mažiausios nuovokos apie krikščionybės esmę, dialektinį mąstymo metodą laiko Amerikos atradimu ir esminiu materialistinės pasaulėžiūros bruožu (žiūr. Wladimir Iljitsch, Lenin, Zur Frage der Dialektik, in: Aufbau. Kulturpolitische Monatschrift, Berlin, 3 Jahrgang, 1948. Heft 4, 335—338 p.). Jeigu tas pats Leninas būtų pažinęs bent, sakysime, tokį šv. Augustiną, kuris

į visą žmonijos istorijos vyksmą žiūrėjo tarsi į „giesmę supintą iš priešingybių“ (Sicut carmen ex antithesis componitur!), ar kardinolą *Nicolaus Cusanus,* kurį reiktų pavadinti dialektinio mąstymo metodo tikruoju pagrindėju ir kurio kūryba sudaro tarsi įvadą į naująjį laikų minties istoriją, — tai galbūt bolševizmo teoretikai nebūtų prasilenkę su istorine tiesa, dialektinio mąstymo būdą laikydami tik XIX amžiaus išradimu. Tai viena. Antra, dialektinio metodo jie gal nebūtų laikę išimtinai materialinės pasaulėžiūros raktu. Trečia, gal būtų geriau suvokę dialektinio metodo esmę ir mokėję geriau jį pritaikyti praktiškai, nes dialektinio metodo supratimas, koks jis užtinkamas marksistinėje literatūroje, yra pernelyg siauras, iškraipytas; sumaišoma du skirtingi dalykai: priešingybė ir prieštaravimas, o jo praktiškas taikymas tiesiog skandalingas. Ketvirta, jie gal pamažu būtų pastebėję ,kad dialektinio metodo laikantis, visas materialistinės pasaulėžiūros pastatas iš karto netenka savo pagrindo ir į šipulius sugriūva. Penkta, gal kuris nors būtų pastebėjęs, kad *katalikybė* yra tas istorinis apsireiškimas, kuris suponuoja *priešingybes* (ne prieštaravimus!) ne tik grynai teoretiškai, bei logiškai, bet ir realiai, gyvai išreiškia priešingybių vienybę.

Laikas yra pastatyti katalikybei *pilnutinės krikščionybės* klausimą visame gilyje, plotyje ir aukštyje. Tik tada šių dienų žmogui gali pilnai paaiškėti įvairios socialinės, ūkinės, kultūrinės, politinės ir religinės perversijos bei iškrypimai, kaip komunizmas, kapitalizmas, fašizmas ir t.t., kurie yra užkrėtę ne tik Europą, bet ir pasaulį. Tik tada gali paaiškėti šių perversijų pačios giliausios šaknys ir kartu psichoterapinės priemonės šioms perversijoms gydyti. Klystų, kas manytų, jog komunizmas, kapitalizmas, fašizmas savo esme yra tai išimtinai ūkinė ar politinė problema. Ir komunizmas, ir kapitalizmas, ir fašizmas yra Europos ir žmonijos liga, yra patologinis Europos kultūros apsireiškimas, kurio pirmapradiniai mikrobai bei gemalai slypi daug giliau negu pirmu požvilgiu gali atrodyti. Ir komunizmo, ir kapitalizmo, ir fašizmo bei nacionalsocializmo, ir aplamai šių dienų krizės visose gyvenimo srityse — intelektualinėje, etinėje, ekonominėje, kultūrinėje, socialinėje, politinėje —

giliausios šaknys bei priežastys yra *religinės*. Jau Vl. Solovjovas savo veikale „Rusija ir visuotinoji Bažnyčia“ yra įtikinamai parodęs, kad religinės sąmonės krizė veda į anomalijas įvairiose gyvenimo srityse ir kad dėl tos priežasties fundamentalinės *teologinės* problemos anaiptol nėra be reikšmės praktiškam gyvenimui, bet *visoms praktinio gyvenimo sritims — ūkinei, kultūrinei, socialinei ar politinei — fundamentalinės religinės tiesos turi pirmaeilės, grindžiamosios ir vedamosios reikšmės,* būdamos tarsi koks neregimas, paslaptingas visų dalinių gyvenimo problemų raktas, tarsi mazgas, į kurį susibėga ir iš kurio išeina raizgūs žmogaus buities siūlai. Štai kodėl vyskupas Wilhelm Emanuel von Kettler, tas kietavalis vokiečių M. Valančius, vienas iš pirmųjų drįsęs stoti į kovą prieš politinį totalizmą, randa reikalo pabrėžti: *„Visi klausimai, iš esmės paėmus, yra religiniai klausimai“*. (Žiūr. prof. dr. theol. Peter Tischleder, Der Totalismus in der prophetischen Vorausschau W. E. von Ketteler, Mainz 1947. 24 p.). Šitą pačią mintį bene įtikinamiausiai ir išsamiausiai išplėtoja vienas iš žinomiausių anglų sociologų ir universaliausių kultūros kritikų, *Christopher Dawson,* savo veikale „Teismas viršum tautų“, įrodydamas, *kad nesantaikų ir antinomijų, kurios dabar yra suskaldžiusios visą pasaulį ir visą žmoniją į priešingus kovojančius frontus, pagrinde slypi neužbaigti teologiniai ginčai bei teologinės problemos* (žiūr. Chr. Dawson, Gericht ueber die Voelker, Zuerich 1945, p. 35 sq.). Artėja laikas, kada bus pilnai suprasta ir įvertinta tiesa, išreikšta viduramžių posakiu: „theologia est magistra scientarum“. Ne kas kitas, o tokie ekonominių bei politinių mokslų autoritetai kaip Max Weber, Werner Sombart („Trys politinės ekonomijos“, 1930; „Bažnyčia ir ūkinė santvarka“, 1937) atidengė sąryšius tarp religinio bei teologinio pasaulėvaizdžio iš vienos pusės ir ūkinio gyvenimo sąrangos iš antros. Ne kas kitas, o toks ekonominių klausimų žinovas kaip prof. dr. Constantin von Dietze, Freiburgo (Breisgau) universiteto rektorius, tuoj po antrojo pasaulinio karo ėmėsi rašyti klausimu: *„Politinė ekonomija ir teologija“, iškeldamas teologijos bei teologinio požvilgio reikšmę ir būtinumą, sprendžiant ekonominę problemą.* (Žiūr. Constantin von Dietze,

Nationalekonomie und Theologie. Tuebingen—Stuttgart 1947, 41 p.). Šitokiu būdu šių dienų mokslo vyrai pamažu priartėja prie tų pačių pagrindinių gyvenimo tiesų, kurias savo metu klasiškai yra išreiškęs šv. Tomas Akvinietis (Žiūr. Otto Schilling, Die Staats- u. Soziallehre des Thomas von Aquin, Muenchen 1930.).

Žinant, kad dabartinės visuotinės Europos ir pasaulio krizės giliausios šaknys bei priežastys yra ne ūkinio, kultūrinio, socialinio, politinio, bet *religinio* pobūdžio, kad visų didžiausių šių dienų žmonijos problemų, ginčų, nesantaikų ir karų pagrinde yra, kaip pabrėžia Ch. Dawson, „neužbaigti teologiniai ginčai bei problemos", kurių naujieji laikai, apsvaigę medžiaginės pažangos siekimais, visiškai nepastebėjo ar išleido iš akių, lieka dabar mums atskleisti Europos kultūros ir pasaulio tragedijos *religinį foną*[1]), parodyti tas religines šaknis bei priežastis, kurios Europą, Rytus ir Vakarus, o paskui ir visą pasaulį neišvengiamai vedė prie dvasinio susiskaldymo, ilgainiui iššaukdamos tris baisias Europos kultūros anomalijas, tris ligas: *bolševizmą, kapitalizmą, socializmą.*

Bolševizmas, kapitalizmas ir socializmas yra katalikybės turinio paneigimo pasekmė, tai žmonijos dechristianizacijos ir jos apostazijos trys pagrindinės formos, kaip trys baisūs perspėją ženklai, kad antichristinis[2]) amžius yra jau prasidėjęs ir krikščionijai teks stoti į žūtbūtinę kovą prieš apokaliptinį žvėrį, t. y. prieš *totalistinę* valstybę. Yra pagrindo spėti, jog ši kova prieš totalistinę valstybę bus vienas iš veiksnių, kuris krikščionis suburs ir atves į vienybę.

Šiandien tegu ir daug kalbama apie Europos vienybę, bet tikrenybėje Europa yra nevienybė ne tik politine, bet visų pirma dvasine prasme. Iš vienos pusės Rytai su savo komunistine dvasia, iš antros pusės Vakarai su savo individualistine, kapitalistine gyvenimo dvasia yra pavertę Europą pasaulinės dvikovos frontu, karo lauku. Bet ne taip

---

[1]) Žiūr. Ch. Dawson, Religion and the Modern State. New York, 1935. N. Micklem, The Theology of Politics. London, Oxford University Press. 1941. H. Belloc, The Crisis of Civilisation. Fordham University Press, 1937.

[2]) Skt. Joseph Roth, The Anti-Christ. New York, 1935. William Robinson, The Devil and God. London, 1945.

daug kam ateina į galvą, kad ne kas kitas, o kaip tik pati Europa yra pagaminusi sau šios pasaulinės nesantaikos nuodus, nuo kurių pražūtingo veikimo jai gresia nūn mirtis. Kokiu būdu, kodėl ir kada tai įvyks? Kame slypi komunizmo bei bolševizmo ligos pirmapradiniai gemalai? Kame ieškoti kapitalizmo ligos pirmapradinių gemalų?

B. Katalikybės paneigimo istoriniai padariniai

1. Kapitalizmas kaip katalikybės turinio paneigimo istorinė pasekmė

Apie kapitalizmą ir jo genezę šiandien daug yra prirašyta (Jakob Striedel, Zur Genesis des modernen Kapitalismus. Leipzig 1904; Werner Sombart, Der moderne Kapitalismus. 1928; Harold Rasch, Das Ende der Kapitalistischen Rechtsordnung, Heidelberg, 1946; H. N. Brailsford, Why Capitalism means War. London 1938). Nepagailėjo kapitalizmui karčių žodžių katalikai, ypač vad. Vienos mokykla pryšakyje su Anton Orel, „Der Neue Weg" žurnalo redaktorium, „Oeconomia perennis" (Wien 1930) autorium, ir prof. Karl Lugmayer (Grundrisse zur neuen Gesellschaft, 1927), žurnalo „Neue Ordnung" redaktorium. Žinomas teologas domininkonas Alexander Horwath, remdamasis socialiniais principais, kuriuos yra išdėstęs šv. Tomas, prieina išvadą, jog „krikščioniškoji ūkio sistema yra galima tik ant kapitalizmo griuvėsių" (Žiūr. Alexander Horvath, Eigentumsrecht nach Thomas von Aquin. 1929. 10 sq.). Didelio dėmesio užsitarnauja šiandien P. Jostocko veikalai (ypač: Ausgang des Kapitalismus. 1928; Der deutsche Katholizismus und die Ueberwindung des Kapitalismus. 1932). *Tai yra profesoriaus Max Weberio, žinomo socialinių, ekonominių ir politinių mokslų šulo, istorinis nuopelnas, kad jis vienas iš pirmųjų atidengė ir parodė vidinio priežastingumo bei giminingumo sąryšius tarp protestantizmo iš vienos pusės ir kapitalizmo iš antros*[1]). (Žiūr. Die protestantische Ethik

[1]) Šiuo klausimu pati geriausia knyga yra: R. H. Tawney, Religion and the Rise of Capitalism. New York, 1926. Be to: Amintore Fanfani, Catholicism, Protestantism and Capitalism. London, 1937.

und der Geist des Kapitalismus. Tuebingen 1934; žiūr. taip pat ir: Ernst Troeltsch, Soziallehre der christlichen Kirchen 1812; J. B. Kraus, Scholastik, Puritanismus und Kapitalismus. Muenchen und Leipzig 1930). Kas gi yra savo esmėje kapitalizmas? Į tai galima trumpai atsakyti: tai yra ūkinis individualizmas. Individualizmas, prasidėjęs dar vidurinių amžių priešaušryje ir pamažu protestantizmo išpuoselėtas visame vakariniame pusrutulyje, palaipsniui įsibrovė į visas gyvenimo sritis ir todėl turi daug įvairių vardų, žiūrint, kuri kultūros bei gyvenimo sritis turima galvoje. Iki šiolei protestantizmas, ypač pas mus Lietuvoje, buvo suprantamas labai siaurai, vienašališkai: buvo turima galvoje daugiausia tik jos ritualinė bei išorinė pusė, o išleidžiama iš akių jos esmė ir jos reikšmė bei įtaka ūkiniams, kultūriniame, socialiniame, politiniame gyvenime, kurią jinai yra suvaidinusi ypač anglosaksų pasaulyje. Be protestantizmo supratimo nėra įmanomas anglosaksų kraštų, ypač Amerikos, supratimas, jų ūkinės, kultūrinės, socialinės, politinės santvarkos suvokimas bei įvertinimas. Lyginamasis religijų mokslas šiandien naujoj šviesoj pastato ir protestantizmo klausimą. Ypač paminėtini šioje srityje atlikti katalikų darbai. Taip, pavyzdžiui, profesoriaus J. Lortzo (J. Lortz, Die Reformation in Deutschland, 2 Bde. Freiburg i. Br. 1931) veikalai apie reformaciją Vokietijoje, profesoriaus A. Hertes (Die Lutherkommentare des Johannes Goechlaus; Reformationsgeschichtliche Studien und Texte, Heft 33, Muenster i. W. 1935 ir Das katholische Lutherbild im Bann des Lutherkommentare des Goechlaus, 3 Bde Muenster i. W. 1943) ir prof. Johannes Hesseno (Luther in katholischer Sicht. Bonn 1947) veikalai apie Liuterį praskina kelius į gilesnį protestantizmo supratimą ir vertinimą. Patys protestantai šiandien pripažįsta, jog prof. J. Lortzas ir prof. J. Herte savo moksliniais tyrinėjimais atidarė vartus į naujų santykių tarp katalikų ir protestantų erą. „Jeigu šiandien Liuteris vėl ateitų, rašo protestantų pastorius Karl August Meissinger, jis nustebtų, kad vis dar yra popiežius ir vyskupai ir kad joks rimtesnis ir labiau išmanantis protestantas net ir nemano juos versti. Ir jis tikrai nustebtų radęs Romos Bažnyčią šiandien tokią, kokios jis niekad ne-

būtų puolęs". (Karl August Meissinger, Luther 1946, in: Die Besinnung, Ester Jahrgang 1946, Heft 1, Maerz - April). Kaip tad būtų galima trumpiausiai nusakyti protestantizmo esmę ir jos santykis su katalikybe? Remiantis pačiais naujausiais tyrinėjimais, protestantybę reiktų suprasti ir aiškinti kaip istorinį dvasios sąjūdį ,pasisakantį ir kovojantį už tam tikrą vertybių sistemą bei tvarką. Protestantizmas yra tam tikras savitas gyvenimo stilius arba lytis, vokiečiai pasakytų „Lebensform". Protestantizmas yra toks gyvenimo stilius, kuris visose srityse iškelia ir pertempia subjektyvines, formalines vertybes. Dievybės bei Kūrėjo principą jis pertempia prieš kūrinijos principą ir taip prieina prie perdėto transcendentalizmo, prie žmogaus laisvos valios paneigimo ir predestinacijos mokslo. Žmogaus pasaulį jis iškelia ir pertempia prieš gamtos arba objektyvinį pasaulį ir taip prieina prie radikalaus antropocentrizmo bei individualizmo ūkiniame, kultūriniame, socialiniame, politiniame gyvenime. Vyriškąjį pradą jis iškelia ir pertempia prieš moteriškąjį pradą ir taip prieina prie lyčių lygiavertiškumo paneigimo moters nenaudai (garsus „Kirche, Kinder, Kleider, Kueche" posakis), tapdamas, kaip teisingai M. Scheler pastebi, „vyriškąja" religijos forma. Sielos pasaulį jis iškelia ir pertempia prieš kūno pasaulį ir taip prieina dualistinį žmogaus prigimties supratimą, vedantį į griežtą asketizmą, spiritualizmą, puritonizmą (albigensai, katarai, puritonai) ir t.t. Vienu žodžiu, visose gyvenimo srityse protestantizmas iškelia ir absoliutina *formalines* vertybes (causae formales). Formalinių vertybių iškėlimas, pertempimas, absoliutinimas taip, kad visos vertybės, visos gyvenimo sritys formalinėms vertybėms yra besąlygiškai palenkiamos, pajungiamos tarnauti. Štai esminis protestantizmo bruožas. Dievas, žmogus, siela, protas: štai tos centrinės vertybės, kurias protestantizmas akcentuoja ir kurioms jis viską palenkia. Protestantizmas klysta vyraujamai ne tame, ką jis teigia, bet tame, ką jis neigia.

Protestantizmas yra dvasios pakraipa, prasidėjusi jau viduriniais amžiais[1]*, kuri iškelia ir pertempia personalinę*

[1]) Plg. W. Kane, S.J. An Essay Toward a History of Education, Chicago, 1938. 144 p.

arba formalinę katalikybės pusę ir taip neišvengiamai veda į perdaug didelį gyvenimo sričių suasmeninimą. Šitas perdaug didelis suasmeninimas aštriausiai pasireiškė ūkinėje srityje kapitalizmo pavidale. Štai kame slypi vidinis sąryšis tarp protestantizmo ir kapitalizmo. Kaip naujųjų laikų kultūros liga, kapitalizmas yra asmeniškumo hipertrofija, iššaukianti įvairių gyvenimo sričių hipotrofiją ar net atrofiją. Ir veltui yra visos kalbos apie šios ligos pagydymą bei pašalinimą, kol nėra įžiūrimos pačios giliausios šaknys, šią anomaliją iššaukusios. Protestantizmo, davusio religinius, etinius, psichologinius pagrindus kapitalizmui, tragedija yra tame, kad jis iš katalikybės turinio tarsi išlaužia vieną fragmentą, jį paverčia visuma, jį suabsoliutina. Štai kodėl protestantizmo turinys, atmetus jo pagrindinę klaidą — dalį tiesos laikyti tiesos visuma — gali būti įtalpintas į katalikybės turinį, bet ne atvirkščiai.

Jeigu žiūrėti į protestantizmą istoriniu požvilgiu, tai jo pirminės užuomazgos reikia ieškoti labai toli — būtent pirmųjų krikščionybės amžių dualistinės minties pakraipose bei herezijose, kaip antai neoplatonizme, manicheizme, gnosticizme, o vėliau katarų, albigensų moksle ir t.t. Žinome, kad net toks šventas Augustinas, kuris pamatuotai yra vadinamas Atlantu, nešančiu ant savo pečių visą Vakarų minties pasaulį, turėjo pakelti ilgas grumtynes, kol įveikė dualistinį neoplatonizmą bei manicheizmą.

2. — *Bolševizmas kaip katalikybės turinio paneigimo istorinė pasekmė*

Kas buvo pasakyta apie protestantizmą kaip katalikybės turinio dalį bei katalikybės turinio visumos paneigimą, tas pat pasakytina apie stačiatikybę — protestantizmo tiesioginį antipodą arba priešingą polių. Kaip protestantizmo taip ir stačiatikybės supratimas iki šiolei pas mus buvo nepakankamas, nežiūrint tos aplinkybės, kad su stačiatikybe mums teko daugiau susidurti negu su protestantizmu. Veikalai tokių autorių kaip N. Arsenjevo („Rytų Bažnyčia"), F. Stepuno („Rusijos veidas ir revoliucijos veidas"), T. G. Masaryko („Rusija ir Europa"), K. Noetzelio („Dvasinės Rusijos pagrindai"), S. Franko („Rusų pasaulėžiūra") ir

t.t. Lietuvoje nebuvo radę reikiamo dėmesio bei atgarsio. Stačiatikybės pasaulis buvo permažai pažintas, o tuo tarpu geriausi Rusijos buities bei kultūros tyrinėtojai sutinka šiandien su Dostojevskio teigimu, kad stačiatikybė yra raktas į Rusijos pažinimą, turint galvoje net jos istorinį posūkį į bolševizmą. *Kaip Vakarų pasaulio ūkinių, socialinių, kultūrinių, politinių bei religinių mokslų atstovai su Maksu Weberiu priešakyje atidengė vidinius priežastingumo bei gimiringumo sąryšius tarp protestantizmo ir kapitalizmo, taip panašiai rusų sociologai ir kultūros bei religijos mokslų atstovai su Nikolajum Berdiajevu priešakyje atidengė vidinio priežastingumo bei gimiringumo ryšius tarp stačiatikybės ir bolševizmo.* Vakaruose šį sąryšį tarp stačiatikybės bei Bizantijos kultūros iš vienos pusės ir bolševizmo iš antros pusės atidengė žinomas Londono universiteto prof. *Arnold Toynbee,* A Study of History autorius, ir prof. Giuseppe Antonio *Borgese,* profesoriaująs Chicagos universitete. Paprastai yra įprasta katalikybę ir protestantizmą arba katalikybę ir stačiatikybę imti kaip dvi tiesiogines priešingybes. Tai neatitinka tikrenybę, nes tiesioginė protestantizmo priešingybė arba priešingas polius yra ne katalikybė, bet stačiatikybė, kurios būdingiausias bruožas yra tas, jog jinai visame kame iškelia ne personalinę, subjektyvinę, formalinę gyvenimo pusę, kaip kad daro protestantizmas, bet objektyvinę, kosminę, impersonalinę, beasmeninę.

Impersonalizmas arba beasmeniškumas yra pati esmingiausia stačiatikybės žymė, gi pertemptas personalizmas arba asmeniškumas yra esmingiausia protestantizmo žymė. Stačiatikybėje, panašiai kaip ir kitose Rytų religijose—taosizme, šintoizme, konfucionizme, budizme, islame — *trūksta asmens tikrąja to žodžio prasme sąvokos.* Žmogiškasis asmuo čia susilieja su kosmu ir jame ištirpsta, tarsi tas lašas jūroje. Objektyvinė gyvenimo pusė čia aiškiai ima viršų prieš subjektyvinę ir tai ne vienoj kurioj, bet visose gyvenimo srityse. Štai kodėl stačiatikybė iš vienos pusės ir protestantizmas iš antros pusės, tai tarsi ugnis ir vanduo: jeigu protestantiškiems Vakarams Dievas yra perdaug nuo kūrinijos pasaulio bei kosmoso atskirtas, atidalintas, perdaug transcendentinis, tai ortodoksiniams Rytams — *stačiatiky-*

bėje Dievas yra perdaug su kūrinijos pasauliu bei kosmosu suplaktas, perdaug imanentinis — *deizmo pavojų čia pakeičia panteizmo pavojus.* Jeigu protestantizmas, iškeldamas ir pertempdamas žmogaus pasaulį prieš gamtos pasaulį, prieina prie *antropocentrizmo,* tai stačiatikybė, iškeldama kosminės visatos bei sudievinimo principą, prieina prie *kosmocentrizmo.* Jeigu protestantizmas iškelia vyriškąjį pradą prieš moteriškąjį, tai stačiatikybė, kaip pabrėžia N. Berdiajevas, iškelia ir akcentuoja moteriškąjį pradą prieš vyriškąjį, tapdama, kaip teisingai pabrėžia N. Berdiajevas (Žiūr. N. Berdiajew, Die russische religioese Idee, in: Kairos, Zur Geisteslage und Geisteswendung von Paul Tillich, Darmstadt 1926. 386 p.) „moteriškąja religija" ir t.t. Vadinasi, visame kame pabrėžimas, pertempimas materialinio, objektyvinio prado formalinio, subjektyvinio prado nenaudai.

Taigi, kas yra stačiatikybė? *Stačiatikybė yra istorinė dvasios pakraipa, kuri iškelia ir pertempia kosminę, objektyvinę katalikybės pusę personalinės katalikybės pusės nenaudai — žmogiškasai „aš" čia yra ištirpęs daiktinėje ar kolektyvinėje bei bendruomeninėje tikrovėje.* Šitą esmingiausią stačiatikybės bruožą, būtent *beasmeniškumą,* bene pilniausiai išryškina ir išsamiausiai apibūdina rusų filosofas Nikalojus Berdiajevas savo turiningoj studijoj, kurią jis yra parašęs tikslu supažindinti vakarų pasaulį su stačiatikybės esme ir bolševizmo kilme. (Žiūr. Nikalaus Berdjajew, Die russische religioese Idee, in: Kairos, Zur Geisteslage und Geisteswendung von Paul Tillich. Darmstadt, 1926. 385—466 p.). *„Rusų religinė sąmonė niekad nežinojo individualaus sielų išganymo, bet visados tik visų išganymą... Rusas niekad nesutiks su kitų žmonių, jo brolių pasmerkimu. Jis norėtų kartu su jais būti pasmerktas... Rusų religinei sąmonei savitas yra kolektyvizmas, kuris europiečių sąmonei yra svetimas. Rusas negali apsiriboti sielos išganymu, jis nori pasaulio išganymo, perkeitimo, sudievinimo ir prisikėlimo"* (op. C. 453—455). Štai kodėl stačiatikybė turi perdėm eschatologinį bei apokaliptinį bruožą, kuris ryškiausiai atsispindi Dostojevskio kūryboje. *„Rusų idėja nėra kultūros idėja, bet išganymo ir pasaulio perkeitimo idėja, tai amžių pabaigos, o ne istorinio kelio vidurio idėja, Tai Kristaus*

arba Antikristo atėjimo idėja. Šį dalyką suprasti reiškia daug suprasti, kalbant apie Rusijos istorinį likimą“ (op. c. 418 p.). Stačiatikybės pasaulis, kurio centre stovi žmogiškojo asmens bei subjektyvinės, personalinės tikrovės paneigimo ir objektyvinės, išorinės tikrovės, t. y. kosminės ir kolektyvinės, bendruomenės tikrovės sudievinimo eschatologinė mintis, sudarė geriausią istorinę dirvą tom ateistinėm, nihilistinėm, materialistinėm ir kolektyvistinėm tendencijom, kurios nuvedė į bolševizmą. N. Berdiajevas yra ir nurodęs pagrindinius šito „rusiškojo socializmo“ etapus[1]). Prieš savo mirtį jis paskelbė įsidėmėtiną straipsnį „Esprit“ žurnalo skiltyse. Atrodo, kad ne Marksas, o vienas *rusas,* būtent dvarininkas Sasanovas, bus buvęs pirmas „marksistas“. Pastarasai dar prieš 1848 metų revoliuciją ir „Manifesto“ pasirodymą gyveno Paryžiuje, kur susitiko su Marksu ir turėjo jam tiesioginės įtakos. Pasirodo, kad ir paties leninizmo pradininkas bei Lenino mokytojas revoliucinės veiklos bei taktikos klausimuose yra ne vakarietis, bet *rusas* Petras Tkačevas (1844—1885), turėjęs ne vieną savo pirmataką „narodnikų“ tarpe bei revoliuciniame ateistiniame sąjūdyje, kurio pagrindiniais motorais yra buvę: Bielinskis, Hercenas, Černiševskis, Bakūninas, Michailovskis, Lavrovas, Nečajevas ir kiti.

„Rusų revoliucinis nihilizmas, pabrėžia N. Berdiajevas, yra persikeitusi į blogį nukreipta rusiškoji apokalipsė“. Rusų stačiatikybė, atstovaudama impersonalistinį, antropocentriniams vakarams diametraliai priešingą supratimą ir iškeldama kosminės visatos ir žmonijos sudievinimo eschatologinę mintį, bolševizme rado pačią savo kraštutiniausią ir žemišką išraišką. Žmogaus nuasmeninimas iki visiško nužmoginimo, įjungiant jį į kosminį daiktinį, į ūkinį, industrinį pasaulį ir į kolektyvinį pasaulį, čia pasiekia savo viršūnę. Bolševizmas yra stačiatikybės bei rusų mesijanizmo, eschetologinėm varsom nudažyto, sekuliarizacija ir per tai jo perversija, degeneracija, išsigimimas, — pabrėžia kitas rusų mokslininkas prof. dr. Fedor Stepun, knygos „Rusijos vei-

[1]) Žiūr. Nikolai Berdiajew, Sinn und Schicksal des rusischen Kommunismus. Ein Beitrag zur Psychologie und Soziologie des rusischen Kommunismus. Luzern, 1937. 65—103 p.

das ir revoliucijos veidas“ autorius, nūn profesoriaująs Muencheno universitete. (Žiūr. Die Besinnung. Zweiter Jahrgang 1947. Heft 5—6 September - Dezember. 261 p.). Jau Vladimiras Solovjovas savo metu yra pastatęs Rusijai klausimą: „Kokiais Rytais tu būsi — Rytais Kserkso ar Rytais Kristaus?“ Deja, Rusija pasirinko Kserkso, Atilos, Džengischano, pasirinko Antikristo, o ne Kristaus kelią ir būtent todėl, kad jinai, būdama graikiškai ortodoksinės krikščionybės bei Bizantijos kultūros paveldėtoja ir gynėja, jau seniai atstovavo dalinį, o ne *pilnutinį* krikščionybės kelią Rytuose, taip kaip protestantizmas atstovavo ir tebeatstovauja *dalinį*, o ne *pilnutinį* krikščionybės kelią Vakaruose. Ir taip, jeigu protestantiški Vakarai, vien personalistinę, asmeninę katalikybės turinio pusę iškeldami, vien ja apsiribodami ir ją pertempdami, nurieda į vieną kraštutinumą, būtent į *kapitalizmą*, tai provoslaviški ir rusiški Rytai, perdaug iškeldami kosminę, impersonalistinę katalikybės turinio pusę, perdaug ja apsiribodami ir ją pertempdami, neišvengiamai nurieda į antrąją, diametraliai priešingą, kraštutinumą, būtent į *komunizmą*.

Iš vienos pusės perdėtas *antropocentrizmas* bei *personalizmas*, iš antros pusės perdėtas *kosmocentrizmas* bei *impersonalizmas*.

Štai, trumpai kalbant, kame slypi patys pirmapradiniai kapitalizmo ir bolševizmo gemalai, štai kame istorinio dualizmo tarp Rytų ir Vakarų giliausios šaknys, štai kame *teologinių* problemų, prieš pusantro tūkstančio su viršum metų narpliotų ir narplioti nepabaigtų ar klaidingai, vienašališkai išnarpliotų, įtaka ne tik religiniame, bet ir ūkiniame, kultūriniame, socialiniame, politiniame gyvenime. Religinės bei teologinės tiesos nėra padangėse statomos pilys. Teologinės klaidos nepalieka be neigiamų praktiškų pasekmių, nors kartais ir daug praeina laiko, kol tatai įvyksta.

Mes vėliau pamatysime, kad stačiatikybė ir protestantizmas, nors ir abu drauge sudėti, dar neišsemia katalikybės turinio, nes pirmoji iškelia *kosminę*, objektyvinę, o antroji — *personalistinę*, subjektyvinę katalikiškosios bei pilnutinės krikščionybės turinio pusę, taip kad kiekvienas iš dualistinės kovos partnerių, tiek kosmocentriniai pravoslaviš-

kieji Rytai, tiek ir antropocentriniai protestantiškieji Vakarai, reiškia istorinį šuolį į *monizmą* — pirmuoju atveju į materialistinį, kairįjį, antruoju atveju — į idealistinį, dešinįjį *monizmą*. Štai kodėl tarp jų esama panašumo bei giminingumo.

Skilimas į Rytus ir Vakarus, vedęs į pragaištingą, dualistinį žmonijos susiskirstymą, turi daug gilesnę prasmę, gilesnes priežastis bei šaknis negu pirmu požvilgiu gali atrodyti. Tas pat pasakytina ir apie didelę istorinę dvikovą tarp materialistinės, revoliucinės pasaulėžiūros, atstovaujančios *kairę,* ir idealistinės, konservatyvios pasaulėžiūros, atstovaujančios *dešinę*. Schizma, skilimas Rytų ir Vakarų vyko jau tuo metu, kada ėjo garsūs trinitologijos ginčai; taip pagaliau Rytai atskilo, atkakliai laikydamiesi savo tezės:... procedit de patre...

3. — Socializmas kaip katalikybės turinio paneigimo pasekmė

Sąvoka „socializmas" iki šiai dienai yra labai nevienodai interpretuojama. Prieš 1848 metų revoliuciją socialistais buvo laikomi įvairūs utopistai. Friedrichas Engelsas 1888 m. sausio mėn. 30 d. anglų kalba išleisto manifesto prakalboje rašo: „1847 metais socialistais buvo laikomi iš vienos pusės įvairių utopiškų sistemų šalininkai, kaip tai Oweno pasekėjai Anglijoje, Fourriero pasekėjai Prancūzijoje, kurie pamažu tapo neskaitlingom ir išnykstančiom sektom; iš antros pusės įvairūs socialiniai šundaktariai, kurie visokiausio lupimo priemonėmis, be pavojaus kapitalui ir pelnui, žadėjo pašalinti įvairiausias visuomenines negeroves; ir pirmuoju ir antruoju atveju tai buvo žmonės, kurie stovėjo šalia darbininkų judėjimo ir greičiau buvo linkę ieškoti paramos šviesuomenės klasėse" (Žiūr. Rainer Barzel, Die geistigen Grundlagen der politischen Parteien, Bonn 1947, 66—67 p.). Šiandien socializmas yra labai daugiaveidis. Galima kalbėti apie profesinį, luominį, sindikalistinį, „korporatyvinį", socializmą (Pierre Joseph Proudhon, Georges Sorel, Mussolini), tautinį socializmą arba nacionalsocializmą (A. Rosenberg, Hitler, Ernst Krieck), rasinį socializmą (Joseph Arthur Gobineau, Houston Stewart Cham-

berlain, Vacher de Lapouge, Hans F. K. Guenther, Hans Alfred Grunsky), etatistinį socializmą (John Dewey), tarptautinį, visažmogiškąjį socializmą (Claude Henri Saint - Simon, Auguste Comte) etc. Kaip matome, socializmas savo turiniu bei apimtimi yra labai platus, sudėtingas sąjūdis: jeigu dešiniuoju savo sparnu ir jo atstovais (Georges Sorel) jis priartėja ir susisiekia su fašizmu, tai kairiuoju savo sparnu ir jo atstovais (Ferdinand Lassalle, Karl Marx, Friedrich Engels, Karl Kautsky, Jean Jaures, August Bebel, Franz Mehring, Max Adler) jis betarpiškai priartėja ir susisiekia su komunizmu bei bolševizmu, o viduriniuoju sparnu ir jo atstovais (Houston Stewart Chamberlain, A. Rosenberg, Ernst Krieck, Hans Alfred Grunsky) jis betarpiškai atsiremia į nacionalsocializmą bei rasizmą. Būtų klaida manyti, kad socializmas jau yra išbandęs visus savo pasisekimo šansus. Yra ženklų, kad socializmas dar ir šiandien daug kam yra virtęs tikru religijos pakaitalu. Tas ypač pasakytina apie Angliją bei Europą, kuri, vadovaujančių socialistų supratimu, turinti pasukti socializmo keliu ir užimti vidurį tarp dviejų kraštutinių pasaulio jėgų — kapitalistinės USA iš vienos pusės ir SSSR iš antros, tapdama *„trečiąja pasaulio jėga“*. Po antrojo pasaulinio karo socializmas laiko aukštai iškėlęs savo vėliavą beveik visuose Europos kraštuose. Miręs Austrijos respublikos prezidentas Dr. Karl Renner, norėdamas iškelti tarpinį socializmo vaidmenį Rytų — Vakarų konflikte, kalba apie „naujus kelius į pasaulio socializmą“ ir neatidėliojamą reikalą steigti „ketvirtąjį internacionalą“ (Žiūr. Dr. Karl Renner, Neue Wege zum Weltsozialismus, Neue Auslese, Zweiter Jahrgang, erstes Heft, 69—76 p.). Ketvirtas internacionalas turįs pakeisti šūkį: „Visų šalių proletarai vienykitės“ į šūkį: „Visų šalių socialistai žinokite! Mes esame internacionalas, mes esame naujoji žmonija!“ Vadinasi, proletariato vietą nūn turi užimti visos žmonijos, visos žmonių giminės idealas. Šitą socializmo bruožą, iškeliantį žmonijos ir jos perorganizavimo idealą, ypatingai yra išryškinę Anglijos socialistai. Anglijos socializmas, kuris čia, paties Attlee žodžiais tariant, yra išaugęs iš religinės dvasios, neišpažįsta žemyne paskelbtos Markso tezės „religija yra tautų opiumas“ arba

Augusto Bebelio paskelbtos tezės, kad socializmas ir krikščionybė tai ugnis ir vanduo. Štai kodėl paties Westminsterio arkivyskupo tvirtinimu, anglų Labour Party nebuvusi paliesta Pijaus XI enciklikų. Ką atneš anglų socializmas, laviruodamas nūn tarp laisvojo pasaulio tautų ir raudonosios Eurazijos, parodys ateitis. Gerb. skaitytojams patariame pasiskaityti *Georges Orwell* knygą „Nineteen eighty-four".

Po antrojo pasaulinio karo ir žemyne socializmas pasuko naujais keliais, būtent suartėjimo su krikščionybe kryptimi, statant pavyzdžiu tą pačią anglų Labour Party. Nuosaikieji prancūzų socialistai priešakyje su Leonu Blumu, vokiečių nuosaikieji socialistai priešakyje su Dr. Kurt Schumacheriu, K. Schmidu, Hoegneriu, taip pat italų nuosaikieji socialistai pareiškė užkasą kovos su Bažnyčia kirvį. Vyksta didžiulis socialistų persiorientavimas bei persilaužimas, vertas rimto dėmesio iš katalikų pusės. Vienas žinomų vokiečių socialistų vadų, profesorius Dr. Karl Schmid, Wuerttembergo teisingumo ministras, socialdemokratų partijos Wuerttembergo - Hohenzollerno srities pirmininkas, savo programinėje kalboje, pavadintoje „Socialdemokratybės kelias ir tikslas" ir pasakytoje 1946 m. vasario mėn. 10 d. partijos steigiamam susirinkime, pabrėžė, jog socialdemokratų laikysena kapitalizmo požvilgiu paliksianti ta pati, būtent griežtai neigiama, nežinanti „jokių kompromisų", gi kas liečia „istorinio materializmo dogmą", tai nuo jos atsisakoma, nes tai, kas ilgą laiką buvo tikima kaip religija, yra dabar „iš pagrindų atmesta", sugriauta. „Socialdemokratija, pareiškia jis, nėra jokia krikščionybei priešinga partija. Mes pagarbiai nusilenkiame prieš visus tuos, kurie krikščionybę rimtai ima ir esame pasirengę skirti viešame gyvenime krikščionybės reikalams tą reikšmę, kuri jai teisėtai priklauso... Prieškrikščioniška laikysena, taip pat prieškrikščioniška laikysena kaip politiniai principai mūsų eilėse neturi vietos" (Žiūr. Karl Schmid, Die Forderung des Tages. Reden und Aufsaetze. Stuttgart 1946. 50—66 p.). Šiandien pamažu socialistų priimama paskutiniojo didžiojo marksizmo teoretiko *Hilferdingo* atstovauta mintis, kad materializmas turi būti papildytas idealizmu. Prancūzijoje tą pačią mintį skelbė *Jean Jaures,* vienas iš didžiausių prancūzų so-

cialistų. Jean Jaures kalba apie „fundamentalinį ekonominio materializmo ir idealizmo sutaikymą, pritaikant jį istoriniam procesui“. Bene toliausiai Jean Jaures pramintu keliu nueina jo mokinys Leonas Blumas savo paskutiniuose raštuose (kaip antai: „A l'echelle humaine“. Paris 1945. „Pour etre Socialiste“. Paris 1945. „La Methode Socialiste“. Paris 1945 etc.). Jis savo pirmame iš mūsų aukščiau minėtų raštų prieina prie tų pačių išvadų, kaip ir prof. Karl Schmid. Blumas net stoja už tai, kad Katalikų Bažnyčia aktyviai galėtų prisidėti prie tarptautinio gyvenimo tvarkymo, nes jinai esanti meilės ir taikos veiksnys pasaulyje (Žiūr. A l'echelle humaine. Paris 1945. 154—157 p.).

Šitų aukščiau paduotų faktų šviesoje darosi aišku bei suprantama, kodėl klausimas: kaip iš esmės santykiuoja krikščionybė ir socializmas? — tapo šiandien tokiu aktualiu kaip, rodos, dar niekad anksčiau nėra buvę. Tuoj po antrojo pasaulinio karo pasipylė ištisas tvanas tuo klausimu literatūros. „Krikščionybė ir socialistai gali susijungti nė vieni nė kiti nepaneigdami savo gilių tiesų, bet su sąlyga, kad ir vieni ir antri atsilaisvina nuo to, kas šitai tiesai yra svetima“, — šitokiu samprotavimu bando nusakyti santykius tarp krikščionių ir socialistų *Pierre Bigo* (Žiūr. Pierre Bigo, Die geistige Lage des Sozialismus, Dokumente, Nr. 34, Strasbourg und Offenburg 1946, 6 p.).

Krikščionybės ir socializmo santykiavimo klausimą sprendžiant, daugiausia nesusipratimų kyla iš to, kad per mažai yra pažįstama krikščionybės esmė bei jos gyvasis turinys. Krikščionybė yra sumaišoma, suplakama su Vakarų kultūra, su kapitalizmu, su konservatyvizmu, racionalizmu, filosofiniu idealizmu ir t.t. Per nežinojimą pažymima „krikščioniškais“ tokie dalykai, kurie su krikščionybe neturi nieko bendro. Statomos tvirtovės, kalami, aštrinami ginklai prieš nebūtą, įsivaizduotą priešą. Į šią aplinkybę yra pabrėžiamai nurodęs popiežius Pijus XI enciklikoje „Quadragesimo anno“. Neaišku, ką galėtų pasakyti apie socializmo ir krikščionybės santykį toks socialistas, kuris ne tik nėra susipažinęs su socialinėm enciklikom, bet ir su pačia krikščionybės esme. Tokiai dalykų padėčiai esant, nenuostabu, kad Marksas pastatomas šalia arba aukščiau Kristaus, krikščionybės

sąvoka gretinama su socializmo, demokratijos sąvokomis arba joms priešpastatoma ,prie krikščionybės sąvokos pridedama sąvoka „socialinė“ arba prie socializmo pridedama sąvoka „krikščioniškas“ ir t.t. Tikrenybėje gi socialumas ir krikščioniškumas, taigi taip pat ir socializmas bei krikščionybė, yra dvi sąvokos, kurių turinys taip santykiuoja kaip dalis su visuma. Vadinasi, *socialumas, bendruomeniškumas yra vienas esminių krikščionybės elementų bei jos požymių.* Todėl ir „socialinė krikščionybė“ yra toks sąvokų derinys, kaip, sakysime, „sviestuotas sviestas“ arba „šlapias lietus“. Kadangi *socialumas yra vienas iš esminių krikščionybės turinio komponentų,* tai visokie bandymai krikščionybės sąvoką dar papildyti socialumo sąvokos turiniu yra ne kas kita, kaip bereikalingas pleonazmų sudarymas ir kartu pačios krikščionybės sąvokos aptemdymas bei iškraipymas. Kas liečia patį istorinį konfliktą tarp socializmo ir krikščionybės, tai šio konflikto šaknų reikia jieškoti ne tame, kad krikščionybė savo esme būtų antisocialinis sąjūdis (krikščionybė užkariavo antikinį pasaulį ir laimėjo plačiąsias mases kaip naujas *socialinis,* dvasiniai revoliucinis sąjūdis), o socializmas socialinis ir kaip tokie būtų nesuderinami. Greičiau yra atvirkščiai: socializmas yra labai giliaprasmis istorinis sąjūdis, nes paliečia ir iškelia vieną labai svarbią ir esmingą katalikybės pusę, būtent *socialinį, bendruomeninį* katalikybės turinio elementą, bet, deja, tą patį socialinį, bendruomeninį klausimą jis taip pertempia, suabsoliutina ir iškraipo, jog pats socializmas praranda galop savo vientisą ir tikrąjį veidą bei aukštąją paskirtį ir tampa antisocialiniu ir antihumanišku apsireiškimu. Šiandien tektų greičiau kalbėti apie *socializmus* negu apie *socializmą.* Theodor Brauer savo knygoje „Modernusis vokiečių socializmas“ išskaičiuoja net dvidešimt įvairių ir vienas kitam priešingų socializmo pavidalų bei supratimų. Dėl šios priežasties *Oswald von Nell - Breuning* visai pamatuotai ir kelia klausimą, ar iš viso yra įmanoma susidaryti vieningą socializmo sąvoką (Oswald von Nell - Breuning S. J., Kapitalismus und Sozialismus in katholischer Sicht, Frankfurter Hefte, Juli 1947, 671 p.). Kaip suvesti į vieną bendrą vardiklį tokius įvairius, vienas kitam priešingus socializmo pavidalus, kaip utopinį

anarchinį Proudhonò ir Bakunino socializmą, išaugusį iš Švento Rašto ir viduramžių gildijų tradicijos fabijų socializmą, radikalų revoliucinį, komunistinį Markso socializmą, revizionistinį, socialdemokratinį socializmą (Eduard Bernstein, Jean Jaures, Leon Blum), religinį bei personalistinį socializmą (Paul Tillich, Emmanuel Mounier, N. Berdiajevas, Franz Xaver Arnold) ir t.t.? Norint dabar atpažinti tikrąjį socializmo veidą ir nustatyti, kas jame yra teisinga bei priimtina ir kas klaidinga bei atmestina, reikia, visų pirma, pašalinti iš jo kraštutinumus, kurie iškraipo patį socializmą ir paverčia jį baisiu monstrumu, primenančiu Levijataną ar aną apokaliptinį žvėrį, besikesinantį susidoroti ne tik su Bažnyčia, bet ir su paskutiniais socialumo bei žmoniškumo likučiais žemėje... Kaip matėme, tokie kraštutinumai gali būti trys: iš dešinės, iš kairės ir iš vidurio. Kairįjį socializmo kraštutinumą sudaro komunizmas bei bolševizmas, išaugęs iš materialistinės Markso filosofijos, dešinįjį — fašizmas, išaugęs iš idealistinės Hegelio filosofijos, vidurinį — nacionalizmas bei tautinis socializmas, išaugęs iš irracionalistinės Fichtės, H. S. Chamberlaino, Nietzschės, Rosenbergo ir kt. filosofijos. Šie visi trys kraštutinumai iškraipo ir užtrina tą tiesos *dalį,* kuri slypi socializme ir jo pastangose atnešti žmonijai naują rytojų. Tikrasai socialumas ir tikroji socialinė doktrina pastato prieš mūsų akis bendruomenės, paremtos visų jos narių darnia kooperacija ir tarpusavine parama, idealą. Visi už vieną, vienas už visus! Nėra tikro socialumo nė tikro socializmo be meilės ir aukos, be tikėjimo į Dievą ir į žmogų. Socialumo bei socializmo mintis ir esmė giliausiai yra išreikšta šiuose šv. Povilo žodžiuose: „Jūs esate Kristaus kūnas ir sąnariai vienas prie kito“. (1 Kor., 12, 27). „Nes kaip kūnas yra vienas ir turi daug sąnarių, visi gi kūno sąnariai, nors yra daug, tačiau yra vienas kūnas, taip ir Kristus... Dievas taip sutvarkė kūną..., kad sąnariai lygiai rūpintusi vieni kitais. Jei kenčia vienas sąnarys, kenčia visi drauge sąnariai“ (1 Kor. 12, 12—26). Šiais žodžiais yra išsakytas *Bažnyčios, kaip Mistinio Kristaus Kūno,* kaip visų žmonių, visos žmonijos vidinės vienybės, o kartu ir tikrojo socialumo, tikrojo socializmo turinys, idealas ir pati giliausia esmė bei prasmė. Tokiam

bendruomeniškumui, kurio visa žmonija šiandien taip ilgisi, atskleisti popiežius Pijus XII antrojo pasaulinio karo metu yra išleidęs encikliką apie „visą Kristų“ (Christus totus). Ši enciklika yra ne kas kita, kaip tikrojo socialumo, tikrojo socializmo didžioji charta (Magna Charta). Nėra tikrojo socializmo šalia Bažnyčios — Mistinio Kristaus Kūno. Visokie socializmai, nukreipti prieš Bažnyčią bei prieš katalikybę, yra ne kas kita, kaip didelis istorinis nesusipratimas. Pats aukščiausias laikas šiam nesusipratimui padaryti galą, atskleidžiant katalikybės, kaip visad jauno ir amžino socialinio sąjūdžio, nepraeinamą vertę, didybę ir grožį. Štai kodėl šių dienų žmonijai atsiveria prieš akis du keliai: arba kelias į dvasinį atgimimą ir tikrąją socialinę pažangą, arba kelias į dvasinį nuosmukį, socialinę atžangą, antrąjį Babelio bokšto statymą žemėje ir kultūros bei civilizacijos sutemas, kur pavienių asmenų, šeimų ir tautų teisės ir laisvė paliks tik gražių praeities amžių malonus prisiminimas...

Ir kapitalizmas, ir bolševizmas, ir socializmas, būdami katalikybės turinio paneigimo istorinės pasekmės, turi kiekvienas po tiesos *dalį*. Kiekvienas iš šių trijų istorinių sąjūdžių yra ne kas kita, kaip vienos kurios didelės krikščionybės tiesos pertempimas ir tos tiesos iškraipymas ir pavertimas didele netiesa. Tiesos *dalis* norima laikyti tiesos *visuma*. Štai kodėl katalikiškosios, t. y. *pilnutinės,* tiesos apaštalas ir šauklys, aštriaprotis *John Henry Newman* randa reikalą pabrėžti, kad: „Tikroji gyvenimo filosofija yra viršūnė ir atbaigimas klaidingų koncepcijų, t. y. tikroji gyvenimo filosofija susintetinta visa tai, kas yra teisinga ir gera kituose filosofijose, bet išblaškytame pavidale. Pati katalikybė yra, didele dalimi, sintezė tų dalinių tiesų, kurias *pasidalino* įvairūs heretikai. Šitas, būtent, *tiesos padalinimas* ir sudaro jų klaidą...“

Šitokiais svarbiausiais katalikiškosios, t. y. pilnutinės, tiesos „išparceliuotojais“ moderniaisiais laikais, kaip matėme, yra buvę: kapitalizmas, kapitalizmo antipodas bolševizmas ir vidurys bei tiltas tarp pastarųjų: socializmas. Pirmasis pertempia ir iškraipo *personalistinę,* antrasis — *kosminę* bei *eschatologinę,* trečiasis — *socialinę* katalikybės pusę.

Dr. V. Butvila

ŠV. SOSTAS IR KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA

Krikščioniškoji demokratija sena kaip pati krikščionybė. Ją pagimdė Evangelija. Tačiau nūdienė krikščioniškoji demokratija su savo turiniu ir forma yra naujųjų laikų padaras. Jos reformatorius ar, teisingiau pasakius, pritaikintojas naujiesiems laikams ir jų iškeltiems reikalams yra Popiežius Leonas XIII. Tą darbą jis atliko savo dviem enciklikomis: **Rerum novarum**, paskelbta 1891 m. gegužės mėn. 15 d. ir **Graves de communi**, paskelbta 1901 m. sausio mėn. 10 d. Pirmoji — moderniosios krikščioniškosios demokratybės pradžia, jos šaltinis ir magna charta. Antroji „1. nustatė krikščioniškajai demokratijai aiškesnius veikimo kelius, 2. pašalino ginčų priežastis ir, tuo būdu, numalšino kilusias katalikų tarpe kovas, 3. aiškiau ir tiksliau nustatė krikščioniškosios demokratijos tikslą ir charakterį ir 4. sudarė palankias sąlygas įsistiprinti krikščioniškosios demokratijos vardui". (M. Krupavičius. Krikščioniškoji Demokratija. 1948 m. Tėvynės Sargo Biblioteka. 22 pusl.). Šiais metais sulaukėm enc. Rerum novarum šešių dešimtų metų sukakties, o Graves de communi — penkių dešimtų. Ta proga „Tėvynės Sargas" deda šią studiją.

Redakcija

I

Joks kitas klausimas liečiamame laikotarpyje taip nesuskaldė prancūzų, belgų ir italų katalikų, kaip krikščioniškosios demokratijos klausimas. Pirmieji ginčai kilo dėl darbininkų sąlygų problemos, iškeltos 1891 m. gegužės 15 d. enciklikoje Rerum novarum. Šv. Tėvas, vadovaudamasis praktiškomis reikiamybėmis ir galimybėmis, paskelbė idealų darbo planą. Bet daug to plano pritaikymo detalių tyčia buvo neiškeltų. Kiekvienas kraštas turėjo žiūrėti savo padėties ir savo reikiamybių. Be to, kaikurie klausimai dar nebuvo pribrendę, o Šv. Sostas prieš pasisakydamas paprastai laukia, kad nuomonės turėtų laiko pasireikšti įvairia prasme. Tuo būdu jam darosi aiškiau ir jis uždaro burną tiems, kurie norėtų skųstis, kad nebuvo išklausyti. Antra vertus, 1891 m. gegužės 15 d. enciklika turėjo iššaukti visą eilę institucijų ir studijų darbininkų luomo naudai. Roma tai ne

tik numatė, bet ir norėjo. Tačiau visai natūralu, kad pirmųjų užsidegimų metu daugelis gerų norų dingo ir kaikurių uolumas nebuvo didelis.

Dvi raštų serijos atskleidė visiems katalikams problemų eilę ir tuo palengvino taiką ir sugyvenimą.

Šis rašinys pirmą vietą skiria 1901 m. sausio 18 d. enciklikai Graves de communi. Ji neskelbia naujų nuostatų darbininkų klausimui spręsti. Šiam reikalui enciklika Rerum novarum yra patariamoji charta. Ji pastarosios netaiso ir nemažina jos vertės, o tik išstudijuoja jos pasekas ir precizuoja jų pritaikymą.

Antroje eilėje stovi *liaudies krikščioniškos akcijos arba krikščioniškosios demokratijos Italijoje Instrukcija,* lydima *Kongresų ir Katalikiškų Komitetų Italijoje Statuto.*

Šie du paskutiniai raštai, išleisti Šv. Tėvo vardu valstybės sekretoriaus kardinolo Rampollos 1902 m. sausio 27 d., buvo adresuoti viso pusiasalio vyskupams. Jų tikslas yra praktiškai vykdyti enciklką Graves de communi ir visą italų katalikų socialinį veikimą surišti su Kongresų ir Komitetų veikla.

Šie organai yra katalikų sąjungos rūšis. Italijos katalikus pirmą kartą suburti buvo mėginama 1865 m. Katalikų Jaunimo Draugija, įkurta Bolonijoje, ėmėsi iniciatyvos organizuoti kongresus. Pirmasis kongresas suorganizuotas buvo Venecijoje 1874 metais. Tuomi *Italų Katalikų Kongresų veikla* tapo įkurta. Pamažu nuolatiniai Kongresų Komitetai išplėtė savo veikimo sritį. Buvo išdirbti statutai ir įstatai ir galutinai paskelbti 1881 metais. Savo kilmei prisiminti šios institucijos oficialiai pasivadino *Italų Katalikų Kongresu* ir *Katalikų Komitetu.* Jų organas buvo *Difesa* Valencijoje, įkurtas ir redaguojamas P. Zocchi.

Netrukus oficialinių pajėgų unija Italijoje sugriuvo. Užsidegusiai aktingi, bet be didelės drausmės žmonės sukilo prieš hierarchinę Komitetų organizaciją ir norėjo nuo jos atsiskirti. Kova taip paaštrėjo, kad Šv. Sostui reikėjo parodyti savo autoritetą. 1902 m. sausio mėn. instrukcija jis įsakė visoms socialinėms grupės Italijoje įsijungti į Kongresų kadrus ir pasiduoti jų vadovavimui, nes pastariesiems vadovavo vyskupai.

Po kelių sujudimų ir pasyvių rezistencijos pasireiškimų nemaža organizacinių vienetų viešai ir plačiai protestavo prieš duodamus nurodymus. Toniolo, garsus politinės ekonomijos profesorius Pizoje, rašė Ankonos leidinyje *Patria:* „Jaunieji turi pasirodyti ištikimi ir pilnai paklusnūs; senieji turi jauniesiems padėti būti paklusniems. Tai nėra lengva ‚nes tam reikia pasiaukojimo". Šis kvietimas buvo išklausytas ir Italijoje prasidėjo vaisingo sugyvenimo laikotarpis.

Ramiai ir objektyviai klausimą studijavę lengvai sutiko su pamokymais, plaukiančiais iš šių įvairių raštų dvasios krikščioniškos demokratijos klausimu. O tačiau vieni laikraščiai Romos instrukcijose rado pilną krikščionių demokratų doktrinų aprobavimą, kiti jose rado griežtą, nemažiau aiškų jų pasmerkimą. Tas, kas pažinojo to ar kito laikraščio kryptį, galėjo lengvai ir tikrai numanyti, kaip jis liečiamu klausimu pasisakys. Be to, kaikurie laikraščiai aiškino Romos dokumentus viena prasme tik todėl, kad kiti juos aiškino priešinga prasme.

Čia bus pasisakyta tik apie tai, kas buvo paskelbta pontifikaliniuose raštuose. Visai sąmoningai čia nebus minimas nė vienas asmuo.

II

Karštos ir aistringos buvo kovos dėl paties *krikščioniškos demokratijos* vardo.

„Liaudies veikimo naudai kryptis pradžioje neturėjo sau atskiro pavadinimo, sako enciklika Graves de communi. *Krikščioniškojo socializmo* vardas ir kiti iš jo kilę vardai ne be pagrindo buvo pamiršti. Daugeliui ne be pamato patiko vadinti šią naują kryptį krikščioniškuoju liaudies veikimu; kaikur tos krypties veikėjai vadina save krikščioniškaisiais visuomenininkais; kitur šita kryptis vadinasi krikščioniškoji demokratija, o josios šalininkai krikščionys demokratai; mat, tuo norima atskirti ji nuo socialistų vedamojo veikimo, socialistiniu demokratizmu vadinamo.

Iš šių dviejų paskiausiai paminėtų krypties pavadinimų, jei pirmasis — krikščioniškieji visuomenininkai — dar ir atrodo pakenčiamas, tai antrasis — krikščioniškoji demokratija — be abejo, nepatinka daugeliui padorių žmonių,

nes jie mano jame esant kažin ką dviprasmiška ir pavojinga. Šito pavadinimo bijoma dėl daugelio priežasčių: kad nebūtų slaptai einama prie demokratinės valstybės formos ar statoma ji aukščiau už kitas valstybių politines formas; kad nesirodytų, jog krikščioniškojo tikėjimo palaima, lyg paneigiant visus kitus luomus valstybėje, tetaikoma liaudies gerovės naudai; kad, pagaliau, tuo vylingu vardu nebūtų pridengiamos pastangos neigti teisėtą pasaulinę ar bažnytinę valdžią". (217—218 pusl.). (Ši ir visos kitos Graves de communi enciklikos ištraukos yra paimtos iš vysk. dr. V. Brizgio redaguotos knygos „Popiežių enciklikos ir kalbos", 1949 m. Lux.)

Ar už tai reikia pasmerkti šį vardą? Ne, sako ta pati enciklika, tik jį reikia atpalaiduoti nuo visų pavojingų reikšmių. Visų pirma „nedera krikščioniškosios demokratijos vardo politiškai aiškinti". (219 pusl.).

Taigi vardas paliktas. Jis daugeliui buvo brangus, nes perdaug buvo įsišaknijęs ir nebūtų buvę išmintinga jį išbraukti.

Įrodinėjama ,kad krikšč. demokratijos vardas atsirado Belgijoje. 1891 m. Malino kongrese katalikai jau kalbėjo apie demokratiją ir demokratinę lygą. Bet Liežas pirmutinis davė pilietybės teisę *krikščioniškos demokratijos* terminui. Ją vadindavo ir *krikščioniška demokratija* ir *katalikiška demokratija.*

Etimologine ir tradicine prasme *demokratija* reiškia žmonių valdžią, kaip *monarchija* — vieno valdžią, *oligarchija* — kelių valdžią. Savo kilme žodis demokratija reiškia ir liaudį; jis priešingas *aristokratijai* arba kilmingųjų, privilegijuotų klasei. Jis taip pat pažymi tendenciją liaudies labui, kaip garsusis Guizot sako: „Demokratija veržiasi ligi pat kraštų".

Ši paskutinė reikšmė atkreipia Šv. Tėvo dėmesį. Kalbamoje enc. Graves de communi jis taip rašo: „Nors žodis „demokratija" savo tiesiogine ir filosofine prasme ir reiškia liaudies valdžią, tai vis dėlto kalbamuoju atveju, atmetus betkokią politinę jo reikšmę, šis žodis reikia taip vartoti, kad jis tereikštų minėtąjį krikščionišką veikimą liaudies naudai". (219 pusl.)

Belgijoje ir Italijoje krikščionys demokratai prie savo planų dar prijungė socialines reformas ir pažymėjo palankumą respublikos valdymosi formai. Prancūzijoje buvo remiamasi Bažnyčios reikalavimu dirbti liaudies naudai ir buvo pabrėžiama, jog liaudies valdžios įvedimas yra natūralus Evangelijos uždavinys.

Bažnyčia visada skelbė ir mūsų laikais kartoja, kad kiekviena valdžia, siekdama savo tikslo ir tenkindama krikščionybės nuostatus, turi dirbti valdomųjų, o ne valdančiųjų labui. Dažnai valdžios dėl išrokavimo ar iš baimės palinkusios pataikauti turtingiesiems ir galingiesiems luomams. Tai klaida. Valdžios privalo atiduoti pirmenybę nužemintiems ir mažiesiems. Tam tikslui pasiekti valstybinė forma, Bažnyčios nuomone, neturi lemiamos reikšmės. Šv. Liudviko monarchija buvo daug palankesnė vargšų sluogsniams, negu Waldeck - Millerand valdžia su visais savo reformų pažadais.

Reikia pažymėti, kad tam tikras liaudies dalyvavimas valdžioje glūdi krikščioniškoje dvasioje. Kuriuo būdu? Tai pareina nuo laiko ir aplinkybių. Bet Bažnyčia paprastai prileidžia, kad tam tikra liaudies elemento dalis dalyvautų valdžioje. Absoliutinės monarchijos ji nelaiko valdžios idealu.

Enciklika Graves de communi tęsia toliau: „Iš krikščioniškos demokratijos sąvokos reikia pašalinti ir kita aplinkybė, duodanti progą piktintis. Būtent, kad krikščioniškoji demokratija ,tiek atsidedanti žemesniųjų luomų gerovei, atrodo lyg pamirštanti kitus luomus, kurių reikšmė visuomenės išlaikyme ir jos tobulinime betgi yra ne menkesnė. Tam išvengti padeda krikščioniškos artimo meilės įstatymas, apie kurį esame aukščiau kalbėję. Toji meilė turi apimti visus žmones, nežiūrint kurio luomo jie būtų, kaip vienos ir tos pačios šeimos narius, to paties geriausiojo Dievo leistus ir Išganytojo atpirktus bei į tą pačią amžinąją tėviškę skirtus. Toks yra Apaštalo mokslas ir įspėjimas: „Vienas kūnas ir viena dvasia, taip kaip jūs ir esate pašaukti į vieną jūsų pašaukimo viltį. Vienas Viešpats, vienas tikėjimas, vienas krikštas. Vienas Dievas ir visų Tėvas, kurs stovi aukščiau už visus, visuose veikia ir yra visuose mumyse“ (Efez. 4, 4—6). Tad dėl natūralaus liaudies su kitais luo-

mais susiėjimo, krikščioniškuoju broliškumu dar sustiprinto, visa, kas daroma liaudžiai padėti, atsiliepia naudingai ir kitiems luomams, ypač kad geram minėto darbo pasisekimui, aišku, tinka ir yra būtina, jog ir tie luomai būtų kviečiami į šį darbą, apie ką kalbėsime toliau". (220 p.).

Tad reikalinga vengti sėti į liaudies sielą nepasitikėjimą vyresnybe ir joje ugdyti įtarimus jos atžvilgiu. Negalima kalbėti ar veikti taip, lyg viena darbininkų klasė užsitarnautų simpatijų, o aukštesnės klasės tik pasmerkimo. Teisingumas reikalauja kalbėti darbininkų klasei ne tik apie teises, bet ir apie jų pareigas. Reikia rodyti atlaidumą, švelnumą ir palankumą tiems, kurių gyvenimas yra siauras ir sunkus, tačiau visi turi teisę į tiesą ir teisingumą. Blogas paprotys dar yra be atvangos kalbėti prieš „sukirmijusį visuomenės pastatą", prieš valdančiųjų klasių bejėgiškumą. Visuomenėje nėra perdaug vertybių ar socialinių autoritetų; kiekvieną jų galima panaudoti visuomenės labui.

„Krikščioniškoji demokratija, jau vien tik dėl to, kad pasivadino krikščioniška, turi remtis dieviškojo tikėjimo apreikštais dėsniais kaip savo pamatu ir siekti vargstančiųjų gerovės tuo būdu, kad iš to turėtų naudos ir amžinybei sukurtos žmonių sielos. Dėlto teisybė turi būti tai srovei švenčiausias daiktas; ji turi pripažinti piliečiams neliečiamą teisę įsigyti ir valdyti nuosavybę, globoti skirtingus luomus, tikrai reikalingus gerai sutvarkytoje visuomenėje, pagaliau ji turi pripažinti tą žmonijos sugyvenimo formą ir charakterį, kurį jai davė jos Kūrėjas — Dievas. Aišku tad, kad tarp socialistinės demokratijos ir krikščioniškosios nėra nieko bendro: jos skiriasi viena nuo kitos tiek, kiek socializmo mokslas skiriasi nuo Kristaus mokslo". (218—219 pusl.).

Tačiau nereikia iš šios hierarchijos visko laukti visuomenės labui, o ypač tikėti, kad visuomenė negali išsilaikyti ir klestėti be senųjų valstybės santvarkų su jų tradiciniais atributais ir kad kiekviena gera iniciatyva gali ateiti tik iš viršaus.

Atmetus socialinių sąlygų sulyginimą ir privačios nuosavybės panaikinimą, krikščioniškoji demokratija laikysis priešingame socializmui ašigalyje.

„Mūsų pontifikato pradžioje Mes esame atkreipę visuomenės akį į tai, rašo enc. Graves de communi Leonas XIII, koks pavojus iš socializmo pusės jai gresia; laikėme savo pareiga įspėti viešai katalikus, kokios didžios yra socializmo klaidos ir koks pavojus gresia iš jo ne tik šio žemiškojo gynimo gerovei, bet lygiai ir viešajai dorovei ir tikėjimui. Tam tikslui 1878 m. gruodžio mėn. 28 d. išleidome Encikliką *Quod Apostolici muneris.*

Minėtam pavojui kasdieną bedidėjant visuomenės ir atskirų žmonių nenaudai, Mes vėl su dar didesniu atsidėjimu šį dalyką keliam aikštėn. 1891 m. gegužės mėn. 15 d. paskelbtame rašte *Rerum Novarum* Mes plačiai apibūdinom teises ir pareigas, kurios turėtų jungti dvi piliečių klases — darbdavius ir darbininkus. Kartu Evangelija pasirėmę nurodėme ir tas priemones, kurios, Mūsų manymu, visų labiausiai tiktų teisybei ir tikėjimui saugoti bei kovoms tarp luomų šalinti". (216—217 pusl.).

„Ko siekia socialistiškoji demokratija ir ko turėtų siekti krikščioniškoji demokratija, yra visai aišku. Pirmoji srovė, nežiūrint ar ji daugiau ar mažiau kraštutinėmis formomis pasireiškia, yra tiek iškrypusi, jog laiko niekais visa, kas antgamtiška, tejieško materialinės bei išorinės gerovės, manydama, kad visa žmogaus laimė yra tos gerovės pasiekti ir jąja naudotis. Iš čia ir jų noras, kad visa valdžia valstybėje būtų liaudies rankose, kad, panaikinus luominius skirtumus ir sulyginus piliečius, būtų galima eiti ir prie jų sulyginimo turto atžvilgiu; dėlto reikalaujama panaikinti nuosavybės teisę, o visą esančiąją privatinę nuosavybę, kartu ir pragyvenimo reikmenis, padaryti bendra nuosavybe (218 p.)... Dėl to krikščioniškajai demokratijai teisybė turi būti švenčiausias daiktas; ji turi pripažinti piliečiams neliečiamą teisę įsigyti ir valdyti nuosavybę, globoti skirtingus luomus, tikrai reikalingus gerai sutvarkytoje visuomenėje. Aišku tad, kad tarp socialistiškos demokratijos ir krikščioniškosios nėra nieko bendro". (219 pusl.).

Prancūzijos krikščioniškoji demokratija neprisileido jokių idėjų bendrumo su socializmu. Belgijoje ir Italijoje buvo kaikurių susibendravimų. *Liaudies krikščioniškosios akcijos programoje* sakoma, kad „vėliavos ir kitos emble-

mos neprivalo turėti nieko bendro su socialistinės kilmės ženklais“. Reikia pripažinti, kad net ir Prancūzijoje kaikurie krikščionys demokratai ne visada mokėjo išlaikyti saiką. Kaikuriuose krikščioniškos demokratijos laikraščiuose seniau buvo diskutuojamas net privačios nuosavybės teisėtumo klausimas. Buvo teigiama, kad Dievas, Kūrėjas ir Aukščiausias Viešpats, yra virš visų dalykų, kad Jis yra vienintelis savininkas, o žmonės tik laikini pasaulio turtų administratoriai, bet tik ta prasme, kad visi, bendrai paėmus, turi tiesioginę ir lygią teisę į tai, ką turtingasis įgyja savo darbu. Tuo būdu savininkas būtų individualiai kiekvieno vargstančio jmogaus skolininkas. Pirmoji teigimo dalis teisinga, antroji reikalinga patikslinimų. Ji primena Viduriniuose Amžiuose Bažnyčios pasmerktas *dvasinių brolių* teorijas.

Dirbant liaudies gerovei, katalikai turi būti vieningi ir nesusiskaldę; be to, jie turi kovoti su besiveržiančia maišto ir prieštaravimo dvasia.

„Krikščioniškosios demokratijos vardu, tęsia enciklika Graves de communi, negali būti pridengiamos pastangos griauti paklusnumą bei priešinimasi teisėtai valdžiai. Gerbti valdančias pagal jų paskyrimą valstybėje valdžias ir klausyti jų teisingų įsakymų liepia prigimties ir krikščionybės įstatymai. O kad tai būtų verta žmogaus ir krikščionio, reikia, kad tai būtų daroma nuoširdžiai ir iš pareigos, vadinas, pagal sąžinę, kaip to reikalavo ir apaštalas, kuris pasakė: „Kiekvienas tepasiduodie aukštesniosioms vyresnybėms“. (Rom. 13. 1, 5;). Tad nekrikščioniškai elgiasi tas, kuris nenori būti valdomas bei klausyti tų, kurie turi galios Bažnyčioje valdyti; būtent, visų pirma vyskupų, kuriuos, nesiaurindama Romos popiežiaus visa apimančios valdžios, pastatė Šventoji Dvasia Dievo Bažnyčiai valdyti, kurią jis yra įgijęs savo krauju (Apd. 20, 28). Kas kitaip manytų bei darytų, tas iš tikrųjų būtų pamiršęs to paties apaštalo labai svarbų įsakymą: „Klausykite savo vyresniųjų ir būkite jiems pasidavę, nes jie budi kaip tie, kurie duos apyskaitą už jūsų sielas“ (Žyd. 13, 17). Labai svarbu, kad šituos žodžius giliai į savo širdis įsirašytų visi tikintieji ir stengtųs juos vykdyti visose gyvenimo aplinkybėse; ypač dvasi-

ninkai, svarstydami juos, tenepamiršta įtikinėti ne tik ragindami juos žodžiu, bet labiausiai savo pavyzdžiu". (220—221 pusl.).

Prieštaravimo dvasia yra demokratijų pavojus. Tauta, jausdama savo valdžios atstovus arti savęs, gali prarasti pagarbą jų atžvilgiu. Kaikurie krikščionys demokratai nevisuomet mokėjo išvengti šio pavojaus. Belgijoje, Italijoje ir Prancūzijoje, pagaliau ir Lietuvoje atsirasdavo iš jų tarpo katalikų, kurių taktika nevisuomet buvo pagarbi religijos autoritetų atžvilgiu. Jie manė padarysią gerai pasisavinę šią taktiką. Būtų tačiau be galo neteisinga padaryti atsakingais visus krikščionis demokratus dėl *kaikurių* kaltės ar veikimo išsišokimų ir laikyti tai krikščioniškosios demokratijos principų padaru.

Prie prieštaravimo dvasios prisideda dar visa eilė polinkių: pav. praeities niekinimas ir pavojingų bei nereikalingų naujovių troškimas. *Instrukcija* kovoja prieš tokį dvasios stovį.

Negalima branginti tų katalikų spaudos straipsnių, kurie, vaduodamiesi nesveikų naujovių troškimu, atrodo, tyčiojasi iš tikinčiųjų pamaldumo ir reikalauja naujų krikščioniško gyvenimo krypčių, naujų Bažnyčios kelių, naujų moderniškos sielos siekimų, naujo socialinio kunigų pašaukimo, naujos krikščioniškosios civilizacijos ir t.t. ir t.t.

Išvengti šiems pražūtingiems polinkiams, visi katalikai turi prisiminti ir sau pritaikyti šiuos rimtus Šv. Tėvo įspėjimus prancūzų kunigams: „Be abejo, rašo jis savo jiems skirtoje enciklikoje, yra naudingų naujovių, tinkančių priartinti Dievo karalystę prie sielų ir visuomenės. Tačiau Šv. Evangelija mums sako, kad *šeimos Tėvui,* o ne vaikams ir ne tarnams priklauso teisė jas išstudijuoti ir, jei Jis randa reikalinga ir naudinga, jas priima ir priskiria prie senų ir garbingų papročių, sudarančių Jo lobyno dalį". (Enciklika Depuis le Jour, 1899 m. rugsėjo 8 d.).

„Yra visiems žinoma, kad Bažnyčia visais laikais, neliesdama dieviškosios teisės nustatytų dalykų, savo mokslą sutvarkė taip, kad patenkino papročius ir reikalavimus tokios didelės daugybės tautų, kurias ji turi savo globoje. Ir jei sielų išganymas reikalautų, Bažnyčia ir šiandien yra pa-

sirengusi veikti ana linkme. Tačiau tas reikalas spręsti paliktas ne paskiriems, lengvai susižavintiems naujovėmis žmonėms, bet Bažnyčiai". Toliau, priminęs Pijaus VI Pistojos santarybos 78-to nuostato pasmerkimą, laiškas tęsia: „Yra daug pavojų ir grėsmių Bažnyčios drausmei ir mokslui. Naujovių šalininkai nori įvesti į Bažnyčią tam tikros laisvės ir tuo būdu aprėžti jos valdžios galią ir priežiūrą, kad kiekvienas tikintysis galėtų laisviau pareikšti savo iniciatyvą ir veiklą". (Laiškas *Testem benevolentiae* Baltimorės arkivyskupui 1899 m. sausio 22 d.).

Šis instrukcijos posmas yra perimtas iš laiško Amerikos arkivyskupui apie *amerikonizmą* (Bažnyčios atmesta JAV atsiradusi klaida, vadinama amerikonizmu). Tas faktas turi ypatingos svarbos. Jis parodo, kad buvo atsiradęs suartėjimas tarp *amerikonizuojančiųjų* ir kaikurių Europos katalikų.

Ir tikrai yra gana aišku, kiek abiejų pusių tendencijos sutinka: naujovių pamėgimas, liberalinių reformų siekimas, nepriklausomumo jieškojimas, įvedimas į Bažnyčią tam tikros savivaldybės ar autonomijos. Tai, ką Bažnyčia smerkia Amerikoje, ji negali pripažinti Europoje. Viena reikšminga smulkmena: šias instrukcijas paskelbė Italijos vyskupams valstybės sekretorius kardinolas Rampolla, kuris buvo laikomas krikščioniškosios demokratijos šulu ir gynėju.

III

Kas yra krikščioniškoji demokratybė? Ką iš tikrųjų krikščioniškosios demokratybės vardu tenka išreikšti?

Enciklika Graves de communi atsako, kaip jau buvo minėta, kad tai „turi reikšti tik krikščionišką veikimą liaudies naudai" (219 p.). „Ji derinasi prie prigimties ir dieviškųjų įstatymų ir siekia tik vieno, būtent, kad tie, kurie gyvena iš rankų darbo ir amatų, būtų pakenčiamesnėje padėtyje ir galėtų palaipsniui patys savo ateitį aprūpinti, kad galėtų laisvai ir viešame gyvenime pildyti dorovės ir religijos pareigas ir jaustis esą ne gyvuliai, bet žmonės, būti ne pagonimis, bet krikščionimis". (221 pusl.).

Kolektyviniame laiške, parašytame enciklikos Graves de communi proga 1901 m. rugpjūčio 15 d., Lombardijos

provincijos vyskupai taip išsireiškė: „Krikščioniškoji demokratija yra ne kas kita, kaip socialinio pobūdžio organizacija, kurioje visi proporcingai savo išgalėms siekia visuomenės gerovės, bet su specialiniu nuoširdžiu rūpesčiu padėti mažųjų ir silpnųjų interesams, dabojant, kad išorinis gėris būtų palenkiamas vidiniam, šis gi būtų kreipiamas į amžinąjį gėrį".

Instrukcija sako: „Krikščionių demokratų institucijos, nežiūrint kokios jos būtų, turi būti laikomos tik krikščioniškos liaudies akcijos pasireiškimais, pagrįstais prigimties teise ir Evangelijos mokslu".

Šia prasme „krikščioniškos demokratijos akcija neturi būti laikoma nauju dalyku, ji yra lygiai tiek pat sena, kiek ir Evangelijos mokslas... Bažnyčia visada ir visuose laikuose su dideliu atsidėjimu rūpinosi vargšų ir darbininkų klasėmis... Tai, ką Bažnyčia mokė ir vykdė kadaise, ji tą patį skelbia ir nori įvykdyti šiandien. Bažnyčia teisingai gali didžiuotis, kad visada buvo palanki šioms sociologijos studijoms, kurias dauguma dabar nori skelbti kaip naują dalyką". (*Instrukcija* Nr. IX).

Štai krikščioniškosios demokratijos aptarimas, paženklintas Romos antspaudu ir galįs būti ta prasme vartojamas. Pradžioje kr. demokratijos vardas nebuvo šiltai priimtas: trūko entuziazmo daugeliui. Spaudoj nesidžiaugta geru vardo parinkimu ar gilia jo reikšme. Atrodo, kad yra daugiau mėgiamas *liaudies krikščioniškos akcijos* vardas, tačiau laikas ir darbas savo padarė: krikščioniškos demokratijos vardas užėmė pirmą vietą, išstumdamas iš apyvartos kitus vardus ir pelnė sau nupelnytą pagarbą. Vardas gavo savo vizą.

Kaip, krikščioniškoji demokratija tik tiek tereiškia? Kaikas nustebęs paklaus. Taip, ji turi būti tokia, kaip ją Šv. Sostas aptarė, o tai yra daug. Dažniausiai teisybė yra paprasta ,o vaisingiausios formulės nėra pačios ryškiausios. Kad ir nebūdama nauja, krikščioniškoji demokratija yra jauna ir pilna ateities taip, kaip visa tai, kas yra nemirtinga.

Ji pirmiausia reiškia susirūpinimą pagerinti materialines darbininko sąlygas. Niekas nėra išskirtas, kas siekia šito pagerinimo. Pontifikaliniuose raštuose yra išvardinta

ilga eilė liaudies ekonominių įstaigų, k. a. tautos sekretoriatai, krašto kredito kasos, savitarpio pagalbos draugijos (Enciklika Graves de communi), globos ir darbo įstaigos, profesinės sąjungos ir darbo nurodymai, meno ir amatų mokyklos, praktiškos žemdirbystės mokyklos, katalikiški kooperatyviniai bankai, emigrantų globa, draudimas nuo nelaimingų atsitikimų, invalidumo ir senatvės (Liaudies akcijos programa). Jei enciklika Graves de communi mažai kalba apie darbininkų sąjungas ir korporacijas, tai naujos *Instrukcijos* jas primena kartodamos Enciklikos Rerum novarum pasiūlymus: „Reikia atgaivinti senąsias meno ir amatų korporacijas tokioje formoje, kad jos atitiktų dabartinių laikų sąlygoms".

Šiais daugeriopais darbais susirūpinti ir jiems pasišvęsti yra siūloma ne tik pasauliečiams, bet ir dvasiškijai. „Tačiau ne kiekvienas darbas kunigui tinka, pavyzdžiui kad ir piniginiai ir tolygūs kiti medžiaginiai reikalai. Tokių darbų priešaky nereikėtų statyti kunigų, kad nesusidarytų jiems teisinių ir kitokių nesmagumų". (Liaudies akcijos programa). Taigi, visos šios išvardintos institucijos yra Bažnyčios palaikomos. Enciklikos Graves de communi autorius Leonas XIII yra taip pat ir ilgos eilės pontifikalinių laiškų apie Šv. Rožančių ir jam priklausančių religinių draugijų autoriumi. Nė vienas popiežius su tokiu dideliu atsidėjimu nepriminė didžiosios maldos pareigos, kaip jisai. Tos pareigos liečia ir darbininkiją ir krikščioniškąją demokratiją.

Aišku, kad popiežius nemano uždaryti kunigo zakristijoje. Jis gana aiškiai sako, kad dvasiškija, kuri savo darbą apriboja tik sakramentų tiekimų, religiniais pamokymais ir maldingais dalykais (kas, aišku, yra jų uždavinių aukščiausia ir svarbiausia dalis), neatlieka savo *visos* jam patikėtos misijos. Popiežius dvasiškijai sako, kad ji turi susidomėti ir tuo darbu, kuris siekia pagerinti žmonių gyvenimo sąlygas. Leonas XIII visai pagrįstai įsakė kunigams „šiais laikais ir esančiomis aplinkybėmis eiti į liaudį ir santykiaujant su ja veikti jos naudai". (Enciklika Graves de communi, pusl. 227).

Visa tai lygiai pagrįstai buvo pakartota ir Prancūzijos

kunigams. Tuo būdu išmušta iš rankų argumentai tiems, kurie nuolatos kaltino dvasiškiją už tai, jog ji užplūdusi visas organizacijas ir visuomeninį darbą. (Instrukcija Nr. IX. Ištrauka iš laiško prancūzų dvasiškijai 1899 m. rugsėjo 8 d.). XIX amžiaus pabaigoje dvasiškija dar nebuvo tinkamai parengiama naujoms jai statomoms pareigoms. Ji dar nebuvo „užplūdusi" to darbo, kuris siekia žmonių būklę pagerinti. Todėl pasidarė didelis ir skaudus tarpas tarp dvasiškijos ir liaudies. Tarp vienų ir kitų nutrūko ryšys. Tas faktas davė pagrindo blogos valios žmonėms kaltinti Bažnyčią, kad ji nežinanti liaudies reikalų ir nesirūpinanti darbo žmonėmis. Tuo faktu plačiai ir piktai pasinaudojo socialistai ir liaudies mulkintojai.

Antra vertus, Bažnyčia, siūlydama dvasiškijai „eiti į liaudį ir veikti jos naudai" (enciklika Graves de communi), dar kartą parodė ištikimybę savo senoms tradicijoms. Nuo Išganytojo, stebuklingai maitinusio minias ir gydžiusio ligas, nuo senosios Romos diakonų, dalinusių pašalpas našlėms, einant per visus Viduriniuosius Amžius, kurių metu tik Bažnyčia rūpinosi vargšų globa, ligi didžiųjų žmonijos geradarių, kaip šv. Jonas iš Dievo, šv. Tomas iš Villenueve, šv. Kamilijus iš Lellis, šv. Vincentas Paulietis, Bažnyčia pati kūrė ir skatino kitus kurti šias nesuskaitomas „institucijas, kurios yra būdingas ir garbingas krikščionybės ir jos sukurtos civilizacijos papuošalas".

Bažnyčia savo globa apima dvi gero darymo rūšis. Viena jų pastoviai veda vargstančiuosius į geresnį ir nepriklausomą gyvenimą. „Kad dirbančiai liaudžiai padedama ne tik laikinėmis priemonėmis, sako Graves de communi, bet ir su pastovių institucijų pagalba, šitai reikia laikyti tos pat meilės nuopelnu, nes tuo būdu teikiamoji reikalaujantiems parama tampa ir tikresnė, ir pastovesnė. Juo didesnės pagarbos yra užtat vertos pastangos išauklėti amatininkuose ir darbininkuose rūpinimąsi savo ateitimi ir taupumą, kad galėtų ilgainiui bent dalinai patys save aprūpinti. Toks veikimas ne tik lengvina turtingiesiems jųjų pareigas vargingiesiems, bet kartu dorina ir pačius darbininkus. Ir tikrai, ragindama rūpintis savo geresniu likimu, toji meilė tuo apsaugo nuo pavojų, verčia valdyti geidulius bei skatina lavin-

tis dorybėse. Kadangi šitas veiksmas yra toks naudingas ir taip pritaikytas mūsų laikams, tad būtų tikrai garbinga, kad gerų norų žmonės mielai ir išmintingai prie jo prisidėtų. Taigi turi būti aišku, kad šitokios katalikų pastangos liaudžiai padėti bei jai pakelti yra visiškai suderinamos su Bažnyčios dvasia ir geriausiai sutinka su jos pačios nuolatiniais pavyzdžiais". (224—225 pusl.). Šituo keliu reikia eiti ligi galo. Darbininkas neprivalo būti visą laiką globojamas. Jam reikalinga sudaryti sąlygas pasiekti savistovų ir medžiaginiai pakankamai stiprų gyvenimą. Visa tai, kas jam atidaro kelią į nuosavybę ir tuo suteikia dalį nepriklausomybės, kas veda į gerovę ir į savistovų gyvenimą, yra gera ir to Bažnyčia nori.

Iš antros pusės Bažnyčia teisingai neniekina ir antros pačios paprasčiausios labdarybės rūšies — išmaldos. Ji sako: „Iš gerų darbų eilės negalima išskirti ir teikimo piniginės paramos, išmaldos pavidalu; šiuo reikalu kalba šie Kristaus žodžiai: „Duokite išmaldos iš to, kas lieka" (Luk. 11, 41). Socialistai ją neigia ir nori, kad ji būtų iš gyvenimo pašalinta, laikydami ją įžeidžiančia įgimtąjį žmogaus garbingumą. Vis dėlto, jei išmalda yra duodama su evangeliška dvasia ir krikščionišku būdu (Mat. 6, 2—4), tai ji anaiptol nekelia į puikybę nei duodančiųjų, nei daro gėdos ją imantiems. Neteisinga yra manyti, kad ji netinkanti žmogui; ji, atvirkščiai, greičiau jungia visuomenę krūvon, iškeldama savitarpio patarnavimo reikalą. Juk tikrai nėra tiek turtingo žmogaus, kuris būtų visai nereikalingas svetimos pagalbos ,kaip lygiai nėra ir tokio varguolio, kuris kitam nieku negalėtų būti naudingas. Todėl yra natūralu, kad žmonės, pasitikėdami vieni kitais, prašo pagalbos ir vieni kitiems ją mielai teikia.

Tuo būdu teisingumas ir artimo meilė, Kristaus teisingu ir meiliu įsakymu su vienas kitu sujungti, nuostabiai laiko draugėje visuomenę ir išmintingai veda atskirus jos narius į asmeninę ir visuomeninę gerovę" (Enciklika Graves de communi, 223—224 pusl.).

Nereikia suprasti, kad Bažnyčia giria ir palaiko visus elgetavimo profesionalus. Kiek elgetų, daugumoje pačiam amžiaus pilnume, priimtų, jei jiems būtų pasiūlyta, garbin-

gą duonos uždarbį? Nenorint smerkti taip girtinų intencijų ir noro įvesti šioj srity reformą, yra reikalo rimtai pagalvoti, ar šis dabartinėj formoj toks paprastas išmaldos davimo būdas nevirsta dažnai nerūpestingumo ir tinginystės propagavimu. Nėra abejonės, kad šv. Vincentas Paulietis, kuris visomis išgalėmis kovojo prieš elgetavimą, stengėsi šį reikalą pataisyti savo reforma.

Tačiau yra vargšų, luošų, pagydomų ir nepagydomų, kuriems vien tik išmalda gali palengvinti. Nors ši pagalba ir būtų galimai organizuota ir tikrinama, nėra nieko geresnio už išmaldos principą; tai yra žmogiška ir krikščioniška brolybė. Turtingieji reikalingi daugybės vargšų didelių ir mažų patarnavimų, kurie nevisada yra teisingai atlyginami. Neturtingiesiems reikia ištiesti ranką į tuos, kurie juos gali materialiai paremti. Nė tie, kurie duoda, nė tie, kurie prašo pagalbos neturi daugiau gėdytis už tuos, kurie paslydę ar pavirtę nesigėdina prašyti praeivio padėti jiems atsikelti.

IV

Visų rūšių labdarybė turi būti krikščioniška. Ji neprivalo rūpintis tik kūniškais pavargėlio reikalais, apleisdama sielos vargus. Žmonių gyvenimas nesibaigia šioj žemėj ir dėlto vargšą reikia ne tik pavalgydinti, bet tuo pat metu ir dorybėmis jį aprūpinti.

Šv. Sostas primygtinai mus moko: „Kad tie, kurie gyvena iš rankų darbo... galėtų laisvai ir viešame gyvenime pildyti dorovės ir religijos pareigas ir jaustis esą ne gyvuliai, bet žmonės, būti ne pagonimis, bet krikščionimis, kad tuo būdu lengviau ir su juo didesniu noru siektų to tik vieno būtino, tai yra aukščiausiojo Gėrio, kuriam esame gimę. Toks turi būti tikslas ir tokie siekimai tų, kurie nori tikrai pakelti liaudį krikščioniškąja dvasia ir ją apsaugoti nuo socializmo maro“. (Enciklika Graves de communi, 221 pusl.).

„Kadangi krikščioniškos liaudies akcijos įstaigos turi būti pagrįstos religijos mokslu, jų nariai turi visu užsidegimu į savo veiksmus, kalbas ir t.t. įnešti Jėzaus Kristaus dvasios, visuomet skiepyti Jėzaus Kristaus mokslą ir meilę, siūlydami religinę praktiką, mokydami ir dorindami. Taip,

visų pirma jieškodami Dievo karalystės proletaruose, vargšuose ir visuomenėje, jie daug greičiau pasieks laikino darbininko ir vargšo gėrio ir pačio didžiausio krikščioniškos civilizacijos progreso". (Liaudies akcijos programa).

Įvairių užsimojimų nepasisekimai įvyko dėl krikščioniškos dvasios užmiršimo: trūko sielos. Patyrimas pamokė, jog norint ką laimėti vargšams, reikia jiems visų pirma įskiepyti susivaldymo ir taupymo dorybes. Tvarkingas gyvenimas veda prie normalaus gyvenimo; be religijos nėra gyvenimo tikrai ir tvirtai moralaus. Tiesa, kaikurių sakoma: „Neskelbkite evangelijos tuščiam pilvui, jis neklausys". Tačiau iš vienos pusės žmogus negyvena tik duona, o iš antros — Evangelija parengia žmogų geresniam duonos kąsniui užsidirbti ir patogesniam gyvenimui susikurti. Grynai žmogiška labdarybė nėra Bažnyčios reikalas. Todėl krikščioniškos demokratijos veikla negali būti neutrali arba, kitaip sakant, netikybiška.

Labdarybė visu savo garbingumu bus tada krikščioniška, kai ji laikys krikščionišką gailestingumą dorybe aukščiausia šio žodžio prasme. Reikia pripažinti, kad ši dorybė pas kaikuriuos nustojo savo vertės. O tačiau popiežius pirmiausiai ją siūlo ir iškelia. Paskutiniuose raštuose ji stovi pirmoj vietoj. Be to, Leonas XIII ryškiai primena Išganytojo žodžius apaštalams: „Aš Jums duodu naują įsakymą mylėti vienas kitą, kaip aš jus mylėjau, kad ir jūs vienas kitą mylėtumėte. Iš to visi pažins, kad jūs mano mokiniai, jei turėsite meilę vienas kito". (Jon. 13, 34—35; Graves de communi, 222 p.).

Labdarybė taip pat įkvėps ir teisingumo. Teisingumo mokslas, aišku, nėra naujas. Jis krikščioniškas ir evangeliškas taip, kaip ir gailestingumas. Jei Išganytojas gailestingumą pavadino savo įsakymu, Jis nemanė jo pastatyti prieš teisingumą. Gailestingumas nėra įvykusio neteisingumo švelnintojas ar paliatyvas. Jis taip pat nėra lygiagreti teisingumui dorybė. Jei jis gerai suprastas, gailestingumas greičiau yra viso to apvainikavimas ir tobulybė. „Artimo meilės įstatymas (vadinasi ir gailestingumas) lyg įstatymą tobulina". (enciklika Graves de communi, 222 pusl.). Instrukcija tuo pačiu laiku primena šį dvigubą įsakymą:

„Krikščioniškos demokratijos akcija yra pagrįsta teisingumu ir evangelišku gailestingumu... Ji apima bendrai visų luomų teises ir uždavinius. Iš tikro, evangeliški teisingumo ir gailestingumo dėsniai gyvenimo praktikoje būtinai liečia paskirų žmonių įvairius santykius... Visi klausimai, liečią teisingumo laimėjimą ir gailestingumo praktiką liaudies gerovei, sudaro tikrąjį krikščioniškos demokratijos objektą".

Skaitant šiuos tekstus, negalima neprisiminti kadaise karštų ginčų teisingumo ir gailestingumo klausimais. Šie ginčai buvo dar prieš encikliką Rerum novarum. Enciklika jų nesustabdė.

Bet tie karšti ginčai nebuvo nenaudingi. Jie pažadino kaikurias patogiame konservatyvizme užmigusias sąžines. Iš kitos pusės nemažas krikščionių demokratų skaičius, paleidęs visą savo ugnį, grįžo prie daug ramesnio ir tikslingesnio tiesos supratimo. Vieni ir kiti geriau įsidėmėjo ribą tarp teisingumo ir gailestingumo. Enciklika Rerum Novarum ją gerai nužymėjo: užteko norėti ją pamatyti ir jos laikytis.

Šiandien, kai teisingumo ir gailestingumo jausmas yra jau tvirtai įėjęs į žmonių sielas, Bažnyčia, atrodo, mažiau rūpinasi tikslių vieno ar kito apibūdinimu ar suskirstymu rūšimis. Ji, atrodo, greičiau laikosi tam tikro bendro arba socialinio teisingumo, stengdamasi į jį įjungti ir gailestingumą. „Kiekvienas gyvena visuomenėje ne tik savo naudai, bet ir kitų gerovei taip, kad vieniems negalint tam tikra dalimi prisidėti prie bendros gerovės, tai darytų dosniau kiti, kurie gali". (Graves de communi, 225 pusl.). Čia stengiamasi ne skirti, o jungti, ne analizuoti sąvokas, o jas sulieti.

Bažnyčia tai daro norėdama šios tikrai žmogiškosios geradarybės. Einant prie kiekvieno žmogaus, ji siūlo remtis: „tinkama dorybių praktika, ypačiai tokių dorybių, kurios parodo krikščionį esant apsileidimo ir blogų geismų priešininką, dosnų savo perteklių aukotoją, pastovų ir neįveikiama gyvenimo varguose. Tokie pavyzdžiai turi didžią galią žmonėse geriems palinkimams ugdyti, ir jų įtaka yra tuo didesnė, juo aukščiau stovi visuomenėje tie, kurie jais pasižymi". (Graves de communi, 228—229 pusl.).

V

Bet kad pastangos liaudies gerovei kelti būtų sėkmingos, reikalingas ir veiklos vieningumas. Daugelis gerų norų žmonių nori dirbti. Svarbu juos sudrausminti. Reikia vengti jėgų išblaškymo, juo labiau jų supjudymo. Geriau, sako popiežiaus enciklikoje Graves de communi, kad „visi sambūriai, kiekvienas išlaikydamas savas teises, bus vadovaujami ir skatinami vienos ir tos pačios pirmaujančios galios. Pageidaujama, kad, pavyzdžiui, Italijoje katalikams vadovautų katalikų suvažiavimai ir kongresai, jau ne kartą Mūsų rekomenduoti; jiems ir mūsų pirmatakas ir Mes esame pavedę rūpintis bendru katalikų veikimu, vyskupų globojamu ir vedamu. Panašiai tebūna daroma ir kitose tautose, kur yra tos rūšies aukščiausia instancija, kuriai teisėta tvarka turėtų būti pavestas šitas reikalas“. (227 p.).

Enciklika Graves de communi (228 pusl.) įspėja: „Pagaliau dar kartą ir visai rimtai primename, kad ir atskiri ir susibūrę į draugijas katalikai turi atsiminti, kad, ką tuo reikalu daryti manytų, jie turi visai pasiduoti vyskupų autoritetui. Tenesileidžia apgaunami kokiais nors artimo meilės karštesniais užsimojimais, nes uolumas, kuris verčia neigti reikiamą klusnumą, nėra tikras; jis neneša pastovios naudos ir nėra mielas Dievui. Dievas gėrisi tais, kurie aukodami savo nuomones klauso Bažnyčios valdytojų, kaip paties Dievo; tokiems Dievas mielai padeda net ir sunkiai įvykdomuose jų sumanymuose ir paprastai veda sumanytąjį reikalą prie pageidaujamų rezultatų“.

Instrukcija (Nr. VII) dar daug kalba apie mokslinio pasirengimo tvirtumą, apie išmintingą atsargumą, kurį turi turėti kiekvienas, kas tik pretenduoja į viešą socialinių klausimų gvildenimą. Prieš leidžiant jaunuolius į šias sritis, svarbu juos perleisti per stiprią mokyklą ir laikyti tvirtuose rėmuose. Jų užsidegimas yra brangus, jų entuziazmas neša pergalių viltis, tačiau su viena sąlyga, kad visas šis užsidegimas būtų drausmingas ir vadovaujamas patyrusių vadų.

Štai aiškiai pastatytas vyskupų vaidmuo: vadovauti, aiškinti, drąsinti, o ne mėtyti anatemas. Roma sutvarkė nukrypimus, bet pagerbė gerus norus. Šitai galingai upei, ku-

rios gilūs vandenys šiek tiek drumzlini ir triukšmingi ir turi šiurkštaus kalnų šviežumo, Roma padarė pylimus ne sustabdyti, o kanalizuoti, ne atsukti atgal, o leisti pirmyn tikresne ir gilesne vaga.

Tikrovė šaukte šaukia vis garsiau, sako enc. Graves de communi, kad pasiryžimas ir vienybė yra reikalingi; gausingos nelaimės lyg per dažnai pasikartoja ir baisus pražūtingų perversmų pavojus graso dėl didėjančios piktų žmonių įtakos. Jie gudriai skverbiasi į visuomenę; slaptuose susirinkimuose ir viešai, žodžiu ir raštu jie kursto sukilti; atmetę religijos varžtus jie nutyli apie pareigas ir tekalba tik apie teises, tuo prisiviliodami vis didesnes varguolių minias, kurios dėl savo vargų apgaulingai yra labiau prieinamos ir lengviau suklaidinamos.

Instrukcija baigiasi tuo pačiu vienybės reikalavimu: „Tikslas yra vienas ir visiems bendras; visų uolumas turi būti lygus ir lygiai rimtas. Neturi būti tarpusavio nepasitikėjimo, bet tik pasitikėjimas vieno kitu; neturi būti aštrios kritikos ir smerkimo, bet tik krikščioniška parama; neturi būti kartybės, o tarpusavė meilė".

Savo enciklikiniame laiške šių metų kovo 19 d. Šv. Tėvas, kalbėdamas apie susirūpinimą kenčiančiais ir vargšais, sušunka: „Kokiu greitumu šis sąjūdis pasklistų ir kiek jis atneštų geriausių vaisių, jeigu jam netrukdytų nepagrįstais ir priešiškais nusiteikimais, į kuriuos jis taip dažnai atsimuša".

Karštieji prikiša ramiesiems jų bailumą; ramieji nepatenkinti karštųjų naujovėmis ir drąsa. Tiesa, gerinimo ir reformos sąjūdžiuose nereikia niekinti patyrimo. Iš antros pusės niekados neklys tas, kas užsispyrusiai sėdės konservatyvizmo kėdėj, tačiau pasaulis žygiuos ir be jo. Dėl vienybės meilės, dėl darbo sėkmingumo tegu kiekvienas nužeminta dvasia šaltai ir bešališkai išsiaiškina kitų nuomones ir mėginimus ir nenustumia jų nepagvildenęs tik dėl to, kad jie yra gimę ne visai gimininguose galvose. Reikia rimtai pasirengti darbui. Stipriai apsišviesti ir save papildyti viskuo, kas yra šalia jo manoma, sakoma ir daroma.

Taip bendru ir vieningu sutarimu ir visų pastangomis ir žiniomis paremta krikščioniškoji veikla liaudies gerovei bus tikrai vaisinga.

N. E. I. PAGRINDINIAI PRINCIPAI

Pereitais metais vasario 16 d. lietuvius pasiekė maloni žinia, kad prel. M. Krupavičiaus pastangų dėka Lietuvos krikščionių demokratų partija priimta į po karo naujai perorganizuotą krikščioniškų politinių partijų ir sąjūdžių tarptautinį sambūrį, prancūziškai vadinamą *Nouvelles Equipes Internationales,* sutrumpintai NEI. Palikdami kitam kartui kalbėti apie to sambūrio istoriją ir organizaciją, šį kartą susipažinkime su jo veiklos pagrindiniais principais.

1. Krikščioniškumo principas

Pirmoje vietoje NEI bazuojasi krikščioniškumo principu. Krikščioniškieji principai jam yra pirmieji pamatai, ant kurių yra statomas visas jo veikimo rūmas. Šią mintį NEI pabrėžia savo statute aptardamas savo tikslą ir pažymėdamas, kad jis siekia krikščioniškųjų principų šviesoje studijuoti tautines ir tarptautines situacijas ir problemas. Sorrento kongrese Sturzo iškilmingai tai pakartoja ir pabrėžia, kad krikščioniškaisiais principais bazuojamoms vertybėms yra pilnutinis pritarimas ne tik teorijoje, bet ir politinėje praktikoje ir socialinėje valstybės organizacijoje.

2. Demokratiškumo principas

Šalia krikščioniškųjų principų NEI bazuojasi demokratijos principais. Demokratiškumas ar demokratija NEI yra ne propagandinė priemonė, bet viena iš pačių pagrindiniausių jo bazių. Įvairių šiandieną sąvokų įgauna žodis demokratija. Visos politinės srovės bando prisidengti demokratiškumu. Net ir komunizmas skelbiasi ir garsinasi savo demokratiškumu, o iš tikrųjų yra pilnutinis demokratijos išsigimimas. Po propagandine demokratiškumo skraiste ten slepiasi prievarta, neteisybė ir diktatūra. NEI nesigarsindamas savo demokratiškumu yra demokratinis sąjūdis tikra to žodžio prasme. Jis demokratijos principu remiasi savo teorijoje ir praktikoje. Jis nekartoja demokratijos skambančiais žodžiais, kaip vieną iš populiarių šių dienų obalsių,

bet demokratiškai sprendžia gyvenimo problemas. Suvereninė valdžia, tautinė ir tarptautinė, įvairių visuomeninių klausimų sprendimas yra pavedamas daugumos valiai. Žmonių sąžinė, laisvas apsisprendimas, aukštieji žmogaus palinkimai yra gyvenimo formų parinkėjai.

NEI demokratiškumas reiškiasi jo siūlomais visuotiniais balsavimais, niekeno nevaržoma rinkimų sistema, visuomenės pasisakymu. NEI nori, kad valstybė ir bendruomenė respektuotų kiekvieno asmens teigiamuosius interesus. Jis siekia visuotinio gerbūvio atsižvelgdamas individualaus gerbūvio, ir asmens gerbūvio, atsižvelgdamas visuomenės interesų. Tarptautiniame gyvenime NEI pripažįsta tautoms bei rasėms tas pačias teises bei pareigas. Jis stengiasi šalinti istorijos bėgyje susidariusius kivirčus klasių, tautų tarpe bei rasinį antagonizmą.

3. Laisvės principas

Kaip antitezę diktatūrinių tendencijų politikai NEI stato ir akcentuoja laisvės principą. Laisvė, gerąja prasme suprasta, yra NEI branginama ir praktikuojama. NEI pripažįsta, kad laisvė yra viena iš žmogaus būtybės esminių žymių. Žmogus nėra suvaržytas prigimties varžtais, kurie jį visą laiką diriguotų bei apspręstų jo veikimą. Žmogus savo dvasinėmis galiomis pats apsprendžia savo veiksmus. Jis visą laiką renkasi kuria kryptimi turėtų pakreipti savo žingsnius. Šis vidinis apsisprendimas sudaro žmogaus savybę, kurią vadiname laisve. Žmogaus pasitikėjimas vidine laisve yra taip stiprus ir taip tampriai surištas su visa jo prigimtimi, kad jis nenori ir net negali aklai sekti kitų iš lauko primetamą valią. Jis taip daro tik tuo atveju, kai vidiniai įsitikina, kad nėra kitos išeities. Tačiau išorine jėga primesti veiksmai visada žmogui lieka sunki našta, kuri ardo jo vidaus pusiausvyrą ir degraduoja jį iš žmogiškojo stovio į žemesnįjį laipsnį. Laisvės siekimas, jos pajutimas ir jąja pasirėmimas spontaniškai ir visai natūraliai veržiasi iš žmogaus būtybės. Prievarta ar diktatūra gali užgniaužti kai kurias žmogaus laisvės apraiškas, tačiau negali viso jos komplekso išrauti iš žmogaus širdies. Kas nori atimti žmo-

gui laisvės savybę, tas bando užgniaužti visas spontaniškas žmogaus prigimties savybes bei galias.

NEI gerbia šią žmogaus savybę. Jis siekia, kad žmogui būtų garantuotos sąlygos vadovautis laisve privačiame, visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Taip NEI savo programoje akcentuoja profesinę, darbo pasirinkimo, gyvenimo sąlygų susidarymo, kultūrinę, religinę bei politinę laisvę. NEI kovoja ne tik už asmens laisves, bet ir už šeimos ,tautos, valstybės, organizacijų, susirinkimų, sindikatų laisves. Kartu NEI pripažįsta, kad tos visos laisvės neturi būti absoliutinio pobūdžio, ir jis jieško nustatyti laisvių harmoniją bei jų subordinaciją krikščioniškoje ir demokratinėje dvasioje. Kadangi šiandieną vis dar pasaulyje reiškiasi tendencija valstybę pastatyti virš kitų gyvenimo veiksnių, tai NEI, kaip neapkenčiąs tiranijos, pasisako kovojąs prieš diktatūras, valstybinį totalitarizmą ir kitas panašias sroves.

4. Teisingumo principas

Šalia demokratijos ir laisvės principų NEI akcentuoja teisingumo principą. Kur nėra teisingumo, ten nėra demokratiškumo tikra to žodžio prasme ir dažnai paneigiamas ir laisvės principas. Demokratija remiasi lygybės dėsniu, kuris nurodo pripažinti ir atiduoti tai, kas kiekvienam priklauso materialinėje, moralinėje bei visuomeninėje plotmėje. Be teisingumo vyrauja gyvenime išnaudojimas, klasių kova, nesutarimas, skriaudos, pasinaudojimas asmeniniais tikslais ir t.t. Visa tai trukdo žmonijos pažangą, veda prie skurdo atitinkamuose visuomenės sluogsniuose, o tarptautinėje srityje prie karų.

NEI visai teisingai brangina teisingumo principą ir juo remiasi. Jis skelbia teisingumo principą tautinėje ir tarptautinėje politikoje. Jis siūlo sudaryti tarptautinį tribunolą, kuris spręstų tarptautinius ginčus. Jis nemėgsta, kad tautų santykiai yra reguliuojami arba didesniųjų jėga, arba įvairiomis politinėmis kombinacijomis. Jis siekia, kad tautos ar valstybės viena kitą respektuotų ir pripažintų tai, kas priklauso ar yra teisinga. Atskirose valstybėse NEI nori, kad būtų teisingas piliečių traktavimas iš vyriausybės

pusės. Jis pabrėžia, kad valstybė, kurioje nėra vadovaujamasi teisingumu, yra savotiškas kalėjimas, prievartos namai ar priverstinio darbo stovykla. Ypatingu būdu NEI akcentuoja socialinį teisingumą. Jis yra priešingas bet kuriam socialiniam išnaudojimui, nesveikai konkurencijai, nenormalių ar nepakenčiamų darbo sąlygų sistemai. NEI kovoja už atlyginimų harmonizavimą, už socialinę kontrolę bei Socialinio Seimo reikalingumą, taip pat už tarptautinį draudimą nedarbo ir kitais atvejais. Kartu NEI siekia formuoti teisingumu nusiteikusių žmonių sąžinę privačiam ir visuomeniniam gyvenimui.

5. Pažangos principas

Žmogaus prigimtyje yra giliai įdiegtas linkimas siekti geresnių gyvenimo sąlygų. Visai natūraliai ir spontaniškai žmogus veržiasi daryti pažangą įvairiose gyvenimo srityse, kad ateitis daugiau atitiktų jo prigimties reikalavimams. Prie pažangos žmoniją skatina ir tas faktas, kad ji turi kovoti su gamta ir turimomis aplinkybėmis sau ir būsimoms generacijoms patikrinti išsilaikymą, kad žmogus yra kūrybinga būtybė, kad jis nesitenkina vien materialiniais dalykais, bet veržiasi patenkinti ir savo aukštuosius linkimus prie gėrio, grožio ir tiesos, kurių vyriausioji apraiška yra religinis gyvenimas. Žmogaus interesų įvairumas ir žmonijos augimas skaičiumi irgi skatina daryti nuolatinį progresą įvairiose gyvenimo srityse. Norint patenkinti dvasinius ir materialinius augančios žmonių generacijos reikalavimus, tenka vis daugiau gyvenimą apvaldyti ir vispusiškai progresuoti. Nedarymas pažangos techniškame, ekonominiame, socialiniame, juridiniame, kultūriniame ir politiniame gyvenime šiandieną yra pavojingas dalykas. Tai būtų žaidimas, kuris vestų žmoniją prie skurdo, vargo ir regresijos. Taip, norint išvengti materialinių nedateklių, tenka daryti techniškąją bei ekonominę pažangą. Norint apsaugoti individą masėse, reikalingas yra socialinis, juridinis, politinis progresas arba ieškojimas naujų visuomeninių formų ir naujų kelių žmonijos padalinių harmonijai palaikyti. Norint patenkinti dvasinius reikalavimus, tenka daryti kultūrinę ir dvasinę pažangą. Kaip pavienio asmens

gyvenimas yra nuolatinė kūryba, ėjimas pirmyn ir įsijungimas į vis naujas laiko, aplinkos ir patirčių sąlygas, taip ir visuomeninis gyvenimas negali likti vietoje. Žmonijos gyvenimas vis stato naujus reikalavimus, jis vystosi ir kinta.

Žmogaus prigimtasis linkimas prie gyvenimo pažangos, vidiniai ir išoriniai žmonijos interesai sudaro pamatą skelbti progreso principą visuomeniniame gyvenime. NEI jį rimtai vertina ir yra įtraukęs į savo programą. Pačia savo prigimtimi NEI yra progresyvinis organizmas. Jis siekia įgyvendinti krikščioniškąją demokratiją pasaulyje ir kiek galima tobulesnėse formose. Kadangi tai yra idealas, kuris pilnai niekada negali būti realizuotas, tai NEI visą laiką turi skatinti progreso idealą. Jis negali niekuomet pasitenkinti tuomi, ką jau yra atsiekęs. Jis visą laiką turi daryti pažangą, kad vis daugiau priartėtų prie savo idealo. Taip NEI stovi prieš nuolatinę kūrybą ir nuolatinį progresą. Pažinti dabartį, pramatyti ateitį, surasti ar nustatyti atitinkamas formas ir įvesti jas į praktišką gyvenimą — štai NEI progresyvinė programa. NEI siekia ne suproletarinti gyvenimą, bet jį pakelti, patobulinti. Pirmoje vietoje, žinoma, jis daugiausia kreipia dėmesio į reikalus tų, kurie yra gyvenimo aplinkybių nuskriausti. Padaryti, kad gyvenime neliktų nė vieno vargšo, kitų skriaudžiamo ar išnaudojamo, štai vienas iš pirmųjų NEI troškimų. NEI kovoja ne tik už materialinį gerbūvį asmenų, klasių bei tautų, bet ir už dvasinį. Jis nori sukurti tokias gyvenimo sąlygas, kad visi galėtų pilnai atskleisti savo asmenybę, priartėti prie prigimtimi skirtų tikslų realizavimo ir kad žmonių santykiuose bujotų tikras žmoniškumas.

6. Taikos principas

NEI siekia darnaus ir taikaus žmonių sugyvenimo atskiruose kraštuose, o taip pat ir taikos tautų, rasių tarpe. Klasių kova, tarptautiniai ginčai, revoliucijos, karai sunaikina didelės reikšmės materialines ir dvasines gėrybes. Visa tai trukdo gyvenimo pažangą, kuri galėtų būti atsiekta, jeigu šie reiškiniai būtų iš žmonijos istorijos pašalinti. Karų pagalba bei jėgos keliu nėra galima atsiekti teisingumo ir išspręsti iškilusių ginčų. Šiuo keliu sukeliamas dar di-

desnis klasių, tautų bei rasių antagonizmas ir dažniausiai prieinama prie dar didesnių nesusipratimų. Klasių ginčai, revoliucijos ir karai labai neigiamai veikia ir dvasinį žmogaus gyvenimą. Zoologiniai instinktai išsikeroja taip plačiai, kad jie nustelbia teigiamuosius ir tikrai žmogiškuosius. Jėga, kerštas, neapykanta, brutalumas užmuša teisingumo, laisvės, tolerancijos, respekto, užuojautos bei artimo meilės jausmus. Visas vidinis žmogaus gyvenimas būna išverčiamas iš normalių žmoniškumo vėžių ir dvasinės harmonijos vietą užima chaosas. Teisingumui, šaltam objektyviam protui, gerai valiai ir kilniems jausmams nebėra daug vietos.

Kadangi visa kūryba, tikras žmoniškumas remiasi taika bei nuolatiniu ir planingu darbu, diriguojamu kilniųjų žmogaus palinkimų, tai NEI pasisako už taikos principą. Jis nori, kad taikiu ir ramiu būdu būtų sprendžiamos žmonijos problemos. Vadovaudamasis šiuo principu, NEI siekia sutaikyti tautas, kurių tarpe istorijos bėgyje yra įsigalėjęs nesutarimas. Jis ieško formų suorganizuoti tarptautinį gyvenimą taip, kad įvairaus pobūdžio ginčai negalėtų ateity iškilti. Todėl NEI pasisako už Europos tautų suvienijimą, kad čia iš senų laikų susidarę sienų ir kiti neaiškumai ir tradicinė kovos dvasia nebeturėtų prasmės ir vietos. Tačiau, iš kitos pusės, NEI nesiekia panaikinti militarinių pajėgų. Žmonija dar nėra tiek toli pažengusi, kad galėtų reguliuoti savo santykius nevartodama karinių pajėgų. Dar vis randasi ištisos masės, kurios remiasi vien jėga ir graso kitiems karu. Taiką mylinčiai žmonijai apsaugoti, kultūrinei pažangai sudaryti sąlygas, atsiektai kūrybai nuo sunaikinimo išgelbtėi NEI pasisako už taiką mylinčių tautų armiją ir materialinių, militarinių bei dvasinių pajėgų sujungimą prieš kiekvieną jėgą vartojantį priešą. Kitais žodžiais sakant, NEI brangina taiką ir jos siekia, tačiau yra pasiruošęs vartoti jėgą bei imtis kovos priemonių, kai jis yra tomis priemonėmis puolamas. NEI pasisako už pacifistinį militarizmą, tai yra už militarizmą ne agresijai ar ekspansijai, bet taikai išsaugoti ir taiką mylinčiai žmonijai apginti.

7. *Solidarumo principas*

Gyvenimo gerbūvis ir visuotina pažanga galima atsiekti tiktai vieningai organizuojant visas galimas ir turimas pajėgas ar priemones. Norint pakelti atskiro krašto gyvenimo lygį, reikia įtraukti į darbą visas žmonių grupes, visus krašto gyventojus ir visus veiksnius, kurie gali priartinti prie to tikslo. Taip ir visos žmonių bendruomenės gerbūvis gali būti pasiektas, kai visi solidariai to gerbūvio siekia ,kai visi visuomenės sluogsniai darniai ir sutartinai veikia, kai žmonių daliniai, kuriais vardais jie vadintųsi, vieni kitiems neprieštarauja, bet vieni kitiems padeda. Visų gyventojų, jų klasių, luomų, profesijų solidarumas yra pagrindinė sąlyga gerovei kelti. Kai žmonijos vienetai tesirūpina vien savo padėtimi arba kai jų grupės bando nesiskaitydamos su priemonėmis prasimušti virš kitų, bendra gerovė negali kilti. Taip, norint pakelti kontinento ar visos žmonių visuomenės gerbūvį, būtina yra harmonizuoti visų kraštų tikslus, uždavinius ir priemones bendrai gerovei. Jeigu atskiri kraštai ar tautos rūpinasi tik savais interesais ir bendradarbiauja tik ta prasme, kad savų uždavinių siektų, tai įvairūs kraštai lieka nuskriaudžiami ir neturi sąlygų nei galimybių iš savo liūdnos padėties išeiti.

Išeidamas iš šių ir panašių kitų motyvų NEI reklamuoja visuomenės sluogsnių bendradarbiavimą ir tautų solidarumą. Kadangi tai išplaukia iš krikščioniškosios meilės ir tikrosios demokratijos ir kitų principų, NEI laiko solidarumą savo principu, kuris didžiai reikalingas šių dienų bendruomenės perorganizavime. L. Benvenuti savo politiniame raporte Sorrento kongrese pareiškia sekančiai: „Krikščionys demokratai siekia rimto neproletarinių klasių pasiaukojimo darbininkų būklės pakėlimui, ir jie to siekia bazuodamiesi principu: kol bus bent vienas nuskriaustasis, nebus tikro gerbūvio".

Skelbdamas vienybę ir solidarumą, NEI reikalauja socialinio draudimo ligoje, senatvėje, nedarbe. Jis siekia, kad būtų remiama skaitlingos šeimos. Jis reikalauja, kad pabėgėliais rūpintųsi visi kraštai, kad juos solidariai pasidalintų, ypač kad neliktų apleisti seneliai, ligoniai, našlaičiai,

kad visais reikalais jiems teiktų paramą ir globą. NEI siekia, kad apsigynimas nuo išorinių priešų būtų tautų sutartinai organizuojamas ir turimomis bendromis jėgomis patikrinamas. Solidarumo principą sekdamas, NEI smerkia valstybės formą, kurioje stengiamasi vien savo jėgomis verstis ir turimas gėrybes vien tik savo interesams naudoti. Tautų solidarumu vadovaujantis, NEI pasisako už Schumano plano įgyvendinimą anglies ir plieno industrijai sutarptautinti. Jis yra nuomonės, kad butų panaikinami muitai, įvedama laisva prekyba, žmonių, kapitalų, turto kilnojimas iš krašto į kraštą.

Solidarumo principo prisilaikydamas, NEI nori bendradarbiauti ir su kitomis politinėmis partijomis. NEI kongrese tai formuluota sekančiai: „Bendradarbiavimas tautinėje ir tarptautinėje plotmėje su kitomis partijomis randa krikščionis demokratus pasiruošusius legaliam susitarimui, tačiau neatmetant savo charakteringų savybių: laisvės ir politinio konstitucionalizmo, koegzistencijos ir socialinių klasių solidarumo, viešojo gyvenimo morališkumo ir struktūrinės organizacijos".

Vid. Europos krikšč. demokratų sambūris

(Iš prof. K. Pakšto laiško)

1950 m. pavasarį ir vasarą pagyvėjo krikščioniškųjų partijų ir politinių sąjūdžių pasitarimai savo internacionalui suorganizuoti. Tų pačių metų liepos m. 26 d. New Yorke krikščionių politinis internacionalas susiorganizavo ir jau pradėjo veikti, pasivadinęs *Christian Democratic Union of Central Europe,* sutrumpintai CDUCE. Šiuo metu šion organizacijon įeina Lietuva, Čekoslovakija, Lenkija, Vengrija ir Jugoslavija.

Vykdomojo komiteto pirmininku išrinktas prelatas Joseph Kozi-Horvath (Vengrija), vicepirmininkais — Dr. Miha Krek (Jugoslavija), prof. K. Pakštas (Lietuva), Karol Popiel (Lenkija) ir Dr. Adolf Prochazka (Čekoslovakija); generaliniu sekretorium — Konrad Sieniewicz (Lenkija), iždininku Pranas Vainauskas (Lietuva) ir nariais: Dr. Ivo Duchaček (Čekoslovakija), prelatas Fr. Gabrovsek (Jugoslavija) ir Dr. Laszlo Varga (Vengrija).

Prieš II Pasaulinį karą veikė Paryžiuje krikščioniškos pasaulėžiūros partijų nuolatinis sekretariatas, kurio vedėju buvo Georges Bidault, dabar jau labai žymus Prancūzijos valstybės vyras. Po karo tas krikščionių internacionalas buvo atgaivintas Montreux (Šveicarijoj) suvažiavime 1946 m. rudenį ir pasivadino *„Nouvelles Equipes Internationales"*, sutrumpintai N. E. I. Dabar Amerikoje veikiąs Vidurinės Europos krikščionių demokratų internacionalas labai glaudžiai bendradarbiauja su N. E. I., kurio generaliniu sekretorium yra prancūzas Robert Bichet.

1951 m. sausio mėn. CDUCE gerokai sustiprėjo finansiškai. Vasario mėn. 2 d. New Yorke jos centrinis komitetas suplanavo platesnę veiklą. Nutarta turėti savo atstovus Paryžiuje ir Romoje, leisti knygeles apie savo veiklą praeity, sušelpti „Tėvynės Sargo" spausdinimą. Šis rimtas lietuvių žurnalas pasirodė šiuo metu esąs vienintelis krikščionių demokratų organas tremty.

Pirmai brošiūrai (anglų kalba) straipsniai jau suplaukė. Ji apims krikščioniškų partijų įstoriją visuose penkiuose internacionalo kraštuose. Ji žada būti naudinga savitarpiniam susipažinimui ir painformuos Amerikos politinius sluogsnius apie krikščionių politinę ideologiją plačioje Europos zonoje nuo Baltijos iki Adrijos, kur gyvena apie 65 milionai žmonių su stambiu procentu krikščioniškai nusiteikusių piliečių.

Antroji knygelė žada būti apie Vidurinės Europos santykius su Vakarų Europa. Ji painformuos amerikiečius, kad Vidurinė Europa yra Vakarų pasaulio dalis istoriniu, kultūriniu, ekonominiu ir politiniu požiūriu.

Balandžio 27 d. įvykęs susirinkimas Washingtone nutarė atidaryti mažą biūrą ir New Yorke. Ten numatoma pora apmokamų redaktorių mažam biuleteniui leisti. Redaktorius nutarta samdyti lietuvių ir vengrų tautybės.

CDUCE nutarė draugiškai santykiauti su Žaliuoju internacionalu, su socialistų ir liberalų organizacijomis, nes visų šių susibūrimų politiniai tikslai yra demokratiški ir artimi CDUCE tikslams. Tad ir nutarta su jais arčiau bendrauti visos Europos labui.

Alp(LKA) 1745
1951, Nr.1

Kaina $2.00

90.743.129